

Vol.: VII, No.I, January, 2023

E-ISSN: 2455-7706

MSSV JOURNAL of HUMANITIES & SOCIAL SCIENCES

ମହାପୁରୁଷ ଶ୍ରୀମନ୍ତୁ ଶଙ୍କରଦେବ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ
MAHAPURUSHA SRIMANTA SANKARADEVA VISWAVIDYALAYA

MSSV JOURNAL of HUMANITIES & SOCIAL SCIENCES

Editor-in-Chief
Dr. Tribeni Saikia

MSSV JOURNAL of HUMANITIES & SOCIAL SCIENCES

The Journal seeks to cover the areas of literary and language studies, sociology, history, economics, education, psychology, political science, anthropology, philosophy, social work, media studies, culture based studies, ethnic studies, gender studies and other similar and related fields to encourage new and unexplored areas of research. Academic writings based on new and emerging methodologies and empirical works are solicited to enrich the knowledge repertoire at large. To that end, the Editorial Board of the Journal invites original works of research to be published in the journal.

The present journal is intended to be an academic platform for scholars working in the diverse fields of humanities and social sciences. It publishes quality research that might open up stimulating and innovative ideas. The research articles published in this journal seek to focus on relevant issues and phenomenon in contemporary socio-political contexts.

GUIDELINES FOR SUBMISSION:

Only electronic submissions via e-mail as attached documents shall be accepted. Authors are requested to preserve one copy of soft file and send the same file as attachment to the Editors at: mssvjhss16@gmail.com

All material sent to MSSV Journal of Humanities and Social Sciences must be original and unpublished work. The submitted articles must not be currently in consideration for publication by other publishing agencies.

File Types: The manuscripts must be prepared in MS Word or LaTeX format.

Format of the Articles:

Authors should primarily follow the APA style (7th Edition) of reference while preparing the articles. They are requested to adhere to the format given below: In order to ensure uniformity among all submitted manuscripts, we request the contributors to adhere to the following format:

1. **Full Title with subtitle** (if any): The title of the article should be in 14 pt Font Size, Bold, Times New Roman and Centered.

2. **Name of the author:** Name of the author should be in the Following Line, 12 pt Font Size, Bold, Italics and Centered.

3. **Abstract:** Abstract should be of about 200-250 words. The abstract should be indented and positioned immediately before the body of the text, after the title.

4. **Keywords:** Minimum 3-4 keywords should be included.

5. **Body of the text:** Type the manuscript in 1.5 Spacing; Font Type: Times New Roman; Font Size: 12 pt.

6. **Margins:** Margin of 1" on top and bottom sides of the page Margin of 1.25" on left and right sides. (A standard Word document is 8.5" wide. With these margins on either side, the text will be of 6" width). In case of any other page size, leave margins of at least 1" on either side.

7. **Language:** Manuscripts are to be submitted in English or Assamese (only in case of language and literature). Authors must consistently follow British spelling conventions.

8. **Length:** For articles: 5,000-6,000 words; for book reviews: 1,500-2,000 words. All portions of the articles should be 1.5 line-spaced.

9. **Reference style :** "APA (American Psychological Association)/ MLA (Modern Language Association)" reference style "APA (American Psychological Association)/ MLA (Modern Language Association)".

Peer Review Process:

Articles submitted for publication are evaluated in blind peer review. The identities of both the reviewers and the author are concealed from one another. Primarily the submitted articles will be considered by the editors for the confirmation of the standard and the scope of the journal. If any submitted article fails to fulfil primary standard, the same will be rejected and the author will be communicated the decision promptly. If the editors are satisfied, they will select two or more reviewers for detailed consideration of the articles. Receipt of work will be acknowledged as soon as possible. Authors will receive comments provided by the reviewers within one to two months. The editors may ask the author to revise the article for publication according to the suggestions and comments provided by the reviewers.

Copyright Notice:

Copyright for articles published in the journal will remain with the authors, with first publication rights to MSSV Journal of Humanities and Social Sciences. Authors are required to take, on their own, relevant approvals for any copyright material they may use in their work submitted to the journal. The journal will not be responsible in any way for copyright infringements.

**The journal is not liable for the views/opinions of the authors.

MSSV JOURNAL of HUMANITIES & SOCIAL SCIENCES

Patron:

Dr. Mridul Hazarika, Vice Chancellor, Mahapurusha Srimanta Sankaradeva Viswavidyalaya

Editor-in-Chief:

Dr. Tribeni Saikia, Associate Professor and Head, Department of Education, MSSV

Managing Editor:

Dr. Biman Kumar Nath, Assistant Professor, Department of Economics, MSSV

Associate Editors:

Dr. Chandra Kamal Chetia, Assistant Professor, Department of Assamese, MSSV

Dr. Sourav Saha, Assistant Professor, Department of Geography, MSSV

Advisory Board

Prof. Smriti Kumar Sarkar, Former Vice Chancellor, The University of Burdwan, West Bengal

Prof. Pradip Jyoti Mahanta, Former Professor, Gauhati University and Tezpur University, Assam

Prof. Kailash Chandra Pattanaik, Professor, Visva-Bharati University, West Bengal

Prof. Amit Kauts, Dean, Department of Education, Guru Nanak Dev University, Amritsar

Prof. Chandan Kumar Sharma, Professor, Dept. of Sociology, Tezpur University, Assam

Editorial Board

Dr. Bichitra Bikash, Assistant Registrar (Academic), MSSV

Dr. Partha Pratim Phukon, Assistant Professor, Department of Assamese, MSSV

Dr. Madhulina Choudhury, Assistant Professor, Dept. of English, MSSV

Dr. Deepshikha Carpenter, Assistant Professor, Dept. of Social Work, MSSV

Mr. Ningombam Tamna Singha, Assistant Professor, Government Model College, Kaziranga, Assam

Mr. Surajit Nath, Research Scholar, Department of Computer Application, MSSV

About the University

Mahapurusha Srimanta Sankaradeva (1449-1568) was a multi-dimensional genius, who transformed and modernised Assamese society with his egalitarian ideology. He worked in diverse fields like religion, literature, music, dance, drama, architecture, social reconstruction, etc. He translated most part of the Bhagavata Mahapurana into Assamese language and was the first ever play writer in any Indian language other than Sanskrit. He wrote more than 26 (twenty six) scriptures mostly in Assamese language besides the Brajawali form and one in Sanskrit. In addition he had composed many lyrics/songs including the Borgeets. All these justify to call him SARVAGUNAKARA by his most loyal disciple Madhabadeva. His philosophy too was unique and different from other branches of Hindu philosophies. Above all he was a humanist. He welcomed every one irrespective of caste, creed, sex into his order. He was also a pioneer in adult education, mass communication, etc. He called upon the society to educate women and the downtrodden people. Srimanta Sankaradeva Sangha was set up in 1930 in order to carry forward the reforms initiated by the saint. It is the largest NGO in North East India and it has been working relentlessly among the masses for inculcating the values preached by Srimanta Sankaradeva. It is running several schools in the state to spread value based education. The Sangha envisaged to establish a University and authorised its Srimanta Sankaradeva Education and SocioEconomic Development Trust, Nagaon to sponsor the establishment of the University. Srimanta Sankaradeva Sangha submitted the proposal for a University under the Assam Private Universities Act, 2007. Mahapurusha Srimanta Sankaradeva Viswavidyalaya came into existence under the provisions of Mahapurusha Srimanta Sankaradeva Viswavidyalaya Act 2013 (Assam Act No. XIX of 2013) and was formally founded on 10th of June, 2014. The University has been recognised under Section 2(f) of UGC Act, 1956. This University, running under

the aegis of Srimanta Sankardeva Education and Socio-economic Development Trust, treads its journey following the egalitarian humanistic philosophy of Srimanta Sankaradeva and has been trying to empower the student fraternity by making them holistically educated and socially responsible citizens. In the initial stage, the members and well wishers of the Sangha contributed to raise the University. The Assam Government has granted 300 bighas of land for the permanent campus of the University in Raidongia, Nagaon. The University is supported with the grant of 15 (Fifteen) crores from the Government of Assam for construction of the permanent campus. Since 2014, the University has completed six academic years. We have now two academic campuses, respectively in Nagaon and Guwahati. A total number of 100 faculties and officials has been offering their contributions in 13 different departments. These departments offer Postgraduate, M.Phil. and Ph.D. programmes. Some of the departments also offer undergraduate and certificate programmes. The University also fulfils its social responsibilities in different socio-cultural causes by initiating awareness and enrichment activities in the fields of education, health, women empowerment, etc. The Mahapurusha Srimanta Sankaradeva Viswavidyalaya fraternity firmly believes that a new era of social regeneration will start from this University.

From the Editor's Desk

Greetings from MSSV Journal of Humanities and Social Science.....

We are pleased to inform you that the Journal is going to publish its next issue of Volume VII, Issue I of its Bi-annual Online Journal MSSV Journal of Humanities and Social Sciences on 10th January, 2023. We would like to like to offer our acknowledgement to Prof. Mridul Hazarika, Hon'ble Vice-Chancellor, MSSV, Nagaon for giving us the platform to feature some creative literatures from diverse prospective contributors of humanities and social sciences with a view to promote interdisciplinary research. As editors, we feel privileged to publish a peer-reviewed interdisciplinary journal for exhibiting some vital issues related to language, literature, sociology, history, economics, education, psychology, political science, anthropology, philosophy, social work, media studies, culture based studies, ethnic studies, gender studies and other such alike and connected domains to promote some novel as well as original areas of research and to cater a diverse along with a multidisciplinary readership. It is a bi annual journal which incorporates both English and Assamese manuscripts. Submissions are accepted before the deadline given in the call for papers section. All submissions have to undergo a strict blind peer-review and plagiarism. The peer-review process takes time but we will try to get back to the authors within three months. It is our pleasure that this compilation is comprised a number of creative, captivating and comprehensive articles to cater the miscellaneous needs of the readers with an anticipation of producing new contributors to make future researches. The Journal pursues the same well-established ethical observances just like all other reputed journals. It looks forward to original contributors with some zero plagiarized master pieces which are not published in part of full elsewhere.

Before we finish, we would like to take the privilege of offering our gratitude to all the contributors for their precious contributions. Let us hope that the journal will prosper and attain ever higher standards and greater visibility in the years to come.

Dr. Tribeni Saikia

CONTENTS

Title	Author
অসমীয়া উপন্যাসত লিংগ নিৰ্মাণ প্ৰসংগ (‘নিষিদ্ধ’, ‘বৃহন্নলা আৰু এটা সপোনৰ বাটচ’ৰা’ আৰু স্বপ্নদত্তাৰ পৃথিৱী’ৰ বিশেষ উল্লেখসহ)	বিনীতা বৰা দেৱচৌধুৰী বশ্মি দেৱী
উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ প্ৰাক্তীয় ধাৰাৰ ৰামায়ণী-প্ৰসঙ্গ	চন্দ্ৰ কমল চেতিয়া
মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণত চিত্ৰিত অসমৰ প্ৰাকৃতিক চিত্ৰণ	আইমী বৰা
পূবৰী বৰমুদৈৰ চুটিগল্পত প্ৰতিফলিত সমাজচেতনা : এটি চমু আলোচনা	চাহিন জাফ্ৰি দীপা গগৈ
মহেন্দ্ৰ বৰাৰ আত্মজীৱনী ‘উপলা নদীৰ দৰে’ত প্ৰতিফলিত অসমৰ সমাজ-জীৱনৰ চিত্ৰ : এক বিশ্লেষণ	মাণিক জ্যোতি গগৈ
ৰামধেনু যুগৰ অসমীয়া চুটিগল্পত সমাজতত্ত্ব : যোগেশ দাসৰ ‘বৰদেউতা’ গল্পটিৰ বিশেষ উল্লেখসহ	মিনহাজুল আবেদিন
শংকৰদেৱৰ কীৰ্ত্তন-যোষাত প্ৰতিফলিত কৃষ্ণ ভক্তি: এক বিশ্লেষণাত্মক অধ্যয়ন	অখিল কুমাৰ বৰা
A Comparative Study of Syntactic Errors in English Committed by the Students of Vernacular Medium Secondary Schools of Dibrugarh District, Assam	Karabi Konwar
Impact of School Environment for the Education of Children with Special Needs (CWSN) with special reference to Government Lower Primary Schools of Darrang District	Hiranmoyee Medhi Dipali Dutta
Uniting Diverse Communities of Assam Culturally: The Case of Sattriya Dance	Nayanmoni Phukan
Teachers Effectiveness in Classroom Teaching at Lower Primary School with special reference to TET Qualified Teacher in Dhing Area of Assam	Lipika Afruz
Andragogy in Indian culture and the Gurukul system of education	Rajbir Saha
Problems of Youth and Need of Guidance among the Scheduled Caste Students of Balipara Development Block of Sonitpur District of Assam	Minakshi Das
Quest for Selfhood: Exploring the themes of identity and racial abuse in Abdulrazak Gurnah’s <i>By the Sea</i> and <i>Admiring Silence</i>	Himadri Borah
Performance of Anganwadi workers in disseminating information about UDID card and its benefits for Divyangjan people in Bagchung Block of Jorhat District of Assam	Jayalakshmi Baruah Deepshikha Carpenter
Humanistic Thought of M.N. Roy	Simi Borgohain Sony Das
Social and Cultural Life of Tangsas in Arunachal Pradesh	Partha Pratim Phukan Runumi Sonowal
Status of Higher Education of Women in Darrang District of Assam with special reference to Deomorno Gaon Panchayat	Charusmita Mahanta Dipali Dutta

অসমীয়া উপন্যাসত লিংগ নিৰ্মাণ প্ৰসংগ
(‘নিষিদ্ধ’, ‘বৃহন্নলা আৰু এটা সপোনৰ বাটচ’ৰা’ আৰু স্বপ্নদন্তাৰ পৃথিৱী’ৰ বিশেষ উল্লেখসহ)

বিনীতা বৰা দেৱচৌধুৰী’
ৰশ্মি দেৱী’

সংক্ষিপ্তসাৰ

পৰম্পৰাগত সমাজ ব্যৱস্থাত সমলৈংগিক যৌন সম্পৰ্ককহে স্বীকৃতি দিয়া হয়। তৃতীয় লিংগ আৰু অন্যান্য লৈংগিক সমস্যাসমূহক সাধাৰণতে বিকৃতি বুলি ভবা হয়। মহাভাৰতত শিখণ্ডী আৰু বৃহন্নলা ৰূপত লিংগ নিৰ্মাণৰ প্ৰসঙ্গ আহিছে যদিও মৰ্যাদা সহকাৰে যেন উত্থাপিত হোৱা নাই। একবিংশ শতিকাত অসমীয়া সাহিত্যত বিশেষকৈ উপন্যাসত কিদৰে এনেবোৰ বিষয়ে ঠাই পাইছে তাক আলোচনা কৰা হৈছে এই গৱেষণা পত্ৰত। বিশেষ ভাৱে তিনিখন উপন্যাস অনা হৈছে - ড° আকাশীতৰাৰ ‘নিষিদ্ধ’, দীপামনি কোচ ভৰালীৰ ‘বৃহন্নলা আৰু এটা সপোনৰ বাটচ’ৰা’ আৰু ড° ৰুবী বৰাৰ ‘স্বপ্নদন্তাৰ পৃথিৱী’। এই স্পৰ্শকাতৰ বিষয়টো আলোচনা কৰাৰ কাৰণ হ’ল সমাজত প্ৰচলিত পৰম্পৰাগত ধাৰণাক নতুন দৃষ্টিৰে চাই তেওঁলোকক সমমৰ্যাদা প্ৰদান কৰাৰ এটা পৰিবেশ সৃষ্টি কৰা।

পদ্ধতিঃ বিষয়টো আগবঢ়াই নিওঁতে বৰ্ণনাত্মক আৰু বিশ্লেষণাত্মক দুয়োটা পদ্ধতি প্ৰয়োজন অনুসৰি ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে।

উৎসঃ মূল উপন্যাস তিনিখন, প্ৰয়োজন অনুসৰি প্ৰসংগ পুথি আৰু ইণ্টাৰনেটৰ সহায় লোৱা হৈছে।

বীজ শব্দ ঃ লিংগ নিৰ্মাণ, সমলিংগ, আকৰ্ষণ, ৰূপান্তৰ।

অৱতৰণিকা

সাম্প্ৰতিক সময়ত লিংগ নিৰ্মাণ এক বিশেষ আলোচ্য বিষয় হৈ পৰিছে। পৰম্পৰাগত এক নিষিদ্ধ ধাৰণাৰ বিপৰীতে তৃতীয় লিংগ বা সমলৈংগিক যৌন সম্পৰ্কক এক সহজ আচৰণ বুলি বিবেচনা কৰি তাক সমমৰ্যাদাৰে সাহিত্যত উপস্থাপন কৰাৰ এক মানসিকতা গঢ় লৈ উঠিছে। সাধাৰণতে প্ৰচলিত লিংগ নিৰ্মাণৰ পৰা আতঁৰি অন্য এক ধাৰণা পৰম্পৰাগত সমাজখনৰ প্ৰান্ততে ৰৈ যায়। ১৯৭৭ চনৰ ১৫ ডিচেম্বৰত যেতিয়া সমলৈংগিক যৌন চেতনাক **American Psychiatric Association** এ স্বাভাৱিক প্ৰবৃত্তি বুলি ঘোষণা কৰিছিল তেতিয়াও কিন্তু সৰহসংখ্যক মানুহৰ মানসিকতাই তাক মানি লোৱা নাছিল। কিন্তু সমলৈংগিক যৌন আকৰ্ষণ, তৃতীয় লিংগ আদি স্বাভাৱিক প্ৰক্ৰিয়া আৰু বাস্তৱ সমাজখনৰ এটা অংশ। পৃথিৱীৰ বিভিন্ন ভাষাৰ সাহিত্য আৰু বিশেষকৈ চলচ্চিত্ৰত এই ধাৰণাই বৰ্তমান স্থান পাইছে। অসমীয়া সাহিত্যও তাৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। অসমীয়া উপন্যাসত এই বিষয়সমূহ

ইতিমধ্যেই উপস্থাপিত হৈছে।

প্ৰথম অৱস্থাত সমকামিতা বা LGBTQ ক বিষয়বস্তু কৰি কাহিনী উপস্থাপন হৈছিল যদিও বৰ্তমান সময়ত তৃতীয় লিংগ বা অন্যান্য সদৃশ বিষয়কো সমলৰূপে গ্ৰহণ কৰা দেখা গৈছে। মানুহৰ যৌন সত্তা বা লিংগ পৰিচয় আচলতে সমাজবিজ্ঞানৰ দিশৰ পৰা এক বিনিৰ্মাণহে। ভাৰতবৰ্ষৰ এজন বিশিষ্ট Gay Theorist Raj Rao ৰ মতে "I call sexually a social construst because it is society that expects a male (a state of being) to grow into a man a state of becoming" (Rao 2017) এটা সময়লৈকে সমকামিতাই হে লেখকসকলৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিছিল। অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যত সমকামিতাক মূল উপজীব্য হিচাপে লৈ প্ৰথম উপন্যাস ৰচনা কৰে মাইনী মহন্তই 'স্পৰ্শ'। তাৰ পিছত মণিকুণ্ডলা ভট্টাচাৰ্যৰ 'মুক্তি', অনুৰাধা শৰ্মা পূজাৰীৰ 'নীল প্ৰজাপতি', দীপামণি কোচ ভৰালীৰ 'জলছবি'। এই আটাইকেইখন উপন্যাসতে সমকামিতাক কেন্দ্ৰ কৰি লিংগ নিৰ্মাণৰ সামাজিক স্থিতি সম্পৰ্কে বহুতো স্পষ্ট কথাৰ অৱতাৰণা কৰা হৈছে। কেতিয়াবা পুৰুষতন্ত্ৰই নিয়ন্ত্ৰণ কৰা যৌনতাৰ প্ৰতি প্ৰত্যাহান, কেতিয়াবা নিজৰ লৈংগিক পৰিচয়ৰ প্ৰতি দ্বিধাগ্ৰস্ততা, কেতিয়াবা তৃতীয় লিংগ, সমকামিতাক কেন্দ্ৰ কৰি গঢ়ি উঠা বিকৃত যৌনতা আদি বহু বিষয়ে উপৰোক্ত উপন্যাসকেইখনত ঠাই পাইছে।

এই আলোচনাত বিশেষ ভাবে আলোচনা কৰিবলৈ লোৱা উপন্যাস কেইখন হ'ল 'নিষিদ্ধ', 'বৃহন্নলা আৰু এটা সপোনৰ বাটচ'ৰা' আৰু 'স্বপ্নদন্তাৰ পৃথিৱী', এই তিনিওখনত লিংগ নিৰ্মাণৰ তিনিটা পৃথক কাহিনী উপস্থাপন কৰা হৈছে।

নিষিদ্ধ

ড° আকাশীতৰাৰ তিনিটা কাহিনীৰে নিৰ্মিত উপন্যাস 'নিষিদ্ধ'। নামটোতে লুকাই আছে পৰম্পৰাগত এটা ধাৰণা। এই লিংগ নিৰ্মাণ বিষয়টো যে সাধাৰণ সমাজখনত এক নিষিদ্ধ আলোচ্য বিষয় তাৰে পূৰ্বানুমান নামকৰণে দি যায়, কিন্তু তাত উপস্থাপন কৰা তিনিওটা কাহিনীতে তিনিটা সমকামী যৌন আকৰ্ষণৰ কাহিনী স্পৰ্শকাতৰ ভাবে আগবঢ়াই নিয়া হৈছে। সমকামী সকলৰ তিনিটা ভিন্নধৰ্মী কাহিনী ঔপন্যাসিকাই ডাক্তৰ সৌমাৰ কাকতি নামৰ মনোৰোগ বিশেষজ্ঞ জনক কথক হিচাপে লৈ উপস্থাপিত কৰিছে। প্ৰথম কাহিনীটো অভিমন্যু আৰু সুৰুয়লোচনৰ কাহিনী। অভিমন্যু এগৰাকী চিত্ৰকাৰ, কবি, ভাস্কৰ্যশিল্পী। অতি সংবেদনশীল, হাড়ে হিমজুৰে শিল্পী অভিমন্যুৰ পুৰুষৰ শৰীৰটোৰ মাজত সোমাই আছে এগৰাকী সংবেদনশীল নাৰী। একনিষ্ঠ প্ৰেমিকাৰ দৰেই তেওঁ ভাল পায় সুৰুয়লোচনক। কাৰণ, তেওঁ নিজে নিজকে অনুভৱ কৰে এগৰাকী নাৰী হিচাপে - "নিজকে আইনাত চালো, এটা হুমুনিয়াহ, কিয় ভগৱানে মোক এনেকৈ সৃজিলে, ল'ৰাৰ চেহেৰাৰে, ভিতৰত সোমাই আছে নাৰীৰ দৰে এটা

মন”(পৃঃ..)। এগৰাকী প্ৰেমময়ী নাৰীৰ দৰেই অভিমন্যুই সুৰুয়লোচনক সৰ্বস্ব সঁপি দিছে সম্পূৰ্ণ বিশ্বাসেৰে শুদ্ধ অন্তৰেৰে, প্ৰেমভৰা হৃদয়েৰে সুৰুয়লোচনৰ লগত বিয়াত বহা অভিমন্যুক কিন্তু প্ৰতাৰণা কৰিছে সুৰুয়লোচনে, অভিমন্যু আবেগিক। কিন্তু সমকামিতাক নিষিদ্ধ বা পাপ বুলি নাভাবে। কাৰণ, নিজকে সমকামী বুলি পেপাৰত বিবৃতি দিব পৰাকৈ অভিমন্যু সাহসী। এটা শৰীৰৰ মাজত দুটা ৰূপ কঢ়িয়াই লৈ ফুৰিব লগা হোৱা এটা সমকামী চৰিত্ৰৰ সমবেদনা ঔপন্যাসিকাই বৰ সুন্দৰকৈ ফুটাই তুলিছে। পুৰুষৰ শৰীৰৰ মাজত নাৰী এগৰাকী কঢ়িয়াই লৈ ফুৰা অভিমন্যু আচলতে শেষত সচাঁ মানুহ হিচাপে ধৰা দিছে।

দ্বিতীয় কাহিনীটোত বাৰ্ণা আৰু ৰুবীৰ মাজেৰে এক সমকামিতাৰ সম্পৰ্ক দেখুওৱা হৈছে য’ত শৰীৰতকৈ প্ৰাধান্য পাইছে মনে। বাৰ্ণা-ৰুবীৰ কাহিনীটোত মানবীয় সম্পৰ্কত যে লিংগ ধাৰণাৰ কোনো স্থান নাই সেই কথাই প্ৰমাণিত হৈছে। পাৰস্পৰিক সহযোগিতা থকা সম্পৰ্ক এটাত যৌনতা বা লিংগ পৰিচয় গৌণ হৈ পৰে। সেয়ে শিৰত সেন্দূৰ দিয়াৰ পিছত বাৰ্ণা আৰু ৰুবীৰ কথোপকথনখিনিৰ মাজেৰে ঔপন্যাসিকাই প্ৰকাশ কৰিছে সেই অনুভৱ - “মই চিকিৎসা বিদ্যাৰ সহায় লৈ লিংগ পৰিবৰ্তন কৰাটো বিচাৰিছা ৰুবী? কোৱা? তোমাৰ কথাই শেষ কথা। তোমাৰ সিদ্ধান্তই শেষ সিদ্ধান্ত। ৰুবীয়ে বাৰ্ণাৰ হাতখন ধৰি কলে কিয়? নালাগে আমাৰটো কোনো Sexual Urge নাই Biological need নাই। কিয় তোমাৰ হাতখন ধৰোতে তোমাৰ আকাৰটো মোক লাগে?” (নিষিদ্ধ, পৃ: ১৭৭)

তৃতীয় কাহিনীটো বুস্বা আৰু কাৰৈৰ কাহিনী। সিহঁতৰ দুটাৰ বিশেষকৈ কাৰৈৰ সমকামী চৰিত্ৰৰ বাবে জীৱনলৈ অহা ঘাত-প্ৰতিঘাতৰ মাজেৰে এনে এখন সমাজৰ ছবি চিত্ৰিত হৈছে য’ত ফেশ্বন জগত আৰু মিডিয়া জগতৰ উভয়লিংগী এজাক মানুহৰ চৰিত্ৰ চিত্ৰিত হৈছে। শাৰীৰিক অৱয়বৰ বিপৰীতে একোটা ভিন্ন মন কঢ়িয়াই লৈ ফুৰা মানুহজাকে হতাশাৰ পৰা আঁতৰি থাকিবলৈ আশ্ৰয় লয় ড্ৰাগছ, ছেঞ্চ আদিৰ। ফলত জীৱনটো হৈ পৰে ছিন্ন-ভিন্ন। তাৰ মাজতো বুস্বাৰ দৰে চৰিত্ৰ আছে যি মনোৰোগ বিশেষজ্ঞৰ পৰামৰ্শ মতে কোনো শাৰীৰিক পৰিবৰ্তন নকৰাকৈ নিজকে নাৰীসুলভ মানসিকতাৰ পৰা সাহসেৰে মুক্ত কৰি আনিব পাৰে।

‘নিষিদ্ধ’ত লিংগ পৰিচয়ৰ বাবে এচাম মানুহে কেনেকৈ নিজৰ জীৱনত বিভিন্ন প্ৰত্যাহ্বানৰ সন্মুখীন হ’ব লগা হয় তাকে দেখুৱাইছে। কিন্তু প্ৰকৃততে বুস্বাৰ জৰিয়তে এইটো প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে যে বহু সময়ত ই এক মানসিক ৰোগ আৰু উপযুক্ত চিকিৎসাৰ দ্বাৰা তাৰ নিৰাময় সম্ভৱ। ঔপন্যাসিকাই কাহিনী উপস্থাপন কৰোতে যৌনতাক অনাৱশ্যক গুৰুত্ব দিয়া নাই, বা বহল বৰ্ণনাও অনা নাই। কেৱল মানসিক জগতখন আৰু মানবীয়তাইহে প্ৰাধান্য পাইছে তিনিওটা কাহিনীত।

বৃহন্নলা আৰু এটা সপোনৰ বাটচ’ৰা

অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যত তৃতীয় লিংগক বিষয়বস্তু কৰি লিখা প্ৰথম উপন্যাস ‘বৃহন্নলা আৰু এটা সপোনৰ

বাটচ'ৰা"। 'তৃতীয় লিংগ' অথবা কিম্বৰসকলৰ জীৱনক লৈ পাঠৰ বিস্তাৰ ঘটাই এই কাহিনীটোত কাহিনীকাৰে কিম্বৰসকলকো মানবীয় অনুভূতিৰে পৰিপূৰ্ণ মানুহৰ মৰ্য্যাদা সহকাৰে উপস্থাপন কৰিছে। মূল চৰিত্ৰ চঞ্চল নামৰ কিম্বৰ গৰাকী। শ্যামল আৰু চঞ্চলৰ মাজত গঢ়ি উঠা মানবীয় সম্পৰ্কই আচলতে মানুহৰ লিংগ পৰিচয়ক গৌণ কৰি পেলায়। সেইবাবেই চঞ্চলে চিকিৎসাৰ জৰিয়তে পূৰ্ণ নাৰীলৈ ৰূপান্তৰিত কৰিব খোজা কথাত শ্যামলে সমৰ্থন জনোৱা নাই। কাৰণ "চঞ্চলৰ লিংগ পৰিচয়ৰ জটিলতাই তাক কোনোদিনে লজ্জিত অথবা বিভ্রান্ত কৰা নাই। সি মাত্ৰ দেহ আৰু আত্মা দুয়ো দিশৰ পৰা মানবীয় অনুভূতিৰে পূৰ্ণ এক মানুহৰ সন্ধান কৰিছিল। সেই মানুহ সি বিচাৰি পাইছে চঞ্চলৰ মাজত।" (বৃহন্নলা- পৃঃ১৭৯) কিম্বৰ হ'লেও চঞ্চল পূৰ্ণ মানৱ। সেয়ে শাৰীৰিক আৰু মানসিক ভাৱে অস্বাভাৱিক পলী আৰু ৰূপমৰ সন্তানটোক দত্তক ল'ব খুজিছে। জন্মদাত্ৰী মাতৃ পলীয়ে নিজৰ সন্তানক দলিয়াই দিয়াৰ বিপৰীতে কিম্বৰ চঞ্চলে কৈ উঠিছে - "শিশুটিক মই দত্তক ল'ব খোজো। এনেয়েতো হিজৰাৰ কোনো সন্তান নাথাকে। কিন্তু সন্তানৰ গাৰ উমেৰে উমাল হ'বলৈ আমাৰো কেতিয়াবা হেঁপাহ জাগে।" (বৃহন্নলাঃ;১৬৮) লিংগ পৰিচয়ৰ উদ্দলৈ গৈ মানুহ হিচাপে নিজকে প্ৰতিষ্ঠা কৰিব পৰা চঞ্চলৰ কাহিনীয়ে উভয় সমাজৰ ভিত্তিহীন লিংগ নিৰ্মাণৰ অপ্ৰয়োজনীয়তাকে সূচায়। মানবীয় সংবেদনশীলতা আৰু বন্ধুত্বত ঔপন্যাসিকাই অধিক গুৰুত্ব দিছে। কাহিনীৰ প্ৰসংগত কিম্বৰসকলৰ লগত জড়িত বিভিন্ন অনুষ্ঠান, ৰীতি-নীতি টানি আনিছে। যৌনতা এই সম্পৰ্কত গৌণ বুলিয়ে ঔপন্যাসিকাই দেখুৱাইছে।

স্বপ্নদত্তাৰ পৃথিৱী

এজন ব্যক্তিৰ মাজত লুকাই থকা দুটা লিংগ পৰিচয়ৰ কাহিনী "স্বপ্নদত্তাৰ পৃথিৱী।" ৰমাকান্তৰ কাহিনী কিছু ব্যতিক্ৰমী কাহিনী। মানুহ এজন কিন্তু সত্তা দুটা। প্ৰথম অৱস্থাত পুৰুষৰ শৰীৰেৰে পুৰুষ হিচাপে পৰিচিত ৰমাকান্তই স্বাভাৱিক ডেকাৰ দৰে ভাল পাইছিল শেৱালিক। ভাওনা বুলিলে বলীয়া হোৱা ৰমাকান্তই এবাৰ নাৰী চৰিত্ৰত অভিনয় কৰিবলগীয়া হ'ল। তেতিয়াই যেন সি অনুভৱ কৰিলে নিজৰ মাজত আন এক সত্তা। শেৱালিৰ নিৰাভৱণ শৰীৰ অকস্মাৎ দেখাৰ লগে লগে স্বাভাৱিক ডেকাৰ দৰে যৌন বাসনা জগাৰ পৰিৱৰ্তে তাৰ মনত জাগি উঠিল এক অন্য অনুভৱ। "তাৰ মনত বহুত প্ৰশ্ন। তিবোতা মানুহৰ শৰীৰটো ইমান মোহনীয় হয় কিয়? যিমনেই কথাটো তাৰ মনলৈ আহিল সিমনেই সি অস্থিৰ হৈ পৰিবলৈ ধৰিছিল। মনৰ অস্থিৰতাৰ উপশমৰ বাবে ৰমাকান্তই তাৰ নিজৰ শৰীৰটোৰ ওপৰেৰে হাত দুখন বোলাবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল।" (স্বপ্নদত্তাৰ পৃথিৱী, পৃঃ৬১) ৰমাকান্তই লাহে লাহে তীব্ৰ ভাৱে তাৰ পুৰুষ শৰীৰটোত নাৰীসত্তাৰ উপস্থিতি অনুভৱ কৰিব ধৰিলে। "সেই কথাবোৰৰ মাজত সি তাৰ অন্তৰৰ গোপনত ক্ৰমশঃ বাঢ়িবলৈ আৰম্ভ কৰা এক নাৰীসত্তাৰ অস্তিত্ব অনুভৱ কৰিবলৈ ধৰিলে। সেই অস্তিত্বই যেন লাহে লাহে তাৰ শৰীৰ মন সকলোকে গ্ৰাস কৰিবলৈ ধৰিলে।" (স্বপ্নদত্তা : পৃঃ ৬২) মাজে মাজে ৰমাকান্ত মানসিক

দ্বন্দ্বত ভোগে। নিজকে সান্ত্বনা দিয়ে বকুলনি গাঁৱৰ এটা সুঠাম ডেকা বুলি। আকৌ পিছ মূহুৰ্ত্ততে ভাৱে সিয়ো যদি এগৰাকী পৰিপূৰ্ণ তিৰোতা হ'ব পাৰিলেহেতেন। শেৱালিৰ পৰাও ক্ৰমশঃ নিজকে আঁতৰাই আনে। শেষত বমাকান্তৰ নাৰীসত্বাৰেই জয় হয় আৰু সুৰঞ্জনৰ লগত সম্পৰ্ক গঢ়লৈ উঠে- “সুৰঞ্জনৰ বাহু বন্ধনত নিজকে সাঁপি দিছিল বমাকান্তই।” (পৃঃ ১৪৭) সকলোৱে বমাকান্তক ইতিকিং কৰিবলৈ লৈছিল। নিজৰ মাজৰ নাৰীসত্বাটোক লৈ কোনোবাই ইতিকিং কৰিলে ‘বমাকাই’ৰ পৰা ‘বমাবাই’ হোৱা বমাকান্তই সহ্য কৰিব নোৱাৰিছিল- “এইবোৰ কথা মনলৈ আহিলেই বমাকান্তৰ মূৰত একুৰা জুই জ্বলে। হ'লেই যেনিবা সি এগৰাকী নাৰী; সিনো কাৰ কি অন্যায় কৰিলে?” (পৃঃ ১৬৭) আত্মপৰিচয়ৰ সন্ধানত দ্বিধাগ্ৰস্ত বমাকান্ত। জীৱনৰ বিয়লি বেলাত আকৌ যেন শেৱালিৰ প্ৰতি এক আকৰ্ষণ অনুভৱ কৰিছে। নিজে দ্বিধাগ্ৰস্ত হৈছে, নিঃসংগ অনুভৱ কৰিছে- এই নাৰীসত্বাৰ বাবেই সি এদিন শেৱালিৰ প্ৰেমক উপেক্ষা কৰিছিল। তাৰ ছাঁ হৈ থকা এই নাৰীসত্বায়ো এতিয়া তাক নিসংগ কৰি আঁতৰি গ'ল নেকি? তাৰ নিজকে মুকলি কৰিবলৈ মন গ'ল। সি সাঁচাকৈয়ে পুৰুষৰ ৰূপত নাৰীসত্বা এটিক জীয়াই ৰখা বমাকান্ত হয় নে নহয়, তাৰ জানিবলৈ মন গ'ল,” (পৃঃ ১৭১) আত্মপৰিচয়ৰ সন্ধানত ব্ৰতী বমাকান্তৰ দৰে দ্বৈত চৰিত্ৰৰ লিংগ নিৰ্ণয় কৰাটো যথেষ্ট কঠিন।

সিদ্ধান্ত

- (ক) সমকামিতা, কিন্নৰ, লিংগ নিৰ্মাণ আদি বিষয় এটা সময়ত সমাজত আলোচনাৰ বিষয় হিচাপে নিষিদ্ধ আছিল। সেয়ে সাহিত্যৰ মাজতো তেনে পাঠ সযতনে পৰিহাৰ কৰা হৈছিল।
- (খ) এনে লিংগ নিৰ্মাণে তেনে লোকসকলক সমাজৰ প্ৰাস্তত অৱস্থান ল'বলৈ বাধ্য কৰাইছিল পৰিচয়ৰ সংকটৰ বাবে।
- (গ) আইনগত স্বীকৃতি লাভ কৰাৰ পিচত লাহে লাহে তেওঁলোকৰ বাবে মুকলি পৰিবেশ সৃষ্টি হ'বলৈ ধৰে আৰু সাহিত্যৰ পাঠ হিচাপেও এনে বিষয়বস্তু সোমাই পৰে।
- (ঘ) সাহিত্যৰ মাজেৰে তেওঁলোকৰ বিষয়ে বহু নজনা দিশ উন্মোচিত হোৱাৰ ফলত বৰ্ত্তমান লিংগ নিৰ্মাণৰ বন্ধমূল বা পূৰ্বৱৰ্ত্তী ধাৰণাৰ পৰা মানুহৰ মন বহু পৰিমাণে মুক্ত হৈছে আৰু তেওঁলোকক ব্যক্তি হিচাপে মৰ্যাদা দিবলৈ সমাজে আৰম্ভ কৰিছে।
- (ঙ) লিংগ বিভাজন শৰীৰ ভিত্তিক নহ'লেহে সম্পূৰ্ণ পৃথিৱী সম্ভৱ।

উপসংহাৰ

পৃথিৱীৰ বিভিন্ন ভাষাত সাম্প্ৰতিক লিংগ নিৰ্মাণৰ ধাৰণাটো সাহিত্য আৰু বিশেষকৈ চলচ্চিত্ৰত জনপ্ৰিয় বিষয় হৈ উঠিছে। ভাৰতীয় চিন্তাত ‘অৰ্দ্ধনাৰীশ্বৰ’ৰ ধাৰণাৰ পৰাই এনে চিন্তাৰ সূত্ৰপাত হোৱা বুলি অনুমান কৰিব পাৰি।

আলোচ্য উপন্যাস কেইখনত কাহিনী আগবঢ়াই নিওঁতে ঔপন্যাসিকা কেইগৰাকীয়ে অযথা কোনো যৌনতা অনাৰ চেষ্টা কৰা পৰিলক্ষিত নহয়। কাহিনীকেইটাৰ মাজলৈ সোমালে অনুভৱ হয় যৌনতা ইয়াত গৌণ। একমাত্ৰ মানবীয় ব্যক্তিসত্ৰাক উপলব্ধি কৰা হৈছে মুখ্য। লিংগ নিৰ্ণয়ক লৈ ৰচনা কৰা প্ৰায়বোৰ উপন্যাসতে এই বিশেষ দিশটো পৰিলক্ষিত হয়। আচলতে আত্মপৰিচয়ৰ সন্ধানত ব্ৰতী এইচাম মানুহক সামাজিক মৰ্যাদা সহকাৰে উপস্থাপন কৰাৰে এই শ্ৰেণীৰ উপন্যাসত দেখা যায়। অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যত লিংগ নিৰ্মাণৰ আধাৰত এক বিশেষ শ্ৰেণীৰ উপন্যাস ৰচনাৰ ধাৰা আৰম্ভ হোৱাৰ যথেষ্ট সম্ভাৱনীয়তা আছে। সাহিত্যৰ মাজেৰে লিংগ নিৰ্মাণৰ অমূলক ধাৰণা, পাঠ প্ৰত্যাহাৰ কৰা, মানুহৰ মাজলৈ নিয়াৰ আৰু অধিক সম্ভাৱনা আছে। কাৰণ তত্বতকৈ সাহিত্যই সহজে পাঠকৰ চিন্তাধাৰাক প্ৰভাৱিত কৰিব পাৰে। এনে ধৰণৰ আলোচনাবোৰে লিংগ বৈষম্য আঁতৰাই মানুহক ব্যক্তি হিচাপে চিনাকী দিয়াৰ এক পৰিৱেশ সমাজত গঢ়ি তুলিব পাৰিব।

মূল গ্ৰন্থ

১/নিষিদ্ধ : ড° আকাশীতৰা, আখৰ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ডিচেম্বৰ, ২০০৯

২/বৃহন্নলা আৰু এটা সপোনৰ বাটচ'ৰা : দীপামনি কোচ ভৰালী, ডাৰিয়লি প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, জানুৱাৰী, ২০২১

৩/স্বপ্নদত্তাৰ পৃথিৱী : ড° ৰুবী বৰা, অভিলাষ প্ৰকাশন, বোকাখাত, প্ৰথম প্ৰকাশ, ১৫ জুন, ২০২১

প্ৰসংগ পুথি

১/ ড° বিনীতা বৰা দেৱচৌধুৰী- অসমীয়া মহিলা ঔপন্যাসিকৰ উপন্যাস : পূৰ্বাঞ্চল প্ৰকাশ, প্ৰথম প্ৰকাশ - ২০২১

২/জয়ন্ত দত্ত, গীতাত্মী শইকীয়া - সম্পাদিত, একবিংশ শতিকাৰ অসমীয়া উপন্যাস : অসম বুক ডিপো, ২০২০

লেখক^১ : বিনীতা বৰা দেৱচৌধুৰী, সহযোগী অধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ, ভট্টদেৱ বিশ্ববিদ্যালয়, বজালী।

Email: binitabora68@gmail.com

লেখক^২ : ৰশ্মি দেৱী, সহকাৰী অধ্যাপক, সংস্কৃত বিভাগ, ভট্টদেৱ বিশ্ববিদ্যালয়, বজালী।

উত্তৰ-পূৰ্ণ ভাৰতৰ প্ৰান্তীয় ধাৰাৰ ৰামায়ণী-প্ৰসঙ্গ

চন্দ্ৰ কমল চেতিয়া

সংক্ষিপ্তসাৰ

আলোচনাৰ বাবে নিৰ্বাচিত বিষয়টি হ'ল 'উত্তৰ-পূৰ্ণ ভাৰতৰ ৰামায়ণী প্ৰসঙ্গ'। ৰামায়ণী সাহিত্যৰ ধাৰাটোৰ বিষয়ে বিভিন্ন আলোচনা সম্পন্ন হ'লেও প্ৰান্তীয় ধাৰাৰ ৰামায়ণী সাহিত্য আৰু ইয়াৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ আজিও যথার্থভাৱে আলোচিত হোৱা নাই, যাৰ ফলত ৰামায়ণী সাহিত্যত আঞ্চলিক প্ৰভাৱ, প্ৰান্তীয় বৈশিষ্ট্য, লিখিত ৰামায়ণী পৰম্পৰাৰ ফলত জন্ম হোৱা ৰামায়ণকে ন্দ্ৰিক লোক-সাহিত্য আদিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰাৰ অৱকাশ আছে। বিশেষকৈ উত্তৰ-পূৰ্ণ ভাৰতৰ ৰামায়ণ সাহিত্য আৰু ৰাম-কথাৰ পৰম্পৰাৰ বিষয়ে বৰ্তমানেও ভালেখিনি কাম সম্পন্ন হ'বলৈ বাকী। এই গৱেষণাটিত প্ৰান্তীয় ৰামায়ণৰ সৰ্বভাৰতীয় প্ৰেক্ষাপটৰ এটা পৰিচয় দি উত্তৰ-পূৰ্ণ ভাৰতৰ ৰামায়ণী প্ৰেক্ষাপটক বিশেষভাৱে আলোচনাৰ মাজলৈ অনা হৈছে।

গৱেষণামূলক প্ৰবন্ধটি মূলতঃ দুটা অধ্যায়ত বিভক্ত কৰা হৈছে। প্ৰথম অধ্যায়টিত 'ভাৰতৰ আঞ্চলিক ভাষাসমূহত ৰামায়ণী সাহিত্যৰ ধাৰা' সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হৈছে। এই অধ্যায়টিক দুটা উপ-অধ্যায়ত বিভক্ত কৰা হৈছে। প্ৰথমটো উপ-অধ্যায়ত দক্ষিণ ভাৰতীয় ভাষাৰ ৰামায়ণী সাহিত্যৰ প্ৰান্তীয় ধাৰা সম্পৰ্কে এটা পৰিচয়মূলক আলোচনা কৰা হৈছে। দ্বিতীয় উপ-অধ্যায়ত 'উত্তৰ ভাৰতীয় ধাৰাৰ ৰামায়ণী সাহিত্য'ৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে।

দ্বিতীয় অধ্যায়টিত 'উত্তৰ-পূৰ্ণ ভাৰতৰ প্ৰেক্ষাপটত আৰু ৰামায়ণী সাহিত্য আৰু ৰাম-কথাৰ পৰম্পৰা' সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হৈছে। এই অধ্যায়টিক 'লিখিত প্ৰেক্ষাপট' আৰু 'লোক-সমাজকেন্দ্রিক প্ৰেক্ষাপট' এই দুই উপ-অধ্যায়ত বিভক্ত কৰি আলোচনা কৰা হৈছে। এই আলোচনাৰ যোগেদি উত্তৰ-পূৰ্ণ-ভাৰতৰ ৰামায়ণী সাহিত্যৰ প্ৰান্তীয়তাৰ মৌলিকত্বক প্ৰতিপন্ন কৰাৰ চেষ্টা কৰা হৈছে। সমগ্ৰ আলোচনাটি বৰ্ণনাত্মক পদ্ধতিৰে আলোচনা কৰা হৈছে।

বীজ শব্দ : ৰামায়ণ, প্ৰান্তীয়তা, ৰামায়ণী সাহিত্য, উত্তৰ-পূৰ্ণ ভাৰত

বিষয়ৰ পৰিচয়

আলোচনাৰ বাবে নিৰ্বাচিত বিষয়টি হ'ল 'উত্তৰ-পূৰ্ণ ভাৰতৰ ৰামায়ণী প্ৰসঙ্গ'। ৰামায়ণী সাহিত্যৰ ধাৰাটোৰ বিষয়ে বিভিন্ন আলোচনা সম্পন্ন হ'লেও প্ৰান্তীয় ধাৰাৰ ৰামায়ণী সাহিত্য আৰু ইয়াৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ আজিও যথার্থভাৱে আলোচিত হোৱা নাই, যাৰ ফলত ৰামায়ণী সাহিত্যত আঞ্চলিক প্ৰভাৱ, প্ৰান্তীয় বৈশিষ্ট্য, লিখিত ৰামায়ণী পৰম্পৰাৰ ফলত জন্ম হোৱা ৰামায়ণকে ন্দ্ৰিক লোক-সাহিত্য আদিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰাৰ অৱকাশ আছে। বিশেষকৈ উত্তৰ-পূৰ্ণ ভাৰতৰ ৰামায়ণ সাহিত্য আৰু ৰাম-কথাৰ পৰম্পৰাৰ বিষয়ে বৰ্তমানেও ভালেখিনি কাম সম্পন্ন হ'বলৈ বাকী। এই গৱেষণাটিত প্ৰান্তীয় ৰামায়ণৰ সৰ্বভাৰতীয় প্ৰেক্ষাপটৰ এটা পৰিচয় দি উত্তৰ-পূৰ্ণ ভাৰতৰ ৰামায়ণী প্ৰেক্ষাপটক বিশেষভাৱে আলোচনাৰ মাজলৈ অনা হৈছে।

গৱেষণামূলক প্ৰবন্ধটি মূলতঃ দুটা অধ্যায়ত বিভক্ত কৰা হৈছে। প্ৰথম অধ্যায়টিত 'ভাৰতৰ আঞ্চলিক ভাষাসমূহত ৰামায়ণী সাহিত্যৰ ধাৰা' সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হৈছে। এই অধ্যায়টিক দুটা উপ-অধ্যায়ত বিভক্ত কৰা হৈছে। প্ৰথমটো উপ-অধ্যায়ত দক্ষিণ ভাৰতীয় ভাষাৰ ৰামায়ণী সাহিত্যৰ প্ৰান্তীয় ধাৰা সম্পৰ্কে এটা পৰিচয়মূলক আলোচনা কৰা হৈছে।

দ্বিতীয় উপ-অধ্যায়ত 'উত্তৰ ভাৰতীয় ধাৰাৰ ৰামায়ণী সাহিত্য'ৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে।

দ্বিতীয় অধ্যায়টিত 'উত্তৰ-পূৰ্ব ভাৰতৰ প্ৰেক্ষাপটত আৰু ৰামায়ণী সাহিত্য আৰু ৰাম-কথাৰ পৰম্পৰা' সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হৈছে। এই অধ্যায়টিক 'লিখিত প্ৰেক্ষাপট' আৰু 'লোক-সমাজকেন্দ্ৰিক প্ৰেক্ষাপট' এই দুই উপ-অধ্যায়ত বিভক্ত কৰি আলোচনা কৰা হৈছে। এই আলোচনাৰ যোগেদি উত্তৰ-পূৰ্ব-ভাৰতৰ ৰামায়ণী সাহিত্যৰ প্ৰাস্তীয়তাৰ মৌলিকত্বক প্ৰতিপন্ন কৰাৰ চেষ্টা কৰা হৈছে।

অধ্যয়নৰ গুৰুত্ব আৰু উদ্দেশ্য

ৰামায়ণী পৰম্পৰাৰ প্ৰসাৰ কেৱলমাত্ৰ ভাৰতৰ সীমা-ৰেখাতে আৱদ্ধ নহয়, বৰং ৰামকথাৰ প্ৰভাৱ এচিয়াৰ কেইবাখনো দেশত উল্লেখযোগ্যভাৱে পৰিলক্ষিত হয়। ভাৰতৰ বাহিৰে এচিয়াৰ বাকী দেশসমূহত বিশেষকৈ বৌদ্ধ-জাতকৰ অঙ্গ হিচাপে ৰাম-কথাৰ চৰ্চা হৈ আহিছে। এইক্ষেত্ৰত ইণ্ডোনেচীয়া, ভিয়েটনাম, চীনৰ য়ুন্নান, ম্যানমাৰ, ঠাইলেণ্ডৰ প্ৰেক্ষাপট বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। এই দেশসমূহত ৰাম-কথাৰ পৰম্পৰাক সম্পূৰ্ণৰূপে বৌদ্ধদৰ্শনৰ দৃষ্টিকোণেৰে প্ৰতিষ্ঠিত। এই দৃষ্টিকোণৰ ৰামায়ণী পৰম্পৰা উত্তৰ-পূৰ্ব ভাৰতৰ বৌদ্ধ-ধৰ্মী লোকসকলৰ মাজতো দেখা পোৱা যায়। বহুক্ষেত্ৰত বুদ্ধদেৱ আৰু তেওঁৰ অনুগামীসকলৰ মাজত চলা কথোপকথনৰ যোগেদি এইশ্ৰেণীৰ ৰামায়ণৰ কাহিনীভাগ আগবঢ়াই লৈ যোৱা হৈছে। এনে ৰামায়ণৰ ধাৰাসমূহত ভাৰতীয় পৰম্পৰাৰ বাল্মীকীকৃত ৰামায়ণতকৈ চৰিত্ৰ তথা বিষয়বস্তু কিছু ভিন্ন ধৰণে উপস্থাপন কৰা পৰিলক্ষিত হয়। এনে প্ৰাস্তীয় বৈশিষ্ট্যসমূহ গৱেষণাৰ যোগেদি ফাঁহিয়াই চোৱাৰ প্ৰয়োজনীয়তা আহি পৰিছে। ৰামকথাৰ ব্যাকপতা প্ৰতিপন্ন কৰিবৰ বাবে এনে আলোচনা যথেষ্ট গুৰুত্বপূৰ্ণ।

ভাৰতীয় পৰম্পৰাৰ ৰামায়ণৰ ক্ষেত্ৰত বাল্মীকীৰ ৰামায়ণকে মূল হিচাপে প্ৰাধান্য দিয়া হয় যদিও ভাৰতৰ প্ৰাস্তীয় ৰামায়ণৰ ধাৰাসমূহত কেতবোৰ মৌলিকত্ব দেখিবলৈ পোৱা যায়। আঞ্চলিক ভাষাত প্ৰচলিত ৰামকথাৰ ধাৰাত বহুপৰিমাণে আঞ্চলিক প্ৰভাৱ পৰিলক্ষিত হয়, যাৰ বাবে মূল ভাৰতৰ ভূ-খণ্ডতে ৰামায়ণৰ ভালেমান প্ৰাস্তীয় সংস্কৰণ দেখিবলৈ পোৱা যায়। ৰামকথাকেন্দ্ৰিক পৰম্পৰাই ভাৰতীয় সমাজ-সংস্কৃতিতো বহুপৰিমাণে প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰি আহিছে, যাৰ ফলত অঞ্চলভিত্তিকভাৱেও ৰামায়ণী সংস্কৃতিয়ে এক স্বকীয় ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। ইয়াৰ ফলশ্ৰুতিতে প্ৰাস্তীয়তাৰ দৃষ্টিকোণেৰে ৰামায়ণী প্ৰসঙ্গক অধ্যয়ন কৰাৰ এক প্ৰয়োজনীয়তা আহি পৰিছে। ৰামায়ণী-সাহিত্যৰ প্ৰাস্তীয় ধাৰাৰ লগত সকলোকে পৰিচয় কৰাই দিয়াই এই আলোচনাটিৰ মূল উদ্দেশ্য।

অধ্যয়নৰ পদ্ধতি

সমগ্ৰ আলোচনাটি বৰ্ণনাত্মক পদ্ধতিৰে আলোচনা কৰা হৈছে। তথ্য সংগ্ৰহৰ বাবে মুখ্য আৰু গৌণ দুয়োখন ক্ষেত্ৰেৰে সহায় লোৱা হৈছে।

অধ্যয়নৰ পৰিসৰ

ৰামায়ণী সাহিত্যৰ অধ্যয়ন স্বৰূপাৰ্থতেই এক ব্যাপক বিষয়। এই প্ৰবন্ধটিত সামগ্ৰিকভাৱে ভাৰতৰ প্ৰাস্তীয় ভাষাসমূহত প্ৰচলিত ৰামায়ণী সাহিত্যৰ ধাৰা সম্পৰ্কে কিছু কথা আলোকপাত কৰিলেও মূলতঃ উত্তৰ-পূৰ্ব ভাৰতৰ প্ৰেক্ষাপটত ৰামায়ণী সাহিত্য আৰু ৰামকথাৰ পৰম্পৰাৰ দিশতহে বিশেষভাৱে গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হৈছে।

ভাৰতৰ আঞ্চলিক ভাষাসমূহত ৰামায়ণী-সাহিত্যৰ ধাৰা

ৰামায়ণৰ প্ৰাচীনত্ব সম্পৰ্কে বৰ্তমানেও যুক্তিনিষ্ঠ বিতৰ্কৰ ওৰ পৰা নাই। কিন্তু এই কথা স্পষ্ট যে মূল ৰামায়ণৰ কাহিনীভাগে বিভিন্নজন অনুবাদকৰ হাতত পৰি একাধিক প্ৰাস্তীয় ৰূপ লাভ কৰিছে। এনেদৰে মূল ৰামায়ণখন প্ৰাস্তীয় ভাষালৈ ৰূপান্তৰ ঘটোঁতে বহুক্ষেত্ৰত লক্ষ্যভাষাৰ অনুবাদকজনে উৎস ভাষাৰ মূল কথাখিনিৰ লগত প্ৰাস্তীয় সমাজ-সংস্কৃতিৰ সমন্বয় ঘটায়। যাৰ ফলত ৰামায়ণৰ মূল পাঠটো প্ৰাস্তীয় ভাষাত অন্য এক ধৰণেৰে উপস্থাপন ঘটোৱা হয়। সৰ্বভাৰতীয় প্ৰেক্ষাপটত, ৰামায়ণী পৰম্পৰাক জানিবলৈ হ'লে ৰামায়ণৰ এই প্ৰাস্তীয়

ধাৰাসমূহ আলোচনা কৰা অতি আৱশ্যক। এইক্ষেত্ৰত লিখিত ধাৰাৰ উপৰিও মৌখিকভাৱে প্ৰচলিত ৰাম-কথা, ৰামায়ণকেন্দ্ৰিক গীত-মাত, লোক-কথা আদিৰ বিষয়সমূহো অধ্যয়ন কৰিলেহে ৰামায়ণী প্ৰভাৱ জনসমাজত কেনেদৰে প্ৰোথিত হৈ আছে তাক অনুভৱ কৰাটো সম্ভৱ।

দক্ষিণ ভাৰতীয় ভাষাৰ ৰামায়ণী ধাৰা

ভাৰতীয় প্ৰান্তীয় ৰামায়ণী সাহিত্যৰ ধাৰাৰ ভিতৰত কস্মিনে অনুবাদ কৰা তামিল ৰামায়ণ 'ৰামভাট্ৰামা'খনকে প্ৰান্তীয় ভাষাৰ প্ৰাচীন ৰামায়ণ বুলি বিবেচনা কৰা হয়। এই ৰামায়ণৰ ৰচনাকাল খ্ৰীষ্টীয় দ্বাদশ শতিকা। অৱশ্যে 'তামিল লেক্সুৱেজ এণ্ড লিটাৰেচাৰ' গ্ৰন্থত গৱেষক ড° বুদ্ধেয়ে এই 'ৰামকথা'ৰ পৰম্পৰা খ্ৰীষ্টীয় সপ্তম শতিকাৰ মাজভাগত বুলি উল্লেখ কৰিছে। কেইবাটাও পটল বা অধ্যায়ত বিভক্ত এই প্ৰান্তীয় ৰামায়ণখনি দক্ষিণী শাখাৰ পাঠ অনুসৰণ কৰি ৰচনা কৰা হৈছে। এই ৰামায়ণত ভাৱ-ভাষা আৰু চৰিত্ৰ-সৃষ্টিত কস্মিনে স্বকীয়তাৰ পৰিচয় দিছে।

আনহাতে দক্ষিণীশাখাৰ ৰামায়ণী ধাৰাৰ অন্যতম আন কেইখনমান ৰামায়ণ হ'ল ৰঙ্গনাথৰামায়ণম্ , ৰামচৰিতম আৰু তোৰে ৰামায়ণ। ইয়াৰে প্ৰথমখন তেলেগু; দ্বিতীয়খন মালয়ালম আৰু তৃতীয়খন কন্নড় ভাষাত ৰচিত। কেওখন ৰামায়ণতে দক্ষিণী শাখাৰ ৰামায়ণীপ্ৰভাৱ পৰিদৃশ্যমান। এই ৰামায়ণসমূহৰ উপৰিও ৰামকথা আধাৰিত ভালেমান কাব্য চতুৰ্দশ শতিকাৰ ভিতৰত ৰচিত হয়।

উল্লেখ্য যে তামিল সকলৰ মাজত প্ৰচলিত ৰাম-কথাকেন্দ্ৰিক কিস্মদন্তি মতে সীতা ৰাৱণৰ কন্যা। দ্ৰাৱিড়ীয় লোকনাট্য পৰম্পৰাৰ কেতবোৰ লোক-অনুষ্ঠানতো সীতাক ৰাৱণ জী হিচাপেই উপস্থাপন কৰা দেখা যায়। সেই একে দৃষ্টিকোণকে লাহোলী ভাষাৰ ৰামায়ণ, অদ্ভুত ৰামায়ণতো উপস্থাপিত হৈছে। লাহোলী ৰামায়ণৰ মত অনুসৰি পিতৃ ৰাৱণে সীতাক ঘূৰাই নিব বিচৰাৰ বাবেহে ৰাম-ৰাৱণৰ মাত সংঘৰ্ষৰ সূত্ৰপাত হয়। মন কৰিবলগীয়া কথাটো হ'ল উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ অন্তৰ্গত অসমৰ 'গীতি-ৰামায়ণ'তো সীতাক মন্দোদৰীৰ কন্যা ৰূপে দেখুৱাব খোজা হৈছে। সেই দৃষ্টিকোণৰ পৰা লক্ষ্য কৰিলে এই কেওখন ৰামায়ণৰ মাজত এটা ঐক্যসূত্ৰ অন্তৰ্নিহিত হৈ আছে।

উত্তৰ ভাৰতীয় ভাষাৰ ৰামায়ণী ধাৰা

উত্তৰ-ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাৰ ৰামায়ণী ধাৰাৰ প্ৰথমখন অনূদিত ৰামায়ণ হ'ল উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ মাধৱ কন্দলীকৃত সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ। মূল সংস্কৃত ৰামায়ণৰ পৰা কাহিনীভাগ গ্ৰহণ কৰিলেও নিজা নান্দনিক পটুতাৰে এই ৰামায়ণখনিৰ নৈসৰ্গিক চিত্ৰ তথা পৰিৱেশ চিত্ৰণত কবিয়ে স্বকীয়তা প্ৰদৰ্শন কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে।

ইয়াৰ পাছতে উত্তৰ-ভাৰতীয় প্ৰান্তীয় শাখাৰ কৃত্তিবাসকৃত 'কৃত্তিবাসী ৰামায়ণ'খন অন্যতম। কৃত্তিবাসী ৰামায়ণত ৰামায়ণৰ মূল কাহিনীভাগৰ সমান্তৰালভাৱে নানা উপ-পুৰাণৰ প্ৰভাৱপুষ্ট কাহিনী-উপ-কাহিনীও প্ৰচুৰপৰিমাণে সংযোজিত হৈছে। কৃত্তিবাসৰ পৰৱৰ্তী কালতো কৃত্তিবাসী ৰামায়ণে উত্তৰসূৰী নকলকাৰৰ হাতত পৰি নানা সংযোজন বিয়োজনেৰে ভাৰাক্ৰান্ত হৈ পৰে।

আনহাতে উত্তৰ ভাৰতীয় ৰামায়ণী পৰম্পৰাত তুলসী দাসৰ ৰামচৰিত মানস বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। তেখেতৰ ৰামায়ণখন যথেষ্ট পৰিমাণে মূলানুগত যদিও স্থানবিশেষে আঞ্চলিক প্ৰভাৱ পৰিলক্ষিত হয়। উৎকলীয়া পৰম্পৰাৰ প্ৰান্তীয় ৰামায়ণৰ ধাৰাক এক অনন্য মাত্ৰা প্ৰদান কৰে বলৰামদাসকৃত 'দাণ্ডী ৰামায়ণে'। এই ৰামায়ণৰ কাহিনীভাগো বিভিন্ন পুৰাণ-উপ-পুৰাণৰ কাহিনীৰে ভাৰাক্ৰান্ত হৈ মূলৰ পৰা কিছু পৰিমাণে আঁতৰি আহিছে।

গুজৰাটী ভাষাত ৰামকথা বিষয়ক ভালেকেইখন গ্ৰন্থ পোৱা যায়। তাৰ ভিতৰত মাণ্ডলকৃত ৰামায়ণ, অসাদ্ৰিতকৃত ৰামলীলা অন্যতম। কিন্তু গিৰিধৰদাসকৃত গুজৰাটী ৰামায়ণখনহে একমাত্ৰ বাৰ্মীকীয় ৰামায়ণৰ পূৰ্ণাঙ্গ প্ৰতিৰূপ বুলি অভিহিত কৰিব পাৰি। আনহাতে শিখগুৰু কোবিন্দসিংহকৃত 'গোবিন্দৰামায়ণ'খনে বহুক্ষেত্ৰত গুৰুমুখী ভাষাতো ৰামায়ণী পৰম্পৰাক এক বিশেষ গতি প্ৰদান কৰিছিল। ভানুভট্ট আৰু ৰঘূনাথ উপাধ্যায়ৰ ৰামায়ণৰ অনুবাদে নেপালী ভাষাতো ৰামায়ণী পৰম্পৰাক সমৃদ্ধ কৰিছিল।

উপৰোক্ত প্ৰান্তীয় ধাৰাৰ মূল ৰামায়ণসমূহৰ সমান্তৰালকৈ ৰামায়ণৰ বিভিন্ন অধ্যায়ৰ কাহিনী গ্ৰহণ কৰি ৰামকথামূলক বিভিন্ন কাব্য, গীত, অভিনয় আদি নানা সমল ভাৰতৰ প্ৰান্তীয় ভাষাসমূহত সৃষ্টি হৈ আহিছে।

উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ প্ৰেক্ষাপটত ৰামায়ণী সাহিত্য আৰু ৰাম-কথাৰ পৰম্পৰা

লিখিত প্ৰেক্ষাপট

উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ ৰামায়ণী পৰম্পৰাৰ সৰ্ব-প্ৰাচীন লিখিত নিদৰ্শন হিচাপে মাধৱ কন্দলিৰ দ্বাৰা অনূদিত সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণখনকে প্ৰাধান্য দিয়া হয়। এই ৰামায়ণখনি ৰচনাৰ মূল পৃষ্ঠপোষক আছিল মহামাণিক্য। এই মহামাণিক্যক বৰাহী ৰজা বুলি কোৱা হয় যদিও তেখেতৰ ৰাজ্য সম্পৰ্কে সঠিককৈ বৰ্তমানেও আলোচনা হোৱা নাই। উল্লেখ্য যে তাহানিৰ বৰ-অসমৰ ভিতৰুৱা আৰু আজি অসমৰ চুবুৰীয়া ত্ৰিপুৰা ৰাজ্যৰ ইতিহাস বিচাৰ কৰিলে দেখা যায় যে ত্ৰিপুৰাৰ ৰাজপৰিয়ালৰ প্ৰতিষ্ঠাপক প্ৰথমজন ৰজাই আছিল মহামাণিক্য। তেখেতৰ সময়সীমা আছিল চতুৰ্দশ শতিকা। তেখেতৰ পাছত পুৰুষানুক্ৰমে ধৰ্মমাণিক্য, ৰত্ন মাণিক্য, প্ৰতাপ মাণিক্য, বিজয় মাণিক্য আদি কেইবাজনো ৰজাই ত্ৰিপুৰা ৰাজ্যত শাসন কৰিছিল। উল্লেখ্য যে ত্ৰিপুৰাৰ ৰাজপৰিয়ালটোৱে বৰ্তমানেও পৰম্পৰাগতভাৱে 'মাণিক্য' উপাধি ব্যৱহাৰ কৰি আহিছে। মহামাণিক্যৰ ৰাজত্বকালত মধ্য অসমৰ ডবকা, ত্ৰিপুৰা আৰু আজিৰ বাংলাদেশৰ এটা অংশ ত্ৰিপুৰা ৰাজ্যই সামৰি লৈছিল। এই কথাখিনি অৱতাৰণা কৰাৰ মূল কাৰণ হ'ল- মহামাণিক্য তথা মাণিক্য বংশৰ ৰজাসকলে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষা আৰু লিপি আছিল নিভাঁজ অসমীয়া। ৰত্ন মাণিক্য, বিজয় মাণিক্য, যশমাণিক্য আদি ৰজাৰ শাসনত মুদ্ৰিত ধাতুৰ মুদ্ৰাসমূহেও এই তথ্যৰ এক জলন্ত প্ৰামাণিক সাক্ষ্য বহন কৰি আহিছে। এই ক্ষেত্ৰত সহজেই অনুমেয় মহামাণিক্যৰ পৃষ্ঠপোষকতাত ৰচিত মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষাৰ নিদৰ্শন হিচাপে স্বীকৃত মাধৱ কন্দলীৰ ৰামায়ণখনে অসমৰ উপৰিও পঠিত সমল ৰূপে অসমৰ চুবুৰীয়া ৰাজ্যৰ ৰাজনৈতিক সীমাৰেখাও অতিক্ৰম কৰিছিল। সেই ফালৰপৰা অসমীয়া ভাষা আৰু লিপিৰ লগত সাদৃশ্য থকা আন আন চুবুৰীয়া ভাষাৰ সমসাময়িক তথা পৰৱৰ্তী ৰামায়ণী সংস্কৰণত কন্দলিকৃত ৰামায়ণখনৰ প্ৰভাৱ পৰাৰ সম্ভাৱনাক নুই কৰিব নোৱাৰি।

মাধৱ কন্দলিৰ সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণখনিৰ আদি আৰু উত্তৰা-কাণ্ড মাধৱ কন্দলিৰ পৰৱৰ্তীসময়ৰ ৰচনা বুলি সৰ্বজন-বিদিত। মাধৱ কন্দলিৰ ভাৱ- ভাষা আৰু কাহিনীৰ লগত ঐক্যসূত্ৰ ৰক্ষা কৰি তেখেতৰ উত্তৰসূৰী শংকৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱে এই দুটি অধ্যায় সংযোজন কৰে। এই তথ্যই মাধৱ কন্দলীৰ পৰৱৰ্তী সময়ত অসমত ৰামায়ণ চৰ্চাৰ এক প্ৰামাণিক সাক্ষ্য বহন কৰে।

দুৰ্গাবৰৰ 'গীতি-ৰামায়ণ'খন মাধৱ কন্দলীৰ পাছতে উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ ৰামায়ণী সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত এক উল্লেখযোগ্য

কৃতি। এই ৰামায়ণৰ সংস্কৰণটি কেৱল সাহিত্যিক দৃষ্টিকোণেৰেই নহয়, বৰঞ্চ তদানিন্তন সময়ৰ অসমৰ ধ্ৰুপদী সংগীতৰ ধাৰাটিৰ এক নিদৰ্শন হিচাপেও বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। মৌখিকভাৱে প্ৰচলিত ৰামায়ণকেন্দ্ৰিক গীত-মাত আৰু ৰাম-কথাকেন্দ্ৰিক জনশ্ৰুতিয়ে গীতি-ৰামায়ণখনিত বিশেষভাৱে প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিছিল বুলি ভবাৰ খল আছে। এইক্ষেত্ৰত সমালোচক ড° সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ এই বক্তব্যটি উল্লেখযোগ্য-

“ ৰাম সম্পৰ্কে সঞ্চৰণশীল জনশ্ৰুতিক ভেঁটি কৰি হয়তো এনে অবাগ্মিকীয়া কথা দুৰ্গাবৰে ৰামায়ণত ঠাই দিছে। সীতাৰ দ্বাৰা ফল্গু নদীৰ বালিত দশৰথক পিণ্ডান, দণ্ডকাৰণ্যত মায়া অযোধ্যা স্ৰজন, ৰাম-সীতাৰ পাশাখেলা, সীতাক মন্দোদৰীৰ কন্যা ৰূপে বৰ্ণনা কৰা, বনবাসৰ কষ্ট সহিব নোৱাৰি স্বেচ্ছাই আঁতৰি যোৱা বুলি ৰামে সীতাক সন্দেহ কৰা, মায়ামৃগ অন্বেষণ কৰিবলৈ যোৱাৰ আগতে কুটীৰৰ আগত ৰামে তিনিডাল ৰেখা টানি ৰেখাবন্ধন দি যোৱা, চাকৈচকোৱাই ৰামক পৰিহাস কৰা- এনে কিছুমান কথা মাধৱ কন্দলীৰ বা বাগ্মিকীৰ ৰামায়ণত নাই। এইবোৰ কথা হয়তো সেই সময়ৰ প্ৰচলিত জনবিশ্বাস নাইবা কোনো উপ-পুৰাণৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰা।”

উল্লেখ্য যে এই ৰামায়ণখনিত সীতাক মন্দোদৰীৰ কন্যা ৰূপে কৰা উল্লেখৰ লগত তামিল আৰু হিমাচল প্ৰদেশৰ ৰাম-কথাৰ পৰম্পৰাৰ বিশেষভাৱে সাদৃশ্য আছে। কাৰণ এই প্ৰদেশসমূহৰ ৰামায়ণতো সীতাক ৰাৱণৰ দুহিতা হিচাপেই অঙ্কন কৰা হৈছে। এনে আঞ্চলিক বৈশিষ্ট্যই এই ধাৰাৰ ৰামায়ণী সাহিত্যক 'অদ্ভুত ৰামায়ণ'ৰ ওচৰ চপাই নিছে। 'অদ্ভুত ৰামায়ণ'ৰ উল্লেখ অনুসৰিও সীতা ৰাৱণৰ কন্যা।

শংকৰদেৱকালীন সময়ৰ কাব্যকাৰ অনন্ত কন্দলীয়ে 'মাধৱ কন্দলী বিৰচিলা ৰামায়ণ। তাক শুনি আমাক কৌতুক কৰে মন' বুলি মাধৱ কন্দলীৰ ৰামায়ণৰ অনুপ্ৰেৰণাত ৰামায়ণৰ এটা সংস্কৰণ ৰচনা কৰি উলিয়ায়। কিন্তু

শংকৰদেৱৰ প্ৰভাৱপুষ্ট বৈষ্ণৱ কবি অনন্ত কন্দলীৰ এই ৰামায়ণত বৈষ্ণৱ প্ৰভাৱ সততে পৰিলক্ষিত হয়। নৱ-বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ মূল দৰ্শন ভক্তিবসৰ প্ৰাধান্যৰে ৰঞ্জিত এই ৰামায়ণখনিত ৰামক পৰম-ব্ৰহ্মৰ সৈতে অভিন্ন বুলি প্ৰদৰ্শন কৰা হৈছে।

উত্তৰ-পূৱৰ ৰামায়ণী সাহিত্যৰ ধাৰটোলৈ অৰিহণা আগবঢ়োৱা অসমীয়া ভাষাৰ আন এজন লেখক হ'ল ৰঘুনাথ মহন্ত। তেওঁ কথা-ৰামায়ণ আৰু অদ্ভুত ৰামায়ণৰ যোগেদি শঙ্কৰোত্তৰ যুগৰ ৰামায়ণী-চৰ্চাত অৰিহণা আগবঢ়ালে। বিশেষভাৱে 'কথা-ৰামায়ণ'ৰ যোগেদি ৰামায়ণী ধাৰাৰ গতানুগতিক কাব্যিক পদানুকৰণৰ বিপৰীতে গদ্যক মাধ্যম হিচাপে লৈ ৰঘুনাথ মহন্তই এক নতুন ধাৰাৰে অসমীয়া ভাষাত ৰামায়ণ চৰ্চাৰ বাট মুকলি কৰিলে। ৰঘুনাথ মহন্তৰ এই ৰামায়ণখনিত মাধৱ কন্দলীৰ ৰামায়ণৰ প্ৰভাৱ পৰিলক্ষিত হোৱাৰ সমান্তৰালভাৱে ৰামায়ণৰ গদ্যধৰ্মীতাত মৌখিকভাৱে অসমীয়া সমাজত প্ৰচলিত ৰামায়ণকেন্দ্ৰিক কথকতাৰ পৰম্পৰাইয়ো প্ৰাধান্য বিস্তাৰ কৰা বুলি ভবাৰ থল আছে।

উত্তৰ-পূৱ ভাৰতৰ অসম আৰু অৰুণাচল প্ৰদেশৰ প্ৰদেশৰ লগত যোগসূত্ৰ ৰক্ষা কৰি ঐতিহাসিক কালৰপৰাই এই দুই ভূখণ্ডতে বসবাস কৰি অহা টাই-খামতি জনগোষ্ঠীৰ মাজতো লিখিত ৰূপত ৰামায়ণী পৰম্পৰাৰ প্ৰচলন থকা দেখা যায়। ইয়াৰ উল্লেখযোগ্য নিদৰ্শন হ'ল 'লিক্ চাও লামাঙ' নামৰ বৃহৎ কলেৱৰৰ গ্ৰন্থখনি। 'লিক্ চাও লামাঙ' টাই খামতি ভাষাত ৰচিত ৰামকথাবিষয়ক এখনি ধৰ্মগ্ৰন্থ। টাই ভাষাত 'লিক' শব্দই গ্ৰন্থক বুজায়, চাও শব্দটি ৰজা বা ৰাজপৰিয়ালৰ সন্মানীয় সদস্যসকলৰ আগত লিখা হয়। ৰাম শব্দৰ আঞ্চলিক ৰূপ হিচাপে লামাঙ শব্দটিক ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। একে আধাৰে ক'বলৈ গ'লে লিক্ চাও লামাঙৰ অৰ্থ হ'ব- ৰাম কাব্য, বা ৰাম কথা। এই লিক্ চাও লামাঙ গ্ৰন্থখনি ৰচনাৰ আনুমানিক কাল ১৩২২ চন। খামতিসকলৰ মাজত প্ৰাপ্ত জনশ্ৰুতি মতে চাওফা পেংমুংখাঙৰ অনুৰোধত চাম সোঙ পিন্গা মাথেয়ে এই গ্ৰন্থখনি ৰচনা কৰি উলিয়ায়। এই গ্ৰন্থখনি লক্ষীমপুৰ জিলাৰ বৰখামতি গাঁৱত সংৰক্ষিত কৰি ৰখা হৈছে। ইয়াৰে এটা হাতেলেখা সংস্কৰণ ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়ৰ গ্ৰন্থাগাৰতো সংৰক্ষণ কৰি ৰখা হৈছে।

লিক্ চাও লামাঙ গ্ৰন্থখনিৰ মূল কাহিনী উৎস পাঠ অৰ্থাৎ মূল বাল্মিকীৰ ৰামায়ণৰ লগত মিল আছে যদিও এই গ্ৰন্থত লামাঙ অৰ্থাত ৰামক ভগৱান বুদ্ধৰে এক ৰূপ বুলি দেখুওৱা হৈছে। উল্লেখ্য যে পালি ভাষাত ৰচিত ৫৫০খন জাতকৰ ভিতৰত 'দশৰথ জাতক'খনক গৌতম বুদ্ধৰ দ্বাৰা তেখেতৰ পূৰ্বৰ ২৭ জন বুদ্ধৰ অন্য এটা ৰূপ বুলি টাই বৌদ্ধধৰ্মী লোকসকলে গণ্য কৰে। এই ভাৱধাৰা দক্ষিণ-পূৱ এচিয়াৰ আন আন বৌদ্ধ-ৰামায়ণসমূহৰ মাজতো একেধৰণেৰেই দেখা যায়। বৌদ্ধ দৰ্শনৰ অন্তৰ্গত এই লিক্ চাও লামাঙখনিতো গৌতম বুদ্ধৰ মুখেৰেই 'লামাঙ' ক তথাগত প্ৰত্যেক বুদ্ধৰে এটা ৰূপ হিচাপে বৰ্ণনা কৰোৱা হৈছে। লিক্ চাও লামাঙত প্ৰাপ্ত তথ্য অনুসৰি গৌতম বুদ্ধই তেখেতৰ জীৱনৰ বিয়লি বেলা লগত কুশী নগৰত বিশ্ৰাম কৰি থাকোঁতেই এই ৰামকথা আনন্দকে আদিকাৰি তেখেতৰ প্ৰিয় শিষ্যসকলৰ আগত অৱগত কৰিছিল। লিক্ চাও লামাঙখনি আৰম্ভ হৈছে বুদ্ধ বন্দনাৰে। ৰঘু বৃত্তান্ত, দশৰথ বৃত্তান্তৰ পৰা আৰম্ভ কৰি শত্ৰুঘ্নৰ মিথিলা যাত্ৰালৈকে সকলোখিনি কথা তথাগতৰ মুখেৰেই অৱগত কৰোৱা হৈছে। লিক্ চাও লামাঙকেন্দ্ৰিক ৰাম-কথাৰ প্ৰভাৱ মেঘালয়ৰ মানকাচাৰ আৰু পাহামস্থিত মান-টাইভাষা-ভাষী বৌদ্ধধৰ্মী লোকসকলৰ মাজতো কিছুপৰিমাণে পৰিলক্ষিত হয়।

টাই আহোম সকলৰ মাজতো ৰামকথাবিষয়ক আহোম লিপিত ৰচিত এখন সচিত্ৰ ৰামায়ণৰ কিছু অংশ পোৱা যায়। এই ৰামায়ণখন মুগা-কাপোৰত লিখা হৈছিল। এই ৰামায়ণখনৰ ভাষাও টাই ভাষা। উদ্ধাৰ হোৱা ৰামকথাবিষয়ক এই আহোম পুথিখনত ৰামৰ বীৰত্ব, হনুমানৰ আনুগত্য আদি দিশসমূহ সচিত্ৰভাৱে বৰ্ণনা কৰা হৈছে। এই ৰামায়ণখনি আহোম ৰাজত্বকালত ৰচিত।

লোক-সমাজকেন্দ্ৰিক প্ৰেক্ষাপট

উত্তৰ-পূৱ ভাৰতৰ সমাজ-জীৱনত ৰাম-কথাৰ প্ৰভাৱ সততে পৰিলক্ষিত হয়। বিশেষভাৱে অসমৰ লোক-

সাংস্কৃতিক প্ৰেক্ষাপটৰ ভালে অংশ ৰাম-কথাকেন্দ্ৰিক অভিযোজনাই উজ্জীৱিত কৰি ৰাখিছে। এইক্ষেত্ৰত ৰামায়ণকেন্দ্ৰিক গীত-মাত, তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰ, নৃত্য-অভিনয়, লোক-কথা, প্ৰবাদ-প্ৰবচন, লোকাচাৰ-লোকবিশ্বাস আদি বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। ৰামায়ণকেন্দ্ৰিক নাইবা ৰাম-কথাৰ প্ৰভাৱপুষ্ট এই সমলসমূহ বিশ্লেষণৰ দ্বাৰা লোক-সমাজত ৰাম-কথাৰ প্ৰভাৱ সম্পৰ্কে অৱগত হ'ব পৰা যাব।

উত্তৰ-পূৱ ভাৰতৰ জনগোষ্ঠীয় সমাজত ৰাম-কথাকেন্দ্ৰিক লোকগীতৰ প্ৰসংগ উত্থাপিত হ'লেই সৰ্বপ্ৰথমেই 'চাবিন আলুন' প্ৰসঙ্গটো আহি পৰে। কাৰ্বি জনগোষ্ঠীৰ মাজত পৰম্পৰাগতভাৱে প্ৰচলিত ৰামায়ণকেন্দ্ৰিক লোকগীত 'চাবিন-আলুন' অসমৰ জনসমাজত সাধাৰণ অৰ্থত কাৰ্বি-ৰামায়ণ হিচাপেই পৰিচিত। এই চাবিন আলুন ৰচনাৰ সঠিক সময়-সীমা জনা নাযায় যদিও চাবিন আলুনৰ গীতৰ মাজত উল্লেখিত ৰুম-খেতিৰ বৰ্ণনা, কাৰ্বিৰ প্ৰাচীন পৰম্পৰাৰে পূজা কৰাৰ প্ৰথাৰ উল্লেখ আদিৰপৰা এই গীতৰ প্ৰাচীনত্বক অনুধাৱন কৰিব পৰা যায়। 'চাবিন আলুন'ৰ চৰিত্ৰসমূহ কাৰ্বি লোক-কবিৰ মনোজগত তথা লোক-সাংস্কৃতিক প্ৰভাৱেৰে পৰিপুষ্ট হৈ থলুৱা-ৰূপপ্ৰাপ্ত হৈ উঠিছে। ৰামায়ণকেন্দ্ৰিক কেতবোৰ চৰিত্ৰৰ নামো চাবিন আলুনত নতুন ৰূপত সৃষ্টি কৰা হৈছে। যেনে- ৰমু ৰামবে'পি (জটায়ু), উলিমন (হনুমান), থেচ' মহাদি (শূৰ্পনাখা), ছিন্তা কুংৰি (সীতা), হিক্ৰেং (সুগ্ৰীৱ) আদি উল্লেখযোগ্য। আনহাতে কাহিনীৰ নায়ক ৰামকো এই লোক-গীতৰ মাজত ৰুমখেতিৰ তলীত খেতি ৰখা এজন কাৰ্বি যুৱকৰ ৰূপতেই লোক-কবিয়ে উপস্থাপনৰ প্ৰৱণতা প্ৰদৰ্শন কৰিছে। ঠিক তেনেদৰে সোণৰ হৰিণ খেদি যোৱা ৰামৰ মৃত্যু হোৱা বুলি ভাবি সীতাই লখনক ৰামৰ সন্ধানত যাবলৈ কোৱা স্বতেও লখনে ককায়েকক বিচাৰি

নোযোৱাত সীতাই ককায়েকৰ মৃত্যুত লখন আনন্দিত হৈছে বুলি ভাবি বৌৱেকৰ প্ৰতি লখনৰ গুপ্ত অভিনাষ আছে বুলি ভৎসনা কৰাৰ বৰ্ণনাৰ যোগেদি সীতাৰ চৰিত্ৰটোকো লোকায়তৰ এটা চৰিত্ৰ হিচাপেহে প্ৰদৰ্শন কৰা হৈছে। আনহাতে ৰমু ৰামবে'পিৰ মুখেৰে সীতাহৰণৰ বতৰা পৰাই ৰামে পৰম ক্ৰোধিত হৈ ভাতৃ লখনক মৃত্যুদণ্ড দিয়া, লখনেও নিজৰ বুদ্ধিমত্তাৰে ৰামক বুজাই-বঢ়াই সীতাৰ সন্ধান কৰোৱা, উদ্ধাৰ কৰি অনাৰ পাছত লগৰীসকলৰ অনুৰোধত আখলৰ এঙাৰেৰে সীতাই ৰাৱণৰ প্ৰতিকৃতি অংকন কৰা আদি কাৰ্য কাৰ্বি লোক-কবিৰ স্ব-উদ্ভাৱনা। এই ক্ষেত্ৰত অৱশ্যে অসমত প্ৰচলিত ৰামকেন্দ্ৰিক লোক-কথাসমূহেও কিঞ্চিৎ পৰিমাণে সাৰ-পানী যোগাইছিল বুলি ভবাৰ থল আছে। কাৰণ সখীহঁতৰ অনুৰোধত সীতাই এঙাৰেৰে চোতালত ৰাৱণৰ প্ৰতিকৃতি অংকন কৰি তাক মোহাৰিবলৈ পাহৰি যোৱা, সেই চিত্ৰ দেখি ৰামে সীতাক সন্দেহ কৰা আদিৰ বৰ্ণনা অসমত প্ৰচলিত থলুৱা লোক-কাহিনীসমূহতো সততে শুনিবলৈ পোৱা যায়।

অসমৰ লোকগীতৰ অন্তৰ্গত টোকাৰীগীত, বিয়ানাং, দিহানাং আদিৰ বৰ্ণনাৰ মাজতো ৰাম-কথা তথা ৰামায়ণকেন্দ্ৰিক ভাৱধাৰা অসমত চৰ্চা হৈ আহিছে। ৰাম-সীতাক আদৰ্শ দম্পতি হিচাপে বিবেচনা কৰি পৰম্পৰাগত বিবাহত দৰা-কইনাক ৰাম-সীতাৰ লগত তুলনা কৰা হয়। জোৰোণৰ সময়ত সেয়ে আয়তীসকলে গায়-

মাৰাৰ অলঙ্কাৰ খোৱা কাতি কৰি
 ঐ ৰাম, দেউতাৰাৰ অলঙ্কাৰ খোৱা হে'।
 ৰামে দি পঠাইছে বিচিত্ৰ অলঙ্কাৰ
 ঐ ৰাম হাতে যোৱে কৰি লোৱা হে'।।

বৰত উৎসৱৰ সময়ত তিৱা সমাজতো বৰতানী কুমাৰীগৰাকীক সীতাৰ লগত তুলনা কৰা হয়। বৰত উৎসৱৰ গীতত আয়তীসকলে গায়-

যি বেলা সাজ টুপতি হ'ল
 আই সীতা গোঁসানীৰ বৰতে হ'ল
 সীতা গোঁসানীৰ কামে আই আই
 বুলনি সৰজিলা ৰামে সাজে গিলটানি
 মাটি অ' নাই।।

ৰাম-সীতাক আদৰ্শ পতি-পত্নী হিচাপে নতুবা সীতাক দেৱী ৰূপত অসমৰ লোকসমাজে গ্ৰহণ কৰিলেও

সেই একেখন সমাজেই বাম-সীতাকেন্দ্রিক কাহিনীক নিজা দৃষ্টিকোণেৰে বিচাৰ-বিশ্লেষণ কৰি গীতৰ মাজেদি বাম-সীতাক সমালোচনা কৰিবলৈও পাহৰা নাই। তলত উল্লেখ কৰা টোকাৰী গীতফাঁকিয়েই হয়ৰ প্ৰমাণ -

এ সীতা শাস্তি এ
তোকো মই নোবোলোঁ ভাল
সুৰণৰ দলিচাই তোৰে গা নুজুৰায়
তোক লাগে মিৰিগৰ ছাল সীতা
তোক নুবুলিলোঁ ভাল।।

উল্লেখ্য যে এই গীতসমূহ সৃষ্টিৰ মূলতেই হ'ল অসমীয়া জনসমাজত প্ৰচলিত বাম-কথাৰ পৰম্পৰা। বামকথাৰ প্ৰসাৰ আৰু জনপ্ৰিয়তা অবিহনে একোখন সমাজত এনেধৰণ লোকগীতসমূহ সৃষ্টি হোৱাটো অসম্ভৱ। প্ৰশ্ন হয় এই বামকথাসমূহ অসমৰ প্ৰেক্ষাপটত কেনেদৰে চৰ্চা হৈছিল অথবা বাম-কথা চৰ্চাৰ মাধ্যম কি আছিল? মাধৱ কন্দলীৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ৰঘুনাথ মহন্তলৈকে এই কবি-সাহিত্যিকসকলে সাহিত্যিক মাধ্যম হিচাপে লৈ বামকথাক চৰ্চা কৰিছিল। বহুক্ষেত্ৰত সেই চৰ্চাই এক সাৰ্বজনীন স্বীকৃতিও লাভ কৰিছিল। কিন্তু সেই কালত সৰহ সংখ্যক লোকেই অনাখৰী হোৱাৰ বাবে বামায়ৰকেন্দ্রিক পুথিসমূহ লোকসমাজৰ মাজলৈ নিশ্চয় পোনপটীয়াভাৱে প্ৰৱেশ কৰিব পৰা নাছিল। এই ক্ষেত্ৰত কথকতাৰ পৰম্পৰাৰে অসমৰ লোকসমাজলৈ বামায়ণী প্ৰভাৱ সঞ্চাৰিত হোৱাৰ সম্ভাৱনাই সৰ্বাধিক। সাক্ষৰ কোনো লোকে ব্যক্ত কৰা কাহিনী বা লোক-কথাৰ সংস্পৰ্শলৈ অহাৰ ফলতে অসমৰ লোক-সমাজৰ মাজত বামায়ণকেন্দ্রিক ভাৱধাৰাই অধিক জনপ্ৰিয়তা লাভ কৰিলে বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। প্ৰাচীন কালৰে পৰা অসমত প্ৰচলিত লোক-পৰিৱেশ্য কলা ওজা-পালিৰ প্ৰসঙ্গটোও এইক্ষেত্ৰত বিচাৰ্য বিষয়। ৰায়মন গোৱা ওজা-পালিৰ প্ৰভাৱ অসমৰ জনজীৱনত এসময়ত অতি গভীৰভাৱে প্ৰোথিত হৈ আছিল। এই ওজা-পালিত ওজা আৰু পালিৰ সহায়ত বামায়ণৰ একো একোটা কাহিনী অতি মনোগ্ৰাহী ভাৱে গীত-নৃত্য- সংলাপধৰ্মী কথোপকথন আৰু ৰসাল অভিনয়ৰ মাজেৰে জনসমাজৰ মাজত উপস্থাপন কৰোৱা হৈছিল। এইক্ষেত্ৰত ৰায়মন গোৱা ওজা-পালিক কেৱল গীত-নাটকৰ সমন্বিত এক লোক-অনুষ্ঠান বোলাতকৈ জনসমাজত বাম-কথা চৰ্চাৰ এক জনপ্ৰিয় অনুষ্ঠান বোলাহে অধিক প্ৰাসঙ্গিক হ'ব। এনেদৰে পৰিৱেশিত কাহিনীসমূহে পুৰণি অসমৰ সহজ-সৰল জনসাধাৰণৰ মন বহু পৰিমাণে বাম-কথাকেন্দ্রিক কাহিনীৰ ফালে আকৃষ্ট কৰিছিল বুলি ভবাৰ থল আছে।

এনেধৰণৰ বাম-কেন্দ্রিক লোক-কথা, ওজা-পালি নাইবা আখ্যান-উপাখ্যানসমূহে কেৱলমাত্ৰ লোকগীতৰ ক্ষেত্ৰখনতে যে প্ৰভাৱবিস্তাৰ কৰিছিল এনে নহয়। ইয়াৰ সমান্তৰালভাৱে ফকৰা-যোজনা, প্ৰবাদ-পটন্তৰ, লোক-বিশ্বাস, লোকভাষাৰ শব্দগত দিশ আদিও সমৃদ্ধ কৰিছিল। বাম-কথাৰ প্ৰভাৱেৰে সমৃদ্ধ এনেধৰণৰ ফকৰাৰ উদাহৰণ-

ভূত মোৰ পো প্ৰেতিনী মোৰ জী
বাম-লখন লগত আছে কৰিবিনো কি?

নাইবা,

বাম ভাল বাম ভাল
বাম নহয় যামকাল। ইত্যাদি।

আনহাতে অতিসাম্প্ৰতিক কোনো ঘটনাৰ আলমত কাৰোবাক ভৱিষ্যতৰ বাবে সঁকিয়াই দিয়া হয় এই পটন্তৰটিৰ যোগেদি 'বালিলৈ যিপাত, সুগ্ৰীৱলৈও সেই একেপাটেই'। বামে বালীক গোপনে লুকাই শৰ মাৰি বধ কৰাৰ ঘটনাটোৰ আলমতে উক্ত পটন্তৰটিৰ সৃষ্টি হৈছে। আনহাতে অন্ত নপৰা দুখৰ গুৰুত্ব বুজাবলৈ 'বাৰণৰ চিতাজুই', দুৰুহ কোনো পৰীক্ষাক বুজাবলৈ 'অগ্নিপৰীক্ষা' (সীতাৰ অগ্নিপৰীক্ষাৰ কাহিনীৰ লগত জড়িত), অলীক সম্পদৰ আশাক 'মায়ামৃগ' আদি বাম-কথাকেন্দ্রিক পটন্তৰৰ ব্যৱহাৰো মন কৰিবলগীয়া। আনহাতে বিশ্বাস-ভঙ্গকাৰী আত্মীয়ক 'ঘৰ-বিভিষণ', বিগত দিনৰ জয়জয় ময়ময় অৱস্থাৰ লগত বৰ্তমানৰ দুৰৱস্থাৰ বুজাবৰ বাবে 'সেই ৰামো নাই, সেই অযোধ্যাও নাই' বুলি দিয়া ৰিজনিও বামায়ণৰ প্ৰভাৱেৰে পৰিপুষ্ট।

অসমীয়া লোক-ভাষাৰ বাম-ঠগন, বাম-ছাগলী, বাম-পাৰ, বাম-পিটন, বাম-কল আদিত 'বাম' পদটো শব্দৰ বিশেষণ হিচাপে ব্যৱহাৰ হৈ প্ৰকৃত শব্দৰ অৱস্থা বা পৰিমাণগত দিশৰ গুৰুত্বক বিশেষভাৱে প্ৰতিপন্ন কৰিছে।

ইয়ো অসমীয়া সমাজত বামৰ গুৰুত্বৰে এক পৰিচায়ক।

আনহাতে অসম তথা উত্তৰ-পূবৰ বিভিন্ন প্ৰান্তত থলুৱা প্ৰভাৱেৰে পৰিপুষ্ট হৈ লোক-কথাৰ ৰূপত বামকথাৰ চৰ্চা হৈ আহিছে। অসমীয়া লোক-সমাজত প্ৰচলিত এটি বামায়ণকেন্দ্ৰিক লোক-কাহিনী অনুসৰি 'ফাঁট দিয়া বসুমতী পাতালে লুকাওঁ, শ্ৰীৰামৰ মুখকে নাচাওঁ' বুলি সীতাই পাতাল- প্ৰবেশ কৰোঁতে বামে সীতাক বাধা দিবলৈ বসুমতী গৰ্ভত প্ৰবেশ কৰা সীতাৰ চুলিকোচাত টানকৈ খামোচ মাৰি ধৰি ভূ-গৰ্ভৰপৰা সীতাক উদ্ধাৰ কৰিব খুজিছিল। কিন্তু অভিমানী সীতাক ঘূৰাই

অনাটো পুৰুষতান্ত্ৰিক সমাজৰ প্ৰতিভূ বামস্বৰ পক্ষে ইমান সহজ নাছিল। সীতাই বসুমতী মাতৃৰ গৰ্ভত প্ৰবেশ কৰাৰ লগে লগেই বসুমতীয়ে ফাঁটটো নিচিদ্ৰৰূপে বন্ধ কৰি পেলালে। জোৰকৈ খামোচ মাৰি ধৰি থকা সীতাৰ চুলিকোচাহে মাথোঁ বামৰ হাতত থাকি গ'ল। সীতা-বিচ্ছেদত কাতৰ হৈ মনৰ দুখতে বামে নদীৰ পাৰৰ বালি গালে- মুখে সানি ক্ৰন্দন কৰিব ধৰিলে। অৱশেষত বামে হাতত বৈ যোৱা সীতাৰ চুলিকোচা নদীৰ বালিত সিঁচি দিলে। সেই চুলি যিহেতু সীতা-শাস্তিৰ চুলি আছিল এতেকে ই নষ্ট নহৈ নদীৰ বালিত সেই চুলিবোৰেই সেউজীয়া একোজোপা তৃণলৈ ৰূপান্তৰিত হ'ল। লোক-কথা অনুসৰি সেই তৃণসমূহেই হ'ল আমাৰ চিৰ-পৰিচিত সেউজীয়া ৰাওবন। যিহেতু চুলিৰপৰা এই গছসমূহৰ সৃষ্টি হ'ল এতেকে সচৰাচৰ অন্য গছৰ দৰে ৰাওবনত পাতৰ সৃষ্টি নহৈ চুলিসদৃশ কেতবোৰ সেউজীয়া শাখা-প্ৰশাখাৰহে সৃষ্টি হ'ল। এই লোক-কথাটি এটা উদাহৰণহে মাত্ৰ। অসমৰ জনসমাজত এনে লোক-কথা অনেক সিঁচৰিত হৈ আছে। এই ক্ষেত্ৰত বাৰণৰ দূত মতা কুকুৰাৰ সাধু, সীতাহ এঙাৰেৰে বাৰণৰ প্ৰতিকৃতি অঙ্কন কৰাৰ কাহিনী আদিৰ কথা উল্লেখ কৰিব পাৰি। বামায়ণকেন্দ্ৰিক হ'লেও এই লোক-কথাসমূহত সম্পূৰ্ণৰূপে থলুৱা প্ৰভাৱ পৰিদৃশ্যমান।

উপসংহাৰ

সমগ্ৰ আলোচনাটিৰপৰা এই কথা প্ৰতিপন্ন হয় যে প্ৰান্তীয় ধাৰাৰ বামায়ণৰ প্ৰসঙ্গত ভাৰতৰ প্ৰতিটো প্ৰান্তৰ আঞ্চলিক বামায়ণৰ কাহিনীভাগ থলুৱা সমলেৰে আবৃত হৈ একো একোটা বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰিছে। ভাৰতীয় প্ৰেক্ষাপটত বামক যেনেদৰে হিন্দুৰ দেৱতা হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰিব বিচৰা হৈছে তাৰ সমান্তৰালভাৱে বৌদ্ধশাখাৰ বামায়ণী সাহিত্য আৰু বাম-কথাসমূহে বাম আৰু সমগ্ৰ ৰঘুবংশকে বৌদ্ধ-জাতকৰ অন্তৰ্গত বুলি উপস্থাপন কৰিছে। এই শাখাৰ বাম-কথাবিষয়ক গ্ৰন্থসমূহে বামক ভগৱান বুদ্ধৰে এক অৱতাৰ ৰূপে প্ৰতিপন্ন কৰিব খুজিছে। আনহাতে কেইবাখনো বামায়ণত বাম-বাৰণৰ যুদ্ধখনৰ গুৰি হিচাপে সীতা আৰু বামৰ প্ৰণয়ক উপস্থাপন কৰি সীতাক বাৰণৰ কন্যা হিচাপে প্ৰতিষ্ঠিত কৰিছে। অসম তথা উত্তৰ-পূবৰ প্ৰেক্ষাপটত বাম-কথাৰ পৰম্পৰাই অন্য এক ৰূপ লাভ কৰিছে। চাৰিন আলুনৰ দৰে মৌখিক বাম-কথাসমূহত বাম-সীতাৰ চৰিত্ৰত দেৱত্ব আৰোপ কৰাতকৈ এজন সাধাৰণ মানুহ হিচাপে উপস্থাপনতহে লোকসমাজে গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে। প্ৰান্তীয় পৰ্যায়ত বাম-কথা কেৱল লিখিত ৰূপতে আৱদ্ধ নাথাকি লোকায়তৰ মাজতো লোক-কথা, গীত-অভিনয়, প্ৰবাদ-পটন্তৰ, ফকৰা-যোজনা আদি লোক-সাংস্কৃতিক সমলসমূহৰ যোগেদি সম্প্ৰসাৰিত হোৱা পৰিলক্ষিত হৈছে। এনেদৰে সম্প্ৰসাৰিত হৈ লৌকিক ৰূপপ্ৰাপ্ত হোৱাৰ ফলত বাম-কথা আশ্ৰয়ী উক্ত সমলসমূহত বিভিন্ন থলুৱা আঙ্গিক সংযোজিত হৈ এক স্বকীয় ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰিছে, যাৰ ফলত বিশেষভাৱে উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ প্ৰেক্ষাপটৰ জনগোষ্ঠীয় সমাজত বাম-কথাৰ পৰম্পৰাক আৰু অধিক বিস্তৃতভাৱে আলোচনা কৰাৰ প্ৰয়োজনীয়তা আহি পৰিছে।

প্ৰসঙ্গ-সূত্ৰ

- ১। অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিবৃত্ত, ড^o সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা, পৃষ্ঠা- ৯৮
- ২। ত্ৰিপুৰা বুৰঞ্জী, শ্ৰীসূৰ্য কুমাৰ ভূঞা (সম্পাদনা), পৃষ্ঠা- ৩

প্ৰাসঙ্গিক গ্ৰন্থ :

ভূঞা, সূৰ্যকুমাৰ

: ত্ৰিপুৰা বুৰঞ্জী

বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ, গুৱাহাটী, অসম
তৃতীয় সংস্কৰণ, ১৯৯০ চন
মহন্ত, কেশদা : অসমীয়া ৰামায়ণী সাহিত্য
প্ৰকাশক : বাপচন্দ্ৰ মহন্ত, কেশদা মহন্ত, যোৰহাট
প্ৰথম প্ৰকাশ, ১৯৮৪
শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ : অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিবৃত্ত
বাণী প্ৰকাশ, পাঠশালা, অসম
প্ৰথম প্ৰকাশ, ১৯৫৯
অপ্ৰকাশিত গ্ৰন্থ :
মাথে, চাম সোণ্ড পিঙ্গা : লিফ্ চাও নামাং
ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পাণ্ডুলিপি শাখাত সংৰক্ষিত ।

লেখক : সহকাৰী অধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ, মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱ বিশ্ববিদ্যালয়
Email: chandrakamalchetia10@gmail.com

মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণত চিত্ৰিত অসমৰ প্ৰাকৃতিক চিত্ৰণ

আইমী বৰা

সংক্ষিপ্তসাৰ

খৃষ্টীয় চতুৰ্দশ শতিকাৰ আৰম্ভণিৰ পৰা মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱৰ আৰিভাৰৰ আগলৈকে এই কালছোৱাক অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত প্ৰাক্শংকৰী যুগ বুলি আখ্যা দিয়া হয়। এই প্ৰাক্শংকৰী যুগতে অসমীয়া সাহিত্য বীজ কলিটিয়ে কেইগৰাকীমান কবি সাহিত্যিকৰ একাণপতীয়া প্ৰচেষ্টাত পত্ৰে পুষ্পে সুশোভিত হৈ উঠিছিল। প্ৰাক্শংকৰী যুগৰে এগৰাকী কাব্যকাৰ হ'ল মাধৱ কন্দলি। বিশিষ্ট প্ৰতিভাশালী এইগৰাকী কবি-সাহিত্যিকে অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰাণপ্ৰতিষ্ঠাত বিশেষ বৰঙণি আগবঢ়াইছিল। তেওঁৰ কবিত্ব প্ৰতিভাৰ প্ৰতি সন্মান জনাই জনসাধাৰণে তেওঁক 'কবিৰাজ কন্দলি' আৰু পৰৱৰ্তী কবি শংকৰদেৱে 'অপ্ৰমাদী কবি' বুলি তেওঁলৈ সন্মান যাচিছিল। মাধৱ কন্দলিৰ সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ অসমীয়া সমাজ-সংস্কৃতি, ভাষা-সাহিত্যলৈ অৱদান স্বৰূপ। আমাৰ এই গৱেষণাপত্ৰখনত মাধৱ কন্দলি ৰামায়ণত অসমৰ প্ৰাকৃতিক চিত্ৰণ কিদৰে ফুটি উঠিছে সেই সম্পৰ্কে অধ্যয়নৰ মাজেদি পোহৰলৈ অনাৰ প্ৰয়াস কৰা হ'ব।

বীজ শব্দ : ৰামায়ণ, অনুবাদ, সাহিত্যিক, প্ৰকৃতি, সমকালীন।

অৱতৰণিকা

অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত প্ৰাক্শংকৰী যুগৰ সাহিত্য বুলিলে মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱৰ আগলৈকে ৰচিত হোৱা ৰচনাৰাজিক বুজা যায়। অৰ্থাৎ খ্ৰীঃ চতুৰ্দশ শতিকাৰ আৰম্ভণিৰ পৰা মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱৰ আৰিভাৰৰ আগলৈকে এই কালছোৱাক অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত প্ৰাক্-শংকৰী যুগ বুলি আখ্যা দিয়া হয়।

এই প্ৰাক্শংকৰী যুগতেই অসমীয়া সাহিত্যই বিকাশ লাভ কৰি শক্তিশালীভাৱে ঠন ধৰি উঠে। প্ৰাক্শংকৰী যুগত সাহিত্য ৰচনা কৰা উল্লেখযোগ্য কবি-সাহিত্যিকেইজন হ'ল— হেম সৰস্বতী, মাধৱ কন্দলি, হৰিবৰ বিপ্ৰ, ৰুদ্ৰ কন্দলি আৰু কবিৰত্ন সৰস্বতী। এওঁলোকৰ একাণপতীয়া প্ৰচেষ্টাতেই এই যুগত অসমীয়া সাহিত্যই পত্ৰে-পুষ্পে সুশোভিত হৈ জাতিষ্কাৰ হৈ পৰিছিল।

সাহিত্য বুৰঞ্জীৰ প্ৰত্যেকটো নিৰ্দিষ্ট যুগৰে সাহিত্যৰাজিৰ কিছুমান নিজস্ব আৰু সুকীয়া বৈশিষ্ট্য পৰিলক্ষিত হয়। প্ৰাক্শংকৰী যুগৰ সাহিত্যৰাজিতো কেতবোৰ সুকীয়া বৈশিষ্ট্য পৰিস্ফুট হোৱা দেখা যায়। এই যুগৰ সাহিত্যৰাজি আছিল মূলত অনুবাদমূলক সাহিত্য। চতুৰ্দশ শতিকাৰ কবিসকলৰ সংস্কৃত ভাষা আৰু শাস্ত্ৰত যথেষ্ট দখল আছিল আৰু সেয়ে সমসাময়িক ৰজা-মহাৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতা তথা অনুপ্ৰেৰণাত তেওঁলোকে সংস্কৃত মহাকাব্য আৰু পুৰাণ শাস্ত্ৰৰ অন্তৰ্গত নৈতিক, ধাৰ্মিক, আধ্যাত্মিক আদি কঠিন তত্ত্বসমূহ ৰজা তথা সাধাৰণ প্ৰজাসকলে সহজে বুজিব পৰাকৈ অসমীয়া ভাষালৈ অনুবাদ কৰিছিল। এই যুগত হেম সৰস্বতীয়ে 'বামণ পুৰাণ'ৰ পৰা মূল সংগ্ৰহ কৰি 'প্ৰহ্লাদ চৰিত' সংস্কৃত 'হৰগৌৰী সংবাদ'ৰ পৰা 'হৰগৌৰী সংবাদ' কবিৰত্ন সৰস্বতীয়ে মহাভাৰতৰ দ্ৰোণপৰ্বৰ অন্তৰ্গত জয়দ্ৰথ বধৰ পৰা বিষয়বস্তু লৈ 'জয়দ্ৰথ বধ', ৰুদ্ৰ কন্দলিয়ে মহাভাৰতৰ দ্ৰোণ পৰ্বৰ অন্তৰ্গত উপপৰ্বৰ পৰা মূল সংগ্ৰহ কৰি 'সাত্যকি প্ৰৱেশ', হৰিবৰ বিপ্ৰই 'জৈমিনী অশ্বমেধ'ৰ পৰা মূল সংগ্ৰহ কৰি 'বৰ্জ্বাহনৰ যুদ্ধ', 'লৱ-কুশৰ যুদ্ধ' আৰু 'তাম্ৰধ্বজৰ যুদ্ধ' নামেৰে তিনিখন কাব্য আৰু মাধৱ কন্দলিয়ে বাণ্মিকীৰ ৰামায়ণৰ পৰা মূল সংগ্ৰহ কৰি 'সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ' ৰচনা কৰিছিল।

প্ৰাক্শংকৰী যুগৰ শ্ৰেষ্ঠ কবি-সাহিত্যিক মাধৱ কন্দলিয়ে বাণ্মিকীৰ ৰামায়ণক আধাৰ হিচাপে লৈ 'সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ' ৰচনা কৰিছে যদিও ইয়াত সমসাময়িক থলুৱা অসমৰ প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশৰ এক সুন্দৰ দৃশ্য কন্দলিয়ে ফুটাই তুলিছে। 'মাধৱ কন্দলি ৰামায়ণত চিত্ৰিত অসমীয়া প্ৰাকৃতিক চিত্ৰণ' এই গৱেষণা পত্ৰখনত মাধৱ কন্দলিৰ সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণৰ প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হ'ব।

গৱেষণাৰ উদ্দেশ্য

‘মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণত চিত্ৰিত অসমৰ প্ৰাকৃতিক চিত্ৰণ’ শীৰ্ষক গৱেষণাপত্ৰখনৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য ৰাজি হ’ল

- (ক) মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণত সমকালীন অসমৰ প্ৰকৃতিক কিদৰে উপস্থাপন কৰা হৈছে সেই সম্পৰ্কে বিশ্লেষণ আগবঢ়োৱা হ’ব।
- (খ) অসমৰ প্ৰকৃতিক উপস্থাপন কৰিবলৈ যাওঁতে তেওঁ মূল বাণ্মীকি ৰামায়ণৰ পৰা ফালৰি কাটিছে নেকি সেই সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰা।

গৱেষণাৰ পৰিসৰ

‘মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণত চিত্ৰিত অসমৰ প্ৰাকৃতিক চিত্ৰণ’ শীৰ্ষক গৱেষণা পত্ৰখনৰ পৰিসৰ ভিতৰত মাধৱ কন্দলিয়ে ৰামায়ণত অসমৰ পৰিৱেশক কিদৰে ৰূপায়ণ কৰিছে সেই সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰা হ’ব।

গৱেষণাৰ পদ্ধতি

গৱেষণা পত্ৰখন প্ৰস্তুত কৰোতে মূলত বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতি অৱলম্বন কৰা হৈছে আৰু ঠাই বিশেষে তুলনাত্মক পদ্ধতিও গ্ৰহণ কৰা হৈছে।

সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণৰ চমু পৰিচয়

প্ৰাক্শংকৰী যুগৰ শ্ৰেষ্ঠ কবি মাধৱ কন্দলিৰ ‘সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ’ অসমীয়া সাহিত্যৰ এক মহামূল্যবান সম্পদ। বাণ্মীকী ৰামায়ণক মূল আধাৰ হিচাপে গ্ৰহণ কৰি মাধৱ কন্দলিয়ে সমকালীন চতুৰ্দশ শতিকাৰ অসমীয়া ভাষাত অসমীয়া ছন্দ-অলংকাৰ, প্ৰবাদ-পটপুৰ, জতুৱা ঠাঁচ আদিৰ প্ৰয়োগেৰে সৰ্বসাধাৰণে সহজে বুজি পোৱাকৈ ৰামায়ণ ৰচনা কৰে। আৰ্যগোষ্ঠীয় ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাত ৰচিত ৰামায়ণবোৰৰ ভিতৰত মাধৱ কন্দলিয়ে ৰচনা কৰা ৰামায়ণখনেই সৰ্বপ্ৰথম আৰু সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ। মাধৱ কন্দলিয়ে ৰামায়ণৰ লংকাকাণ্ডৰ নিজৰ আত্মপৰিচয় দাঙি ধৰি বৰাহী ৰজাৰ অনুৰোধত যে বাণ্মীকি ৰামায়ণখন অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিছে সেই কথা ব্যক্ত কৰি গৈছে। কবিয়ে ‘সপ্তকাণ্ড-ৰামায়ণ পদবন্ধে নিবন্ধিলো’ বুলি নিজে উল্লেখ কৰি গৈছে যদিও ইয়াৰ পাঁচটা কাণ্ডে পোৱা যায়, আদিকাণ্ড আৰু উত্তৰাকাণ্ড মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণত পোৱা নগৈছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত ‘আদিকাণ্ড’ মাধৱদেৱে আৰু ‘উত্তৰাকাণ্ড’ শংকৰদেৱে ৰচনা কৰে। মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণৰ পাঁচটা কাণ্ড হ’ল— (ক) অযোধ্যাকাণ্ড, (খ) অৰণ্যাকাণ্ড, (গ) কিষ্কিন্ধ্যাকাণ্ড, (ঘ) সুন্দৰাকাণ্ড আৰু (ঙ) লংকাকাণ্ড। ৰামায়ণৰ এই পাঁচটা কাণ্ডৰ মাজেদি কবিৰ কাব্য প্ৰতিভা অতি সুন্দৰ আৰু সাৱলীল ভাৱে পৰিস্ফুট হৈছে।

মাধৱ কন্দলিৰ চমু পৰিচয়

অপ্ৰমাদী কবি মাধৱ কন্দলি প্ৰাক্বেষগৰ যুগৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ কবি আৰু পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য জগতৰ সাঁজভোটা আছিল। পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে তেওঁক অসমৰ ছচাৰ (Chaucer) আৰু ডিম্বেশ্বৰ নেওঁগে শংকৰদেৱৰ সুযোগ্য পূৰ্বৱৰ্তী আখ্যা দিছে। শংকৰদেৱেও উত্তৰাকাণ্ড ৰামায়ণৰ পদ অসমীয়ালৈ ভাঙনি কৰোতে পূৰ্বৱৰ্তী কবি মাধৱ কন্দলিৰ পাণ্ডিত্যৰ প্ৰতি সন্মান জনাই তেওঁক ‘পূৰ্বকবি অপ্ৰমাদী’ বুলি যথা কীৰ্তন কৰি গৈছে।

মাধৱ কন্দলি আছিল আনুমানিক চতুৰ্দশ শতিকাৰ কবি। মাধৱ কন্দলিয়ে নিজেই আত্মপৰিচয় দি কৈছিল—

“কবিৰাজ কন্দলি যে আমাকেসে বুলি কয়
কৰিলোহো সৰ্বজন বোধে।
ৰামায়ণ সুপয়াৰ শ্ৰী মহামাণিক্য যে
বৰাহ ৰজাৰ অনুৰোধে।”

ইয়াৰ পৰা এইটোৱেই অনুমান কৰিব পাৰি যে মাধৱ কন্দলি বৰাহী ৰজা মহামাণিক্যৰ সমকালীন আছিল আৰু তেওঁৰ পৃষ্ঠপোষকতাত সাহিত্য ৰচনা কৰিছিল। মাধৱ কন্দলিয়ে বাণ্মীকিৰ সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ বহলাই বৰ্ণনা নকৰি চমু ৰূপত পদ-পয়াৰ ছন্দত ৰচনা কৰিছিল। ৰজা মহামাণিক্যৰ অনুৰোধ মৰ্মে ৰামায়ণত ঠায়ে ঠায়ে কাব্যিক

বহণ সংযোগ কৰাও পৰিলক্ষিত হৈছে। মাধৱ কন্দলিৰ সময়সীমা আৰু উদ্ভৱস্থান সম্পৰ্কে বিভিন্নজনে বিভিন্ন মত আগবঢ়োৱা দেখা যায়, সেয়ে বৰ্তমানেও তেওঁৰ সময়সীমা আৰু উদ্ভৱ স্থান সম্পৰ্কে এক আনুমানিক সিদ্ধান্ততহে উপনীত হ'ব পাৰি। তেওঁৰ কাব্যকৃতি হ'ল— 'সপ্তকাণ্ড-ৰামায়ণ' আৰু 'দেৱজিত কাব্য'।

মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণত চিত্ৰিত অসমৰ প্ৰাকৃতিক চিত্ৰণ

প্ৰাক্শংকৰী যুগৰ শ্ৰেষ্ঠ কবি মাধৱ কন্দলিয়ে বাৰ্মীকিৰ ৰামায়ণৰ অবিকৃত অসমীয়া অনুবাদ কৰিছে। আন আন ৰামায়ণী কবিসকলৰ দৰে বাৰ্মীকি ৰামায়ণত নথকা আখ্যান তেওঁ ৰামায়ণত সন্নিবিষ্ট কৰা নাই। কন্দলিয়ে বাৰ্মীকি ৰামায়ণৰ প্ৰতিটো সৰ্গ আৰু প্ৰতিটো শ্লোকৰ আক্ষৰিক অনুবাদ নকৰি সমগ্ৰ বাৰ্মীকি ৰামায়ণখন মথি তাৰ মূল সাৰ ভাগ সংগ্ৰহ কৰি অতি সংক্ষেপে 'লজ্জা পৰিহৰি সৰোধতে' অসমীয়া ৰামায়ণখনি প্ৰণয়ন কৰিছে। এনে কৰিবলৈ যাওঁতে মাধৱ কন্দলিয়ে বাৰ্মীকী ৰামায়ণৰ উপেক্ষা কৰা নাই, তেওঁ কেৱল মূল সাৰভাগৰ লগত কিছু নিজস্ব কল্পনাৰ প্ৰয়োগ ঘটাইছে।

পৰিবেশ, পৰিস্থিতি আৰু চৰিত্ৰ আদি চিত্ৰণৰ ক্ষেত্ৰত কন্দলিয়ে স্বকীয় প্ৰতিভাৰ পৰিচয় দিছে। বাৰ্মীকি ৰামায়ণৰ মূল কথাবস্ত্ত অসমীয়া ৰূপ দিবলৈ যাওঁতে মাধৱকন্দলিয়ে ঠাই বিশেষে কেতিয়াবা চমু আৰু কেতিয়াবা দীঘল নতুবা কিছু সংযোগো নকৰা নহয়। পৃষ্ঠপোষক ৰজা মহামাণিক্যৰ কথা অনুসৰি কিছু কাব্য ৰসৰো সংযোগ কৰিছে। কবিয়ে নিজৰ অনুবাদ ৰীতি সম্পৰ্কে নিজেই কৈ গৈছে—

“সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ পদবন্ধে নিবন্ধিলো
লজ্জা পৰিহৰি সৰোধতে।
মহামাণিক্যৰ বোলে কাব্যৰস কিছু দিলো

দুগ্ধ মথিলো যেন ঘৃতে।”^১ (লংকাকাণ্ড)

মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণত চতুৰ্দশ শতিকাৰ অসমীয়া সমাজৰ এখন খণ্ড চিত্ৰ দেখিবলৈ পোৱা যায়। কন্দলিয়ে য'তেই সুৰুঙা পাইছে ততেই স্থানীয় বহণ চৰাবলৈ অকণো সুযোগ এৰি দিয়া নাই। পৰিবেশ চিত্ৰণত নৈসৰ্গিক শোভা বৰ্ণনাত কন্দলিয়ে যথেষ্ট দক্ষতা দেখুৱাইছে। প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্যকে ধৰি পৰিবেশৰ কথা চিত্ৰণৰ ক্ষেত্ৰত কবিয়ে তেওঁৰ সমকালীন অসমৰ অসমীয়া সমাজখনৰ কথা মনলৈ আনিছিল আৰু সেই ৰূপে ৰামায়ণত দৃশ্য অংকন কৰিছিল।

মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণত মূল বাৰ্মীকি ৰামায়ণৰ কোনো কোনো ঘটনা বহুখিনি চমুৱাইছে আৰু কিছু কিছু মূলতকৈ 'লজ্জা' বৰ্ণনা সংযোগ কৰিছে। কবি কন্দলিয়ে ৰামায়ণৰ অযোধ্যাকাণ্ডৰ অন্তৰ্গত 'চিত্ৰকূট' বৰ্ণনাত 'লজ্জা' বৰ্ণনা সংযোগ কৰিছে। মূল বাৰ্মীকি ৰামায়ণত চিত্ৰকূটৰ প্ৰকৃতি চিত্ৰণত বাৰ্মীকিয়ে সাতোটা/আঠোটা শ্লোকত বৰ্ণনা সম্পূৰ্ণ কৰিছে। কিন্তু কন্দলিয়ে মূলতকৈ কিছু বিস্তৃত ৰূপত আৰু লগতে অসমৰ প্ৰকৃতিৰ এক সুন্দৰ চিত্ৰ ৰামায়ণত দাঙি ধৰিছে।

“দেখা দেখা জানকী হৰিষ কৰি মন।
ফল মূল যুকুত বিবিধ তৰুবন।।
জাঁই যুতি বকুল বন্দুলি কৰ্ণিকাৰ।
কাঞ্চন টগৰ কুন্দ শেৱালি মন্দাৰ।।
অশোক পলাশ ফুলি গৈল হিঁসা হিঁসি।

নাগেশ্বৰ চম্পক ফুলিল অহল্লিষি।”^২ (অযোধ্যাকাণ্ড)

কবি মাধৱ কন্দলিয়ে চিত্ৰকূটৰ যি অপূৰ্ব বৰ্ণনা দাঙি ধৰিছে সেয়া বাৰ্মীকি ৰামায়ণত পাবলৈ নায়। তেওঁ জাঁই, যুতি, বকুল, বন্দুলি, কৰ্ণিকাৰ, কাঞ্চন, তগৰ, কুন্দ, শেৱালি, মন্দাৰ, কপৌ, পলাশ, নাগেশ্বৰ, চম্পা, বক, ধতুৰা, মালতী, জবা, গুৱামালি আদি ফুল 'হিসাহিসি' কৰি ফুলি থকা দেখা পাইছে, এই সকলোবোৰ ফুল অসমৰ প্ৰকৃতিত অসমৰ গাঁৱে-ভূঞা উপলব্ধ, বাৰেমাহে ফুলি থকা একো একোজোপা ফুল।

চিত্ৰকূট বৰ্ণনাৰ ক্ষেত্ৰত মাধৱ কন্দলিয়ে বহুখিনি ফলৰ বৰ্ণনা শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ মুখেৰে সীতাদেৱীক জনাইছে

এনেদৰে —

“দেখ দেখ সীতা আম জৰ্ম পনিয়ল।

তাম্বুল কণ্ঠাল নাৰিকল নানাফল।।

কমলা মোহৰি শ্ৰীফলৰ গন্ধ বহে।”^৩ (অযোধ্যাকাণ্ড)

মাধৱ কন্দলিয়ে চিত্ৰকূটৰ প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য বৰ্ণনাৰ ক্ষেত্ৰত আম, জৰ্ম, পনিয়ল, তাম্বুল, কণ্ঠাল, নাৰিকল, কমলা, মোহৰি আদি যিবোৰ গছৰ নাম উল্লেখ কৰিছে এই সকলোবোৰ ফল অসমৰ প্ৰতিঘৰ অসমীয়াৰ বাৰীতে উপলব্ধ একোজোপা লাগনি গছ।

মাধৱ কন্দলিয়ে ৰামায়ণৰ আন এটি কাণ্ড সুন্দৰাকাণ্ডত ৰাৱণৰ স্বৰ্গপুৰি লংকাৰ বিশদ বৰ্ণনা বাল্মীকি ৰামায়ণৰ দৰেই অবিকৃত ৰূপত বৰ্ণনা কৰিছে যদিও ঠাই বিশেষে সুৰুঙা উলিয়াই সমকালীন চতুৰ্দশ শতিকাৰ অসমৰ প্ৰাকৃতিক পৰিবেশৰ দৃশ্যও ফুটাই তুলিছে এনেদৰে—

“শাল, তাল তমাল গমাৰি বিয়পুৰ।।

অশ্বথ কপিথ বট নাৰঙ্গ বদব।

তেন্তেলি কণ্টকি আম জাম নাগেশ্বৰ।।

খাজুৰি হাৰিঠা আমলখি ডহাফল।

ছাতিয়াল গুৱা নাৰিকেল যে শ্ৰীফল।

সলঙ্গা মহৰি আৰু কমলা টেঙ্গৰা।

কৰ্দৈ পিচু মৰ্দক যে সোলঙ্গা আমৰা।।

কদম্ব গুলাল পাৰিজাতক আশেষ।

সেৱতী মালতী গুটিমালী যে বিশেষ।।”^৪ (সুন্দৰাকাণ্ড)

এই সকলোবোৰ অসমৰ গছ-গছনি, ফলফুল। মাধৱ কন্দলিয়ে সমকালীন অসমৰ বিবিধ প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্যৰাজিক তেওঁৰ ৰামায়ণত স্থান দিছে। মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণ অনুবাদমূলক হ'লেও এয়া সম্পূৰ্ণ আক্ষৰিক অনুবাদ নহয়। মূল কাহিনী বাল্মীকি ৰামায়ণৰ পৰা গ্ৰহণ কৰি নিজস্ব কল্পনা, ৰচি, অনুভূতি অনুসৰি অসমৰ প্ৰকৃতিৰ লগত সংগতি ৰাখি অসমীয়া সমাজ জীৱন আৰু প্ৰকৃতিক অতি সুন্দৰভাৱে পুথিখনত প্ৰতিফলিত কৰিছে। সুন্দৰাকাণ্ডৰ অন্তৰ্গত হনুমন্তৰ লংকা দৰ্শন বৰ্ণনা প্ৰসংগত কবিয়ে যিখিনি চৰাই-চিৰিকতিৰ বৰ্ণনা দিছে সেইখিনি অসমৰ ভূমিত বিচৰণ কৰা থলুৱা চৰাই-চিৰিকটি।

“সুবৰ্ণৰ হংস লডু আলি চক্ৰবাক।

সুবৰ্ণৰ শৰালি উৰয় জাকে জাক।।

সুবৰ্ণৰ ময়না ভাটৌ চুটিয়া শালিক।

সুবৰ্ণৰ কপৱতি ফিঞ্চা পুণ্ডৰীক।।”^৫ (সুন্দৰাকাণ্ড)

মাধৱ কন্দলিয়ে ৰামায়ণত সীতাৰ শাৰীৰিক সৌন্দৰ্যৰ বিশদ বৰ্ণনা দাঙি ধৰিছে। এয়া কবিজনাৰ নিজস্ব সৃষ্টি। বাল্মীকিয়ে তেওঁৰ কাব্যত দৈহিক ৰূপ সৌন্দৰ্যৰ বৰ্ণনা দিয়া নায়। মাধৱ কন্দলিয়ে কল্পনাৰ মায়া জালেৰে সীতাৰ দেহৰ প্ৰতিটো অংগৰ সৌন্দৰ্য কলাত্মক ৰূপত প্ৰকাশ কৰিছে। কবি কন্দলিয়ে সীতাৰ দৈহিক অৱয়বৰ লগত অসমৰ প্ৰকৃতি, অসমৰ নদ-নদী, চৰাই-চিৰিকতিৰ তুলনা দিয়া দেখিবলৈ পোৱা গৈছে।

ৰাজহংস দেখা সীতা তোমাৰ গমন।

চক্ৰবাক যুগল তোমাৰ দুই তন।।

কলহংস ৰাৱ কাঞ্চি নূপূৰৰ নাদ।

বদন কমল তোৰ দেখন্তে আহ্লাদ।।

বদন উপৰে তোৰ নয়ন যুগলে।

খঞ্জন দুতয় যেন চলয় কমলে।।

জনকৰ জীৱ দেখ নদী মন্দাকিনী।
 তোমাৰ সদৃশ সুশোভিত মধ্যখিনি।।
 বিদূৰ গমনে যেন মিলিল প্ৰয়াস।
 কৃশ ভৈল শৰীৰ ঈষত ফেন হাস।।
 চিত্ৰকূট পৰ্ব্বতক দেখিয়োক সীতা।
 পকা আমে গৌৰবৰ্ণ কৰিল চৌভিতা।।
 ওপৰত মেঘ যেন দেখিয় শোভন।
 বাঢ়িল নিকলি যেন পৃথিৱীৰ তন।।
 শিখৰী ওপৰে মন্দাকিনী শুক্ল জল।
 তনক ঢাকিয়া যেন বস্ত্ৰৰ আঞ্চল।।
 সুৰভি শীতল বায়ু বহে বৃক্ষ তলে।

উপভোগ কৰিও অমৃত সম ফলে।।^৬ (অযোধ্যাকাণ্ড)

কবি কন্দলিয়ে সীতাৰ অপূৰ্ব দেহৰাশি মন্দাকিনী নদীৰ লগত তুলনা কৰিছে। মন্দাকিনীৰ শুভ্ৰ জলধাৰাত সীতাৰ দুই তন ঢাকি ৰখা বস্ত্ৰৰ অঞ্চল ৰূপত কল্পনা কৰিছে, ঠিক একেদৰে ৰাজহংসৰ ধীৰ গতিৰ লগত সীতাৰ লয়লাস খোজ, নদীৰ বুকুত যোৰ পাতি থকা চাকৈচকোৱা (চক্ৰবাক) হালৰ দৰে সীতাৰ স্তনদ্বয়, সীতাৰ চঞ্চল চকুৰ চাৰনিক কমলৰ ওপৰত বিচৰণ কৰা খঞ্জৰ চৰাই (বালিমাছি)ৰ লগত তুলনা কৰা দেখিবলৈ পোৱা গৈছে। কবি কন্দলি সৌন্দৰ্য-শোভা বৰ্ণনাত যে সিদ্ধহস্ত সেয়া তেওঁৰ সীতাৰ দৈহিক ৰূপ-লাৰণ্যৰ প্ৰসঙ্গতে অনুমান কৰিব পাৰি। এই সকলোবোৰ বৰ্ণনাত মাধৱ কন্দলিয়ে অসমৰ প্ৰকৃতিক বিশেষ প্ৰাধান্য দিছে।

মাধৱ কন্দলিয়ে য'তেই সুবিধা পাইছে ত'তেই স্থানীয় ৰহণ চৰাবলৈ অকণো সুযোগ হেৰুৱা নাই। সুন্দৰাকাণ্ডত লংকাৰ বৰ্ণনা প্ৰসংগত লংকাৰ ৰাক্ষসগণে ৰংগস্থানত যিবোৰ খেল খেলাৰ কথা কবিয়ে উল্লেখ কৰিছে সেয়া সম্পূৰ্ণ অসমীয়া খেল-ধেমালি—

“কৌতুহলে খেলায় সুবৰ্ণৰ ঘিলা।।
 ভণ্টা খেড়ি খেলায় কতো খেলে বৃষ্টি।
 ঠাৰে ঠাৰে ক্ৰীড়া কৰে আকুটি অকুটি।।
 ছৰাল মেলেক সবে কৰে হাতাহাতি।
 মাল বান্ধে যুজয় দেখিতে ভাল আতি।।
 ঢোপ খেড়ি খেলায় কতো লুনি লুনি।
 গুৱাল গুৱালী খেলে আনন্দিত শূনি।।
 ফল ফুল টোকৰা আৰৰ জুৱা পাশ।

দলি যুজ খেলে কতো লৰৰি হতাশ।”^৭ (সুন্দৰাকাণ্ড)

মাধৱ কন্দলিয়ে তেওঁৰ সমকালীন অসমীয়া সমাজখনক অতি ওচৰৰ পৰা নিৰীক্ষণ কৰিছে। তেওঁৰ শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ প্ৰাসাদ নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰতো অসমৰ অসমীয়া ঘৰৰ দৰে খুঁটা, মাৰুলি, ৰুৱা, চ'তি, কামিৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে। এই খুঁটা, মাৰুলি, ৰুৱা, চ'তি আদি কেৱল খেৰ বা কাঠৰ নহৈ সোণ-ৰূপ, মণি-মুকুটাৰে নিৰ্মাণ কৰাৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। মাধৱ কন্দলিয়ে চতুৰ্দশ শতিকাৰ অসমৰ ৰাজভৱন বা আঢ়ায়সকলৰ ঘৰৰ বেৰত থকা চিত্ৰকৰ্মৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হৈ ৰামৰ ভৱনৰ বেৰতো তেনেধৰণৰ নানা দেৱ-দেৱীৰ চিত্ৰ অংকণ কৰাৰ কথা বৰ্ণনা কৰিছে। অনুবাদমূলক গ্ৰন্থ হ'লেও মাধৱ কন্দলিয়ে সম্পূৰ্ণ বাস্তৱ অভিজ্ঞতাৰ ভিত্তিত ৰামায়ণখন ৰচনা কৰিছে।

‘ৰামৰ প্ৰাসাদ শোভে কৈলাস সমান।
 বিদ্যুতৰ কাস্তি যেন জ্বলে থানে থান।।
 সুবৰ্ণৰ মাণ্ডলি চালত বলিয়াইল।
 বৈদ্যুৰ্য ৰুৱলি শুদ্ধ ৰজতে হিছাইল।।

শতক শতক হাত চোধয় মাগুলি।

পঞ্চাশ পঞ্চাশ হাত একৈক বৰলি।।”^৭ (অযোধ্যাকাণ্ড)

মাধৱ কন্দলিয়ে স্থানীয় সমসাময়িক লোকৰ জন-জীৱন, স্থানীয় প্ৰকৃতিৰ চিত্ৰ আদিৰ অৱতাৰণা কৰি বৰ্ণনীয় বিষয়ত মৌলিকত্ব প্ৰদান কৰিছে। অযোধ্যাকাণ্ডত ৰামক বনৰ পৰা ওভোতাহ আনিবলৈ যোৱা ভৰতৰ প্ৰজাবিলাকৰ চিত্ৰণত তেওঁ মূল বাৰ্মীক ৰামায়ণত নথকা অসমীয়া সমাজত প্ৰচলিত বিভিন্ন জাতি, উপজাতি, বৃত্তিধাৰী যেনে নট, ভাট আদি লোকসকলৰ বৰ্ণনা কৰিছে। ঠিক একেদৰে কন্দলিৰ ৰামায়ণত নৌবাহিনীৰ ছবি চিত্ৰিত হৈছে, ভৰতে ৰামক বনৰপৰা ঘূৰাই আনিবলৈ যাওঁতে গংগা পাৰ হোৱাৰ প্ৰসংগত যি বিৰাট বিৰাট নাও ব্যৱহাৰৰ কথা উল্লেখ কৰিছে সেয়া মাধৱ কন্দলিৰ সমকালীন অসমৰ পৰিৱেশ পৰিস্থিতি অভিজ্ঞতাৰ প্ৰতিফলন। ভাৰতীয় কোনো সাহিত্যতে নৌবাহিনীৰ বৰ্ণনা পোৱা নাযায়। মাধৱ কন্দলিয়ে অসমৰ নৌকা বিহাৰৰ আধাৰতে তেওঁৰ ৰামায়ণত নৌকাবাহিনীৰ চিত্ৰ অংকন কৰিছে।

এনেদৰেই অপ্ৰমাদী কবি মাধৱ কন্দলিয়ে বাৰ্মীক ৰামায়ণৰ কথাতে ভেজা দি সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ অনুবাদ কৰিলে যদিও ঠাই বিশেষে অসমৰ পৰিৱেশ প্ৰাকৃতিক দৃশ্য ৰাজীকো তেওঁৰ ৰামায়ণত নকৈ সংযোজন কৰি ৰামায়ণখনিক অসমৰ জনমানসৰ নিচেই কাষ চপাই আনিলে।

উপসংহাৰ

প্ৰাচীনতম অসমীয়া লিখিত কাব্য সাহিত্যৰ নিদৰ্শন স্বৰূপে মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণৰ ভূমিকা অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ। মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণৰ পৰাহে অসমীয়া লিখিত সাহিত্যৰ নিশ্চিত বুৰঞ্জী আৰম্ভ হৈছে। কবি কন্দলিয়ে বাৰ্মীক ৰামায়ণক আধাৰ হিচাপে লৈ সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ ৰচনা কৰিছে যদিও মূল কাহিনীৰ লগত খাপ খোৱাকৈ তেওঁ অসমৰ পৰিৱেশ প্ৰাকৃতিক দৃশ্যৰাজীকো কাহিনীৰ মাজেৰে ফুটাই তুলিছে। এনে কৰিবলৈ গৈ তেওঁ বাৰ্মীক ৰামায়ণৰ কাহিনীক বিকৃত কৰি তোলা নাই। বৰং সমসাময়িক থলুৱা অসমৰ ফুল-ফল, চৰাই-চিৰিকটি, গছ-বন, খেল-ধেমালি, খাৱন-পিন্ধন আদি সকলোবোৰ দৃশ্য কাব্যিক বহনেৰে ৰামায়ণত অংকন কৰিছে।

প্ৰসংগ সূত্ৰ

১. শৰ্মা, দলৈ হৰিনাথ। *অসমীয়া সাহিত্যৰ পূৰ্ণ ইতিহাস*। নলবাৰী : সৰস্বতী কম্পিউটাৰ প্ৰেছ, ২০১৮। পৃষ্ঠা ৯২। প্ৰকাশিত।
২. অসমীয়া সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ। *মাধৱ কন্দলী আৰু শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱ-শ্ৰীশ্ৰী মাধৱদেৱ বিৰচিত*। দিল্লী : অজন্তা প্ৰকাশন, ২০২১, পৃষ্ঠা ১৪৫। প্ৰকাশিত।
৩. প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ। পৃষ্ঠা ১৪৫। প্ৰকাশিত।
৪. প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ। পৃষ্ঠা ২৮৭। প্ৰকাশিত।
৫. প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ। পৃষ্ঠা ২৮৮। প্ৰকাশিত।
৬. প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ। পৃষ্ঠা ১৪৬। প্ৰকাশিত।
৭. প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ। পৃষ্ঠা ২৮৮। প্ৰকাশিত।
৮. শৰ্মা, শশী। *মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণ*। নলবাৰী : জাৰ্ণাল এম্পৰিয়াম, ২০২১। পৃষ্ঠা ১৩৩। প্ৰকাশিত।

গ্ৰন্থপঞ্জী

১. ‘অসমীয়া সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ মাধৱ কন্দলী আৰু শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱ-শ্ৰীশ্ৰী মাধৱদেৱ বিৰচিত’। অজন্তা প্ৰকাশন, ২০২১ চন।
২. ঠাকুৰীয়া, ৰামমৰল : ‘সাহিত্য বিচিত্ৰা’, বীণা লাইব্ৰেৰী, ১৯৮৭ চন।

৩. নাথ, ঐলোক্য মোহন : 'দেশ আৰু বিদেশৰ ৰামায়ণী সাহিত্যৰ অধ্যয়ন'। পাহি প্ৰকাশন, ২০১৩ চন।
৪. নেওগ, মহেশ্বৰ : 'অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা', চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, ২০১০ চন
৫. শৰ্মা দলৈ, হৰিনাথ : 'অসমীয়া সাহিত্যৰ পূৰ্ণ ইতিহাস', সৰস্বতী কম্পিউটাৰ প্ৰেছ, ২০১৮ চন।
৬. শইকীয়া বৰা, লীলারতী : 'মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণৰ ভাষা', অসম সাহিত্য সভা, ২০১৬ চন।
৭. শৰ্মা, শশী : 'মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণ', জাৰ্ণাল এম্পৰিয়াম, ২০১১ চন।
৮. শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ : 'অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত', সৌমাৰ প্ৰকাশন, ২০০৯ চন।
৯. ————— : 'ৰামায়ণৰ ইতিবৃত্ত', বীণা লাইব্ৰেৰী, ২০১৫ চন।

লেখক : আইমী বৰা, গৱেষক ছাত্ৰী, মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱ বিশ্ববিদ্যালয়
Email- aimeeborah5@gmail.com

পূৰৱী বৰমুদৈৰ চুটিগল্পত প্ৰতিফলিত সমাজচেতনা : এটি চমু আলোচনা

চাহিন জাফৰি^১
দীপা গগৈ^২

সংক্ষিপ্তসাৰ

সাহিত্য হৈছে সমাজৰ দাপোণ। সকলো প্ৰকাৰ সাহিত্য শিল্পই সমকালীন সমাজৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত। বাস্তৱ সমাজৰ ঘটনা-পৰিঘটনাবোৰকেই লেখকে কিছু কল্পনাৰ বহণ সানি সাহিত্যৰ সৃষ্টি কৰে। সেয়েহে সাহিত্য অধ্যয়নৰ জৰিয়তে পাঠকে কোনো এটা সময়ৰ প্ৰকৃত ছবিখন জানিব পাৰে। অসমীয়া সাহিত্যত সমাজচেতনা অসমীয়া সাহিত্যৰ আৰম্ভণিৰ পৰাই দেখিবলৈ পোৱা যায়। কিন্তু যুগ পৰিবৰ্তনৰ লগে লগে লেখকসকলৰ সমাজচেতনা আৰু সামাজিক দায়বদ্ধতাৰ লক্ষণ আৰু দৃষ্টিভংগী বেলেগ বেলেগ হয়। কাৰণ যিকোনো এখন সমাজত সময় অনুসৰি বিভিন্ন সমস্যাই দেখা দিয়ে। ১৮৯২ চনত 'জোনাকী' আলোচনীত প্ৰকাশিত 'সেউতী' গল্পটোৰ জৰিয়তে লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই সমকালীন সমাজৰ কু-সংস্কাৰৰ জ্বলন্ত সমস্যাক উপস্থাপন কৰিছে। 'জোনাকী'ৰ পাছত 'আৱাহন' যুগৰ লেখকসকলেও সমাজচেতনাৰে গল্প লিখিবলৈ ল'লে। কিন্তু তেওঁলোকৰ চিন্তা আৰু চেতনা জোনাকী লেখকৰ দৰে একে নহয়। যুগৰ পৰিবৰ্তন আৰু আধুনিক শিক্ষাৰ প্ৰসাৰে এই যুগৰ গল্পক অধিক বিস্তৃতি প্ৰদান কৰিলে। ইয়াৰ পাছত 'ৰামধেনু' আলোচনীৰ গল্পকাৰসকলে প্ৰাচীন পৰম্পৰাৰ পৰা আঁতৰি আহি সমসাময়িক সমাজৰ প্ৰভাৱত গল্প লিখিবলৈ ধৰিলে। কু-সংস্কাৰৰ প্ৰতি বিক্ষোভ, নাৰীৰ প্ৰতি সহৃদয় মনোভাৱ, ধনী লোকৰ হৃদয়হীনতাৰ ছবি, অৱক্ষয় চেতনাৰ উপলদ্ধি আদি বিভিন্ন দিশ প্ৰকাশৰ জৰিয়তে সমাজচেতনাৰ প্ৰকাশ ঘটিল। ইয়াৰ পৰবৰ্তী সময়ত স্বাধীনোত্তৰ ভাৰতৰ ৰাজনীতিয়ে যথেষ্ট পৰিবৰ্তন আনিলে। অৰ্থনৈতিক, সমাজ-সাংস্কৃতিক, শৈক্ষিক অৱস্থাৰ অৱক্ষয়ৰ লগতে সমাজৰ লোক সকলক মূল্যবোধৰ লগতে মানসিকতাৰ পৰিবৰ্তন হ'ল। এই পৰিবৰ্তনৰ প্ৰভাৱ অসমীয়া সাহিত্যৰ চুটি গল্পৰ ক্ষেত্ৰতো পৰিলক্ষিত হোৱা দেখা গ'ল। বিংশ শতিকাৰ এগৰাকী প্ৰতিষ্ঠিত গল্পকাৰ পূৰৱী বৰমুদৈৰ বহুতো গল্পত সমাজচেতনা প্ৰতিফলিত হৈছে। তেখেতে সমসাময়িক সমাজৰ আধুনিক মধ্যবিত্তৰ জীৱন আৰু সংঘাত, নৈতিক মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়, বিশ্বায়নৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা দ্ৰুত পৰিবৰ্তন, পৰিবৰ্তিত মূল্যবোধে সৃষ্টি কৰা বৈষম্য, স্থিতিশীল মানসিকতা, অভিজাত সম্প্ৰদায়ৰ ফোপোলা সংস্কৃতি, নাৰীৰ প্ৰতি দুৰ্বিচাৰ আদি নানান ভাৱৰ গল্প লিখি তেওঁৰ প্ৰখৰ সমাজচেতনা আৰু সামাজিক দায়বদ্ধতা প্ৰকাশ কৰিছে। আলোচনা পত্ৰখনৰ জৰিয়তে পূৰৱী বৰমুদৈৰ গল্পত প্ৰকাশ ঘটা সামাজিক মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়, সমাজৰ নীচতা- হীনতা, স্বাৰ্থপৰতা ইত্যাদিক বিশ্লেষণাত্মক আৰু বৰ্ণনাত্মক দৃষ্টিভংগীৰে আলোচনা কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

বীজ শব্দ : সমাজচেতনা, সাহিত্য, চুটিগল্প, মূল্যবোধ, দায়বদ্ধতা।

প্ৰস্তাৱনা

অসমীয়া সাহিত্যৰ এগৰাকী সু প্ৰতিষ্ঠিত সাহিত্যিক পূৰৱী বৰমুদৈ উপন্যাসিক হিচাপে অধিক জনপ্ৰিয়তা লাভ কৰাৰ লগতে গল্পকাৰ ৰূপেও পাঠক সমাজত অতি সমাদৃত। ১৯৬৭ চনত দৈনিক অসম কাকতে আয়োজন কৰা 'নতুন লেখকৰ সন্ধানত' নামৰ প্ৰতিযোগিতাত 'এটি সাপৰ পলায়ন' নামে চুটিগল্প ৰচনা কৰি দ্বিতীয় পুৰস্কাৰ লাভ কৰাৰ পাছৰেপৰা তেওঁ সাহিত্য ক্ষেত্ৰখনত গভীৰভাৱে আত্মনিয়োগ কৰে। সেই সময়ৰপৰা ৰচনা কৰা চুটিগল্পই অসমৰ বিভিন্ন কাকত-আলোচনীত প্ৰকাশিত হোৱাৰ জৰিয়তে অসমীয়া সাহিত্য জগতত গল্পকাৰৰূপে তেওঁৰ এটি পৰিচয়ো গঢ়ি উঠিছিল। তেওঁ ৰচিত গল্পসংকলন সমূহ হ'ল শীতৰ কুঁৱলী (১৯৭৭), পূৰৱী বৰমুদৈৰ

নিৰ্বাচিত গল্প (প্ৰথম খণ্ড, ২০০২), পূৰ্বৱৰ্তী বৰমুদৈৰ নিৰ্বাচিত গল্প (দ্বিতীয় খণ্ড, ২০০৮), হেৰোৰাজনক বিচাৰি আৰু অন্যান্য গল্প (২০১৪), পূৰ্বৱৰ্তী বৰমুদৈৰ নিৰ্বাচিত গল্প (তৃতীয় খণ্ড, ২০১৪), অৱশেষত বৰষুণ (২০১৬), আৰু সপোনৰ ঘৰ ঘৰৰ সপোন (২০১৮)। তেওঁ কেইবাখনো জনপ্ৰিয় উপন্যাস লিখি অসমীয়া সাহিত্যৰ ভঁৰাল চহকী কৰিছে। তেওঁৰ উপন্যাসসমূহ হ'ল— গজৰাজ প্ৰেম আৰু বন্দীত্ব (১৯৯৯), বাঘশাল, বাঘজাল আৰু মানুহ (২০০০), ৰূপোৱালী নৈৰ সোণোৱালী ঘাট (২০০১), পৰম পূজনীয় আৰু দুখন উপন্যাসিকা (২০০৩), পূৰ্বৱৰ্তী বৰমুদৈৰ নিৰ্বাচিত উপন্যাসিকা (২০০৪), শান্তনুকুলনন্দন (২০০৫), এটা আলিবাটৰ ইতিকথা (২০১০) ইত্যাদি। তেওঁ সৃষ্টি কৰা সাহিত্যৰাজিৰ বাবে বিভিন্ন বঁটাৰে সন্মানিত হৈছে। লেখিকাগৰাকীয়ে লাভ কৰা বঁটাসমূহ হৈছে— ২০০০ চনত গজৰাজ প্ৰেম আৰু বন্দীত্ব উপন্যাসৰ বাবে অসম সাহিত্য সভাৰ 'বাসন্তী বৰদলৈ' বঁটা, ২০০৬ চনত সাহিত্য সমগ্ৰৰ বাবে সদৌ অসম লেখিকা সমাৰোহৰ 'লেখিকা বঁটা', ২০০৬ চনত ৰূপোৱালী নৈৰ সোণোৱালী ঘাট উপন্যাসৰ বাবে 'ছগনলাল জৈন বঁটা', ২০০৭ চনত 'প্ৰবীনা শইকীয়া বঁটা', শান্তনুকুলনন্দন উপন্যাসৰ বাবে ২০০৭ চনত 'সাহিত্য অকাডেমি' বঁটা, ২০১১ চনত 'অসম উপত্যকা' বঁটা ইত্যাদি।

পূৰ্বৱৰ্তী বৰমুদৈৰ গল্পৰ জগতখন এক সুকীয়া বৈশিষ্ট্যসম্পন্ন। তেওঁ জীৱন আৰু জগতৰ পৰা আহৰণ কৰা অভিজ্ঞতাৰ পৰা গল্পৰ বিষয়বস্তু গ্ৰহণ কৰি সুক্ষ্ম পৰ্যবেক্ষণ আৰু বিশ্লেষণৰে তাক এটি সুস্পষ্ট ৰূপ দিয়ে। প্ৰকৃতি আৰু মানৱীয় সম্পৰ্কই তেওঁৰ বেছিভাগ গল্পকে বহু মাদ্ৰিকতা প্ৰদান কৰিছে। তেওঁ অতি স্বাভাৱিক পৰিঘটনা বা সুক্ষ্ম অনুভূতিক ইমান সহজ-সৰলকৈ আগুৱাই নিয়ে, পাঠক সমাজ আকৰ্ষিত নোহোৱাকৈ নাথাকে। মানুহৰ দৈনন্দিন জীৱনত সংঘটিত প্ৰাত্যাহিক কথাবোৰ কোনো জটিলতা নোহোৱাকৈ স্বতঃস্ফূৰ্তভাৱেই প্ৰকাশ কৰা ভংগীয়েই হৈছে পূৰ্বৱৰ্তী বৰমুদৈৰ গল্পৰ বিশেষত্ব। গল্পকাৰৰ বেছিভাগ গল্পতে সামাজিক মূল্যবোধৰ অবক্ষয়ৰ চিত্ৰ, সমাজৰ উচ্চ শ্ৰেণীৰ লোকৰ চাৰিত্ৰিক স্খলন, আধুনিক জীৱনৰ মূল্যায়নত শ্ৰমহীনতা আৰু যান্ত্ৰিকতা, সমাজৰ অসহায় মানুহৰ জীৱনৰ দুখঃ যন্ত্ৰণা, পুৰুষ আৰু নাৰীৰ অসামাজিক ক্ৰিয়াকলাপে সমাজলৈ আনি দিয়া বিষাক্ত বীজাণু আদি দিশক উদঙাই দিয়াৰ লগতে সমাজ বিশ্লেষণতো সচেতন হৈ উঠা দেখা যায়। আধুনিক যান্ত্ৰিক সমাজখনত প্ৰেম, ভালপোৱা, স্নেহ আদি সুকুমাৰ অনুভূতিসমূহ কিদৰে মূল্যহীন হৈ পৰিছে গল্পকাৰ গৰাকীয়ে কলাৰ মাধ্যমত উপস্থাপন কৰিব বিছাৰিছে। এইখিনিতেই গল্পকাৰগৰাকীৰ সমাজচেতনা আৰু সামাজিক দায়বদ্ধতাৰ ছবি স্পষ্ট হৈ পৰিছে। সমাজ সচেতন এইগৰাকী গল্পকাৰ নিজৰ যুক্তিনিষ্ঠতা আৰু বুদ্ধিদীপ্ততাৰে সমাজৰ ভাল-বেয়া দুয়োটা দিশকেই উন্মোচন কৰা দেখা যায়।

অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য আৰু গুৰুত্ব

সাহিত্যত সমাজ চেতনা সকলো যুগৰ সাহিত্যতে বিদ্যমান। প্ৰতিটো যুগৰ লেখক-লেখিকা সকলৰ সমাজচেতনাৰ স্বৰূপ আৰু প্ৰকৃতিত সুকীয়া সুকীয়া। গল্পকাৰ পূৰ্বৱৰ্তী বৰমুদৈৰ গল্পসমূহত প্ৰকাশ পোৱা সমাজচেতনাৰ সম্পৰ্কে বিচাৰ কৰি চোৱাই আমাৰ আলোচনা পত্ৰখনৰ মূল উদ্দেশ্য। অসমীয়া সাহিত্যত পূৰ্বৱৰ্তী বৰমুদৈয়ে সচেতনভাৱে সমসাময়িক সমাজচেতনাক গভীৰ অন্তৰ্দৃষ্টিয়ে আৰু বহল মানৱতাবাদী দৃষ্টিভংগীৰে সুক্ষ্মভাৱে অনুধাৱন কৰি গল্পত উপস্থাপন কৰিছে। সমাজৰ কদৰ্যময় দিশটোক সুন্দৰভাৱে উদঙাই দেখুৱাই সামাজিক চেতনাৰে আৰু দায়বদ্ধতাৰে আত্মসংস্কাৰ কৰিবলৈ যি যত্ন কৰিছে তাক সুবিস্তৃত আলোচনা কৰাৰ গুৰুত্ব আছে বুলি ভাবিবৰ থল আছে।

অধ্যয়নৰ পদ্ধতি আৰু পৰিসৰ

প্ৰস্তাৱিত আলোচনা পত্ৰৰ বাবে নিৰ্বাচিত বিষয়ৰ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি বিশ্লেষণাত্মক আৰু বৰ্ণনাত্মক দুয়োটাৰে সহায় লোৱা হৈছে। অধ্যয়নৰ পৰিসৰত পূৰ্বৱৰ্তী বৰমুদৈৰ সমাজচেতনা প্ৰকাশিত হোৱা সাতটা গল্প নিৰ্বাচিত কৰি লোৱা হৈছে। আলোচনাৰ বাবে নিৰ্বাচিত গল্পসমূহ হৈছে 'বুঢ়ী আইৰ সাধু', 'যাত্ৰা', 'শীতৰ কুঁৱলী', 'এটা সাপৰ পলায়ন', এনেকৈয়ে বানপানী', 'কবি সন্মিলনত ছাগলী পোৱালী' আৰু 'বজাৰ দাম' - এই গল্পকেইটাৰ আধাৰতে

গল্পকাৰ পূৰৱী বৰমুদৈৰ গল্পত প্ৰকাশ পোৱা প্ৰখৰ সমাজচেতনা আৰু সামাজিক দায়বদ্ধতাৰ সম্পৰ্কে বিচাৰ কৰিবলৈ যত্ন কৰা হৈছে।

তথ্য আহৰণৰ উৎস

গৱেষণা বিষয়টিৰ সমল সংগ্ৰহৰ ক্ষেত্ৰত মুখ্য আৰু গৌণ— দুয়োটা উৎসৰ পৰা গ্ৰহণ কৰা হৈছে। মুখ্য উৎস স্বৰূপে পূৰৱী বৰমুদৈৰ গল্প সংকলন *শীতৰ কুঁৱলী*, *পূৰৱী বৰমুদৈৰ নিৰ্বাচিত গল্প প্ৰথম খণ্ড*, *পূৰৱী বৰমুদৈৰ নিৰ্বাচিত গল্প*, *দ্বিতীয় খণ্ড* আৰু *পূৰৱী বৰমুদৈৰ নিৰ্বাচিত গল্প*, *তৃতীয় খণ্ড* আৰু গৌণ উৎসৰ ক্ষেত্ৰত বিভিন্ন গ্ৰন্থ, প্ৰবন্ধ আৰু আলোচনী আদিৰ পৰা সমল সংগ্ৰহ কৰা হৈছে।

মূল বিষয়ৰ আলোচনা

পূৰৱী বৰমুদৈৰ প্ৰতিটো গল্পতে বাস্তৱ জীৱনৰ অভিজ্ঞতা আৰু সুক্ষ্ম অনুভূতিৰে জগতৰ চিৰন্তন সত্যৰ সন্ধানৰ আভাস পোৱা যায়। মধ্যবিত্তীয় সমাজৰ জীৱন যন্ত্ৰণা, ঈৰ্ষা, ঘৃণা আদিৰে পৰিপূৰ্ণ কদৰ্য সমাজত অৰ্থহীন হৈ পৰা প্ৰেম, দয়া, পৰোপকাৰ আদি সুকুমাৰ অনুভূতি সমূহৰ মূল্যহীনতাৰ ছবি অতি বাস্তৱ আৰু যুক্তিনিষ্ঠ ৰূপত নতুন দৃষ্টিভংগী আৰু আঙ্গিকৰে অংকন কৰিছে। জীৱনক গভীৰভাৱে অনুধাৱন কৰিব পৰা দক্ষতাৰ বাবেই পূৰৱী বৰমুদৈৰ গল্পত বহল পৰিসৰত সামাজিক চিত্ৰ প্ৰতিফলিত কৰাত সফল হৈছে। তেওঁৰ গল্পত কেৱল সমাজৰ দোষ গুণ, সমস্যা পংকিলতা আদিকে উপস্থাপন কৰিছে এনে নহয়, সমাজৰ দোষ ত্ৰুটি, চিন্তা-সমস্যাবোৰক সংস্কাৰ সাধনৰ বাবেও যোগাযুক্ত দৃষ্টিভংগী গ্ৰহণ কৰিছে। পূৰৱী বৰমুদৈৰ নিৰ্বাচিত গল্পকেইটাত সমাজ চেতনা দৃষ্টিভংগী কেনেদৰে প্ৰতিফলন ঘটাই চমু বিশেষণ আগবঢ়াবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

পূৰৱী বৰমুদৈৰ নিৰ্বাচিত এইকেইটা চুটি গল্পত সমাজৰ বিভিন্ন দিশৰ ছবি প্ৰকাশিত হৈছে। তেওঁৰ গল্পত সমাজৰ এচাম মানুহৰ সংকীৰ্ণ মনোবৃত্তিক উদঙাই দেখুৱাইছে। সমাজচেতনা প্ৰকাশ পোৱা গল্পকাৰৰ এটি উল্লেখযোগ্য গল্প হৈছে 'বুঢ়ী আইৰ সাধু'। এই গল্পটোত সমাজৰ নৈতিক মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়ৰ ছবি এখন গল্পকাৰে সুন্দৰ ৰূপত উপস্থাপন কৰিছে। সময়ৰ লগে লগে মানুহৰ জীৱনলৈ বিভিন্ন পৰিৱৰ্তন আহিছে। মানুহবোৰেও সময়ৰ পৰিৱৰ্তনক মানি ল'বলৈ বাধ্য হৈছে। গল্পকাৰৰ ভাষাত --

সমাজ, সাহিত্য, সংস্কৃতি, ভাষা সকলোতে এটা আমূল পৰিৱৰ্তন ঘটিছে। মানুহে পৰিৱৰ্তন মানি ল'বলৈ শিকিছে আৰু পৰিৱৰ্তনেও শিকিছে মানুহক মানি ল'বলৈ।^১

কিন্তু সময়ৰ লগে লগে আন বহু বস্তু মানুহৰ জীৱনৰ পৰা হেৰাই গৈছে। সাম্প্ৰতিক সময়ত অতীতত আইতাই নাতি ল'ৰাক সাধু কথা কোৱা দিনবোৰ পায় নোহোৱা হৈছে বুলি গল্পকাৰে ব্যক্ত কৰিছে। স্কুলৰ হ'মৰকে নাতি ল'ৰাক এটা ৰুমত আৰু আইতাক এটা ৰুমত বন্দী কৰিলে। গল্পটোত দুজনমান ডেকা সাধুকথাৰ সলনি হাতে হাতে মাৰণাস্ত্ৰ লৈ জীৱনৰ নিৰাপত্তা আৰু সুখৰ সন্ধানত সামাজিক জীৱনৰ পৰা পথচ্যুত হৈছে। ডেকা কেইজন অৰ্থাৎ নাতি ল'ৰাকেইজনক সাধু কথা ক'বলৈ নোপোৱাত সিহঁতক লগ পোৱাৰ লগে লগে আইতাই প্ৰেমৰ অস্ত্ৰ ল'বলৈ কৈছে। আইতাৰ কথাত ডেকাসকলে অস্ত্ৰ লৈ জনগণৰ মুক্তিৰ বাবেহে হাবিলৈ গৈছিলোঁ বুলি কোৱা কথাষাৰৰ প্ৰত্যুত্তৰ দিছে এনেদৰে --

নিজৰ কাৰণে কোনেও একো নকৰে অ' বোপাইহঁত। সকলোৱে সমুখত দেশৰ খাবলৈ নোপোৱা মানুহজাকক থৈ দিয়ে। আঁৰ কাপোৰৰ নিচিনাও হয় আৰু দুখীয়া মানুহজাকৰ হৈ কাম কৰোঁতে নিজৰে উন্নতি হয়।^২

এইখিনিতে সাম্প্ৰতিক সময়ৰ বাস্তৱৰ ছবি এখন গল্পকাৰে পোহৰলৈ আনিছে। দেশৰ বাবে কাম কৰিবলৈ বুলি আগবাঢ়ি অহা বেছিংসংখ্যক মানুহেই সময়ৰ সোঁতত পৰিৱৰ্তন হৈ কেৱল নিজৰ স্বার্থ পূৰণ কৰে। কি বিপ্লৱী, কি ৰাজনীতিবিদ, কি সমাজসেৱী, কি চৰকাৰ সকলোৰে মাত্ৰ একেটাই নীতি -- সাধাৰণ মানুহৰ স্বার্থক সন্মুখত ৰাখি নিজৰ স্বার্থসিদ্ধি কৰা আজিৰ মানুহৰ এইধৰণৰ ভূমিকাক যেন গল্পকাৰে কঠোৰ সমালোচনা কৰিছে।

পূৰৱী বৰমুদৈৰ 'যাত্ৰা' গল্পটোত সামাজিক মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়ৰ ছবি, সমাজৰ ভদ্ৰ তথা আভিজাত্য লোকৰ চৰিত্ৰৰ ফোপোলা স্বৰূপ সহৃদয়তাৰে উপস্থাপন কৰিছে। গল্পটোত উল্লেখ থকা সমাজৰ ভদ্ৰ তথা

আভিজাত্য লোকসকল হৈছে ডি.এছ.পি. নীলবতন মজুমদাৰ, ইঞ্জিনিয়াৰ পৰেশ হাজৰিকা, ডাক্তৰ বিষুেকুমাৰ বৰদলৈ। তেওঁলোকৰ প্ৰত্যেকজনেই বিবাহিত পুৰুষ হোৱা স্বত্বেও দেহোপজীৱিনী কামিনীৰ সৈতে অনৈতিক কাৰ্যত লিপ্ত। তদুপৰি ডি.এছ.পি. নীলবতনৰ আটাইকেইজন পুত্ৰ আৰু ডাক্তৰ বিষুেকুমাৰ বৰদলৈৰ ডাঙৰটো পুত্ৰও কামিনীৰ গ্ৰাহক আছিল। ভদ্ৰতাৰ মুখা পিন্ধা এই ব্যক্তিসকলৰ নৈতিক স্খলনে সমাজখন এফালৰপৰা ক্ষতিগ্ৰস্ত কৰিছে। সমাজত ভদ্ৰতাৰ মুখা পিন্ধা এই চাম মানুহে ভিতৰি কিদৰে অসামাজিক কামত লিপ্ত হৈ থাকে তাৰ স্বৰূপ গল্পকাৰে উদঙাই দেখুৱাইছে। আনহাতে গল্পটোত ভদ্ৰ মহিলাৰ নিম্ন মানসিকতাৰ ছবিও দাঙি ধৰিছে। ভদ্ৰ মহিলাসকলে নিজৰ নিজৰ স্বামী কামিনীৰ ওচৰলৈ যোৱাৰ কথা জানে বাবে এইডুছ হৈ মৃত্যু হোৱা কথাটোত ভয় খাইছে আৰু মৃত্যু হোৱা কামিনীক তেওঁলোকৰ বুকুত কামোৰ মাৰি গ'ল বুলি গালি বৰ্ষণ কৰিছে। নিজৰ স্বামীক সং পথত ঘূৰাই অনাৰ পৰিবৰ্তে আত্মবক্ষাৰ কথাহে চিন্তা কৰিছে।

হ'ব পাৰেহেনে? হয়ই। ঠিকেই কামিনীৰ এইডুছহে হৈছিল। কোনো ডাক্তৰী পৰীক্ষাৰে খাটাং কৰাৰ আগতেই প্ৰমাণিত হৈ গল কামিনীৰ এইডুছ হোৱাটোৱেই হয়। প্ৰমাণো আছে কাৰোবাক কাৰোবাক কৈছিলেই হেনো, যে কেবাদিনৰো পৰা তাইৰ গাটো বেয়া লাগি আছে, জ্বৰ জ্বৰ লাগি আছে। ফাৰ্মাচীখনৰ পৰা জ্বৰৰ দৰবো আনিছিলগৈ বোলে তেন্তে এইডুছৰ বাবে বেলেগ পৰীক্ষা কিয় কৰিব লাগে!.... হে ভগবান, মা কালি, সত্য সাই বাবা, বচোৰাঁ বচোৰাঁ। মোৰো হ'ব নেকি? কামিনীৰ দৰে ময়ো মৰিম নেকি? এওঁতো প্ৰায়েই গৈছিল তাইৰ ওচৰলৈ। কামিনী, তইতো মৰিলিয়েই। মোৰ বুকুতো এই কামোৰ মাৰি গলি।

উক্ত কথাখিনিত প্ৰতিফলিত হৈছে তথাকথিত ভদ্ৰ মহিলাৰ চিন্তাৰ ফোপোলা স্বৰূপ। গল্পকাৰে সমাজৰ এই ভদ্ৰ মহিলাসকলৰ ব্যয়বত্বল বিলাসিতা জীৱনৰ আৰু কদৰ্য মনৰ চিন্তাৰ এক ফোপোলা স্বৰূপ উদঙাইছে অতি সফলতাৰে—

দ্বিতীয় ঘৰটো ইঞ্জিনিয়াৰ পৰেশ হাজৰিকাৰ। বান নিয়ন্ত্ৰণ বিভাগৰ চাকৰি। গতিকেই বানপানী নাছিলে বৰ লোকচান হ'ব বুলি ভয় কৰি থাকে। তেখেততকৈয়ো তেখেতৰ প্ৰাণাধিকা পত্নীগৰাকীৰ ভয় বেছি। তিনি মহলাৰ আটক ধুনীয়া ঘৰটোৰ ওপৰৰ মহলাৰ গোসাঁই কোঠাৰ কাষতে থকা আহল বহল শোৱনি কোঠাৰ দুজনীয়া বিছনাখনৰ এটা কোণত অৱস্থান কৰি তেখেতৰ প্ৰাণাধিকা পত্নীয়ে খিৰিকিয়ে আকাশলৈ প্ৰায়েই চাই থাকে।.....তেখেতক বৰষুণ লাগে, ছৰ ছৰ বৰষুণ, ফেনে - ফোটোকাৰে বাটি অহা নৈ-নলা, আৰু ধাহি-মুহি অহা বানপানী। বৰষুণ মানেই বান আৰু বান মানেই নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব নোৱাৰা টকাৰ সোঁত। টকা মানেই, সুখ আৰাম স্বাচ্ছন্দ্য, খিতাপ।

কিন্তু তাৰ বিপৰীতে কামিনী অসামাজিক প্ৰাণী হ'লেও এগৰাকী মমতাময়ী মাতৃ। গল্পটোত ট্ৰাক ড্ৰাইভাৰজনৰ বেমাৰৰ সময়ত কামিনীয়ে খবৰ লৈ শুশ্ৰূষা কৰা কথাটোৱে কামিনীৰ মাতৃৰ মমতাময়ী গুণৰ কথা প্ৰকাশ কৰিছে। আনহাতে ট্ৰাক ড্ৰাইভাৰজনেও তেওঁৰ সেই ৰূপটো অনুভৱ কৰিছে। গল্পকাৰে এই গল্পটোৰ জৰিয়তে সমাজৰ এই শ্ৰেণীৰ লোকসকলক বিদ্ৰূপাত্মক ৰূপত উপস্থাপন কৰিছে আৰু নিম্নশ্ৰেণীৰ প্ৰতিনিধিস্বৰূপ দেহোপজীৱিনী কামিনী বা সাধাৰণ ট্ৰাক ড্ৰাইভাৰৰ জৰিয়তে নাৰীত্বৰ গৰিমা বন্দনা কৰিছে।

‘শীতৰ কুঁৱলী’ গল্পটোত মধ্যবিত্ত সমাজৰ এটি পৰিয়ালৰ জীৱন আৰু সংগ্ৰামৰ ছবি প্ৰতিফলিত হৈছে। মাষ্টৰ ৰজত হাজৰিকাই একমাত্ৰ অভাৱত পৰিয়েই বাতিপুৰা এটা, গধূলি দুটা প্ৰাইভেট টিউশ্যন কৰে। কিন্তু শীতৰ ঠেৰেঙা লগা জাৰত পিন্ধিবলৈ গৰম কোট নথকাত জাৰ অনুভৱ কৰিছে। নিজে জোৰকৈ জাৰ অনুভৱ কৰিবলৈ নিদিলেও পত্নীৰ দাবীত এটা কোট চিলাই আনিলে। পিছে কোটটো চিলাই অনাৰ কিছু দিনৰ পাছতেই তেওঁলোকৰ সন্তান মণি অসুখত পৰিল। মণিৰ চিকিৎসাৰ বাবে হাতত টকা নথকাত পুনৰ কোটটো এশ টকাতে বিক্ৰী কৰি দিছে।

তেওঁৰ অতি মৰমৰ কোটটো। মনটো ৰ'ব খুজিছিল। পিছে মণিও যে অতি মৰমৰ। এসময়ত ললিতাই মণিৰ কাৰণে ডিঙিৰ সোণৰ চেইন খুলি দিছিল। আজি তেওঁৰ গাৰ পৰা কোট খুলি দিছে।

গল্পটোত পিতৃ-মাতৃৰ সন্তানৰ প্ৰতি থকা মৰম আৰু দায়িত্ববোধ সুন্দৰভাৱে প্ৰকাশ হৈছে। হঠাতে মণিৰ

অসুখ হোৱাত পিতৃ হিচাপে ৰজত হাজৰিকা চিন্তিত হৈ পৰিছে। তেনে সময়তে পত্নীয়ে হাতৰ খাৰু আৰু চেইন খুলি দিয়াত তেওঁ নিজেও সাধাৰণ কোটটো খুলিব নোৱাৰিবনে বুলি খুলি দিছিল। এই কথাটোৱে সমাজত মধ্যবিত্তীয় পৰিয়ালত দেখা দিয়া কৰুণ অথচ বাস্তৱ ছবি এখন স্পষ্টৰূপত দাঙি ধৰিছে। মধ্যবিত্তীয় পৰিয়াল এটাক আৰ্থিক সমস্যাই কিদৰে জুৰুলা কৰে সেই অৱস্থাটো গল্পকাৰে সুন্দৰ ৰূপত উপস্থাপন কৰিছে।

‘এটা সাপৰ পলায়ন’ গল্পটোত নিম্ন মধ্যবিত্ত সমাজৰ আৰ্থিক দুৰ্দশাগ্ৰস্ত মানুহৰ আশাভংগ আৰু সময়ে এলাগা কৰা মানুহৰ চিত্ৰ উপস্থাপন কৰিছে। গল্পটোত গোপীকান্তই ডাঙৰ পুত্ৰ মাণিকক টকাৰ অভাৱত হেৰুৱাবলগীয়া হৈছে। আনহাতে আৰ্থিক দুৰৱস্থাৰ হেতু সৰু পুত্ৰ ৰতনক ক্লাছ এইটৰ পৰা স্কুল এৰুৱাই দিব লগা হৈছে। জীয়েক সেউতীকো বিয়া দি আজৰি হৈছে। এনেদৰে গোপীকান্তৰ জীৱন যমুণা প্ৰকাশ পাইছে। কিন্তু গোপীকান্তৰ নিজৰ ল’ৰা-ছোৱালীক লৈ আশাভংগ হোৱাৰ পাছতো কলেজৰ ল’ৰা-ছোৱালীবোৰৰ মাজতেই মাণিক, ৰতনক বিচাৰি লৈছে এনেদৰে –

যদিও মাণিক, ৰতন -- এটাৰো কলেজত পঢ়া নহ’লগৈ : আৰু নহ’বগৈ বুলিও জানে
গোপীকান্তই, তথাপিও এই কলেজখনৰ প্ৰতি তাৰ মোহ এটা ৰৈ গ’ল। এসময়ত আশা আছিল -
এতিয়া কেৱল মোহ। কলেজৰ এই অজস্ৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক, মাণিক, ৰতন, সেউতী যেন লাগে।^১

বৰমুদৈৰ ‘এনেকৈয়ে বানপানী’ গল্পটোত সমাজত অসমীয়া মানুহৰ কেলেছ্ৰা স্বভাৱৰ বাবে পৰিণতি কেনে হ’বলৈ গৈ আছে তাৰ এক ভয়াবহ অৱস্থা দাঙি ধৰিছে। গল্পটোত দুদুলৰ ভায়েকৰ কেলেছ্ৰা স্বভাৱৰ বাবে নিজৰ দোকানখন বিহাৰী ল’ৰাটোৰ হাতলৈ গৈছে। বিহাৰী ল’ৰাটোৱে নিজৰ বুদ্ধিৰে দোপতদোপে উন্নতি কৰিছে। গল্পটোত এইদৰে সমাজৰ এখন বাস্তৱ ছবি দাঙি ধৰিছে। কেলেছ্ৰা স্বভাৱৰ বাবে কোনো ভূ-খণ্ডৰ সময়ত কেৱল নামটোহে থাকিব বুলি গল্পকাৰে উল্লেখ কৰিছে। লগতে সমাজৰ সচেতনতাৰ অভাৱত অসামাজিক ঘটনা বৃদ্ধি পাইছে বুলি প্ৰকাশ কৰিছে –

আজিকালি বাতৰিবোৰৰ ধৰণ বেলেগ হ’ল। আলফা-ছালফাৰ সংঘৰ্ষ, দিন দুপৰতে যুৱক হত্যা,
শোল্ল বহুৰীয়া ছোৱালীক গণধৰ্ষণ, পুলিচৰ আতিশয্য আদি।^২

গল্পটোৰ জৰিয়তে লেখিকাই সমাজত হ’ব পৰা সম্ভাৱ্য বিপদৰ কথা সোঁৱৰাই দিছে। এনেবোৰ কাণ্ড সভ্যতা বিকাশৰ প্ৰধান প্ৰতিবন্ধক। ইয়াত গল্পকাৰৰ সমাজৰ প্ৰতি থকা দায়বদ্ধতা, সমাজ সচেতনতা প্ৰকাশ পাইছে।

‘কবি সন্মিলনত এটি ছাগলী পোৱালী’ গল্পটোত ৰাজনৈতিক নেতাৰ ভণ্ডামিৰ মুখা খুলিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। ৰাজনৈতিক নেতাসকলে সমাজত ইতিবাচক পৰিৱৰ্তন আনিব বুলি সমাজৰ লোকসকলে আশা কৰে। কিন্তু তেওঁলোকে সমাজ সলনি কৰে। ভদ্ৰতাৰ মুখা পিন্ধা ৰাজনৈতিক নেতাসকলৰ ৰাজনৈতিক মেৰপেচত সাধাৰণ জনতাই মৌলিক প্ৰয়োজনসমূহো লাভ কৰিবলৈ সক্ষম নহয়। সমাজৰ প্ৰতিনিধি বুলি কোৱা তেনে এচাম ৰাজনৈতিক নেতাৰ ফোপোলা স্বৰূপ গল্পকাৰে প্ৰকাশ ঘটাইছে। গল্পটোত সাহিত্যিকৰ মহাসভা আয়োজন কৰি সাহিত্যিকৰ সলনি মন্ত্ৰীসকলে উদাত্ত ভাষণ দি নিজৰ স্বাৰ্থ সিদ্ধি কৰিছে, পাঠ নকৰাকৈয়ে কবিসকল উভতিবলগীয়া হৈছে। ইয়াতেই সাধাৰণ মানুহৰ প্ৰতি ৰাজনৈতিক নেতাৰ ভণ্ডামিৰ বাস্তৱ ছবিখন স্পষ্টকৈ প্ৰতিফলিত হৈছে। –

মঞ্চৰপৰা নামি আহিছিল স্বৰচিত কবিতা পাঠ কৰিবলৈ বুলি অহা ক্লাস্ত কবিসকল। তেওঁলোকৰ
চকুত কেৱল ক্লাস্তি আছিল -- জুই নাছিল। অৱহেলিত আৰু লাঞ্চিত হোৱাই কবি, সাহিত্যিকৰ
বাবে যুগ যুগৰ নিৰ্ধাৰিত নিয়ম- নিয়ম ভংগ কৰাৰ সাহস সকলোৰে কমি আহিছে। মহাসভাৰ
বিষয়ববীয়া এজনে সমাজৰ উন্নতিত কবি, সাহিত্যিকৰ ভূমিকাৰ বিষয়ে তেতিয়া বক্তৃতা আৰম্ভ
কৰিছে।^৩

গল্পকাৰে এনেদৰে ৰাজনৈতিক নেতাৰ ভণ্ডামিৰ মুখা খুলি দি সমাজলৈ আহিব পৰা বিপদৰ কথা সোঁৱৰাই দিছে। এনেদৰে গল্পটোৰ জৰিয়তে নেতিবাচক পৰিণতিৰ কথা ব্যক্ত কৰাত বৰমুদৈৰ সমাজ চেতনাজনিত দায়বদ্ধতা প্ৰকাশ পাইছে।

বৰমুদৈৰ ‘ৰাজনীতি নুবুজা মানুহ’ গল্পটোত ৰাজনৈতিক নেতাৰ প্ৰতাৰণাৰ ছবি প্ৰতিফলিত হৈছে। আশী দশকৰ প্ৰথমাদ্ৰ্ভ অসমৰ সামাজিক জীৱনত বিশেষভাৱে প্ৰভাৱ পেলাৱা কেতবোৰ নেতিবাচক ৰাজনৈতিক ঘটনাক ‘ৰাজনীতি নুবুজা মানুহ’ গল্পত বিশ্লেষণ আগবঢ়াবলৈ যত্ন কৰিছে। সেই সময়ত সাধাৰণ লোকসকলক

ৰাজনৈতিক নেতাসকলে নিজৰ স্বাৰ্থ পূৰণৰ বাবে বিপথগামী কৰি গোষ্ঠী সংঘৰ্ষত লিপ্ত কৰাইছিল। তেওঁলোকেও তৎকালীন পৰিস্থিতিটো ভালদৰে নুবুজাকৈয়ে ৰাজনৈতিক প্ৰবাহত উটি গৈছিল আৰু ৰাজনৈতিক সন্ত্ৰাসৰ বলি হৈছিল। গল্পকাৰে অতি হৃদয়স্পৰ্শী ৰূপত সেইকথা বিৱৰণ আগবঢ়াইছে —

ভদ্ৰেশ্বৰক পোৱা নাই। অনিৰামৰ বাপেক-পুতেক হালকে কাটিলে। হালিৰ ককায়েক মৰিল, সি কথমপি প্ৰাণ লৈ সাৰিছে। বীৰেন নাৰ্জাবীৰ ভনী-জোঁৱায়েককো কাটি পাঁচ টুকুৰা কৰা হ'ল। বসুমতাৰীৰ দুয়োটা পুতেক গ'ল। কেইবাখনো বড়ো-কছাৰীৰ গাঁও জুইৰ মাজত জাঁহ গ'ল। এইদৰে প্ৰত্যেকটো খবৰেই মালতীৰ কাণত পৰিল। প্ৰত্যেক মানুহৰে চিনাকী মুখবোৰ তাইৰ মনৰ মাজত ঘূৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে ১

এইদৰে গল্পটোত সমকালীন ভদ্ৰ সমাজৰ ৰাজনৈতিক নেতাৰ চৰিত্ৰ উদঙাই দিয়াত গল্পকাৰৰ সমাজচেতনা আৰু দায়বদ্ধতা প্ৰকাশ পাইছে।

পূৰ্বী বৰমুদৈৰ 'নদী বিচৰা মানুহ' এখন অন্যতম উপন্যাস। উপন্যাসখনত 'ৰাজনীতি নুবুজা মানুহ' গল্পটোৰ দৰেই ৰাজনৈতিক ঘটনাক লৈ বিষয়বস্তু লিখিছে। ইতিপূৰ্বে 'ৰাজনীতি নুবুজা মানুহ' গল্পত তেওঁ গোষ্ঠীগত সংঘৰ্ষৰ বলি হৈ পৰা মানুহৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা তেওঁলোকৰ বৈষয়িক আৰু আবেগিক জীৱনৰ ক্ষয়ক্ষতি বিষয়ে গভীৰ সহানুভূতিৰে বিচাৰ কৰিছিল, সংশ্লিষ্ট উপন্যাসিকাতখনতো সেই দৃষ্টিভংগীয়েই প্ৰকাশিত হৈছে।

প্ৰজন্মৰ ব্যৱধান, পৰিৱৰ্তিত জীৱনবোধ, নগৰমুখী যাত্ৰাৰ প্ৰভাৱত অৱহেলিত হ'ব ধৰা ভাষা আৰু সংস্কৃতিৰ কথা 'শব্দবোৰ' গল্পত বৰ্ণিত হৈছে। অধ্যয়ন, কৰ্ম আদিৰ খাতিৰত আধুনিক সময়ত বহুতো লোক গাঁও সমাজ এৰি চহৰমুখী হৈছে। কিন্তু চহৰমুখী হোৱাৰ লগে লগে নিজৰ ভাষা-সংস্কৃতিৰ প্ৰতি থাকিবলগীয়া দায়িত্ববোধ পাহৰি পেলাইছে। চহৰলৈ গৈ ব্যস্ততাৰ দোহাই দি বছৰেকৰ বিহুতো ঘৰলৈ অহা বন্ধ কৰি দিছে। গল্পটোত মৃত্যুঞ্জয় বৰা আৰু ভায়েকজন হৈছে চহৰমুখী হৈ নিজৰ ভাষা-সংস্কৃতিক পাহৰি যোৱা শ্ৰেণীটোৰ প্ৰতিভূ। বছৰ বছৰ ধৰি ব্যস্ততাৰ অজুহাতত গাঁৱলৈ নহা মৃত্যুঞ্জয় বৰাই বহু চেষ্টা কৰিও ঘৰৰ ওপৰত মাটিত, বাঁহগছৰ আঁৰত দেখা জোনাকৰ বগা চাদৰখনৰ অসমীয়া নাম মনত পেলাব নোৱাৰিলে। আনহাতে ব্যস্ততাৰ বাবে বছৰেকৰ বিহুতো মৃত্যুঞ্জয় বৰা আৰু ভায়েক গাঁৱলৈ অহাৰ প্ৰয়োজনবোধ নকৰা হ'ল। গল্পকাৰে ইয়াত নতুন প্ৰজন্মই ভাষা-সংস্কৃতিৰ প্ৰতি অৱহেলিত হোৱাৰ বাস্তৱ ছবি দাঙি ধৰিছে। ইয়ে অসমীয়া সমাজলৈ যে বিপদ কঢ়িয়াই আনিব পাৰে সেই বাৰ্তা প্ৰেৰণ কৰিছে —

তলৰ ৰাজআলিৰ ছলস্থল, গাড়ী-মটৰৰ ধোঁৱা আৰু আকাশ চুই যোৱা বিশাল একাকিত্বৰ মাজত মৃত্যুঞ্জয় বৰাই অনুভৱ কৰিলে, - বগা কাপোৰৰ আচ্ছাদনখন লাহে লাহে ৰূপান্তৰিত হৈ পৰিছে এখন শ ঢকা কাপোৰলৈ ১°

পূৰ্বী বৰমুদৈৰ সমাজচেতনা প্ৰকাশিত আন এটি গল্প হ'ল 'অন্য এক শুভলগনত'। এইটো গল্পত আধুনিক লোকৰ মনৰ স্মলন, জীৱনৰ সংঘাতৰ ছবি প্ৰতিফলিত হৈছে। বৰ্তমান সমাজত সততা, নৈতিকতা আদিৰ মৃত্যু ঘটিছে। যাৰ ফলশ্ৰুতিত সমাজত অনৈতিক কাৰ্যকলাপ ক্ৰমাগ্ৰয়ে বৃদ্ধি পাব ধৰিছে। গল্পটোত স্বামী-স্ত্ৰীৰ পবিত্ৰ সম্পৰ্কক বিবেকহীন স্ত্ৰী ভদ্ৰ মহিলাই অপবিত্ৰ কৰি তুলিছে। ভদ্ৰ মহিলাই স্বামীৰ বন্ধুৰ সৈতে অবৈধ সম্পৰ্ক স্থাপন কৰি স্বামীক হত্যা কৰিছে। ব্যক্তিগত লাভ আৰু অবৈধ সম্পৰ্কৰ বাবেই হত্যাৰ দৰে নিৰ্মম কাৰ্য সংঘটিত কৰিছে। ভদ্ৰ মহিলাৰ বক্তব্যত সেই কথা প্ৰকাশ পাইছে এনেদৰে—

তাক নৈৰ পাৰৰ নিজান ঠাইলৈ লৈ যোৱা। কোনো প্ৰমাণ থাকিব নেলাগিব। যি য'ৰ পৰা আহিছে তালৈকে যাওঁকগৈ। বাৰে বাৰে আহিলে বাৰে বাৰে পঠোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগিব ১°

ভদ্ৰ মহিলাৰ দৰে ভোগবাদী লালসা থকা ব্যক্তিৰ বাবে সমাজত বহুতো নেতিবাচক প্ৰভাৱ পৰিব পাৰে। এনে পৰিস্থিতি সমাজৰ বাবে এক ভয়ংকৰ ব্যাধি। গল্পকাৰে এনে এচাম নিম্ন, বিবেকহীন মানসিকতাৰ লোকৰ বাবে আহিব ধৰা বাস্তৱ সমস্যাক গল্পত উপস্থাপন কৰি সমাজ চেতনাৰ পৰিচয় দাঙি ধৰিছে।

সমাজৰ বিভিন্ন দিশলৈ পূৰ্বী বৰমুদৈৰ দৃষ্টি প্ৰসাৰিত আছিল। 'বজাৰ দাম' গল্পটোত গল্পকাৰে সমাজত বাস কৰা মানুহৰ আধুনিক পৰিৱৰ্তিত জীৱনচৰ্যাৰে এক স্পষ্ট ছবি দাঙি ধৰিছে। আধুনিক সুযোগ সুবিধা, যান্ত্ৰিক সা-সুবিধাৰ আৰ্শীবাদত প্ৰাত্যহিক শ্ৰমহীন হৈ অহা আধুনিক মানুহৰ জীৱনৰ পৰা ক্ৰমশঃ জীৱনৰস হেৰাই যাব ধৰা

বুলি গল্পকাৰে অনুভৱ কৰে। এই ক্ৰমশঃ জীৱন বস শুহি লোৱা আবেগ অনুৰাগবহিত সম্পৰ্কবোৰৰ ধামধুমীয়াত জীৱনৰ উদ্যাপন পাহৰি যোৱা মানুহৰ জীৱন যাত্ৰাই গল্পকাৰক দুখ দিয়ে। ক্ৰমশঃ যান্ত্ৰিক হৈ পৰা আজিৰ জীৱনৰ অসহনীয় গতানুগতিকতাৰ পটভূমিত দিশহাৰা কিন্তু হৃদয়ৰ তাগিদাৰে জীয়াই থাকিব খোজা মানুহৰ অসহায়তা যন্ত্ৰনাক কলাসুলভ ভাবে দাঙি ধৰিবলৈ সক্ষম হৈছে গল্পকাৰে^{১২} এনেকৈ মানুহে জীৱন যাপন কৰেনে? জীৱন যাপন বোধহয় এনেকৈয়ে কৰিব পাৰি; কিন্তু জীৱন উদ্যাপন? এই আমনিদায়ক ৰুটিনৰ পৰা পৰিত্ৰাণ পোৱা নেযাবই নেকি? কিছুমান মানুহে বন্দী জীৱনটোৰ পৰা কাহানিও পৰিত্ৰাণ নেপায়। এয়াই মানুহৰ ভাগ্য অথবা দুৰ্ভাগ্য।^{১৩}

‘বজাৰ দাম’ গল্পটোত লেখিকাই আমাৰ সমাজৰ ভৱিষ্যতৰ ছবি এখন আঁকিছে। এসময়ত যিজনী মাকে সন্তানৰ বাবে সময় দিওঁতে চকুপানী টুকিবলৈ, হাঁহিবলৈ সময় নাপাইছিল, বৰ্তমান পুতেকহঁতৰ আধুনিক ঘৰখনত সেই মাকজনী অপ্ৰয়োজনীয় হৈ পৰিল আৰু তেওঁলোকে মাকজনী সুস্থ হৈ থাকোঁতেই তেওঁক বজাৰত বিক্ৰী কৰি থৈ অহাৰ কথা চিন্তা কৰে।^{১৪} মাকৰ অসুখ হ’লে খৰচ কৰিবলগীয়া আৰু মৃত্যুৰ পাছত হ’বলগীয়া খৰচখিনি হোৱাৰ আগতে মাকক বিক্ৰী কৰি থৈ আহে। “মহাশূন্যৰ শূন্যতা বুকুত লৈ মুঢ়া এটাত বহি থকা মাকজনীৰ অন্তৰ্জগতখনৰ ছবিখনে পাঠকৰ অন্তৰ চুই যায়। পুতেকহঁতৰ কাৰ্যকলাপক যুগধৰ্ম বুলি মানি লোৱা গল্পৰ লেখিকাগৰাকীক ভৱিষ্যতদ্ৰষ্টা আখ্যা দিব পৰা যায়।”^{১৫}

গল্পটোত সামাজিক সচেতনতাৰ প্ৰকাশ ঘটিছে। “বিশ্বায়নৰ ফলত হোৱা দ্ৰুত পৰিৱৰ্তন, অৰ্থসবস্ব মানসিকতাই কেনেদৰে আমাৰ সভ্যতা-সংস্কৃতিলৈ অস্বাভাৱিক পৰিৱৰ্তন আনিছে, কেনেদৰে মানুহে নিজক ক্ৰমাগত হেৰুৱাবলৈ লৈছে, সাংস্কৃতিক মূল্যবোধৰ অভাৱে কেনেদৰে জাতিৰ মনস্তত্ত্বক ৰুগ্ন কৰিছে -- এই ভয়ংকৰ অৱস্থাৰ প্ৰতিফলন ঘটিছে বৰমুদৈৰ গল্পত”^{১৬} গল্পকাৰে সামাজিক সচেতনতা প্ৰকাশক গল্প লিখি কিছু পৰিমাণে হ’লে সমাজখনলৈ সুস্থ মানসিকতা উভতি অহাৰ আশা কৰে।

উপসংহাৰ

এইদৰে পূৰ্বী বৰমুদৈৰ গল্পত সমসাময়িক সমাজৰ প্ৰতিটো দিশৰে নিখুত আৰু সুন্দৰ ছবি প্ৰতিফলিত হোৱা দেখা যায়। তেওঁৰ গল্পত সমাজৰ বিভিন্ন স্তৰৰ বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ মানুহৰ বাস্তব সমস্যাক উপস্থাপন কৰাৰ লগতে গল্পকাৰৰ সমাজৰ প্ৰতি থকা দায়বদ্ধতা আৰু প্ৰখৰ সমাজ সচেতনতা সুন্দৰকৈ প্ৰকাশ পাইছে। সমাজৰ কদৰ্যময় স্বৰূপ চিত্ৰণৰ জৰিয়তে নাৰী-পুৰুষৰ ভণ্ড মানসিকতাক উদঙাই দেখুৱাৰ সমান্তৰালভাবে পৰিৱৰ্তিত জীৱনবোধ, নগৰমুখী যাত্ৰাৰ প্ৰভাৱত অৱহেলিত জীৱনচৰ্যা, ৰাজনৈতিক নেতাৰ ভণ্ডামি, প্ৰজন্মৰ ব্যৱধান ইত্যাদিক আত্মবিশ্লেষণৰ মাজেদি সমাজ সংস্কাৰৰ বাট দেখুৱাইছে। গল্পৰ কলাকৌশলগত গুণৰ উপৰিও ভাষাৰ অপূৰ্ব সংমিশ্ৰণৰ ফলশ্ৰুতিত গল্পসমূহক অধিক শিল্পসন্মত কৰি তোলাত পূৰ্বী বৰমুদৈৰ গল্পই এক সুকীয়া স্থান দখল কৰিছে।

প্ৰসংগ সূত্ৰ

- ^১ পূৰ্বী বৰমুদৈ, ‘বুঢ়ী আইৰ সাধু’, পূৰ্বী বৰমুদৈ নিৰ্বাচিত গল্প (১ ম খণ্ড), পৃ. ১৬
- ^২ পূৰ্বী বৰমুদৈ, ‘বুঢ়ী আইৰ সাধু’, উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ২৩
- ^৩ পূৰ্বী বৰমুদৈ, ‘যাত্ৰা’, উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ২৪
- ^৪ পূৰ্বী বৰমুদৈ, ‘যাত্ৰা’, উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ৭
- ^৫ পূৰ্বী বৰমুদৈ, ‘শীতৰ কুঁৱলী’, শীতৰ কুঁৱলী, পৃ. ১২
- ^৬ পূৰ্বী বৰমুদৈ, ‘এটা সাপৰ সলায়ন’, উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ৩২
- ^৭ পূৰ্বী বৰমুদৈ, ‘এনেকৈয়ে বানপানী’, পূৰ্বী বৰমুদৈ নিৰ্বাচিত গল্প (৩ য় খণ্ড), পৃ. ৫৭
- ^৮ পূৰ্বী বৰমুদৈ, ‘কবি সন্মিলনত এটা ছাগলী পোৱালী’, পূৰ্বোল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ১৫৮
- ^৯ পূৰ্বী বৰমুদৈ, ‘ৰাজনীতি নুবুজা মানুহ’, উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ৪
- ^{১০} পূৰ্বী বৰমুদৈ, ‘শব্দবোৰ’, উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ১১৬

- ১১ পূৰ্বী বৰমুদৈ, 'অন্য এক শুভলগনত', পূৰ্বী বৰমুদৈ নিৰ্বাচিত গল্প (২য় খণ্ড), পৃ. ১৬০
- ১২ অপূৰ্ব বৰা (সম্পা.), অসমীয়া চুটিগল্প : ঐতিহ্য আৰু বিৰতন, পৃ. ৪৯৯
- ১৩ পূৰ্বী বৰমুদৈ, 'বজাৰ দাম', উল্লিখিত গল্প, পৃ. ২৩
- ১৪ কলিতা শৰ্মা, 'কল্পনা : পূৰ্বী বৰমুদৈ গল্প', গৰীয়সী, ছেপ্তেম্বৰ ২০১৯, পৃ. ৪২
- ১৫ কলিতা শৰ্মা, 'কল্পনা : পূৰ্বী বৰমুদৈ গল্প', উল্লিখিত আলোচনী, পৃ. ৪২
- ১৬ সিদ্ধাৰ্থ গোস্বামী, 'সংকীৰ্ণ গণ্টীক অতিক্ৰম কৰা পূৰ্বী বৰমুদৈৰ গল্প', সাতসৰী, আগষ্ট ২০১৬, পৃ. ১২০

মূলগ্ৰন্থ

বৰমুদৈ, পূৰ্বী	: শীতৰ কুঁৱলী, যোৰহাট, ভাৰতী প্ৰেছ, প্ৰথম প্ৰকাশ, ১৯৭৭
—	: পূৰ্বী বৰমুদৈৰ নিৰ্বাচিত গল্প, প্ৰথম খণ্ড, ডিব্ৰুগড়, বনলতা, প্ৰথম সংস্কৰণ, ২০০২
—	: পূৰ্বী বৰমুদৈৰ নিৰ্বাচিত গল্প, দ্বিতীয় খণ্ড, ডিব্ৰুগড় : বনলতা, প্ৰথম সংস্কৰণ ২০০৮
—	: পূৰ্বী বৰমুদৈৰ নিৰ্বাচিত গল্প, তৃতীয় খণ্ড, ডিব্ৰুগড় : বনলতা প্ৰথম প্ৰকাশ ২০১৫

প্ৰাসংগিক গ্ৰন্থ

বৰা, অপূৰ্ব (সম্পা)	: অসমীয়া চুটিগল্পঃ ঐতিহ্য আৰু বিৰতন, যোৰহাট : কেন্দ্ৰীয় মহাবিদ্যালয় প্ৰকাশন কোষ, ২০১২
ৰাজখোৱা, অৰবিন্দ (সম্পা)	: অসমীয়া চুটিগল্পৰ গতি প্ৰকৃতি, নৰ্থ লক্ষিমপুৰ কলেজ : দত্ত পাব্লিকেশ্যন, প্ৰথম সংস্কৰণ ২০০৯
নাথ, দ্বীপেন	: অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ বিৰতন, বিদ্যাভৱন, যোৰহাট : প্ৰথম সংস্কৰণ, ২০১৩
বৰুৱা, প্ৰদীপ কুমাৰ	: অসমীয়া চুটিগল্পৰ অধ্যয়ন, বনলতা, ডিব্ৰুগড়ঃ প্ৰথম প্ৰকাশ ১৯৯৫

আলোচনী

গৰীয়সী	: ত্ৰয়োবিংশ বছৰ, দশম সংখ্যা, জুলাই, সম্পা, লক্ষ্মীনন্দন বৰা, গুৱাহাটী ২০১৬
—	: চতুৰ্বিংশ বছৰ, ষষ্ঠ সংখ্যা, মাৰ্চ সম্পা লক্ষ্মীনন্দন বৰা, গুৱাহাটী ২০১৬
—	: ষড়বিংশ বছৰ, দ্বাদশ সংখ্যা, ছেপ্তেম্বৰ সম্পা, লক্ষ্মীনন্দন বৰা, গুৱাহাটী ২০১৯
সাতসৰী	: ত্ৰয়োদশ বছৰ, ত্ৰয়োদশ সংখ্যা, মে, সম্পা. অনুৰাধা শৰ্মা পূজাৰী, গুৱাহাটী, ২০১৮

লেখক^১ : ড° চাহিন জাফ্ৰি, সহকাৰী অধ্যাপিকা, অসমীয়া বিভাগ, মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱ বিশ্ববিদ্যালয়, নগাঁও, Email : jimpi.j@gmail.com

লেখক^২ : দীপা গগৈ, সহকাৰী অধ্যাপিকা অসমীয়া বিভাগ, নন্দলাল বৰগোহাঁই চিটি মহাবিদ্যালয়, ডিব্ৰুগড় তথা গৱেষিকা, মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱ বিশ্ববিদ্যালয় নগাঁও

মহেন্দ্ৰ বৰাৰ আত্মজীৱনী 'উপলা নদীৰ দৰে'ত প্ৰতিফলিত
অসমৰ সমাজ-জীৱনৰ চিত্ৰ : এক বিশ্লেষণ

মাণিক জ্যোতি গগৈ

সংক্ষিপ্ত সাৰ

সাহিত্যৰ এটা অন্যতম গুৰুত্বপূৰ্ণ ভাগ হ'ল আত্মজীৱনীসমূহ। আত্মজীৱনী হ'ল ব্যক্তি জীৱনৰ স্বয়ংকৃত দলিল। এগৰাকী ব্যক্তিয়ে যেতিয়া তেওঁৰ জীৱন বাস্তৱ ঘটনাৱলীক শুদ্ধ ৰূপত উপস্থাপন কৰে, তেনে ৰচনাৰাজিক 'আত্মজীৱনী' বুলি অভিহিত কৰা হয়। এগৰাকী ব্যক্তিৰ জীৱনৰ প্ৰকৃত তথ্য লাভৰ সময় হিচাপে আত্মজীৱনী সাহিত্যৰ গুৰুত্ব অপৰিসীম। বিশ্বৰ সমান্তৰালভাৱে ঊনবিংশ শতিকাৰ পৰা অসমতো অসমীয়া ভাষাত ৰচনা কৰা আত্মজীৱনী সাহিত্যৰ বিকাশ আৰম্ভ হৈছিল। অসমীয়া আত্মজীৱনী সাহিত্যৰ ভঁৰালটোলৈ অৱদান আগবঢ়োৱা সাহিত্যিকসকলৰ ভিতৰত এজন অন্যতম সাহিত্যিক হ'ল মহেন্দ্ৰ বৰা। তেওঁ 'উপলা নদীৰ দৰে' আত্মজীৱনীখন ৰচনা কৰি অসমীয়া আত্মজীৱনী সাহিত্যলৈ অৱদান আগবঢ়াইছিল। আত্মজীৱনীখনৰ মাধ্যমেৰে মহেন্দ্ৰ বৰাৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ সমান্তৰালভাৱে সমসাময়িক সমাজৰ বহুতো দিশ উপস্থাপিত হৈছে। আমাৰ এই 'মহেন্দ্ৰ বৰাৰ আত্মজীৱনী 'উপলা নদীৰ দৰে'ত প্ৰতিফলিত অসমৰ সমাজ-জীৱনৰ চিত্ৰ' শীৰ্ষক আলোচনাৰ যোগেদিও আত্মজীৱনীখনত প্ৰতিফলিত তদানীন্তন অসমৰ সমাজ-জীৱনৰ বিভিন্ন চিত্ৰ যেনে— সংস্কৃতি, সমাজ, ৰাজনৈতিক দিশ, অৰ্থনৈতিক দিশ আদিৰ লগতে 'উপলা নদীৰ দৰে' আত্মজীৱনীখনৰ আভাস দাঙি ধৰিবলৈ চেষ্টা কৰা হৈছে।

বীজ শব্দ :- সাহিত্য, আত্মজীৱনী, অসমীয়া, সমাজ, জীৱন, অসম।

অৱতৰণিকা

এগৰাকী ব্যক্তিয়ে যেতিয়া তেওঁৰ জীৱনৰ বাস্তৱ ঘটনাৱলীক নিজস্বভাৱে লিপিবদ্ধ কৰে, তেনে ৰচনাৰাজিক 'আত্মজীৱনী' বুলি অভিহিত কৰা হয়। সপ্তদশ শতিকাতে বিশ্বত জীৱনী সাহিত্যৰ বিকাশৰ পৰ্ব আৰম্ভ হৈছিল; সেই আৰম্ভণীৰ পৰাই বিশ্বত আত্মজীৱনী সাহিত্যৰ চৰ্চাৰ প্ৰক্ৰিয়াৰ শুভাৰম্ভ ঘটিছিল। আত্মজীৱনীসমূহক সাহিত্যিক গুণেৰে সমৃদ্ধ ব্যক্তি জীৱনৰ স্বয়ংকৃত দলিল বুলি অভিহিত কৰিব পাৰি।

অসমীয়া আত্মজীৱনী সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰখনলৈ যদি আমি লক্ষ্য কৰোঁ তেন্তে অসমতো ঊনবিংশ শতিকাতেই আত্মজীৱনী সাহিত্যৰ চৰ্চাৰ প্ৰক্ৰিয়াটোৰ আৰম্ভ হৈছিল। এইক্ষেত্ৰত আমি হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু হৰকান্ত শৰ্মা মজুমদাৰ বৰুৱাৰ নাম বিশেষভাৱে ল'ব লাগিব। তেওঁলোকেই অসমত আত্মজীৱনী লিখাৰ পৰম্পৰা এটা গঢ়ি তুলিছিল। অন্যহাতে অসমত ১৯৪৪ চনত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ হাতত পূৰ্ণ পৰ্যায়ত আত্মজীৱনী সাহিত্যৰ বিকাশ ঘটে। তেওঁৰ আত্মজীৱনীখনৰ নাম 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ'। তাৰ পৰৱৰ্তী পৰ্যায়তে ৰজনীকান্ত বৰদলৈ, হৰিবিলাস

আগৰবালা, বেণুধৰ ৰাজখোৱা, পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা, নলিনীবালা দেৱী আদি বহুকেইজন সাহিত্যিকৰ হাতত অসমীয়া আত্মজীৱনী সাহিত্যৰ বিকাশ ঘটে।

অসমীয়া আত্মজীৱনী সাহিত্যলৈ অৱদান আগবঢ়োৱা এগৰাকী অন্যতম সাহিত্যিক হ'ল মহেন্দ্ৰ বৰা। তেওঁ 'উপলা নদীৰ দৰে' নামৰ আত্মজীৱনীখনৰ জৰিয়তে অসমীয়া আত্মজীৱনী সাহিত্যলৈ অৱদান আগবঢ়াই থৈ গৈছে। য'ত তেওঁৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ সমান্তৰালভাৱে সমসাময়িক অসমৰ বহুতো দিশ প্ৰকাশ পাইছে। আমাৰ এই আলোচনাটোৰ জৰিয়তে মহেন্দ্ৰ বৰাৰ আত্মজীৱনী 'উপলা নদীৰ দৰে'ত প্ৰতিফলিত অসমৰ সমাজ-জীৱনৰ বিভিন্ন দিশ আলোচনা কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য আৰু গুৰুত্ব

মহেন্দ্ৰ বৰাৰ 'উপলা নদীৰ দৰে' আত্মজীৱনীখনত প্ৰতিফলিত অসমৰ সমাজ-জীৱনৰ বিভিন্ন দিশ আৰু আত্মজীৱনীখনৰ এক চমু আভাস প্ৰদান কৰা। লগতে আত্মজীৱনীখনত প্ৰতিফলিত দিশসমূহে তদানীন্তন অসমক জনাত যথেষ্ট সহায় কৰিব।

অধ্যয়নৰ পৰিসৰ

আলোচনাটোৰ অধ্যয়নৰ পৰিসৰত 'উপলা নদীৰ দৰে' আত্মজীৱনীখনৰ চমু পৰিচয় আৰু আত্মজীৱনীখনত প্ৰতিফলিত হোৱা অসমৰ সমাজ-জীৱনৰ বিভিন্ন দিশ আলোচনা কৰা হৈছে।

অধ্যয়নৰ পদ্ধতি

"মহেন্দ্ৰ বৰাৰ আত্মজীৱনী 'উপলা নদীৰ দৰে'ত প্ৰতিফলিত অসমৰ সমাজ-জীৱনৰ চিত্ৰ" শীৰ্ষক আলোচনাটো কৰিবলৈ বৰ্ণনাত্মক আৰু বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতি গ্ৰহণ কৰা হৈছে।

তথ্য আহৰণৰ মুখ্য সমল হিচাপে 'উপলা নদীৰ দৰে' আত্মজীৱনীখন আৰু গৌণ সমল হিচাপে আত্মজীৱনী সম্পৰ্কীয় বিভিন্ন গ্ৰন্থৰ সহায় লোৱা হৈছে।

আত্মজীৱনীখনৰ চমু পৰিচয়

১৯৮৯ চনত প্ৰকাশিত হোৱা মহেন্দ্ৰ বৰাৰ 'উপলা নদীৰ দৰে' আত্মজীৱনীখন অসমীয়া আত্মজীৱনী সাহিত্যৰ এক মূল্যবান সম্পদ। মহেন্দ্ৰ বৰা অসমৰ এগৰাকী কবি, সাহিত্যিক, সমালোচক আছিল। তেওঁৰ জীৱনটো বহুতো দিশৰ পৰা বিভিন্ন অভিজ্ঞতাৰে পৰিপূৰ্ণ এটা জীৱন আছিল। গতিকে তেওঁৰ জীৱনৰ বহু গুৰুত্বপূৰ্ণ কথাৰ সমান্তৰালভাৱে সমসাময়িক অসমৰ বহু গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ তেওঁৰ এই আত্মজীৱনীখনৰ পৰা জানিব পৰা যায়।

আত্মজীৱনীখনৰ কথা যদি আমি বিচাৰ কৰিবলৈ যাওঁ তেন্তে আত্মজীৱনীখনে মহেন্দ্ৰ বৰাক জীৱনৰ

১৯২৯ চনৰ পৰা ১৯৮৭ চনলৈকে এক বৃহৎ সময় সামৰি লৈছে। শৈশৱৰ পৰা বিদেশ ভ্ৰমণলৈকে মহেন্দ্ৰ বৰাৰ সকলো দিশ আত্মজীৱনীখনে বিচাৰ কৰিছে। আত্মজীৱনীখনক মহেন্দ্ৰ বৰাই চাৰিটা অধ্যায়ত বিভক্ত কৰি বিচাৰ কৰিছে। সেই ভাগ বা অধ্যায়কেইটা হ'ল—

প্ৰথম অধ্যায় : ১৯২৯-৪৭

দ্বিতীয় অধ্যায় : ১৯৪৭-৫৩

তৃতীয় অধ্যায় : ১৯৫৩-৭৩

চতুৰ্থ অধ্যায় : ১৯৭৩-৮৭^১

প্ৰতিটো অধ্যায়তে আত্মজীৱনীকাৰ জীৱনৰ বহু গুৰুত্বপূৰ্ণ তথ্য সন্নিৱিষ্ট কৰিবলৈ তেওঁ যত্ন কৰিছে।

আত্মজীৱনীখনত সমসাময়িক অসমৰ সমাজ, অৰ্থনৈতিক, সাংস্কৃতিক, শৈক্ষিক আদি অতি সুন্দৰভাৱে উপস্থাপন কৰিছে। তেওঁ আত্মজীৱনীখনত সেই সময়ত অসমীয়া সমাজত প্ৰচলিত উৎসৱ-পাৰ্বন, সামাজিক ৰীতি-নীতি আদিৰ সম্পৰ্কে উল্লেখ পোৱা যায়। গ্ৰাম্য সমাজৰ এখন সুন্দৰ চিত্ৰৰ সমান্তৰালভাৱে নগৰীয়া সমাজৰো এখন চিত্ৰ আত্মজীৱনীখনৰ জৰিয়তে প্ৰকাশ লাভ কৰিছে।

বিংশ শতিকাৰ অসমৰ যাতায়ত ব্যৱস্থা, অৰ্থনৈতিক অৱস্থা আদি দিশৰ উমানো এই আত্মজীৱনীখনৰ জৰিয়তে লাভ কৰিব পাৰি। সেই সময়ত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সুবিধাৰ বাবে থকা 'ছিজন টিকট'ৰ ব্যৱস্থা থকাৰ কথা তেওঁ আত্মজীৱনীখনত উল্লেখ কৰিছে। যাৰ পৰা অসমত ৰেল সেৱা ব্যৱস্থাৰ কথা আৰু তদানীন্তন অসমৰ অৰ্থনৈতিক অৱস্থাৰ কথা জানিব পাৰি।

বিয়াল্লিছৰ বিপ্লৱ, সত্যাগ্ৰহী দেবেন কাকতিক গ্ৰেপ্তাৰ, মাৰ্কিন সৈন্যৰ অত্যাচাৰ, যুদ্ধৰ বাবে স্কুল বন্ধ, অসমীয়া আৰু বঙালী ভাষাৰ সংঘৰ্ষ আদি দিশসমূহ আত্মজীৱনীখনত মহেন্দ্ৰ বৰাই উল্লেখ কৰিছে। যাৰ পৰা সেই সময়ৰ অসমৰ ৰাজনৈতিক অৱস্থাৰ কথাও আত্মজীৱনীখনৰ পৰা জানিব পাৰি।

অন্যহাতে বিহু, দুৰ্গাপূজা, সামাজিক ৰীতি-নীতি, অন্ধবিশ্বাস, বিবাহ, লোকবিশ্বাস আদি বিংশ শতিকাৰ অসমৰ বিভিন্ন সাংস্কৃতিক দিশ আৰু মহেন্দ্ৰ বৰাই প্ৰাথমিক শিক্ষা গ্ৰহণ কৰা আৰম্ভ কৰি কটন কলেজ লগতে নিজে পিছলৈ শিক্ষকতা কৰা কলেজ, বিশ্ববিদ্যালয়সমূহৰ বিভিন্ন দিশৰ পৰা সমসাময়িক অসমৰ শৈক্ষিক অৱস্থাৰ এখন চিত্ৰ আত্মজীৱনীখনত দাঙি ধৰিবলৈ যত্ন কৰিছে।

মুঠৰ ওপৰত আত্মজীৱনীখনৰ জৰিয়তে বিংশ শতিকাৰ অসমক জনাত যথেষ্ট সহায় হয়।

অন্যহাতে মহেন্দ্ৰ বৰাৰ 'উপলা নদীৰ দৰে' শীৰ্ষক আত্মজীৱনীখনত প্ৰকাশ কৰা বিদেশ ভ্ৰমণৰ অভিজ্ঞতাৰ

পৰা বিদেশৰ সৌন্দৰ্য, বিমান যাত্ৰা, বিদেশত লগত পোৱা বিভিন্নজন ব্যক্তিৰ সান্নিধ্য আদি কথাই বিদেশৰ সম্পৰ্কে জ্ঞান প্ৰদান কৰাটো সহায় কৰে।

বিষয়সমূহৰ উপস্থাপনৰ দিশৰ পৰা আত্মজীৱনীখন বিচাৰ কৰিলে এখন সফল আত্মজীৱনী বুলিব পাৰি কাৰণ আত্মজীৱনীখনৰ মাজেৰে অসমৰ বিভিন্ন দিশৰ সমান্তৰালভাৱে বিদেশৰো বহু কথা আত্মজীৱনীখনৰ মাধ্যমেৰে জানিব পৰা যায়।

অন্যহাতে যদি আমি উপস্থাপনৰ শৈলীৰ ফালৰ পৰা আত্মজীৱনীখনলৈ মন কৰোঁ তেন্তে দেখিম— স্ব-সৃষ্টশব্দ, প্ৰবাদ-প্ৰবচন, অলংকাৰ, বাক্যবিন্যাস, চুটি-দীঘল বাক্যৰ প্ৰয়োগ, শব্দ চয়ন আদি বিভিন্ন দিশ আত্মজীৱনীখনত দেখিবলৈ পোৱা যায়। মুঠতে আত্মজীৱনীখনত প্ৰকাশ পোৱা অসমৰ পৰম্পৰা, বিহু, বিবাহ, লোকবিশ্বাস, ৰীতি-নীতি, ভাষাৰ পুনৰ প্ৰতিষ্ঠা, লগতে মহেন্দ্ৰ বৰাই জীৱনৰ ঘাট প্ৰতিঘাটৰ মাজেৰে নিজকে প্ৰতিষ্ঠা কৰা যি কথা এই কথাবোৰে পাঠক সমাজৰ মাজত এখন অনুপ্ৰেৰণামূলক আত্মজীৱনীৰ শাৰীলৈ উন্নতি কৰিছে।

মুঠৰ ওপৰত আমি যদি আত্মজীৱনীখনক যদি সামগ্ৰিকভাৱে বিচাৰ কৰি চাওঁ তেন্তে আত্মজীৱনীখন এখন সফল আত্মজীৱনী বুলি ক'ব পাৰি কাৰণ আত্মজীৱনীখনৰ মাজেৰে প্ৰকাশ পোৱা দিশসমূহ আৰু উপস্থাপন শৈলীয়ে আত্মজীৱনীখনক এক উন্নত আত্মজীৱনীলৈ ৰূপান্তৰ কৰিছে। অন্যহাতে লিখকে জীৱনৰ ঘাট-প্ৰতিঘাট পাৰ কৰি জীৱনৰ বাটত আগবাঢ়ি গৈছিল। যিবোৰ ঘটনা আত্মজীৱনীখনত আছে। যি সমূহ জানি পাঠক সমাজে অনুপ্ৰেৰণা লাভ কৰিব।

আত্মজীৱনীখনত প্ৰতিফলিত অসমৰ সাংস্কৃতিক দিশ

মহেন্দ্ৰ বৰাৰ 'উপলা নদীৰ দৰে' আত্মজীৱনীখনত অনান্য ক্ষেত্ৰৰ লগতে অসমৰ সাংস্কৃতিক জীৱনৰো বহু দিশ উপস্থাপন কৰিছে। আত্মজীৱনী এখনৰ মাজত যিহেতু কেৱল এজন ব্যক্তিৰ জীৱনৰ কাহিনীয়ে নাথাকে তাৰ সমান্তৰালভাৱে আত্মজীৱনী এখনত আত্মজীৱনীকাৰজনে প্ৰতিনিধিত্ব কৰা সমাজখনৰ সাংস্কৃতিক দিশ সমূহো থকা দেখা যায়। তাৰ ব্যতিক্ৰমে মহেন্দ্ৰ বৰাৰ 'উপলা নদীৰ দৰে' আত্মজীৱনীখনো নহয়। আত্মজীৱনীখনত অসমৰ সাংস্কৃতিক জীৱনৰ বহু দিশ প্ৰকাশ পোৱা দেখিবলৈ পোৱা গৈছে। আত্মজীৱনীখনত অসমৰ জাতীয় জীৱনত চলি থকা ধৰ্মীয় পৰম্পৰা, লোক-বিশ্বাস, অন্ধবিশ্বাস, ৰীতি-নীতি আদি বিভিন্ন সাংস্কৃতিক দিশ প্ৰকাশ পোৱা দেখা গৈছে।

আত্মজীৱনীখনৰ 'ওমলাঘৰ সোঁৱৰণি' নামৰ অধ্যায়টোত অসমৰ জাতীয় উৎসৱ বিহুৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। লগতে বিহুত অসমীয়া সমাজৰ মাজত প্ৰচলিত কিছুমান ৰীতি-নীতিৰ কথাও সুন্দৰ ৰূপত উপস্থাপন কৰিছে। তেওঁ লিখিছে— "তাহানি আমাৰ এটা নিয়ম আছিল, বিহুৰ দিনাখন শৰাইত গামোছা এখন লৈ শিক্ষকৰ

ঘৰলৈ গৈ সেৱা কৰি আহিবলৈ লাগে।”^২ যাৰ পৰা অসমীয়া সাংস্কৃতিক পৰম্পৰাৰ উমান পাব পৰা যায়।

আনহাতে আত্মজীৱনীখনত অসমৰ সমাজত দুৰ্গা পূজাৰ কথাও উল্লেখ কৰিছে। দুৰ্গা পূজাত অসমীয়া সংস্কৃতিৰ মেখেলা-চাগৰ দুৰ্গা মাক পিন্ধোৱাৰ কথা মহেন্দ্ৰ বৰাই উল্লেখ কৰিছে। তেওঁ লিখিছে— “দেউতাৰ বন্ধু আহমেদ হুছেইন বন বিভাগৰ ৰেঞ্জাৰ। বিৰাট আকাৰৰ মানুহ। এবাৰ দেউতাই ক’লেহি, মাকুমত অসমীয়া মানুহৰ এখন সুকীয়া দুৰ্গা পূজা পাতিব লাগে। কাৰণ, তেওঁৰক মতে বাকীবোৰ দুৰ্গা গোঁসানীৰ মূৰ্তিটো শাৰী পিন্ধাই বঙালী ৰমণী কৰি পেলাইছে। দুৰ্গা গোঁসানীক অসমীয়া কৰি সজাব নোৱাৰি জানো? শাৰীৰ সলনি বিহা মেখেলা পিন্ধাই মূৰ্তি গঢ়াব লাগে।”^৩

আত্মজীৱনীখনত মহেন্দ্ৰ বৰাই অসমীয়া সমাজত প্ৰচলিত তথা অসমীয়া সংস্কৃতিৰ এক অংশ মানুহৰ প্ৰতি থকা মৰম, শ্ৰদ্ধা, ভক্তি আদিৰ ভাৱ প্ৰকাশ কৰিছে। মানুহৰ প্ৰতি মানুহৰ শ্ৰদ্ধা এই ধাৰণা অসমীয়া সংস্কৃতিৰে অংগ। সেই ভাৱ তেওঁ আত্মজীৱনীখনত প্ৰকাশ কৰিছে। তেওঁ লিখিছে— “দেউতা কেতিয়াবা ককাদেউতাৰ ঘৰলৈ আহিলে, উভতি যোৱাৰ দিনা তামোল-পাণৰ বঁটা এখন থৈ ককাদেউতাক কৰাৰ দৰে আইতাকো পৰম ভক্তিৰে সেৱা কৰি গৈছিল।”^৪ এই কথাষাৰৰ পৰাই অনুমান কৰিব পাৰি যে, অসমীয়া সংস্কৃতিত বৃদ্ধ মাক-দেউতাকৰ প্ৰতি কিমান শ্ৰদ্ধা ভাৱ থাকে।

অন্যহাতে অসমীয়া সংস্কৃতিৰ মাজত লুকাই থকা এটা ধাৰণা হ’ল অন্ধবিশ্বাস। এই ধাৰণা অসমীয়া মানুহৰ মাজত পৰম্পৰাগত ভাবেই চলি আহিছে। মহেন্দ্ৰ বৰাৰ ‘উপলা নদীৰ দৰে’ আত্মজীৱনীখনতো অসমীয়া সমাজত প্ৰচলিত অন্ধবিশ্বাসৰ বিভিন্ন কথা উল্লেখ কৰিছে। যি বাবেবহনীয়া অসমীয়া সংস্কৃতিৰ আভাস প্ৰদান কৰে। আত্মজীৱনীখনত প্ৰকাশ পোৱা এটা ঘটনাই অন্ধবিশ্বাসৰ কথা পোহৰাই তোলে— “যেতিয়া মহেন্দ্ৰ বৰা হাইস্কুলত পঢ়ি আছিল। তেতিয়া ৰাজমাইৰ পৰা ঢুলীয়াবাবলৈ ৰেলগাড়ী অহাত পলম হোৱাৰ বাবে মাজনিশাহে ওলাইছিলোঁগৈ। ৰংঘৰৰ কাষেদি শ্মশানৰ দাঁতিয়েদি খোজ কাঢ়ি গৈছিলোঁ, সেই নিশা। মোৰ বতাহী বৰমাক ক’লোহে ক’লো। ওঁহো মই ক’তো একো দেখা নাহ— বৰমাই বিশ্বাস নকৰিলে। বৰমাই মোক মাজবাতিখন দুলোটা জানোচা মই ক’ব নোৱাৰাকৈয়ে মোৰ গাত লাগি যোৱা ভূতটোৰহে পেট পূৰ হয়।”^৫ এই কথাবোৰৰ পৰাই অনুমান কৰিব পাৰি যে সমাজত অন্ধবিশ্বাসৰ ধাৰণা তেতিয়াও আছিল।

সংস্কৃতিৰ অন্য এটা ভাগ হ’ল লোক-বিশ্বাস সমূহ আৰু এই লোক-বিশ্বাসও আত্মজীৱনীখনত প্ৰকাশ পাইছে। অসমীয়া সমাজত প্ৰচলিত বহুতো লোক-বিশ্বাস আত্মজীৱনীখনৰ মাজেৰে প্ৰকাশ ঘটা দেখিবলৈ পোৱা গৈছে। আত্মজীৱনীখনৰ “শেষ-শেষৰি শেলুৰাপাৰ” নামৰ অধ্যায়টোত প্ৰকাশ ঘটা এটা ঘটনাই লোকবিশ্বাসৰ কথা প্ৰমাণ কৰে— “এৰাতি মই শব্দ শুনি সাৰ পাই গ’লো। দেখিলো, মোৰ ভৰি-পথানৰ ফালে মাহীদেৱে দেখোন তাঁত

মেলি লৈছে। মুখখন পাচফালৰ পৰা স্পষ্টকৈয়ে দেখিছিলোঁ। তাতৰ শালখনৰ আধাখিনি পোহৰত জিলিকি আছিল আৰু আধাখিনি আন্ধাৰত ঢাক খাই আছিল ছিলমিলকৈ। মই বিচনাতে বহি থৰ লাগি চাই ব'লোঁ। অৱশেষত এবাৰ মাত দিলোঁ, “মাহীদেউ!” মূহুৰ্ততে তাতখন সামৰি মাহীদেউ নমতা- নোবোলকৈ উঠি গুচি গ'ল। মোৰ বিচনাৰ দাঁতিত থকা আলনাখনৰ কাপোৰ-কানিবোৰ দাঙি ভালকৈ জুমি চাই দেখিলোঁ, মাহীদেউ শুই আছে সঁচা নে মিছা। মাহীদেউ পাচদিনা একো নক'লোঁ, ৰাতি যেতিয়া আটাইবোৰ শুনে, মই শুই থকাৰ ভাও জুৰি কান উনাই সাৰ পাই থাকিলোঁ। হঠাৎ কাণত পৰিল মাকোৰ শব্দ। মই বিচনাতে বহি লৈ চাই ব'লোঁ। বাঁহৰ জাপখন গুচাই থোৱা খিৰিকি খনেদি সৰকি অহা জোনাকতে মাহীদেৱে তাতশালত বহি কাপোৰ বৈ আছে। মোৰ অসহ্য হ'ল, কিহে পায় মাহীদেউক ওৰেটো দিন অতবোৰ কামৰ জাঁজ মাৰি ৰাতিও এইখন মেলি ল'বলৈ? মাত দিলোঁ, “মাহীদেউ!” আপোনাক বাৰু?” মুখৰ কথা মুখতে ব'ল, মাহীদেউ দেখোন সাউৎকৈ গুচি গ'লগৈ। পাচদিনা মাহীদেউক সুধিলো, কিহে পাইছিল টোপনি খতি কৰি তাত বৈ থাকিবলৈ? মই মাহীদেউক মনত পেলাই দিছিলোঁ জাৰকালি ৰাতি নৌ-পুৱাওঁতেই উঠি কাম কৰিবলৈ লোৱাৰ কাৰণে ভৰি দুখন উখহি উঠাৰ কথা। মাহীদেউৰ ভৰি দুখন কলাফুললৈকে ফাটিছিল— গোটেই ভৰিতে খেন সেইবোৰ মেকুৰীৰ হাঁতোৰাৰ আঁচোৰ। মাহীদেউৰ তথাপি জ্ঞান নহ'ল, ৰাতি তাত ব'লেহে মন জুৰ পৰে।

মোৰ কথা শুনি মাহীদেৱে হাঁহি সামৰিব নোৱাৰিলে। ক'লে, “তোমাৰ ভৰি পথানত আকৌ ক'ত বিচাৰি পালা তাতশালখন?” তাৰ পাচত লাহে লাহে ক'লে, “সেয়া জানিছা, মই নহওঁ। তুমি একো নক'বা, সেয়া নিশ্চয় ঘৰজেউতি।”^৬ কথাখিনিৰ জৰিয়তে অসমীয়া সমাজত প্ৰচলিত লোকবিশ্বাসৰ এক ধাৰণা পাব পাৰি।

আত্মজীৱনীখনত অসমীয়া সংস্কৃতিৰ অন্যতম নিদৰ্শনন খাদ্যাভাসৰ কথা বৰ্ণনা কৰা হৈছে। অসমীয়া সমাজত প্ৰচলিত থলুৱা খাদ্য পিঠাগুৰি, সান্দহ আদিৰ আহাৰৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। মহেন্দ্ৰ বৰাই লিখিছে— “সেইবেলি বিহুৰ সময়ত ডাঙৰ গৰাকী বৰাই মোক সান্দহ, জলপান খুৱাইছিল আৰু সান্দহ মুঠি ইমান টকাল পাৰি খাইছিলোঁ যে য'ত ত'ত মাথোন সান্দহ জলপান বিচাৰি ফুৰিবলৈ ধৰিছিলোঁ।”^৭

এই দিশ সমূহৰ উপৰিও আত্মজীৱনীখনত অসমৰ সাংস্কৃতিক দিশৰ লগত জড়িত আনকেটবোৰ দিশেও ঠাই লাভ কৰিছে। সেইবোৰৰ ভিতৰত টেকীশালত ধান খুন্দা, টাকুৰীয়ে সূতা কটা, ধান ৰোৱা, তাত ৰোৱা, সাজপাৰ আদি দিশৰ কথাও সুন্দৰ ৰূপত আত্মজীৱনীখনত প্ৰকাশ কৰিছে।

“ককাদেউতাৰ খাৰনটো আছিল বেচ তেজী। ভাত খাইছিল এখন ধুনীয়া বিয়াগোম বানকাঁহীত, কাষত লৈছিল কেইবাটাও হাতীখুজীয়া বাটিত কেইবাখনো আঞ্জা।”^৮

এই কথাষাৰৰ পৰা অসমীয়া সংস্কৃতিৰ এক নিদৰ্শন পাব পাৰি। অন্যহাতে— “এদিন মাকন মাহীদেৱে

আৰু আইতাই পিঠাগুৰি খুন্দি আছিল। আইতাই ঢেঁকীত চাব দিছিল আৰু মাহীদেৱে খুবলিত চাউলখিনি চপাই দিছিল।”^৯ এই কথাষাৰৰ পৰাই অসমীয়া গাঁৱলীয়া সংস্কৃতিৰ আভাস পাব পাৰি।

এনেদৰে আমি আত্মজীৱনীখনৰ যোগেদি অসমৰ বহুতো সাংস্কৃতিক দিশ প্ৰকাশ পোৱা দেখিবলৈ পাওঁ। বিশেষকৈ এখন গ্ৰাম্য সমাজৰ লগত জড়িত বহুতো সাংস্কৃতিক দিশ আত্মজীৱনীখনে পোহৰাই তুলিছে। আত্মজীৱনীখনত ঢুলীয়াপাৰা গাঁৱৰ বৰ্ণনা দিবলৈ গৈ মহেন্দ্ৰ বৰাই লিখিছে য’ত তেওঁ উল্লেখ কৰিছে গাওঁখনত খেৰীঘৰ আছিল ঘৰবোৰত চকী, মেজৰ সলনি চাৰি, পীৰা আদি আছিল যাৰ পৰা বিংশ শতিকাৰ গ্ৰাম্য সমাজৰ সাংস্কৃতিক দিশ সমূহৰ সম্পৰ্কে জনাত সহায় হৈছে।

এনেদৰে ‘উপলা নদীৰ দৰে’ আত্মজীৱনীখনত অসমৰ বহু সাংস্কৃতিক দিশ প্ৰতিফলিত হৈছে।

আত্মজীৱনীখনত প্ৰতিফলিত সামাজিক দিশ

‘উপলা নদীৰ দৰে’ আত্মজীৱনীখনত অসমৰ সমাজত প্ৰচলিত বিভিন্ন দিশ সুন্দৰ ভাৱে উপস্থাপন কৰা হৈছে। সামাজিক ৰীতি-নীতি, উৎসৱ-পাৰ্বন, অন্ধবিশ্বাস, লোক-বিশ্বাস আদি দিশসমূহ প্ৰকাশ পাইছে।

আত্মজীৱনীখনৰ ‘ওমলাঘৰ সোৱৰণি’ নামৰ অধ্যায়টোত মহেন্দ্ৰ বৰাই অসমৰ বিহু আৰু দুৰ্গা পূজাৰ সম্পৰ্কে কৈছে। য’ত তেওঁ বিহুৰ লগত জড়িত কিছুমান ৰীতি-নীতিৰ কথাও উল্লেখ কৰিছে। ঠিক তেনেদৰে তেওঁ আত্মজীৱনীখনৰ মাধ্যমেৰে বিংশ শতিকাৰ অসমীয়া সমাজত প্ৰচলিত অনান্য বহুতো ৰীতি-নীতিৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। তেওঁ উল্লেখ কৰিছে— “তাহানি আমাৰ নিয়ম এটা আছিল, বিহুৰ দিনা শৰাইত গামোচা এখন লৈ শিক্ষকৰ ঘৰলৈ গৈ সেৱা কৰি আহিবগৈ লাগে।”^{১০} ঠিক সেইদৰে, এবাৰ এজন পিয়নে ডাকত থোৱা চিঠিৰ খামৰ পৰা টিকট এৰুৱাই আন মানুহক ৰেহাই দামত বিক্ৰী কৰিছিল। সেই অপৰাধত এক পুলিচ প্ৰশাসনে বান্ধি লৈ গ’ল আৰু চোৰ বুলি তেওঁক গাঁৱৰ সমাজে সমাজৰ পৰা এঘৰীয়া কৰিলে। উক্ত ঘটনাৰ পৰা জানিব পাৰি যে, কোনো ব্যক্তিয়ে সেই সমাজখনত অবৈধ কাম কৰিলে সমাজৰ পৰা এঘৰীয়া কৰাৰ ব্যৱস্থা আছিল। এনেবোৰ সামাজিক ৰীতি-নীতি আত্মজীৱনীখনত প্ৰকাশ পাইছে।

অন্যহাতে এদিন মহেন্দ্ৰ বৰা হাইস্কুলত পঢ়ি থাকোতে শ্বাশানৰ কাষেদি গৈ বৰমাকৰ ঘৰত প্ৰবেশ কৰোঁতে তেওঁক গা-ধুৱাই ভাত পানী একো খাবলৈ নিদিয়াকৈ ৰাখিছিল এনেবোৰ ঘটনাৰ পৰা অনুমান কৰিব পাৰি যে সেই সময়ৰ সমাজত অন্ধবিশ্বাসৰো প্ৰভাৱ আছিল।

আত্মজীৱনীখনত অসমৰ গ্ৰাম্য সমাজৰ বহু প্ৰতিচ্ছবি প্ৰকাশ পোৱা দেখা যায়।

ঢেঁকিশালত ধান খুন্দা, টাকুৰীত সূতা কঁটা, ঘোঁৰা গাড়ীত ঘৰলৈ অহা আদি ঘটনা সমূহে এখন গ্ৰাম্য

সমাজৰ চিত্ৰ দাঙি ধৰিছে।

তেওঁ আত্মজীৱনীখনত লিখিছে “তেতিয়া ঢুলীয়াপাৰা গাঁৱত এটাও পকীঘৰ নাছিল, আটাইবোৰ খেৰীঘৰ আছিল আৰু ঘৰৰ ভিতৰতো কোনো খাট-পালেং চকী, মেজ বুলিবলৈ একো নাছিল। আছিল মাত্ৰ চাৰি, পীৰা, তামুলীপিৰা আদি।” অন্যহাতে তেওঁ আৰু বৰ্ণনা কৰি কৈছে ‘তেতিয়া ঢুলীয়াপাৰাত মাত্ৰ দুঘৰ নে এঘৰতবে টিউবলৰ ব্যৱস্থা আছিল। বাকী গাঁৱৰ মানুহে দিমৌ নৈৰ পানীকে ব্যৱহাৰ কৰিছিল।’ এই কথাবোৰৰ পৰা অনুমান কৰিব পাৰি সেই সময়ৰ অসমীয়া গ্ৰাম্য সমাজ এখনৰ ছবি। আকৌ, লেখকে আত্মজীৱনীখনত উল্লেখ কৰিছে, এবাৰ লেখক যেতিয়া শিমলুগুৰি-শিৱসাগৰ ৰেল লাইনেৰে আহি শিৱসাগৰত নামি তাৰ পৰা গাঁৱলৈকে ঘোঁৰা গাড়ীত গৈছিল। আকৌ তেওঁ এবাৰ সৰু গৰাকী বৰমাকৰ লগত পথাৰত ধান দোৱা চাবলৈ গৈছিল আৰু সকলোকে ডাঙৰি কঢ়িওৱা দেখি লেখকেও ডাঙৰি কঢ়িয়াবলৈ বুলি মন কৰাত জেওৰা খুঁটি এটাত দুইমুৰে দুটা ডাঙৰি বান্ধি দিছিল। এইবোৰ কথাৰ পৰা অসমীয়া গ্ৰাম্য সমাজ তথা সেই সময়ৰ অসমৰ সামাজিক দিশৰ আভাস পাব পাৰি।

আত্মজীৱনীখনত প্ৰতিফলিত ৰাজনৈতিক দিশ

মহেন্দ্ৰ বৰাৰ ‘উপলা দনীৰ দৰে’ নামৰ আত্মজীৱনীখনত অসমৰ ৰাজনৈতিক দিশৰো আভাস পাব পাৰি। অসমৰ আৰম্ভ হোৱা ৪২ ৰ আন্দোলন, বিশ্বযুদ্ধই কিদৰে অসমৰ ৰাজনীতিক প্ৰভাৱ পেলাইছিল তাৰ আভাস পাব পাৰি। সেই সময়ত ভাৰতৰ লগতে মহাত্মা গান্ধীৰ অনশন, সত্যাগ্ৰহ আন্দোলনে অসমতো প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিছিল তাৰ আভাস পাব পাৰি।

মহেন্দ্ৰ বৰাই ৪২ ৰ গণ বিপ্লৱে কিদৰে অসমৰ ৰাজনৈতিক পৰিস্থিতি ভয়াবহ কৰি তুলিছিল তাৰ আভাস আত্মজীৱনীখনৰ জৰিয়তে প্ৰদান কৰিছে। তেওঁ লিখিছে— ‘বিয়াল্লিছৰ বিপ্লৱৰ শেষ টো কেইটা আহি অসমৰ মটিত ঠেকা খাইছিল। লেখকে শুনিবলৈ পাইছিল যে ডিব্ৰুগড় ৰেল ষ্টেচন অসমৰ পঞ্চম সত্যাগ্ৰাহী দেবেন কাকতি গ্ৰেপ্তাৰ হৈছিল। আকৌ এদিন গম পালে এদিন কোনোবা ভাৰতৰ স্বাধীনতাকামী ‘ভূগৰ্ভ দল’ৰ মানুহে ৰাতি জৰ্জ স্কুলত জুই লগাবলৈ আহিছিল।^{১১} এই সমূহ ঘটনাৰ পৰাই ৪২ ৰ অসমৰ ৰাজনৈতিক পৰিস্থিতিৰ আভাস পাব পাৰি।

অন্যহাতেদি আত্মজীৱনীখনৰ ‘মহাযুদ্ধৰ ছায়া সীমান্তত’ নামৰ অধ্যায়টোত মহেন্দ্ৰ বৰাই দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধৰ সময়ত অসমৰ ৰাজনৈতিক অৱস্থাৰ আভাস দাঙি ধৰিছে। তেওঁ যুদ্ধৰ ভয়াবহতাৰ কথা উল্লেখ কৰি লিখিছে— “মাৰ্কিন সৈন্যবোৰ বাৰুকৈয়ে উৎপতীয়া আছিল। য’তে-ত’তে ছোৱালী জোকাই ফুৰিছিল। মাজে মাজে সীমাত চেৰাই গৈছিল। পানী তোলা ষ্টেচনৰ কাষৰে কোনো এঘৰৰ কোনোবা এজনী তিৰোতা মানুহলৈ চোঁচা মাৰোঁতে তাইৰ গিৰিয়েকক সিহঁতে আগুৰি ধৰি গুলিয়াই হত্যা কৰিছিল।”^{১২} মহেন্দ্ৰ বৰাই আৰু লিখিছে—

“গাঁতৰ ভিতৰৰ পৰাই কাণত পৰিছিল, ‘মেচিন গান’ৰ গুলিবৰ্ষণৰ শব্দ। বিমানে-বিমানে যুঁজ লাগিছে। মই অকণমান আগবাঢ়ি দুৱাৰমুখৰ পৰা মূৰ উলিয়াই চাইছিলো। লগে লগে দেউতা আৰু মাই মোক গালিত তিখগতি দেখুৱালে। সেইকন সময়তে বিমান যুঁজখনৰ এচমকা দেখা পালোঁ স্পষ্টকৈ। জাপানী বিমানখন মাৰ্কিন স্পিটফায়াৰ এখনে খেদি নিছিল। হঠাৎ জাপানী বিমানখন যেন টুলুপকৈ সৰিহে পৰিছিল। পিছে নহয়, সেইখন মুহূৰ্ততে খৰ-বাগৰ এটা মাৰি সিখনতকৈ ওপৰলৈ উৰি গ’ল আৰু দুঁজাইমান গুলী বৰষি দিলে। মাৰ্কিন বিমানখন ভমককৈ জ্বলি উঠিল। মই আকৌ গাঁতৰ মাজ মজিয়া পালোঁগৈ।”^{১৩}

এই কথাবোৰৰ পৰাই অনুমান কৰিব পাৰি যে দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধৰ সময়ত অসমৰ ৰাজনৈতিক পৰিস্থিতি কিমান ভয়াবহ আছিল। অন্যহাতে মহেন্দ্ৰ বৰাই আত্মজীৱনীখনৰ ‘ষাঠিৰ ধামখুমীয়াত’ নামৰ অধ্যায়টোত ছাত্ৰ সমাজৰ চৰকাৰ বিৰোধী বিপ্লৱৰ কথাও উল্লেখ কৰিছে। যিহেতুকে সেই সময়ত ৰাজ্য ভাষাৰ সমস্যাটোৱে অসমৰ ভয়াবহ ৰূপ ধাৰণ কৰিছিল আৰু অসমীয়া, বঙালী ভাষাৰ মাজত সংঘৰ্ষৰ সূত্ৰপাত হৈছিল। যাৰ কাৰণে অসমৰ ছাত্ৰ সমাজ ওলাই আহি অনশন, সংগ্ৰাম আৰু প্ৰতিবাদ কৰিবলগীয়া হৈছিল। যাৰ ফলত কটন কলেজৰ এজন ছাত্ৰ পুলিচৰ গুলিত মৃত্যু হ’বলগীয়া হৈছিল। যাৰ ফলত অসমৰ ৰাজনৈতিক বতাহ গৰম হৈ উঠিছিল। এনেবোৰ ৰাজনৈতিক দিশ আত্মজীৱনীখনত মহেন্দ্ৰ বৰাই সুন্দৰ ৰূপত উস্থাপন কৰিছে।

আত্মজীৱনীখনত প্ৰতিফলিত অৰ্থনৈতিক দিশ

মহেন্দ্ৰ বৰাৰ ‘উপলা নদীৰ দৰে’ আত্মজীৱনীখনৰ পৰা সেই সময়ৰ অসমৰ অৰ্থনৈতিক দিশটোৰ কথাও পৰিস্ফুট হৈছে। বিংশ শতিকাৰ অসমৰ অৰ্থনৈতিক ব্যৱস্থা, যাতায়াত ব্যৱস্থা আদিৰ কথা আত্মজীৱনীখনৰ জৰিয়তে জানিব পৰা যায়।

অৰ্থনৈতিক দিশৰ পৰা অসমক তনকিয়াল কৰা ৰেলপথ, বিমান সেৱা আদিৰ কথাও আত্মজীৱনীখনত প্ৰকাশ পাইছে।

মহেন্দ্ৰ বৰাই “জৰ্জ স্কুলৰ পদলি চ’ৰা” নামৰ অধ্যায়ত অসমৰ অৰ্থনৈতিক দিশৰ লগতে যাতায়াত ব্যৱস্থাৰ আভাস দাঙি ধৰিছে এনেদৰে — “ডিব্ৰুগড়-শদিয়া ৰেলৱে” অসমৰ পোন প্ৰথম ৰেলপথ। “আসাম বেংগল ৰেলৱে” তাৰ তিনি বছৰৰ পাছতহে প্ৰতিষ্ঠিত হৈছিল। ১৯০১ চনত প্ৰতিষ্ঠিত ডিব্ৰুগড়-শদিয়া ৰেলৱেৰ সকলোবোৰ বিধি ব্যৱস্থা বহু বেছি চিকুণ আৰু নিয়াৰি আছিল। ক’লে কোনেও বিশ্বাস নকৰিব, পুৱা ছয় বজাৰ পৰা ৰাতি বাৰ বজালৈকে নিতৌ সেই পথেদি যাত্ৰীবাহী ছখন ট্ৰেইন আহিছিল আৰু ছখন ট্ৰেইন গৈছিল— এটা মূৰৰ পৰা আনটো মূৰলৈ। ডিব্ৰুগড়ৰ লকোমটিভ লক্ৰ্ষপত — চমুকৈ লকো ৰে’লৱে ইঞ্জিনৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ৰেলৰ ডব্বালৈকে সকলো নিৰ্মিত হৈছিল। স্বাধীন ভাৰতত অসমৰ অৰ্থনৈতিক প্ৰথম বলি হৈছিল, সেই স্বয়ং সম্পূৰ্ণ আৰু স্বয়ং নিৰ্ভৰ

কাৰখানাটো। স্বাধীনতাৰ আগতে সেই কাৰখানাটোত সৰ্বমুঠ ৩৬ টা ৰেলৰ ইঞ্জিন নিৰ্মাণ কৰা হৈছিল। তদুপৰি ট্ৰাম গাড়ীৰ আৰ্হিৰে পেট্ৰোলেৰে চলোৱা দুখন ‘ৰেল কাৰ’ও গঢ়ি উলিওৱা হৈছিল। সেইবোৰৰ উপৰিও আৰু বহুতো ধৰণৰ সুক্ষ্ম যন্ত্ৰ পাতি নিৰ্মাণ কৰা হৈছিল, সেই সৰু কাৰখানাটোত। ৰেলপথটোৰ পৰা কোম্পানীক গুচাই গোটেইবোৰ চৰকাৰী কৰি পেলোৱাতে সেই কাৰখানাটো ডোখৰ ডোখৰকৈ অসমৰ বাহিৰলৈ লৈ যোৱা হ’ল। কোনোও খবৰ নেৰাখিলে, সেই যন্ত্ৰপাতিবোৰৰ লগত যে আমাৰ ডেকা ল’ৰাবোৰৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় চাকৰি বাৰৰিৰো কেইজনী খীৰতি গাই কোনোবাই লৈ গুচি গ’ল।”^{১৪}

এই কথাখিনিৰ পৰা অসমত বিংশ শতিকাৰ অৰ্থনৈতিক চিত্ৰ এখন উপস্থাপন হৈছে।

অন্যহাতে লেখক শিশু হৈ থাকোতেই পোন প্ৰথমবাৰৰ বাবে আকাশী যান যোৱাৰ কথা কৈছে আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে ট্ৰেইনত বিশেষ ‘ছিজন টিকট’ৰ ব্যৱস্থা থকাৰ কথা উল্লেখ কৰিছে যাৰ পৰাও অসমৰ অৰ্থনৈতিক অৱস্থাৰ উমান পাব পাৰি।

আত্মজীৱনীখনত এখন গ্ৰাম্য অৰ্থনীতিৰ চিত্ৰ দাঙি ধৰিলেও আত্মজীৱনীখনত উল্লেখিত শিক্ষক, অধ্যাপক, ডাক্তাৰ, মৌজাদাৰ, মেনেজাৰ আদি চাকৰি পৰা সেই সময়তো যে চাকৰি আছিল তাৰ উমান পাব পাৰি।

অন্যহাতে লিখকে উল্লেখ কৰিছে যে, খাদ্যবস্তু, কানি-কাপোৰ আদিৰ ব্যৱসায় কৰিবলৈ ভিতৰুৱা গাঁৱতো বঙালী সকলে প্ৰৱেশ কৰিছিল। যাৰ পৰা অসমৰ ব্যৱসায়-বাণিজ্যৰ কথা জানিব পাৰি।

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা অসমৰ অৰ্থনৈতিক অৱস্থাৰ আভাস পাব পাৰি। মুঠতে আত্মজীৱনীখনত প্ৰকাশ পোৱা মতে অসমৰ অৰ্থনৈতিক অৱস্থাৰ মূল ভেটি আছিল কৃষি।

উপসংহাৰ

“মহেন্দ্ৰ বৰাৰ আত্মজীৱনী ‘উপলা নদীৰ দৰে’ প্ৰতিফলিত অসমৰ সমাজ জীৱনৰ চিত্ৰ শীৰ্ষ আলোচনাটোৰ পৰা মহেন্দ্ৰ বৰাৰ আত্মজীৱনীখনত প্ৰতিফলিত হোৱা অসমীয়া সমাজ-জীৱনৰ বহু কেইটা গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ সম্পৰ্কে জানিব পাৰিলোঁ। মহেন্দ্ৰ বৰাৰ সমসাময়িক অসমৰ সমাজ, সংস্কৃতি, অৰ্থনীতি আদি দিশ সমূহৰ জনাত যথেষ্ট সহায় হোৱাৰ লগতে আত্মজীৱনীখনৰ পৰা সমসাময়িক অসমখনক জনাতো যথেষ্ট সহায় কৰিছে।

প্ৰসংগসূত্ৰ

- ১। জয়ন্ত কুমাৰ বৰা, সাহিত্যৰ নানা দিশ, পৃষ্ঠা- ১৫১-৫২
- ২। মহেন্দ্ৰ বৰা, উপলা নদীৰ দৰে, পৃষ্ঠা- ১
- ৩। উক্ত গ্ৰন্থ, পৃ- ১৪

- ৪। উক্ত গ্ৰন্থ, পৃ- ২১
৫। উক্ত গ্ৰন্থ, পৃ- ০০
৬। উক্ত গ্ৰন্থ, পৃ- ২৮
৭। উক্ত গ্ৰন্থ, পৃ- ২০
৮। উক্ত গ্ৰন্থ, পৃ- ২০
৯। উক্ত গ্ৰন্থ, পৃ- ২১
১০। উক্ত গ্ৰন্থ, পৃ- ১
১১। উক্ত গ্ৰন্থ, পৃ- ৩৮
১২। উক্ত গ্ৰন্থ, পৃ- ৪৩
১৩। উক্ত গ্ৰন্থ, পৃ- ৪৯
১৪। উক্ত গ্ৰন্থ, পৃ- ৩১

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী

কোঁৱৰ, অৰ্পনা (সম্পাদক) : আধুনিক অসমীয়া গদ্যশৈলী, বনলতা প্ৰকাশন, দ্বিতীয় বনলতা সংস্কৰণ -২০১৬

কলিতা, ৰঞ্জন (সম্পা.) : গৱেষক হাতপুথি, বান্ধৱ, দ্বিতীয় প্ৰকাশ : মাৰ্চ, ২০১৭

বৰা মহেন্দ্ৰ : উপলা নদীৰ দৰে, বনলতা, দ্বিতীয় বনলতা সংস্কৰণ-২০১৪

বৰা, জয়ন্ত কুমাৰ : সাহিত্যৰ নানা দিশ, বাণী মন্দিৰ, প্ৰথম প্ৰকাশ : ২০০০

শইকীয়া, চন্দ্ৰ প্ৰসাদ (সম্পা.) : গৰীয়সী, ১৯৯৬ চনৰ তৃতীয় বছৰ, চতুৰ্থ সংখ্যাত জুন মাহৰ খণ্ড।

হাজৰিকা, কৰবী ডেকা : প্ৰবাল দ্বীপৰ ছাত্ৰ (মহেন্দ্ৰ বৰাৰ স্মাৰক গ্ৰন্থ), ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়, অসমীয়া বিভাগ

আৰু কৌস্তভ প্ৰিন্টাৰ্ছ মুদ্ৰিত, মাৰ্চ, ২০০৩।

লেখক : মাণিক জ্যোতি গগৈ, প্ৰাক্তন ছাত্ৰ, অসমীয়া বিভাগ, মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱ বিশ্ববিদ্যালয়

Email : gogoimanik456@gmail.com

ৰামধেনু যুগৰ অসমীয়া চুটিগল্পত সমাজতত্ত্বঃ
যোগেশ দাসৰ ‘বৰদেউতা’ গল্পটিৰ বিশেষ উল্লিখনসহ

মিনহাজুল আবেদিন

সংক্ষিপ্তসাৰ

মানুহৰ সামাজিক আচাৰ-আচৰণৰ বিজ্ঞানসন্মত অধ্যয়নেই হ’ল সমাজতত্ত্ব (Sociology)। আনহাতে সাহিত্য হ’ল সমাজৰ দাপোনস্বৰূপ। সেয়েহে সমাজ আৰু সাহিত্যৰ সম্পৰ্ক মুদ্ৰা এটাৰ ইপিঠি সিপিঠিৰ লেখিয়া। সাহিত্যৰ এটি প্ৰধান উপাদান হিচাপে চুটিগল্পও ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। অসমীয়া চুটিগল্পত ৰাজনীতিৰ পৰা আৰম্ভ কৰি বিজ্ঞান প্ৰযুক্তিবিদ্যালৈকে সমাজৰ প্ৰায়বোৰ দিশেই প্ৰতিফলিত হোৱা পৰিলক্ষিত হয়। ৰামধেনু যুগৰ এনে এগৰাকী বিশিষ্ট অসমীয়া গল্পকাৰ হ’ল যোগেশ দাস। নিতান্ত ঘৰুৱা ভাষা আৰু পৰিচিত পৰিৱেশৰ মাজেদি সমাজৰ অতিকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ কিছুমান তেওঁৰ গল্পত ফুটি উঠা দেখা যায়। আমাৰ এই আলোচনা পত্ৰখনত যোগেশ দাসৰ ‘বৰদেউতা’ গল্পটিৰ আধাৰত ৰামধেনু যুগৰ অসমীয়া চুটিগল্পত প্ৰতিফলিত সমাজতাত্ত্বিক দিশটিৰ বিচাৰ-বিশ্লেষণৰ প্ৰয়াস কৰা হ’ব।

বীজ শব্দঃ সমাজ, সমাজতত্ত্ব, অসমীয়া চুটিগল্প, ৰামধেনু যুগ।

অবতৰণিকা

“‘হিতেন সহ বৰ্তমানম্ সাহিত্যম্’। কাব্য বা কবি কৃতিয়ে ব্যক্তি বা সমাজৰ হিতসাধন কৰে কাৰণেই তাক সাহিত্য বোলা হৈছে।”^১ সেয়েহে সাহিত্য আৰু সমাজৰ সম্পৰ্ক মুদ্ৰা এটাৰ ইপিঠি সিপিঠিৰ লেখিয়া। আনহাতে মানুহৰ সামাজিক জীৱন আৰু সমাজ সম্পৰ্কীয় ধ্যান-ধাৰণা, দৃষ্টিভংগী আদিৰ প্ৰণালীবদ্ধ অধ্যয়নেই হ’ল সমাজতত্ত্ব (Sociology)। সমাজ এখনৰ এই দিশবোৰ জীৱনৰ বিভিন্ন ঘটনা-পৰিঘটনাৰ মাজেদিয়েই সাহিত্যত উদ্ভাসি উঠে। অৰ্থাৎ সাহিত্যৰ মাজত সমাজৰেই প্ৰতিচ্ছবি দেখা পোৱা যায়। সাম্প্ৰতিক অসমীয়া সাহিত্যও সমাজৰ বিভিন্ন ঘটনা-পৰিঘটনাক লৈ ৰচিত হোৱা পৰিলক্ষিত হয়। এই ক্ষেত্ৰত সাহিত্যৰ বিভিন্ন উপাদান যেনে গল্প, উপন্যাস, নাটক, কবিতা, প্ৰবন্ধ আদিৰ ভিতৰত চুটিগল্পসমূহো এটি শক্তিশালী মাধ্যম। ইয়াত কল্পনাৰ সৈতে বৌদ্ধিক দিশ এটিও জড়িত হৈ থাকে। H.E. Batesএ তেওঁৰ ‘On Short Story’ গ্ৰন্থখনত চুটিগল্পৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰিছে- “It can deal with any subject under the sun, from the death of a horse to a young girl’s first love-affair, from the blossoming of a flower to great cataclysm.”^২

জাৰ্মান দাৰ্শনিক Max Weber ৰ মতে “সমাজতত্ত্ব হ’ল এনে এবিধ বিজ্ঞান যিয়ে সামাজিক ক্ৰিয়াসমূহৰ ব্যাখ্যাাত্মক অধ্যয়ন কৰাৰ চেষ্টা কৰে যাতে তাৰ প্ৰভাৱ আৰু কাৰকসমূহৰ বিষয়ে এটি স্পষ্ট সিদ্ধান্ত উপনীত হ’ব পৰা যায়”(Sociology is a science which attempts the interpretive understanding of social action in order thereby to arrive at a casual explanation of its course and effects)। সমাজতত্ত্ব শব্দটোৰ ইংৰাজী প্ৰতিশব্দ ‘Sociology’ শব্দটো লেটিন শব্দ ‘Societus’ আৰু গ্ৰীক শব্দ ‘Logos’ ৰ পৰা আহিছে। ‘Societus’ শব্দৰ অৰ্থ হৈছে ‘সমাজ’ আৰু ‘Logos’ শব্দৰ অৰ্থ হৈছে ‘বিজ্ঞানৰ অধ্যয়ন’। বুৎপত্তিগত অৰ্থত সমাজশাস্ত্ৰ হৈছে সমাজবিজ্ঞান বা সমাজৰ বিজ্ঞানসন্মত অধ্যয়ন। আন এটা লেটিন শব্দ ‘Socius’ ৰ পৰাও ‘Sociology’ শব্দটো অহা বুলি কিছুমান দাৰ্শনিকে মত আগবঢ়ায়। বিখ্যাত সমাজবিজ্ঞানী পি.এ. চ’ৰকিন (P.A. Sorokin), ৰবাৰ্ট মৰিছন মেকআইভাৰ (Robert Morrison Maclver), এলেন জিনচবাৰ্গ (Allen Ginsberg), ডেভিচ (Davis), অগবাৰ্ণ (Ogburn), ব’গাৰদাছ (Bogardus), জন মেৰিল (John Merrill)

আদিয়ে তেওঁলোকৰ বিভিন্ন লেখনি আৰু সমাজৰ বিভিন্ন উপাদানৰ অনুসন্ধানৰ জৰিয়তে সমাজবিজ্ঞান বিষয়টোক অত্যন্ত তত্ত্বগধুৰ কৰি তুলিছে। গতিকে সাধাৰণ অৰ্থত ক'ব পাৰি যে সমাজতত্ত্ব বা সমাজবিজ্ঞানে ব্যক্তিৰ আচৰণ দলীয় দিশৰ পৰা অৰ্থাৎ সামাজিক দিশৰ পৰা অধ্যয়ন কৰে। সমাজতত্ত্বক প্ৰধানতঃ দুটা ভাগত ভাগ কৰি অধ্যয়ন কৰা হয়- 'ব্যক্তিবাদী অধ্যয়ন' (Micro Study) আৰু 'সমষ্টিবাদী অধ্যয়ন' (Macro Study)। সমাজতত্ত্বৰ ব্যক্তিবাদী অধ্যয়নে ব্যক্তিৰ ক্ৰিয়া আৰু আন্তঃক্ৰিয়াৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি গঢ় লৈ উঠা সামাজিক ঘটনাৰ বিষয় সামৰি লয় আৰু সমষ্টিবাদী অধ্যয়নে সমাজৰ ঘটনা সমূহৰ এক বৃহৎ পৰ্যায়ৰ অধ্যয়নক বুজায়। অৰ্থাৎ সমষ্টিবাদী অধ্যয়নে সমাজ এখনৰ সংৰচনামূলক দিশৰ ওপৰত বেছি প্ৰাধান্য দিয়ে।

গতিকে, ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা ক'ব পাৰি যে সমাজতত্ত্বৰ মূল বিষয়বস্তু হ'ল সমাজ-জীৱন। আমাৰ এই গৱেষণা পত্ৰখনত যোগেশ দাসৰ 'বৰদেউতা' গল্পটিৰ আধাৰত ৰামধেনু যুগৰ অসমীয়া চুটিগল্পত প্ৰতিফলিত সমাজতাত্ত্বিক দিশটিৰ বিচাৰ-বিশ্লেষণ কৰা হ'ব।

অধ্যয়নৰ পৰিসৰ

অসমীয়া গল্প সাহিত্যৰ পৰিসৰ অত্যন্ত বহল। কম পৰিসৰৰ ভিতৰত ইয়াৰ অন্তৰ্গত গোটেইখিনি চুটিগল্পৰ আলোচনা কৰাটো অত্যন্ত দুৰূহ কাম হ'ব। সেয়েহে যোগেশ দাসৰ নিৰ্বাচিত গল্পকেইটামানৰ ওপৰত সামান্য আলোকপাত কৰাৰ লগতে বিশেষকৈ 'বৰদেউতা' গল্পটিৰ আধাৰত সমাজতত্ত্ব অৰ্থাৎ সমাজ-বাস্তৱতাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰাতেই আমাৰ এই গৱেষণা পত্ৰখনৰ পৰিসৰ সীমিত থাকিব।

অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য

সাহিত্যিকসকলক সমাজ এখনৰ পৰ্যবেক্ষক বুলিও ক'ব পাৰি। কাৰণ তেওঁলোকৰ লেখনিৰ মাজতো সঞ্চিত হৈ থাকে সমাজ এখনৰ শ শ বছৰৰ ইতিহাস। চুটিগল্পৰ মাজেৰে সমাজৰ বিভিন্ন দিশ সমগ্ৰ বিশ্বৰ আগত দাঙি ধৰা গল্পকাৰসকলো ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। অসমীয়া ভাষাতো বিভিন্ন সময়ৰ বিভিন্ন ঘটনাৰ আলমত সাহিত্যিকসকলে সাহিত্য ৰচনা কৰি আহিছে। এওঁলোকৰ ভিতৰত ৰামধেনু যুগৰ গল্পকাৰ যোগেশ দাসো অন্যতম। তেখেতৰ গল্পৰাজিত প্ৰকাশিত সমাজতাত্ত্বিক দিশটিৰ বিচাৰ-বিশ্লেষণ কৰাই আমাৰ এই গৱেষণা পত্ৰখনৰ মূল উদ্দেশ্য।

অধ্যয়নৰ পদ্ধতি

আমাৰ এই গৱেষণা পত্ৰখন প্ৰস্তুত কৰোঁতে বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতিৰ সহায় লোৱা হৈছে।

অধ্যয়নৰ উৎস

আমাৰ এই গৱেষণা পত্ৰখন প্ৰস্তুত কৰোঁতে যোগেশ দাসৰ গল্পখিনিক মুখ্য উৎসৰূপে আৰু গৌণ উৎসৰূপে বিভিন্ন লেখকৰ সমালোচনা বিষয়ক গ্ৰন্থ, প্ৰবন্ধ আৰু আলোচনীৰ সহায় লোৱা হৈছে।

মূল বিষয়ৰ আলোচনা

যোগেশ দাসৰ চমু পৰিচয়

১৯২৭ চনৰ ১ এপ্ৰিলত জন্মগ্ৰহণ কৰা ৰামধেনু যুগৰ এগৰাকী স্বনামধন্য গল্পকাৰ আৰু ঔপন্যাসিক তথা সাংবাদিক হ'ল যোগেশ দাস। ১৯৮৫ চনত অসম সাহিত্য সভাৰ বিহপুৰীয়া অধিবেশনৰ সভাপতি নিৰ্বাচিত হোৱাৰ উপৰিও যোগেশ দাস আন বহুতো সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠানৰ লগতো ওতঃপ্ৰোতভাৱে জড়িত আছিল। তেখেতে ১৯৫৩ চনত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা অসমীয়া সাহিত্যত এম.এ. ডিগ্ৰী লাভ কৰি সাংবাদিকতাৰে কৰ্মজীৱনৰ পাতনি মেলে। পৰৱৰ্তী সময়ত অধ্যাপনাৰ বৃত্তি গ্ৰহণ কৰি গুৱাহাটীৰ বি. বৰুৱা মহাবিদ্যালয়ৰ অসমীয়া বিভাগৰ মুৰব্বী অধ্যাপকৰূপে অৱসৰ গ্ৰহণ কৰে। যোগেশ দাসে লেখক হিচাপে আত্মপ্ৰকাশ কৰে বিংশ শতিকাৰ পঞ্চাছৰ দশকত।

তেখেতৰ প্ৰথমখন উপন্যাস 'কলপটুৱাৰ মৃত্যু' ১৯৫৩ চনত প্ৰকাশ পায়। ১৯৫৫ চনত প্ৰকাশিত দ্বিতীয়খন উপন্যাস 'ডাৰৰ আৰু নাই' 'নেশ্বনেল বুক ট্ৰাষ্ট'ৰ দ্বাৰা ভাৰতৰ প্ৰধান ভাষাসমূহলৈ অনূদিত হোৱাৰ পিছত তেখেত এজন শক্তিশালী লেখক হিচাপে প্ৰতিষ্ঠিত হয়।

যোগেশ দাসে ৰচনা কৰা উপন্যাস কেইখন হ'ল- 'সঁহাৰি পাই' (১৯৫৩), 'ডাৰৰ আৰু নাই' (১৯৫৫), 'নিৰুপায় নিৰুপায়' (১৯৬৩), 'জোনাকীৰ জুই' (১৯৬৪), 'এমুঠি ধূলি' (১৯৭০), 'হেজাৰ ফুল' (১৯৬৭), 'ছাঁ জুই খেদি' (১৯৬৯), 'এমুঠি ধূলি' (১৯৭০), 'উৎকৰ্ণ উপকৰ্ণ' (১৯৭০), 'নেদেখা জুইৰ ধোঁৱা' (১৯৭২), 'অবৈধ' (১৯৭২), 'নৰেশ, মালতী আৰু...' (১৯৭৭), 'সৰু সৰু টো' (১৯৭৯), 'ডাঙৰ দা আৰু চন্দন' (১৯৭৯), 'ৰজনী বিদূৰ' (১৯৮১), 'এই অৰণ্য' (১৯৮৩), 'কাগজৰ বাঘ আৰু মানুহৰ তেজ' (১৯৮৫), 'এনাজৰী' (১৯৮৭), 'নতুন কৰ্ণ' (১৯৮৭), 'চিৰিচ গছৰ ছাঁ' (১৯৮৭), 'নিষ্ঠুৰ সময়' (১৯৮৮), 'সংগ্ৰাম লগ্নে' (১৯৮৯), 'এজন খঙাল মানুহ' (১৯৮৯), 'পোহৰ বিচাৰি' (১৯৮৯), 'জতুগৃহ' (১৯৯১), 'একা বেঁকা' (১৯৯২), 'সোঁতৰ বিপৰীতে' (১৯৯২), 'আন্ধাৰৰ কিংবদন্তি' (১৯৯৩), 'সৃষ্টি আৰু বেদনা' (১৯৯৪)।

তেখেতৰ চুটিগল্প সংকলন কেইখন হ'ল 'কলপটুৱাৰ মৃত্যু' (১৯৫৩), 'পপীয়া তৰা' (১৯৫৬), 'আন্ধাৰৰ আঁৰে আঁৰে' (১৯৫৮), 'ত্ৰিবেণী' (১৯৬১), 'মদাৰৰ বেদনা' (১৯৬৩), 'হাজাৰ লোকৰ ভিৰ' (১৯৬৫)। এইবোৰৰ উপৰিও তেখেতে অনুবাদমূলক গ্ৰন্থকেইখনমানো ৰচনা কৰে, সেইকেইখন ক্ৰমে- 'আমাৰ কবি', ব্ৰাহ্মণ কন্যা', 'ৰবীন হুড আৰু বনে বনে'। যোগেশ দাসে ৰচনা কৰা আনকেইখন গ্ৰন্থ হ'ল 'Folklore of Assam' (১৯৭২), 'গল্পৰ কুঁকি', 'হেম বৰুৱা', 'সমকালীন গল্প' আদি।

১৯৮০ চনত 'পৃথিৱীৰ অসুখ' নামৰ গল্প সংকলনখনৰ বাবে যোগেশ দাসক সাহিত্য অকাডেমী বঁটাৰে সন্মানিত কৰা হয়। তদুপৰি ১৯৯৪ চনত অসমীয়া সাহিত্যলৈ আগবঢ়োৱা অৱদানৰ বাবে তেখেতক অসম উপত্যকা সাহিত্য বঁটা প্ৰদান কৰা হয়। তেখেতে ১৯৯৯ চনৰ ছেপ্টেম্বৰ মাহৰ ৯ তাৰিখে ইহলীলা সম্বৰণ কৰে।

‘ৰামধেনু’ যুগৰ চুটিগল্পৰ সাধাৰণ বৈশিষ্ট্য

দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধৰ সময়ত দেখা দিয়া কাগজৰ অভাৱে গোটেই দেশৰ সাহিত্য তথা সাংস্কৃতিক জীৱনৰ ওপৰত বিৰূপ প্ৰভাৱ পেলাইছিল। সেইখিনি সময়ত অসমৰ একমাত্ৰ জনপ্ৰিয় আলোচনী 'আৱাহন'এ একেৰাহে ভালেকেইবছৰমান ভাষা-সাহিত্যৰ সেৱা কৰিছিল। কিন্তু মহাযুদ্ধই পেলোৱা কুপ্ৰভাৱৰ ফলস্বৰূপে পিছলৈ আৱাহনৰ প্ৰকাশ অনিয়মীয়া হয়। ফলত লাহে লাহে অসমীয়া জীৱনৰ ওপৰত ইয়াৰ প্ৰভাৱ কমি আহে। আৰু সেইখিনি সময়তেই উদয় হয় 'ৰামধেনু' আলোচনী। ১৯৪০ চনৰ পৰা ১৯৭০ চনলৈ এই ত্ৰিশ বছৰৰ অসমীয়া সাহিত্যক ৰামধেনু আলোচনীয়ে সাঙুৰি লয়। বিশেষকৈ দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধ, ভাৰতৰ স্বাধীনতা সংগ্ৰাম, স্বাধীনতা লাভ, স্বাধীনতাৰ প্ৰতি মোহভংগ, অৰ্থনৈতিক সমস্যা আৰু অন্যান্য ৰাজনৈতিক আৰু সামাজিক ঘটনাই পৰিৱৰ্তন কৰা অসমীয়া সমাজ জীৱনে ইয়াৰ অগ্ৰগতিৰ পথত সহায়ক হিচাপে থিয় দিয়ে। তদুপৰি বিশ্বায়নে অনা আধুনিকতাই সামাজিক আৰু ব্যক্তিগত সম্পৰ্কত অনা অৱনতি, প্ৰমূল্যবোধৰ অৱক্ষয়, সাম্প্ৰতিক সংঘৰ্ষ, যুদ্ধই সৃষ্টি কৰা মুদ্ৰাস্ফিতি আৰু অনাটন, নতুন ধনাঢ্য শ্ৰেণীৰ সৃষ্টি আদিয়েও সেই সময়ৰ সমাজলৈ আমূল পৰিৱৰ্তন আনে। লগতে পাশ্চাত্যৰ বিভিন্ন সাহিত্যিক মতবাদবোৰেও অসমীয়া গল্প সাহিত্যক বৈচিত্ৰ্যময় কৰি তোলে- সমাজবাদ, বাস্তৱবাদ, মনঃস্তম্ভবাদ, অৱস্থিতিবাদ, অভিব্যক্তিবাদ, অধিবাস্তৱবাদ, চেতনাস্ৰোত আদি।

দিনক দিনে ৰামধেনুৰ জনপ্ৰিয়তা বাঢ়ি অহাত ইয়াৰ পাততেই সৃষ্টি হয় এদল নতুন লেখকৰ। ৰামধেনু আলোচনীত জীৱনৰ নতুন মূল্যবোধৰ আদৰ্শ আগত ৰাখি ভালেকেইজনমান নতুন গল্পকাৰে কলম হাতত তুলি লয়। তদুপৰি গল্পৰ প্ৰকাশ-ৰীতি আৰু বিষয়বস্তু চয়নৰ ক্ষেত্ৰতো তেওঁলোকে সাহসিকতাৰ পৰিচয় দিয়ে। কিন্তু ১৯৭০ চনমানৰ পৰা নানান সামাজিক, সাংস্কৃতিক মূল্যবোধৰ পৰিৱৰ্তনৰ কাৰণে অসমীয়া চুটিগল্পৰ ধাৰাটোৱেও মোট সলাবলৈ আৰম্ভ কৰে। সেয়েহে ইয়াৰ পৰৱৰ্তী কালৰ চুটিগল্পক ৰামধেনুৰ আওতালৈ অনা নহয়। ৰামধেনু যুগৰ

উল্লেখযোগ্য গল্পকাৰ কেইজনমান হ'ল- চৈয়দ আব্দুল মালিক, বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য, যোগেশ দাস, মহিম বৰা, সৌৰভ কুমাৰ চলিহা, ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়া, হোমেন বৰগোহাঞি, নিৰোদ চৌধুৰী, চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়া, স্নেহ দেৱী, নিৰুপমা বৰগোহাঞি, অতুলানন্দ গোস্বামী, শীলভদ্ৰ, মামণি ৰয়ছম গোস্বামী, নগেন শইকীয়া, অণিমা দত্ত, প্ৰবীণা শইকীয়া, গোবিন্দ প্ৰসাদ শৰ্মা, কুমুদ গোস্বামী, অপূৰ্ব শৰ্মা, ভদ্ৰেশ্বৰ শইকীয়া, ৰিজু হাজৰিকা, যতীন বৰা, লক্ষীন্দন বৰা আদি।

বামধেনু যুগৰ গল্পৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্যসমূহ তলত চমুকৈ উল্লেখ কৰা হ'ল-

১. সামাজিক দায়বদ্ধতা, সমাজ সচেতনতাৰ মূৰ্ত প্ৰকাশ।
২. মানৱীয় চেতনাৰ অধিক গুৰুত্ব।
৩. ব্যঙ্গৰ জৰিয়তে সমাজ সমালোচনা।
৪. মানৱীয় মনঃসুত্বৰ সাৰ্থক প্ৰকাশ।
৫. অভিব্যক্তিবাদ, অধিবাস্তৱবাদ, প্ৰগতিবাদ আদিৰ দৰে অন্যান্য মতবাদসমূহৰ প্ৰকাশ।

যোগেশ দাসৰ নিৰ্বাচিত গল্পৰ সমাজতাত্ত্বিক আলোচনা

যোগেশ দাসে সদায় অতি সহজ-সৰল ভাষাত কথাবস্তু উপস্থাপন কৰি স্বাভাৱিক পৰিৱেশ ৰচনাৰ মাজেদিয়েই সৰু-সুৰা ঘটনা এটিকো আকৰ্ষণীয় ৰূপত পৰিস্ফুট কৰিবলৈ যত্ন কৰিছিল। তেওঁৰ কলমেদি নিগৰি অহা কিছুমান চৰিত্ৰ ভাৱবিলাসী হোৱাও পৰিলক্ষিত হয়। বিংশ শতিকাৰ আধুনিক যুগত বিজ্ঞানে কিছুমান মানুহৰ মনত পৰম্পৰা আৰু নতুনত্বৰ ভাৱধাৰাৰ মাজত সংশয়ৰ সৃষ্টি কৰে। অৰ্থনৈতিক, ৰাজনৈতিক আৰু জৈৱিক আদি নানান সমস্যাৰে ভাৰাক্ৰান্ত সমাজৰ এই লোকসকলৰ মনত উদাসীনতা আৰু একাকিত্বই লাহে লাহে বাহৰ পাতিবলৈ আৰম্ভ কৰে। এই ক্ষেত্ৰত ত্ৰৈলোক্যনাথ গোস্বামীৰ উক্তিটো প্ৰাধান্যযোগ্য- “এই দল লোক কথা-চহকী, নিষ্কৰ্মা আৰু সহজ সুখানুসৰণৰ আকাংক্ষাৰ পিছে পিছে চুচুক-চামাককৈ খোজ লোৱা দুৰ্বল ব্যক্তি। পাৰ্থিৱ সুখ আৰু সম্ভোগৰ তৃপ্তি এওঁলোকে সহজতে লাভ নকৰে কিয়নো ইঞ্জিত বস্তু লাভ কৰাৰ কাৰণে এওঁলোকৰ সাহস আৰু কাৰ্যদক্ষতা দুয়োটাৰে অভাৱ। ব্যৰ্থতা এওঁলোকৰ জীৱনত আছে কিন্তু এই ব্যৰ্থতাৰ মাজত ভাগি পৰিবলৈকো এওঁলোকৰ স্বতন্ত্ৰ ব্যক্তিত্বৰ মূল্য নাই। জীৱনৰ ৰংগমধত এওঁলোকে এবাৰ বা দুবাৰ ভূমুকি মাৰি শেষত বিস্মৃতিৰ কোলাত আত্মসমৰ্পণ কৰে”^৩। সেই সময়ৰ অসমীয়া সমাজৰ এনেধৰণৰ চৰিত্ৰসমূহে যোগেশ দাসৰ গল্পত স্থান লাভ কৰা দেখা যায়। সমাজৰ এই দিশসমূহ প্ৰকাশ কৰোঁতে তেওঁ কেতিয়াবা কেতিয়াবা ব্যঙ্গ আৰু বক্ৰাঘাতকো আধাৰ হিচাপে লৈছে। যুদ্ধৰ কৰলত পৰি আৰ্থিকভাৱে জুৰুলা হৈ পৰা সমাজখনৰ চিত্ৰও তেওঁৰ গল্পত ফুটি উঠিছে।

যোগেশ দাসে ৰচনা কৰা ‘অজটিল’ এটি নাতিদীৰ্ঘ গল্প। ইয়াৰ কাহিনীও তেনেই সাধাৰণ আৰু কলা-কৌশলো বিচিত্ৰতাহীন। কমলেশ্বৰে বন্ধুবৰ জীৱনক তাৰ বিয়াৰ নিমন্ত্ৰণ জনাইছে। আৰু তাৰ লগে লগেই কমলাই তাক সিহঁতৰ ঘৰত ৰাতি এসাঁজ খাবলৈ মাতিছে। জীৱন মেল-মিটিং আদিত ব্যতিব্যস্ত হৈ থকা মানুহ হ'লেও কমলাহঁতৰ ঘৰলৈ যায়। সিহঁতৰ ঘৰত সি কমলাক নিচেই ওচৰতে পোৱাত তাইৰ ইংগিত বুজি পায়। পিছত কমলাৰ দেউতাকৰ লগত কথা পাতিব বুলি তাইক আশ্বাস দি সিদিনা সি তাৰ পৰা গুচি যায়। গল্পটোৰ মাজেদি কোনোধৰণৰ কম্প্লেকচিটা বা জটিলতা, তাড়না বা অনুভূতিৰ গাঢ়তা আদি ফুটি উঠা নাই। গল্পটোত জীৱনে কমলাক বিয়া কৰাব নে নকৰাব সেই বিষয়েও সি সন্দেহান হৈ পৰা দেখা যায়। ইয়াৰ জৰিয়তেই গল্পকাৰে মানুহৰ অন্তৰ্গত দ্বন্দ্বৰ মানসিক অৱস্থা ফুটাই তুলিবলৈ যত্ন কৰিছে। কিন্তু জীৱনৰ নিষ্ফলতা আৰু উদাসীনতাৰ মাজত কৰ্তব্য-অকৰ্তব্যৰ দ্বন্দ্ব উদ্ভাসিত হোৱা দেখা নাযায়।

যোগেশ দাসৰ ‘কলপটুৱাৰ মৃত্যু’, ‘পীতাম্বৰৰ প্ৰত্যাহৰ্তন’ আৰু ‘টেমেকা’- এই তিনিটা গল্পৰ বৈশিষ্ট্য একেধৰণৰ। ত্ৰৈলোক্য নাথ গোস্বামীৰ মতে- “বিষয়বস্তু, চৰিত্ৰাংকন আৰু লেখকৰ দৃষ্টিভংগীৰ ফালৰ পৰা এই গল্প তিনিটাৰ মাজত কিছু সাদৃশ্য আছে”^৪। গল্প তিনিটাৰ ধনীৰাম, পীতাম্বৰ আৰু মহীধৰ নামৰ চৰিত্ৰকেইটা অত্যন্ত দুৰ্বল প্ৰকৃতিৰ। এওঁলোকৰ দুৰ্বলতাবোৰক অভাৱী জীৱনে কৰা নিপীড়নৰ ফল বুলি ক'ব নোৱাৰি, এইবোৰ হ'ল তেওঁলোকৰ জন্মগত দুৰ্বলতা। ধনীৰাম বোলা চৰিত্ৰটোৰ ৰূপেশ্বৰীৰ প্ৰতি যি আদৰ ভালপোৱাৰ ভাৱ জাগি উঠিছে

সেয়া বৰবোপাৰ কোপ দৃষ্টিত নিমিষতে ধূলিৰ লগত মিহলি হৈ পৰিছে। পীতাম্বৰৰ দুৰ্বলতা হ'ল পৌৰুষত্বৰ তেজহীনতাৰ দুৰ্বলতা আৰু মহীধৰৰ দুৰ্বলতা হ'ল স্ত্ৰীৰ ওচৰত নিজকে আত্মসমৰ্পণ কৰাৰ দুৰ্বলতা। 'কলপটুৱাৰ মৃত্যু' গল্পটোত ৰূপেশ্বৰী নামৰ মাউৰী ছোৱালীজনীক ধনীৰামে মৌজাদাৰৰ ঘৰৰ কাম কৰা ছোৱালী হিচাপে লৈ আহে। পৰৱৰ্তী সময়ত তাইৰ ৰূপত মুগ্ধ হৈ মৌজাদাৰৰ বৰপুতেক অসৎ কামত লিপ্ত হয়। যাৰ ফলস্বৰূপে ৰূপেশ্বৰী অন্তঃসত্ত্বা হয়। মৌজাদাৰৰ ঘৰৰ সন্মান হানি হয় বুলি সগৰ্ভা ৰূপেশ্বৰীৰ হাতত দুশ টকা গুঁজি দি ধনীৰামৰ লগত পঠাই দিয়ে। গল্পটোত অন্তঃসত্ত্বা ৰূপেশ্বৰীক পত্নী হিচাপে গ্ৰহণ কৰাত ধনীৰামৰ মনত কোনোধৰণৰ প্ৰতিক্ৰিয়া দেখা নাযায়। কিন্তু গল্পটোত প্ৰয়োগ হোৱা ব্যঙ্গ আৰু বৰ্ণোক্তিৰ কাৰণে ঘটনাবোৰ জীৱন্ত হৈ পৰিছে। যোগেশ দাসৰ 'কলপটুৱাৰ মৃত্যু' আৰু 'টেমেকা' গল্প দুটাত ব্যঙ্গ আৰু 'পীতাম্বৰৰ প্ৰত্যাবৰ্তন' গল্পটোত হাস্যৰসৰ প্ৰাধান্য পৰিলক্ষিত হয়।

যোগেশ দাসৰ 'পোৰা সোণ' আৰু 'জোনাক নিশাৰ আন্ধাৰ' গল্প দুটাত বিমলা আৰু হাজৰিকানী চৰিত্ৰ দুটা সবলতা আৰু দুৰ্বলতাৰ প্ৰতীক। বিমলাই এফালে নিজৰ জীৱনৰ ভুলবোৰ স্বীকাৰ কৰি সাহসৰ পৰিচয় দিছে কিন্তু আনফালে পৰনিন্দাৰ ভয়ত চাকৰিৰ পৰা ইস্তফা দি দুৰ্বল মানসিকতাৰ পৰিচয় দিছে। তেনেদৰে হাজৰিকানী চৰিত্ৰটোও অন্তৰ্দ্বন্দ্বত ভুগিছে। বিবাহৰ পিছতো হাজৰিকানীয়ে ৰাতি গিৰিয়েকৰ অনুপস্থিতিত জীৱেশ কাকতিৰ লগত পুখুৰীৰ পাৰলৈ ফুৰিবলৈ গৈছে। তাই গিৰিয়েকৰ আগত কাকতিৰ লগত থকা পূৰ্বপৰিচয়ৰ কথা কেতিয়াও উলিওৱা নাই। দুখন জগতত বিচৰণ কৰা হাজৰিকানী কাকতিৰ চকুত সদায় সাঁথৰ হৈয়েই বৈ গৈছে। ইফালে দাসৰ সৈতে বিমলাই মিল দিয়াত তাৰ প্ৰাণৰ স্পন্দন বাঢ়ি গৈছে। এনেদৰেই দ্বিধা-দ্বন্দ্বৰ মাজেদি 'পোৰা সোণ' আৰু 'জোনাক নিশাৰ আন্ধাৰ' গল্প দুটা আগবাঢ়িছে।

তেওঁৰ 'ডাৱৰ আৰু নাই' গল্পটোত নাৰী মনৰ সুন্দৰ প্ৰতিচ্ছবি এখনি দেখিবলৈ পোৱা যায়। গল্পটোত অনুপমাই মদাহী গিৰিয়েক হীৰেনৰ লগত অতি তিক্ততাৰে এবছৰ সংসাৰ কৰাৰ পিছত বিদ্ৰোহী হৈ উঠিছে। হীৰেনক তাই সহ্য কৰিব নোৱাৰা হৈ পৰিছে আৰু লাহে লাহে কু-পথলৈ গতি কৰিছে। কিন্তু শেষত অনুপমাই নিজৰ ভুল বুজি উঠাত হীৰেনৰ সৈতে পাৰ কৰা পূৰ্বপ্ৰীতিৰ কথা সুঁৱৰি ভুলৰ স্বীকাৰোক্তি কৰিছে। তাই অনুতাপত উচুপি উঠাও দেখা গৈছে। হীৰেনৰো লাহে লাহে পৰিৱৰ্তন হৈছে, তাৰ মাজত গঢ়ি উঠিছে হৃদয়তা। যোগেশ দাসে এই গল্পটোৰ জৰিয়তে অনুপমাৰ মানসিক দ্বন্দ্ব আৰু হীৰেনৰ মানসিক পৰিৱৰ্তনৰ ছবিখন স্পষ্ট ৰূপত তুলি ধৰিছে। কিন্তু লেখকে হীৰেনৰ এনে পৰিৱৰ্তনৰ কোনো কাৰণ গল্পটোত দেখুওৱা নাই। ইয়াক কোনো এটি ঘটনাৰ মাজেদি তুলি ধৰা হ'লে 'ডাৱৰ আৰু নাই' গল্পটোৰ সৌষ্ঠৱ আৰু বাঢ়িলেহেঁতেন। গাৰ্হস্থ্য জীৱনৰ মানসিক অশান্তিবোৰ সুন্দৰ ৰূপত ফুটি উঠা 'বৰুৱানী' গল্পটোও যোগেশ দাসৰ সাৰ্থক সৃষ্টি। এগৰাকী অধ্যাপকৰ পত্নী তথা ল'ৰা-ছোৱালীৰ মাক হোৱাৰ পিছতো বৰুৱানীয়ে মনত শান্তি অনুভৱ কৰিব পৰা নাই। কাৰণ গিৰিয়েকে কেৱল কিতাপৰ মাজতেই মগ্ন হৈ থাকে। কিতাপৰ পোক যেন স্বামীৰ আদৰ্শবাদ তাই বুজিবলৈ চেষ্টা কৰা নাই। কল্পনা আৰু ভাব বিলাসৰ মাজত তেওঁৰ ঘৰখনৰ প্ৰতি তিতা লাগি আহে। মাতৃত্বৰ স্নেহ-পৰশেও বৰুৱানীৰ জ্বলন্ত বুকুৰ পোৰণি কমাৰ পৰা নাই। গল্পটোত লেখকে বৰুৱানীৰ জীৱনটোৰ মনোবৈজ্ঞানিক বিশ্লেষণ আগবঢ়াবলৈ যত্ন কৰিছে। কিন্তু এই বিশ্লেষণ দ্বন্দ্ব-বিস্ময়ৰ যোগেদি উত্থাপিত নোহোৱাত লেখকে কাহিনীৰ সকলো দিশ বৰুৱানীৰ ওপৰত জাপি দিয়া যেন বোধ হয়। কিয়নো গল্প সাহিত্যত কোনো কাৰ্য বা ঘটনাৰ আধাৰতহে চৰিত্ৰৰ মানসিক ক্ৰিয়া-প্ৰতিক্ৰিয়াসমূহক পাঠকৰ বিশ্বাসযোগ্য ৰূপত দাঙি ধৰা হয়, যিটো 'ডাৱৰ আৰু নাই'ত পৰিলক্ষিত হোৱা নাই। তদুপৰি বৰুৱানীৰ চৰিত্ৰটোও সিমান এটা সাহসী আৰু নিৰ্ভীক নহয়।

'পৰকীয়া' গল্পটোতো নাৰী মনৰ সুন্দৰ প্ৰতিচ্ছবি ফুটি উঠিছে। ত্ৰৈলোক্যনাথ গোস্বামীৰ ভাষাত- "পৰকীয়া'ত নন্দিতাৰ মানসিক প্ৰশান্তি আছে কিন্তু ছাত্ৰৰ লুলুৰ দৰে তাইৰ চৰিত্ৰত মানৱতাবোধৰ স্পৰ্শ নাই। কেমুৰ 'এডালটেৰি' গল্পৰ নায়িকাৰ দৰে তাইৰো অন্তৰত মুক্তিৰ হেঁপাহ আছে"। কিন্তু তাই গিৰিয়েকক শোৱাপাটীতেই এৰি থৈ যোৱা নাই। দাম্পত্য জীৱনৰ সীমাৱদ্ধতাৰ বাহিৰৰ বহল পৃথিৱীখনৰ মাদকতা বিচাৰিও নন্দিতাই বাহিৰলৈ ওলাই যোৱা নাই। গল্পটোত নন্দিতাৰ প্ৰাণৰ যি আকুলতা প্ৰকাশ পাইছে, সেয়া ব্যক্তিকেন্দ্ৰিক নহয়। লেখকে তাইৰ যোগেদি সমগ্ৰ নাৰী জীৱনক প্ৰতিনিধিত্ব কৰিছে। কিন্তু লেখকৰ এই অভিপ্ৰেত অস্পষ্ট।

'আন্ধাৰৰ আঁৰে আঁৰে' গল্পটোত যোগেশ দাসে আধুনিক সমাজৰ অন্ধকাৰ দিশটো তুলি ধৰিছে। আধুনিক

সমাজখনৰ প্ৰতিনিধিস্বৰূপ সৰোজ আৰু ৰাণুৰ অবৈধ মিলনৰ ফলত অনাকাঙ্ক্ষিতভাৱে জন্ম হোৱা মদনেশ্বৰ ডেকাবৰুৱা চৰিত্ৰটোৰ যোগেদি লেখকে সৰলতাৰ প্ৰকাশ কৰিছে। সৰোজে লাহে লাহে ৰাণুৰ জীৱনৰ পৰা আঁতৰি যোৱাৰ বাবে তাই মদনক বুকুত সাৰটি লৈ ৰে'লেৰে অজানা-অচিন ঠাইলৈ যাত্ৰা কৰিছে। অন্ধকাৰ ভৱিষ্যৎ জীৱনৰ মাজত সোমাই পৰিব লাগিব বুলি জানিও তাই কিন্তু ঘৰৰ পৰা ওলাই গৈছে। পৰৱৰ্তী সময়ত এই মদনেশ্বৰ ডেকাবৰুৱাই ৰাণুৰ অন্ধকাৰ ভৱিষ্যৎ জীৱন পোহৰাই তোলা দেখা যায়। অসহায়-অবলা মানুহৰ প্ৰতি মদনেশ্বৰ ডেকাবৰুৱা অতিশয় দয়াপ্ৰণয়। গল্পটোৰ মাজেদি লেখকে নাৰী-নিৰ্যাঁতনৰো প্ৰতিবাদ কৰিছে।

‘ছিন্নমূল’ গল্পটোত মানসিক দ্বন্দ্ব তথা জীৱনৰ ঘাত-প্ৰতিঘাত তুলি ধৰাত লেখক সফল হৈছে। তুফান মেইলৰ কণ্ঠাঙ্কৰ ভগনীয়া টোটাৰামে পত্নী আৰু ল'ৰা-ছোৱালীক দিল্লীত এৰি থৈ অসমলৈ আহিছে। তাৰ অনুপস্থিতিত ঘৈণীয়েকে আন পুৰুষৰ সৈতে পৰকীয়া কৰি ঘৰৰ পৰা পলাই গৈছে। শেষত টোটাৰামে সিহঁত দুয়ো প্ৰেমিক-প্ৰেমিকাক আশ্ৰিত বিচাৰি উলিয়াই খঙৰ ভমকত হত্যা কৰি ল'ৰা-ছোৱালী দুটাক অসমলৈ লৈ আহে। কিন্তু অসমত সি পুলিচৰ তত ধৰা পৰে। পৰিয়ালক পোহপাল দিয়াৰ বাবে নিজ জন্মভূমিৰ পৰা দূৰণিৰ জাইলৈ আহিবলগীয়া হোৱা টোটাৰামৰ জীৱনলৈ নামি অহা বিপৰ্যয় দৈৱৰ বিপাক। দ্বিধা-দ্বন্দ্বত জৰ্জৰিত হৈ সি হিতাহিত জ্ঞান হেৰুৱাই পেলোৱাৰ ফলত শত্ৰুৰ ওপৰত নিষ্ঠুৰভাৱে প্ৰতিশোধ লৈছে। যোগেশ দাসে ‘ছিন্নমূল’ গল্পটোত টোটাৰাম চৰিত্ৰটো অতি স্পষ্ট ৰূপত আৰু বাস্তৱসন্মতভাৱে তুলি ধৰিছে। আনহাতে প্ৰকাশৰীতি তথা পঠনৰ ফালৰ পৰাও গল্পটো ৰুচিসম্পন্ন হৈছে।

যোগেশ দাসৰ ‘বৰদেউতা’ গল্পটোৰ সমাজতাত্ত্বিক আলোচনা

‘বৰদেউতা’ গল্পটো যোগেশ দাসৰ আন গল্পবোৰতকৈ ব্যতিক্ৰমধৰ্মী আৰু তেওঁৰ সফল সৃষ্টি। বহুতো সমালোচক আৰু সম্পাদকে তেওঁৰ কলপটুৱাৰ মৃত্যু গল্পটোৰ উচ্চ প্ৰশংসা কৰি শ্ৰেষ্ঠ গল্প বুলি কৈছে যদিও আংগিকৰ ফালৰ পৰা বৰদেউতা গল্পটোহে সেই পৰ্যায়ৰ। বৰদেউতা গল্পটোৰ বৰ্ণনাৰীতি অলপ সৰল হ'লেও বিষয়বস্তু তথা ভাৱ-ব্যঞ্জনাৰ ফালৰ পৰা যথেষ্ট অৰ্থৱহ আৰু গভীৰ। বৰদেউতা গল্পটোত ভালেকেইটা চৰিত্ৰৰ সমাৱেশ ঘটিছে যদিও বৰদেউতা, ৰমেশ, ৰাজেশ্বৰী আৰু তাইৰ জীয়েক মায়াহে বহুমুখী চৰিত্ৰ।

গল্পকাৰে বৰদেউতা গল্পটোত সমাজখনক বিশ্লেষণাত্মক দৃষ্টিভংগীৰে নিৰীক্ষণ কৰিবলৈ যত্ন কৰিছে। কিন্তু তাকে কৰিবলৈ গৈ তেওঁ ভাষাৰ নগ্নতাৰ আশ্ৰয় লোৱা নাই। বাস্তৱ সমাজৰ দীন-দৰিদ্ৰ মানুহখিনিৰ সপোনবোৰ গজালি মেলাৰ আগতেই মৰহি যায়। এনেধৰণৰ কথা প্ৰচাৰ কৰা মানুহৰ অভাৱ নাই, কিন্তু তেওঁলোকলৈ সহায়ৰ হাত আগবঢ়োৱা মানুহৰহে অভাৱ। তদুপৰি অকালতেই বৈধৱ্যৰ শূলত পৰা নাৰীৰ জীৱন-প্ৰক্ৰিয়াক লেখকে ৰাজেশ্বৰীৰ মাজেৰে অতি সুন্দৰ ৰূপত গল্পটোত তুলি ধৰিছে- “মাজতে ৰাজেশ্বৰীহঁতৰ টান অৱস্থা হৈছিল যেন লাগে। আৰ্জনৰ তেনে কোনো পথ নাই। কাৰো পৰা একো সহায়ো নাপায়। সামান্য মাটি কেডৰাই আৰু খুৰাব নোৱাৰা হৈ আহিছে। তাৰো ভালেখিনি মাটি বেচি দি হেনো মাকে মায়াৰ পিন্ধা-উৰাৰ খৰচ যোগাৰ কৰিবলগীয়া হৈছিল।”

কিন্তু এনেধৰণৰ অকাল দৰিদ্ৰ পৰিয়ালৰ ৰাজেশ্বৰী আৰু তাইৰ জীয়েক মায়াৰ দুৰ্বলতাৰ সুযোগ লৈ সমাজে নানান কুৎসা ৰটিছে- “ৰাজেশ্বৰীক এনেয়েও ভাল চকুৰে চোৱা মানুহৰ সংখ্যা কম। তেওঁৰ প্ৰসংগ উত্থাপিত হ'লেই প্ৰায় মানুহে ভোকাহি মৰাৰ দৰে কৈ উঠে, ‘সেইজনী? কেনেকৈ চলেহে, কেনেকৈ চলে? দুটা আধা-ফুটী খেৰীঘৰ ভাড়াত দি মাহ-দিন চলিব পাৰে নে? তাৰো ভাড়া পায় নে? ব্যৱসায় চলায়, বুইছা, ব্যৱসায়ঙ্গ বহুত কিবাকিবি বেচে, বহুত কিবাকিবি’। তেতিয়া কোনোবাই কয়, ‘সেইবাৰ কি হৈছিল? পুলিচ আহি ওলোৱা নাছিল নে? হেঃ।”

প্ৰতিখন সমাজতেই ৰমেশৰ নিচিনা স্বাৰ্থপৰ প্ৰতিনিধি কিছুমান থাকেই। সমাজখনক নৈতিকভাৱে সৎ আৰু পৰিত্ৰ কৰি ৰখাৰ দায়িত্ব যেন কেৱল তেওঁলোকৰেই। দৰাচলতে কাম-বন নথকা এই মানুহবোৰে সমাজক পহৰা দিয়াৰ আঁৰত থাকে স্বাৰ্থপৰতা। প্ৰকৃত জ্ঞানহীন এই মানুহবোৰৰ চিন্তাশক্তিৰে দুখীয়াৰ জীৱন-যত্নৰ মূল ঢুকি নাপায়গৈ। ঘটনা এটা ওপৰে ওপৰে চোৱা পাতল যুক্তিপূৰ্ণ মানসিকতাৰ এই মানুহবোৰে সমাজৰ বৰমূৰীয়া হোৱাৰ সপোন দেখে। বৰদেউতা গল্পটোৰ ৰমেশকো এনে আওতাৰ ভিতৰলৈ আনিব পাৰি। ৰাজেশ্বৰীৰ বিষয়ে ৰমেশে

বৰদেউতাক সুধিছে- “ছাৰ, যিজনী মানুহ বেয়া, ধৰক- বিপথগামিনী, তাইৰ ল'ৰা-ছোৱালী জানো ভাল হ'ব পাৰে। ”

গাভৰু ছোৱালী এজনীৰ সৈতে অকালতে গিৰীয়েক ঢুকোৱা ৰাজেশ্বৰীৰ সংসাৰখন কেনেকৈ চলিছে, সিহঁত দুবেলা-দুমুঠি খাবলৈ পাইছে নে নাই, তাক লৈ কিন্তু কোনেও চিন্তা কৰা নাই। তাইৰ নিচিনা দীন-দৰিদ্ৰ বিধৱা এগৰাকী আৰু জীয়েক মায়াৰ চৰিত্ৰত হোৱা সামান্য নৈতিক স্বলনৰ ছাঁটোতে সিহঁতে বাঘটো দেখা পাইছে। ৰমেশহঁতৰ মতে ৰাজেশ্বৰীক কঠোৰ শাস্তি বিহিবই লাগে। তাৰ বাবে বৰদেউতাকক পতিয়ন নিয়াবলৈ ৰমেশে আকৌ সিহঁতৰ চৰিত্ৰৰ ব্যাখ্যা কৰিছে “ধৰক ছাৰ, মায়াৰ নিচিনা ছোৱালী ৰাজেশ্বৰীৰ নিচিনা তিৰোতাৰ তত্ত্বাৱধানত ডাঙৰ-দীঘল হৈছে, তাইৰ ওপৰত ৰাজেশ্বৰীৰ প্ৰভাৱ নপৰিব নে?”

নগৰখনত বিহু পতা, পূজা উপলক্ষে থিয়েটাৰ পতা, মেল-মিটিং পতা, নেতা-মন্ত্ৰীক আদৰা আদি কামত সদায় আগভাগ লোৱা সমাজসেৱক ৰমেশ সমাজখনৰ নৈতিকতাক লৈ সদায় অতিশয় চিন্তিত। কিন্তু তাক কেতিয়াও ৰাজেশ্বৰীৰ আৰ্থিক দুৰৱস্থাৰ খবৰ লোৱা দেখা পোৱা নগ'ল। তদুপৰি মায়াই বৰদেউতাৰ আগত কোৱা কথাখিনিৰ পৰা গম পোৱা যায় যে ৰমেশৰ ওচৰলৈ সহায় বিচাৰি যোৱা মায়াক সি কুপ্ৰস্তাৱ দিছিল। সহায়ৰ প্ৰতিদান হিচাপে মায়াই নিজৰ মান-সম্ৰম সকলো জলাঞ্জলি নিদিয়াত সি আকৌ আহিছে বৰদেউতাৰ ওচৰলৈ ৰাজেশ্বৰীৰ বিৰুদ্ধে ফুচুলাবলৈ। বৰদেউতাৰ ওচৰত ৰমেশৰ আগত থিয় হৈ মায়াই কৈছে- “আমাৰ ঘৰৰ অৱস্থা দেখি মই সহ্য কৰিব নোৱাৰি লাজ-মান কাটি কৰি থৈ মানুহ এঘৰলৈ সহায় বিচাৰি গৈছিলোঁ। সেইখন ঘৰ আমাৰ ইয়াৰ সমাজৰ মুখাফুটা; তেওঁলোকে সমাজৰ নৈতিকতা দিনে-ৰাতিয়ে পহৰা দি থাকে। সহায় মই নাপালোঁ। পালোঁহেঁতেন, যদিহে বিনিময়ত দাম দিবলৈ প্ৰস্তুত হ'লোঁহেঁতেন। কিন্তু মই প্ৰস্তুত নাছিলো। কাৰ ঘৰলৈ গৈছিলোঁ কেঁদিয়ে ৰমেশদা? ”

এটা কথা মন কৰিবলগীয়া যে গল্পকাৰে নাৰী সমাজৰ প্ৰতিনিধি হিচাপে থিয় কৰোৱা মায়া চৰিত্ৰটো সাহসী আৰু নিৰ্ভীক। তাই সমাজক ভয় কৰা নাই। লগতে সমাজৰ বিভিন্ন দিশ বিশ্লেষণ কৰিব পৰা ক্ষমতাও তাইৰ আছে। ঘৰখনক জীয়াই ৰখাৰ দায়িত্ব তাই লৈছে। ৰমেশহঁতে বিপথগামিনী বুলি প্ৰচাৰ চলোৱা মায়াক কিন্তু অতিকৈ ভদ্ৰ আৰু নম্ৰ ছোৱালী হিচাপেহে দেখা গৈছে। বৰদেউতাক পিতৃজ্ঞান কৰি তেওঁৰ চুলিত তাই হাত বুলাই দিছে। বৰদেউতাৰ ওচৰলৈ মায়াই কিয় আহিছিল বুলি কৰা প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়াত ৰমেশে খতমত খাইছে- “তাইৰ চকুৱে-মুখে বৈ যোৱা তাচ্ছিল্যৰ ছায়া মোৰ চকুত পৰিল। তাই ক'লে, “আপুনি তেখেতৰ ছাত্ৰ, সেয়ে আপোনালোকৰ লগ লগাৰ পথ, নহয় জানো? তেখেত এজন গুণী, জ্ঞানী, ত্যাগী শিক্ষক, আৰু মই বা আমি হ'লো ক'ৰবাৰ কিবা; গতিকে আমাৰ তেনেকুৱা লগ লগাৰ কোনো পথ নাই, এয়েতো? কিন্তু আপুনি পাহৰি নেযাব, এখেত মোৰ বৰদেউতা, একেবাৰে নিজা নহ'লেও সম্বন্ধত এখেত মোৰ পিতৃৰ ককায়েক, সেইটো নিশ্চয় আমাৰ লগ লগাৰ এটা ভাল পথ, আৰু মই পথেৰেই আহিছোঁ। শেষৰ কথাখিনি তাইৰ মুখৰ পৰা বেছ কঠোৰভাৱেই ওলাল। ”

লেখকে অৱতাৰণা কৰা বৰদেউতা চৰিত্ৰটোৱে সমাজৰ ভাল দৃষ্টিভংগীৰ মানুহখিনিক প্ৰতিনিধিত্ব কৰিছে। ৰমেশে তেওঁৰ ওচৰলৈ পৰামৰ্শ বিচাৰি যোৱাত উত্তৰ হিচাপে কোৱা কথাখিনি প্ৰণিধানযোগ্য- “তোমালোকে ঘৰটোকে জুই লগাই দিব পাৰা, তাতে ৰাজেশ্বৰীকো জাপি দিব পাৰা, আনকি মায়াকো বিচাৰি আনি সেই জুইতে পেলাই দিব পাৰা। কিন্তু তাৰ পৰা সমস্যাৰ সমাধান নহয়। মায়াহঁতে কিয় এনে কৰিছে- যদি সঁচাই সেইবোৰ কৰিছে, তাক বিচাৰ কৰি প্ৰতিকাৰ কৰিব নোৱাৰিলে ৰাজেশ্বৰী, মায়া, ইহঁত ওলায়ে থাকিব। ৰমেশ এই পিনৰ পৰাহে কথাটো সমাজে চিন্তা কৰা উচিত। ”

বৰদেউতাই কোৱা এই কথাখিনিক গল্পকাৰৰ জীৱন-দৰ্শন বুলিও ক'ব পাৰি। তেওঁ কোৱা কথাষাৰ চিন্তাশীল মানসিকতাৰ প্ৰকাশ। সমাজত দুৰাৱস্থাত ভুগি থকা মানুহখিনিক দোষ দি একো লাভ নাই। তেওঁলোকৰ ৰোগৰ মূল বিচাৰি উলিয়াব নোৱাৰিলে ডাল-পাত কাটি ৰোগ নিৰাময়ৰ চেষ্টা কৰাটো তেনেই বৃথা।

বিষয়বস্তুৰ ফালৰ পৰা যোগেশ দাসৰ বৰদেউতা গল্পটো অন্যতম। তদুপৰি আংগিকৰ ফালৰ পৰাও গল্পটো আটিল। কথাবস্তু বৰ্ণনাৰ ভাৰসাম্য, বসপূৰ্ণ প্ৰকাশ আৰু অতৃপ্ত স্বাদ প্ৰদান কৰিব পৰা গুণ থাকিলেই চুটিগল্প এটি সুখপাঠ্য হৈ উঠে। ড° প্ৰদাদ কুমাৰ বৰুৱাই যোগেশ দাসৰ বৰদেউতা গল্পটোৰ সন্দৰ্ভত কৰা উক্তিখিনি প্ৰণিধানযোগ্য - “যোগেশ দাসৰ বৰদেউতা গল্পৰ কথাবস্তু ভাৰসাম্যযুক্ত আৰু সেইবাবে গল্পটোৱে পাঠকক পৰিণতিমুখী উৎকণ্ঠাৰে উৎকণ্ঠিত কৰি তুলিবলৈ সক্ষম হৈছে। সেইদৰে গল্পটোৰ বৰ্ণনাভংগীও সাৱলীল আৰু অতি বাস্তৱধৰ্মী; যাৰ ফলত গল্পটোৱে বাস্তৱ মানুহৰ জীৱনৰ বৈচিত্ৰ্যৰ সন্ধান দি পাঠকৰ মনত পুলক জগাব পাৰিছে।

গল্পটোৰ শেহৰ ইংগিতময় ভাবনাই পাঠকক এনেদৰে চিন্তা কৰিবলৈ বাধ্য কৰায় যে সমাজ সংস্কাৰৰ নামত নৈতিক মূল্যবোধত গুৰুত্ব দি বিপ্লৱ কৰিব খোজা ৰমেশ নামৰ যুৱকজন সঁচাই বিপ্লৱী নে এজন ভণ্ড যুৱক? এই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ বিচাৰি পাঠকে এক অতৃপ্ত বসানুভূতি অনুভৱ কৰে”^৬।

পৰিশেষত ইয়াকেই ক’ব পাৰি যে বিষয়বস্তু নিৰ্বাচন, বৰ্ণনাভংগী তথা আংগিক কলা-কৌশলৰ ফালৰ পৰা বৰদেউতা গল্পটো কেৱল যোগেশ দাসৰ গল্পসমূহৰ ভিতৰতেই নহয়, অসমীয়া গল্প সাহিত্যৰ ভিতৰতে এটি সাৰ্থক চুটিগল্প।

উপসংহাৰ

ৰামধেনু যুগৰ বিশিষ্ট গল্পকাৰ যোগেশ দাসৰ ৰচনা-ৰীতি সৰল আৰু অলংকাৰবিহীন। তেওঁৰ বেছিভাগ গল্পই এনেধৰণৰ ৰচনা-ৰীতিৰে ৰচিত। মাথোঁ দুই-চাৰিটা গল্পতহে প্ৰকাশৰীতি সৰস হৈ উঠা পৰিলক্ষিত নহয়। তেওঁ তেনেই সাধাৰণ বিষয়বস্তুক লৈও কিছুমান গল্প ৰচনা কৰিছে। কিন্তু তেনেধৰণৰ কাহিনীৰ মাজত বিচিত্ৰতা বা নতুনত্বও তেওঁ বিচাৰি যোৱা নাই। কেইটামান গল্পৰ বৰ্ণনা-ৰীতি নিচেই সাধাৰণ আৰু কাহিনীও চৰিত্ৰৰ কথোপকথনৰ মাজেদি আগবাঢ়ি গৈ পৰিসমাপ্তি লাভ কৰিছে। যোগেশ দাসৰ ‘কলপটুৱাৰ মৃত্যু’, ‘টেমেকা’, ‘গিৰী ওহা মে’, ‘ছিন্নমূল’, ‘বৰদেউতা’ আদি গল্পত শৈল্পিকতাৰ সুন্দৰ প্ৰকাশ ঘটিছে। তেওঁৰ গল্পৰ চৰিত্ৰবোৰ মানসিক দ্বন্দ্ব-সংঘাতৰ মাজত আৱদ্ধ যদিও সেয়া ভালদৰে ফুটি উঠা দেখা নাযায়। কিন্তু সেইবুলি তেওঁৰ গল্পৰ মোহনীয় গুণ কিছুমানো নথকা নহয়। চিত্ৰধৰ্মী বাস্তৱ বৰ্ণনা আৰু নাট্যগুণধৰ্মিতাই যোগেশ দাসৰ গল্পক এক অনন্য মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছে। তেওঁৰ গল্পৰ বৰ্ণনাভংগীয়ে সদাপৰিচিত বাস্তৱ পৰিৱেশ একোটা ৰচনা কৰিব পাৰে। ড° প্ৰমোদ কুমাৰ বৰুৱাৰ ভাষাত “সেইবাবে দাসৰ গল্পত গভীৰ জীৱন জিজ্ঞাসাৰ অভাৱ হ’লেও আৰু দাসৰ গল্পত জীৱনৰ গভীৰতম বাৰ্তা (Massage) নাই যদিও বৰ্ণনাভংগীৰ মাধুৰ্য আৰু নাট্যগুণধৰ্মিতাৰ বাবেই দাসৰ গল্পৰ স্বীকৃতি সদায় থাকিব”^৭। ভালদৰে নিৰীক্ষণ কৰিলে গম পোৱা যায় যে দাসৰ গল্পৰ বিষয়বস্তু আৰু আংগিকগত বৈশিষ্ট্য বহু পৰিমাণে আৱাহন যুগৰ গল্পৰ সমধৰ্মী। তেওঁৰ গল্প সন্দৰ্ভত ত্ৰৈলোক্যনাথ গোস্বামীৰ মতটিও প্ৰণিধানযোগ্য - “চেক্‌খভৰ গল্পৰ মাজেদি কোনো এটা কমপ্লেকচক শীৰ্ষবিন্দুলৈ লৈ যোৱা হয়। দাসৰ কেইটামান গল্পতো কমপ্লেকচেৰে পীড়িত চৰিত্ৰ আছে কিন্তু এইবোৰ চৰিত্ৰৰ কাৰ্যৰ মাজত কমপ্লেকচৰ প্ৰভাৱ অব্যাহত ৰখা হোৱা নাই। স্ত্ৰী-পুৰুষৰ আকৰ্ষণৰ ছবি তেওঁ আঁকিছে। ক’তো ক’তো এই আকৰ্ষণ আগতে গঢ়ি উঠা আকৰ্ষণ। কিন্তু প্ৰকৃত প্ৰেমৰ গভীৰতা তেওঁ ক’তো দেখুওৱা নাই। আত্মিক প্ৰয়োজনৰ ওপৰত তেওঁৰ হয়তো আস্থা কম। সেইবাবে তেওঁ দৈহিক প্ৰয়োজনৰ ওপৰলৈ উঠাৰ চেষ্টা নকৰে”^৮। সদৌ শেষত ক’ব পাৰি যে যোগেশ দাসৰ গল্পৰ বিশেষত্ব হ’ল সৰল বাকভংগীৰ জৰিয়তে জটিল ঘটনাৰ সৰলতৰ প্ৰকাশ। তেওঁৰ প্ৰকাশৰীতিৰ মাজত বিচিত্ৰতা নাথাকিলেও বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতেই মাধুৰ্যতা আছে।

পাদটীকা

১. শৰ্মাদলৈ, হৰিনাথঃ ‘সাহিত্য-প্ৰৱেশ’, পঞ্চম প্ৰকাশ, নৱেম্বৰ, ২০১৫, পৃ ৫।
২. বৰা, মহেন্দ্ৰঃ ‘সাহিত্য উপক্ৰমণিকা’, সপ্তম প্ৰকাশ, জুলাই, ২০১৫, পৃ ১৩৩।
৩. গোস্বামী, ত্ৰৈলোক্য নাথঃ ‘আধুনিক গল্প সাহিত্য’, পুনৰ প্ৰকাশ, ২০১৭, পৃ ১৫৫।
৪. গোস্বামী, ত্ৰৈলোক্য নাথঃ প্ৰাগুক্ত, পৃ ১৫৬।
৫. গোস্বামী, ত্ৰৈলোক্য নাথঃ প্ৰাগুক্ত, পৃ ১৫৮।
৬. বৰুৱা, প্ৰমোদ কুমাৰঃ ‘অসমীয়া চুটি গল্পৰ অধ্যয়ন’, পুনৰ মুদ্ৰণ, ২০১২, পৃঃ ২১৯।
৭. বৰুৱা, প্ৰমোদ কুমাৰঃ প্ৰাগুক্ত, পৃ ২৫৫।
৮. গোস্বামী, ত্ৰৈলোক্য নাথঃ প্ৰাগুক্ত, পৃ ১৫৯।

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী

অসমীয়া

গগৈ, লীলা (সম্পা.)	: আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ পৰিচয়, বনলতা, পাণবজাৰ, গুৱাহাটী, ২০০২
গগৈ, হৃদয়ানন্দ (সম্পা.)	: বামধেনুৰ শ্ৰেষ্ঠ গল্প, জ্যোতি প্ৰকাশন, গুৱাহাটী, ১৯৯৯
গগৈ, হৃদয়ানন্দ (সম্পা.)	: উত্তৰ বামধেনু যুগৰ নিৰ্বাচিত গল্প, জ্যোতি প্ৰকাশন, গুৱাহাটী, ১৯৯৯
গোস্বামী, ত্ৰৈলোক্যনাথ	: আধুনিক গল্প সাহিত্য, বাণী প্ৰকাশ প্ৰাইভেট লিমিটেড, গুৱাহাটী, ২০১৭
দত্ত, উদয়	: চুটিগল্প, ষ্টুডেন্টচজ্জ ষ্ট'ৰ্চ, গুৱাহাটী, ১৯৯৫
নেওগ, মহেশ্বৰ	: অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ২০০০
বৰগোহাঞি, হোমেন (সম্পা.)	: অসমীয়া গল্প সংকলন, প্ৰথম খণ্ড, অসম প্ৰকাশন পৰিষদ, গুৱাহাটী, ২০০৪
বৰা, মহেন্দ্ৰ	: সাহিত্য আৰু সাহিত্য, ষ্টুডেন্টছ ষ্টোৰ্চ, গুৱাহাটী, ১৯৯৭
বৰা, মহেন্দ্ৰ	: সাহিত্য উপক্ৰমণিকা, বনলতা, ডিব্ৰুগড়, ২০১৫
বৰুৱা, প্ৰহ্লাদ কুমাৰ	: অসমীয়া চুটি গল্পৰ অধ্যয়ন, বনলতা, ডিব্ৰুগড়, ২০১২
ভট্টাচাৰ্য, পৰাগ কুমাৰ	: গল্পৰ প্ৰসংগ আৰু অসমীয়া গল্প সাহিত্য, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ১৯৯৩
ভৰালী, শৈলেন (সম্পা.)	: শ্ৰেষ্ঠ অসমীয়া চুটিগল্প, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ২০২১
শইকীয়া বৰা, লীলাৱতী (সম্পা.)	: অসমীয়া চুটিগল্পৰ প্ৰবাহ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়, গুৱাহাটী, ২০০৩
শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ	: অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত, সৌমাৰ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ২০০৬

ইংৰাজী গ্ৰন্থ

Hudson, W. H.

: 'An Introduction to the Study of Literature', Kalyani Publishers, New Delhi, 1983.

লেখক : মিনহাজুল আবেদিন, কমাৰ ভাস্কৰ বৰ্মা সংস্কৃত আৰু প্ৰাচীন অধ্যয়ন বিশ্ববিদ্যালয়, নলবাৰী

Email : minhajulabedin522@gmail.com

শংকৰদেৱৰ কীৰ্ত্তন-ঘোষাত প্ৰতিফলিত কৃষ্ণ ভক্তিঃ এক বিশ্লেষণাত্মক অধ্যয়ন

অখিল কুমাৰ বৰা

সংক্ষিপ্ত সাৰ

অসমীয়া সমাজ-সংস্কৃতিত শংকৰদেৱৰ স্থান অনন্য। কেৱল ধৰ্ম প্ৰচাৰক হিচাপেই নহয়, তেওঁ আছিল প্ৰকৃত অৰ্থতেই এজন সমাজ সংস্কাৰক তথা অসমীয়া সাহিত্য-সংস্কৃতিৰো প্ৰাণ প্ৰতিষ্ঠাপক। ‘কীৰ্ত্তন-ঘোষা’ হৈছে অসমীয়া সাহিত্যলৈ এইজন মহান ব্যক্তিবৈ এক অনন্য অৱদান। এই পুথিখন শংকৰদেৱৰ জীৱনৰ এক দীৰ্ঘকালৰ প্ৰচেষ্টাৰ ফলাফল। তেওঁ নিজৰ ধৰ্ম-জীৱনৰ আগচোৱা কালতে অৰ্থাৎ বৰদোৱাত থকা সময়তে ‘দ্বাদশ স্কন্ধ ভাগৱত’, ‘শ্ৰীমদ্ভাগৱত গীতা’, ‘ব্ৰহ্ম পুৰাণ’, ‘পদ্ম পুৰাণ’ আদি হিন্দু শাস্ত্ৰৰ সাৰ সংগ্ৰহ কৰি ‘কীৰ্ত্তন-ঘোষা’ৰ অধিকাংশ অংশই ৰচনা কৰে। পৰৱৰ্তী সময়ত তেওঁ কোচ ৰজা নৰনাৰায়ণৰ ৰাজসভাত থকা কালত এইখনি পুথি সম্পূৰ্ণ কৰে।

মূলতঃ একশৰণ হৰিনাম ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে অত্যন্ত প্ৰয়োজনীয় ভক্তিতত্ত্বৰ প্ৰকাশেই ‘কীৰ্ত্তন-ঘোষা’ৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য আছিল। সেয়েহে হিন্দু ধৰ্মত ভগৱান হিচাপে প্ৰতিষ্ঠিত হৰি বা কৃষ্ণ চৰিত্ৰটোক শংকৰদেৱে এই পুথিখনৰ বিভিন্ন স্থানত অতি শক্তিশালী ধৰণেৰে উপস্থাপিত কৰিছে। শংকৰদেৱৰ কৃষ্ণ বা হৰি ভক্তিৰ গভীৰতাই ‘কীৰ্ত্তন-ঘোষা’ক এক অলৌকিক সৌন্দৰ্যময় ৰূপত প্ৰতিষ্ঠিত কৰিছে।

ভাৰতীয় সমাজ-সংস্কৃতিত কৃষ্ণ চৰিত্ৰটো এটা উল্লেখযোগ্য চৰিত্ৰ। ভাৰতীয় ধৰ্ম দৰ্শনত এই চৰিত্ৰটোৱে ভগৱানৰ স্থান অধিকাৰ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। শংকৰদেৱেও ‘কীৰ্ত্তন-ঘোষা’ত এই চৰিত্ৰটোক ভগৱানৰ স্থানত প্ৰতিষ্ঠিত কৰিছে। পুথিখনত কৃষ্ণ চৰিত্ৰটোৰ প্ৰতিফলন কেনেদৰে দেখুৱাইছে, এই সম্পৰ্কে এক আলোচনা আগবঢ়োৱাই হৈছে প্ৰস্তাৱিত গৱেষণা প্ৰবন্ধটোৰ প্ৰধান লক্ষ্য।

প্ৰস্তাৱিত গৱেষণা প্ৰবন্ধটোৱে উন্মোচন কৰিবলগীয়া দিশসমূহ হৈছে এনেধৰণৰ-

১. ‘কীৰ্ত্তন-ঘোষা’ত প্ৰতিফলিত শংকৰদেৱৰ কৃষ্ণ ভক্তি,
২. ‘কীৰ্ত্তন-ঘোষা’ত প্ৰতিফলন ঘটা কৃষ্ণ চৰিত্ৰটোৰ দ্বাৰা সংঘটিত বিভিন্ন লীলা আদি।

প্ৰস্তাৱিত গৱেষণা প্ৰবন্ধটো প্ৰস্তুত কৰোঁতে মূলতঃ বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতিৰ সহায় লোৱা হ’ব।

বীজ শব্দ : কীৰ্ত্তন-ঘোষা, শংকৰদেৱ, কৃষ্ণ।

প্ৰস্তাৱনা

অসমীয়া সমাজ-সংস্কৃতিত শংকৰদেৱৰ স্থান অনন্য। কেৱল ধৰ্ম প্ৰচাৰক হিচাপেই নহয়, তেওঁ আছিল প্ৰকৃত অৰ্থতেই এজন সমাজ সংস্কাৰক তথা অসমীয়া সাহিত্য-সংস্কৃতিৰো প্ৰাণ প্ৰতিষ্ঠাপক। ‘কীৰ্ত্তন-ঘোষা’ হৈছে

অসমীয়া সাহিত্যলৈ এইজন মহান ব্যক্তিবৈ এক অনন্য অৱদান। এই পুথিখন শংকৰদেৱৰ জীৱনৰ এক দীৰ্ঘকালৰ প্ৰচেষ্টাৰ ফলাফল। তেওঁ নিজৰ ধৰ্ম-জীৱনৰ আগচোৱা কালতে অৰ্থাৎ বৰদোৱাত থকা সময়তে 'দ্বাদশ স্কন্ধ ভাগৱত', 'শ্ৰীমদ্ভাগৱত গীতা', 'ব্ৰহ্ম পুৰাণ', 'পদ্ম পুৰাণ' আদি হিন্দু শাস্ত্ৰৰ সাৰ সংগ্ৰহ কৰি 'কীৰ্ত্তন-ঘোষা'ৰ অধিকাংশ অংশই ৰচনা কৰে। পৰৱৰ্তী সময়ত তেওঁ কোচ ৰজা নৰনাৰায়ণৰ ৰাজসভাত থকা কালত এইখনি পুথি সম্পূৰ্ণ কৰে।

মূলতঃ একশৰণ হৰিনাম ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে অত্যন্ত প্ৰয়োজনীয় ভক্তিতত্ত্বৰ প্ৰকাশেই 'কীৰ্ত্তন-ঘোষা'ৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য আছিল। সেয়েহে হিন্দু ধৰ্মত ভগৱান হিচাপে প্ৰতিষ্ঠিত হৰি বা কৃষ্ণ চৰিত্ৰটোক শংকৰদেৱে এই পুথিখনৰ বিভিন্ন স্থানত অতি শক্তিশালী ধৰণেৰে উপস্থাপিত কৰিছে। শংকৰদেৱৰ কৃষ্ণ বা হৰি ভক্তিৰ গভীৰতাই 'কীৰ্ত্তন-ঘোষা'ক এক অলৌকিক সৌন্দৰ্যময় ৰূপত প্ৰতিষ্ঠিত কৰিছে।

ভাৰতীয় সমাজ-সংস্কৃতিত কৃষ্ণ চৰিত্ৰটো এটা উল্লেখযোগ্য চৰিত্ৰ। ভাৰতীয় ধৰ্ম দৰ্শনত এই চৰিত্ৰটোৱে ভগৱানৰ স্থান অধিকাৰ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। শংকৰদেৱেও 'কীৰ্ত্তন-ঘোষা'ত এই চৰিত্ৰটোক ভগৱানৰ স্থানত প্ৰতিষ্ঠিত কৰিছে।

অধ্যয়নৰ গুৰুত্ব আৰু উদ্দেশ্য

অসমৰ জনজীৱনত কীৰ্ত্তন ঘোষাৰ স্থান যথেষ্ট উচ্চ। কেৱল ধৰ্মীয় গ্ৰন্থ বুলিয়েই নহয়, অসমীয়া সাহিত্যৰ মধ্য যুগৰ সাহিত্যিক সমল হিচাপেও এই গ্ৰন্থখনৰ যথেষ্ট গুৰুত্ব আছে। কাব্যিক সৌন্দৰ্যৰ ফালৰ পৰাও এই গ্ৰন্থখন অতুলনীয়। সেইদৰেই ভাৰতবৰ্ষৰ ইতিহাসত সবাতোকৈ চৰ্চিত চৰিত্ৰসমূহৰ ভিতৰত অন্যতম হৈছে শ্ৰীকৃষ্ণ চৰিত্ৰটো। হিন্দু ধৰ্মৰ সনাতন পৰম্পৰাত কৃষ্ণ হৈছে ভগৱান। কীৰ্ত্তন ঘোষাত শংকৰদেৱে কৃষ্ণ চৰিত্ৰটোক এক উচ্চতৰ স্থানত অধিষ্ঠিত কৰি ভগৱানৰ মৰ্যাদা প্ৰদান কৰিছে। শংকৰদেৱৰ কৃষ্ণ ভক্তিৰ সুপ্ৰকাশে গ্ৰন্থখনক এক অপৰূপ সৌন্দৰ্যময়তা প্ৰদান কৰিছে। ভাৰতীয় সনাতন হিন্দু ধৰ্মৰ ভগৱান কৃষ্ণ চৰিত্ৰটোক শংকৰদেৱে 'কীৰ্ত্তন ঘোষা'ত কৰা উপস্থাপন সম্পৰ্কে আলোচনা কৰাৰ যথেষ্ট অৱকাশ আছে। সেয়েহে, 'শংকৰদেৱৰ কীৰ্ত্তন-ঘোষাত প্ৰতিফলিত কৃষ্ণ ভক্তিঃ এক বিশ্লেষণাত্মক অধ্যয়ন' শীৰ্ষক বিষয়টোৰ যথেষ্ট গৱেষণীয় গুৰুত্ব আছে।

ভাৰতীয় প্ৰেক্ষাপটত শ্ৰীকৃষ্ণ চৰিত্ৰটোৰ আলোচনা, 'কীৰ্ত্তনঘোষা'ত প্ৰতিফলিত শংকৰদেৱৰ কৃষ্ণ ভক্তি, আদি দিশৰ বিশ্লেষণেই হৈছে এই গৱেষণা প্ৰৱন্ধটোৰ মূল উদ্দেশ্য।

অধ্যয়নৰ পদ্ধতি

এই গৱেষণামূলক প্ৰৱন্ধটো প্ৰস্তুত কৰোঁতে মূলতঃ বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতি প্ৰয়োগ কৰা হৈছে।

অধ্যয়নৰ উৎস

গৱেষণামূলক প্ৰবন্ধটো প্ৰস্তুত কৰিবলৈ অধ্যয়নৰ উৎস হিচাপে বিভিন্ন গ্ৰন্থৰাজি, ইণ্টাৰনেট আদিৰ সহায় লোৱা হৈছে।

অধ্যয়নৰ পৰিসৰ

ভাৰতীয় প্ৰেক্ষাপটত শ্ৰীকৃষ্ণ আৰু কীৰ্তন ঘোষাত শংকৰদেৱৰ কৃষ্ণ ভক্তি সম্পৰ্কীয় আলোচনাক এই অধ্যয়নৰ পৰিসৰে সামৰি লৈছে।

মূল বিষয়ৰ আলোচনা

ভাৰতীয় প্ৰেক্ষাপটত শ্ৰীকৃষ্ণ :

কৃষ্ণ চৰিত্ৰটো এটা ঐতিহাসিক চৰিত্ৰ। বহুতো পণ্ডিতে এই চৰিত্ৰটো ইতিহাসত প্ৰকৃততে আছিলনে ই এটা কাৰ্জনিক চৰিত্ৰ, এই সম্পৰ্কে বিভিন্ন বাকবিতণ্ডাত লিপ্ত হৈছে। দাৰ্শনিক কৃষ্ণ, বাসুদেৱ কৃষ্ণ, মহাভাৰতৰ কৃষ্ণ, বৃন্দাবনৰ গোপাল কৃষ্ণ, গোপিনীৰ মনোহৰণকাৰী কৃষ্ণ, যোদ্ধা কৃষ্ণ- একেজনেই নে বেলেগ বেলেগ চৰিত্ৰ, এই লৈ পণ্ডিতসকলৰ মাজত মতান্তৰ দেখিবলৈ পোৱা যায়। ঊনবিংশ শতিকাৰ পাশ্চাত্য পণ্ডিতসকলে এক ঐতিহাসিক চৰিত্ৰ হিচাপে কৃষ্ণক স্বীকৃতি দিব খোজা নাছিল। তেওঁলোকৰ মতে ইংৰাজসকল অহাৰ আগলৈকে ভাৰতীয় সভ্যতা প্ৰায় নাছিলেই, সেয়েহে তেওঁলোকে বহুৰূপী শ্ৰীকৃষ্ণ এক কাৰ্জনিক চৰিত্ৰ বুলি মত প্ৰকাশ কৰিছিল। ইয়াৰ উপৰিও তেওঁলোকে যীশুখৃষ্টৰ শিশুকালৰ লগত কৃষ্ণৰ শিশুকালৰ মিশ্ৰণ ঘটোৱা হৈছিল বুলিও মত প্ৰকাশ কৰিছিল। উল্লেখযোগ্য যে, পাশ্চাত্য পণ্ডিত পি. জৰ্জিয়ে কৃষ্ণৰ লগত সংযুক্ত ভাৰতীয় ইতিহাসৰ বিভিন্ন নামসমূহ পাশ্চাত্যৰ বিভিন্ন নামৰ পৰা উদ্ভূত বুলি ক'ব খোজে।^১ তেওঁৰ মতে, পশ্চিমৰ জুদাৰ পৰা যাদৱ, জনৰ পৰা অৰ্জুন আদি নামৰ সৃষ্টি হৈছে। সেইদৰেই ফাৰকুহাৰ, উইলিয়াম জ'ন্স, হেবাৰ, ফুকাৰ আদি পাশ্চাত্যৰ পণ্ডিতেও কৃষ্ণক এক কাৰ্জনিক চৰিত্ৰ বুলি ক'ব খোজে।

বহুতে কৃষ্ণক ভগৱানৰ প্ৰধান দহোটা অৱতাৰৰ মাজত স্থান নিদি পূৰ্ণব্ৰহ্ম ৰূপত স্থান দি পূজা কৰে। আনহাতে কিছুমানে অৱশ্যে ভগৱানৰ প্ৰধান দহোটা অৱতাৰৰ ভিতৰৰ এটা হালিৰামৰ স্থানত কৃষ্ণক স্থান দিয়াও দেখা যায়। মাধৱদেৱে 'নামঘোষা'ৰ 'নাম অন্য়'ত কৃষ্ণ শব্দৰ অৰ্থ বহলৰূপত ব্যাখ্যা কৰিছে এনেদৰে-

কৃষ্ হেন শব্দ ইটো পৃথিৱী-বাচক ভৈল

ণ আনন্দত প্ৰবৰ্ত্তয়।

দুইৰো এক পদ ভৈলে

পৰমব্ৰহ্ম-ৰূপ কৃষ্ণ

^১. ভূঞা, খৰ্গেশ্বৰ। কৃষ্ণবিষেণবাসুদেৱ। পৃ- ৬

অৰ্থাৎ, কৃষ্ণ শব্দৰ অৰ্থ হৈছে পৃথিৱীবাচক আৰু গৰ অৰ্থ হৈছে আনন্দ। কৃষ্ণ নামটোৰ তাত্ত্বিক অৰ্থ হৈছে সমগ্ৰ পৃথিৱীৰেই আনন্দৰ আধাৰ, পৰম আনন্দ, সদানন্দ, নিত্যানন্দ। আনহাতে, কৃষ্ণ ধাতুৰ অৰ্থ হৈছে আকৰ্ষণ কৰা। অৰ্থাৎ, কৃষ্ণৰ গাত সকলোকে আকৰ্ষণ কৰিব পৰা গুণ বিদ্যমান হৈ আছে। কৃষ্ণ চৰিত্ৰটোক বিভিন্নজনে বিভিন্ন ধৰণেৰে বিচাৰ কৰিছে। কোনোবাজনৰ বাবে যদি কৃষ্ণ পুৰুষোত্তম, আন কাৰোবাৰ বাবে তেওঁ কপটৰ মূল হোৱা। সেইদৰেই কাৰোবাৰ মতে কৃষ্ণ চৰিত্ৰটো ভাৰতীয় ৰাজনীতিৰ আদিতম সূত্ৰধাৰ। কোনোবাই কৃষ্ণ চৰিত্ৰত দেখা পায় লাম্পট্য; ভক্তসকলে আকৌ বৃন্দাবনৰ লাম্পট্যৰ মাজতে পৰমপুৰুষৰ লীলা বিচাৰি পায়।

খ্ৰীষ্টপূৰ্ব ১০০০ অব্দমান বা তাৰো কিছু আগৰপৰা কৃষ্ণ চৰিত্ৰ লিখিত ৰূপত বিশেষভাৱে চৰ্চিত হৈছিল বুলি ধৰা হয়।^৩ অৱশ্যে তাৰো ৫০০ বছৰমানৰ পিছলৈ কৃষ্ণ পৰমেশ্বৰৰূপে পূজিত হোৱা নাছিল।^৪ প্ৰাচীন ভাৰতৰ দেৱতাৰ ধাৰণা কৃষ্ণৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰতিফলিত হৈছিল। অৱশ্যে, পৰৱৰ্তী সময়ত কৃষ্ণ চৰিত্ৰটো কেৱল দেৱতাৰ ধাৰণাৰ মাজতে সীমাবদ্ধ হৈ নাথাকিল, ইয়াৰ উত্তৰণ ঘটিল পৰমেশ্বৰৰ পৰ্যায়লৈকে। সেয়েহে কৃষ্ণ চৰিত্ৰটোৰ দুটা প্ৰধান ৰূপ দেখা যায়- ঐতিহাসিক আৰু আধ্যাত্মিক।

কৃষ্ণ চৰিত্ৰটোৰ ঐতিহাসিকতা আৰু ইয়াৰ ওপৰত আৰোপ কৰা ইশ্বৰত্বৰ ধাৰণা প্ৰাচীন ভাৰতীয় শাস্ত্ৰসমূহৰ বৰ্ণনাৰ ওপৰতহে নিৰ্ভৰশীল। প্ৰাচীন সময়তবিশ্বৰ অন্য প্ৰান্তৰৰ সৈতে ভাৰত ভূখণ্ডৰ সংযোগ প্ৰায় নাছিলেই বুলি ক'ব পাৰি। সমসাময়িক সময়ৰ যাতায়াত তথা যোগাযোগ ব্যৱস্থাৰ অসুচলতাই আছিল ইয়াৰ প্ৰধান কাৰক। সেয়েহে ভাৰতৰ ঋষিমুনিসকলে ভাৰত ভূখণ্ডকেই পৃথিৱী বুলি ভাবিছিল। সেয়েহে, এই পৃথিৱীখনৰ বাবে তেওঁলোকে এক ধৰ্মীয় পৰম্পৰাৰ সৃষ্টি কৰি লৈছিল। এই ধৰ্মীয় পৰম্পৰাৰ আধাৰতেই গঢ় লৈ উঠিছিল দেৱতা তথা ইশ্বৰৰ ধাৰণা। এনেদৰেই এসময়ত কৃষ্ণ চৰিত্ৰটোৰ ওপৰত ইশ্বৰত্ব আৰোপ কৰা হৈছিল। পৃথিৱীৰ অন্যান্য প্ৰান্তৰ ক্ষেত্ৰটো একে কথাই খাতে। মুঠৰ ওপৰত এটা কথা ঠিক যে, ইশ্বৰ বা তেনে সত্তাৰ অস্তিত্ব সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ নকৰে। কৃষ্ণ চৰিত্ৰটোও ইশ্বৰ হয় নে নহয়, সেয়াও সংখ্যাগৰিষ্ঠতাই নিৰ্ধাৰণ নকৰে, ই নিৰ্ভৰ কৰে বিশ্বাসৰ ওপৰত। বিশ্বাসৰ আধাৰতেই গঢ় লৈ উঠে ধৰ্মীয় চেতনাবোৰে। ফলত কৃষ্ণৰ নিছিনা বিভিন্ন ধৰ্মীয় পৰম্পৰাৰ বিভিন্ন চৰিত্ৰবোৰে ইশ্বৰত্বৰ স্থান লাভ কৰে।

মুঠৰ ওপৰত কৃষ্ণ চৰিত্ৰটো সম্পৰ্কত যি বিশ্লেষণেই কৰা নহওক, এই চৰিত্ৰটোক কাৰ্জনিক বুলি বহু পণ্ডিতে মত প্ৰকাশ কৰিলেও বেছিসংখ্যক পণ্ডিতেই কিন্তু কৃষ্ণক এক ঐতিহাসিক ব্যক্তি হিচাপে মানি লৈছে। ভাৰতত তেওঁৰ আবিৰ্ভাৱ যি সময়ত হৈছিল, সেই সময়ত দেশত বিচিত্ৰ ৰাজনৈতিক পৰিবেশ বিৰাজমান আছিল।

^২. নাম-ঘোষা, পৃ-৭০৫

^৩. ভূঞা, খৰ্গেশ্বৰ। কৃষ্ণ যদুমণি। পৃ- ১২

^৪. প্ৰাগুক্ত পৃ- ১২

এই বিচিত্র ৰাজনীতিৰ সকলোবোৰ বাধা-বিঘিনি অতিক্ৰম কৰি কৃষ্ণই নিজকে শ্ৰেষ্ঠতম পুৰুষৰ স্থানত অধিস্থিত কৰিব পাৰিছিল আৰু পৰৱৰ্তী সময়ত সেয়েহে মানৱ কৃষ্ণই ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণলৈ উন্নিত হ'ব পাৰিছিল।

কীৰ্তন যোষাত শংকৰদেৱৰ কৃষ্ণ ভক্তি

কীৰ্তন যোষা হৈছে শংকৰদেৱৰ সাহিত্যিক জীৱনৰ এক কীৰ্তিস্তম্ভস্বৰূপ। অসমৰ নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ মূল ধৰ্মগ্ৰন্থসমূহৰ ভিতৰত স্থান লাভ কৰা এই গ্ৰন্থখনৰবিভিন্ন খণ্ডবোৰ শংকৰদেৱৰ মৃত্যুৰ পাছত আহোম ৰাজ্যৰ বিভিন্ন অঞ্চল তথা হাজো, বৰপেটা, কালজাৰ, ভৱানীপুৰ আদি বিভিন্ন ঠাইত সিঁচৰিত হৈ আছিল। পিছত শংকৰদেৱৰ প্ৰিয় শিষ্য তথা ধৰ্মৰ উত্তৰাধিকাৰ মাধৱদেৱে ভাগিনীয়েক ৰামচৰণ ঠাকুৰক এই সিঁচৰিত হৈ থকা খণ্ডবোৰ একগোট কৰিবলৈ দায়িত্ব দিয়ে। প্ৰায় এবছৰমান সময় বিভিন্ন অঞ্চল পৰিভ্ৰমণ কৰাৰ পিছত ১৫১৮ শকৰ জেঠ মাহত কোচবেহাৰত ৰামচৰণ ঠাকুৰে মাধৱদেৱৰ হাতত সম্পূৰ্ণ কীৰ্তন- যোষা পুথিখনি অৰ্পন কৰে।^৬

শংকৰদেৱৰ দ্বাৰা প্ৰৱৰ্তিত একশৰণ হৰিনাম ধৰ্মৰ মূল আধাৰেই আছিল কৃষ্ণভক্তি বা হৰিভক্তি। শংকৰদেৱে বহু দেৱ-দেৱীৰ পূজাক বিৰোধিতা কৰিছিল। তেওঁ বিশ্বাস কৰিছিল যে, সমগ্ৰ পৃথিৱীৰ এজনেই মাত্ৰ ভগৱান আছে, তেওঁ হ'ল কৃষ্ণ বা নাৰায়ণ বা হৰি। সমসাময়িক ভাৰতবৰ্ষৰ বিভিন্ন প্ৰান্তত গঢ় লৈ উঠা ভক্তি আন্দোলনৰ সৈতে ঘনিষ্ঠ হৈ তেওঁ অসমৰ জনগণক এনেদৰেই এজন মাত্ৰ দেৱতাক উপাসনা কৰাৰ পথ দেখুৱালে। এই ক্ষেত্ৰত তেওঁ কৃষ্ণক সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ দেৱৰ আসনতো অধিস্থিত কৰিলে। শংকৰদেৱে তেওঁৰ অমৰ সৃষ্টি 'কীৰ্তন- যোষা'ত সেয়েহে নিজৰ কৃষ্ণভক্তিৰ স্বৰূপ প্ৰকাশ কৰিবলৈ অহৰ্নিশে প্ৰচেষ্টা কৰিছিল। তেওঁ সেয়েহে কীৰ্তন- যোষাৰ প্ৰথমটো যোষাতেই ভগৱান হৰিৰ প্ৰশস্তি কৰিছে এনেদৰে-

“জয় হৰি গোৱিন্দ নাৰায়ণ ৰাম কেশৱ হৰি।

ৰাম ৰাম কেশৱ হৰি।”^৭

ইয়াৰ পিছতেই কবি শংকৰদেৱে তেওঁৰ আৰাধ্য দেৱতা নাৰায়ণৰ শ্ৰেষ্ঠত্বৰ বৰ্ণনা দিবলৈ কাৰ্পণ্য কৰা নাই। তাৰেই প্ৰতিফলন পোৱা যায় পুথিখনৰ প্ৰথমটো পদত এনেদৰে-

“প্ৰথমে প্ৰণামো ব্ৰহ্ম-ৰূপী সনাতন।

সৰ্ব অৱতাৰৰ কাৰণ নাৰায়ণ।”^৮

শংকৰদেৱৰ মতে ব্ৰহ্ম 'নিৰঞ্জন নিৰাকাৰ'। সেই ব্ৰহ্ম আৰু জগতৰ ভিতৰতো একো পাৰ্থক্য নাই। তেওঁ বিশ্বাস কৰে তেওঁৰ উপাস্য দেৱ নাৰায়ণ জগতৰ সৰ্বত্ৰ বিৰাজমান। সেয়েহে কীৰ্তন-যোষাৰ হৰ-মোহনত তাৰ

^৬. গোস্বামী, যতীন্দ্ৰনাথ (সম্পা.)। কীৰ্তন-যোষা আৰু নাম-যোষা। পৃ- ১০

^৭. প্ৰাগুক্ত, পৃ- ০১

^৮. প্ৰাগুক্ত, পৃ- ০১

প্ৰতিফলন এনেদৰে ঘটিছে-

“তুমি পৰমাত্মা জগতৰ ঈশ্বৰ এক।
একো বস্তু নাহিকে তোমাক ব্যতিৰেক।।
তুমি কাৰ্য্য কাৰণ সমস্তে চৰাচৰ।
সুৰ্গ কুণ্ডলে যেন নাহিকে অন্তৰ।।
তুমি পশু পক্ষী সুৰাসুৰ তৰু তৃণ।
অজ্ঞানত মূঢ়সৰে দেখে ভিনাভিন।।
.....
সমস্ত ভূতৰে তুমি আছা হৃদয়ত।
তত্ত্ব নপাই তোমাক বিচাৰে বাহিৰত।।
তুমিসে কেৱলে সত্য মিছা সৰে আন।
জানি জ্ঞানীগণে কৰে হৃদয়ত ধ্যান।।”^{১৮}

শংকৰদেৱৰ মূলতঃ বিশিষ্টাদ্বৈতবাদী আছিল। ভগৱানক নিৰঞ্জন, নিৰাকাৰ বুলি কৈয়ো তেওঁ বহুসময়ত সাকাৰ ৰূপেহে স্থাপন কৰা দেখা যায়। সেই কাৰণে ‘সনাতন ব্ৰহ্মই শংকৰৰ ভাষাত ‘নাৰায়ণ, হৰি, কমলাপতি, বনমালী, গোবিন্দ, ৰাম, কেশৱ, যদুপতি, যাদৱ, যাদৱানন্দ, যদুনন্দন, মাধৱ, গোপাল, মুৰাৰি, মুকুন্দ, ৰঘুনাথ, কৃষ্ণ, শিৱ, দামোদৰ, সদাশিৱ, জগন্নাথ’ আদি নাম পাইছে।^{১৯} শংকৰদেৱৰ কীৰ্তন ঘোষাতেই এই নামবোৰৰ উল্লেখ আছে। এই সাকাৰ ৰূপ সমূহৰ ভিতৰত শংকৰদেৱক বিষ্ণুৰ হৰি ৰূপৰ প্ৰতিহে অধিক আকৃষ্ট হোৱা দেখা যায়। সেইদৰেই তেওঁ সমসাময়িক ভাৰতবৰ্ষৰ ভিন্ন প্ৰান্তৰৰ বৈষ্ণৱ সন্ত-মহন্তসকলৰ দৰেই হৰি নামৰ মহিমা উপলব্ধি কৰি হৰিনামৰ শ্ৰেষ্ঠত্বও কীৰ্তন ঘোষাত নিৰূপণ কৰিছে। ইয়াৰ আভাষ নাম-অপৰাধৰ প্ৰথমটো ঘোষাত এনেদৰে পোৱা যায়-

“কৰিয়ো হৰিৰ চৰণে ৰতি।
কলিত হৰিৰ নামেসে গতি।।”^{২০}

সেইদৰেই কীৰ্তন ঘোষাৰ ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ’ৰ অষ্টম কীৰ্তনৰ ঘোষাতো শংকৰদেৱে হৰিনামৰ মহিমা এনেদৰে প্ৰতিফলিত কৰিছে-

^{১৮}. প্ৰাগুক্ত, পৃ- ১২২

^{১৯}. গোস্বামী, উপেন্দ্ৰনাথ। বৈষ্ণৱ ভক্তি-ধাৰা আৰু সন্দ-কথা। পৃ- ৮৭

^{২০}. গোস্বামী, যতীন্দ্ৰনাথ (সম্পা.)। প্ৰাগুক্ত। পৃ- ০৯

“হৰি ৰাম হৰি ৰাম এ মূল মন্ত্ৰ।

কলিত নাই তপ যজ্ঞ যন্ত্ৰ।।”^{১১}

ইয়াৰ ওপৰিও শংকৰদেৱে কীৰ্ত্তন ঘোষাত হৰিৰ ৰূপৰ ধ্যানৰ কথাও উল্লেখ কৰিছে। তাৰেই প্ৰতিফলন দেখা যায় কীৰ্ত্তন ঘোষাৰ স্যমন্তক হৰণৰ প্ৰথমটো কীৰ্ত্তনৰ প্ৰথম ঘোষাটোত এনেদৰে-

“ভাই মুখে বোলা ৰাম হৃদয়ে ধৰা ৰূপ।

এতেকে মুকুতি পাইবা কহিলো স্বৰূপ।।”^{১২}

হৃদয়তনো কাৰ ৰূপ ধাৰণ কৰিব লাগিব, তাৰ উত্তৰো শংকৰদেৱৰ কীৰ্ত্তন ঘোষাত পোৱা যায়। ইয়াৰ প্ৰতিফলন ঘটিছে মুচুকুন্দ স্ততিৰ চতুৰ্থ কীৰ্ত্তনৰ ঘোষাটোত এনেদৰে-

“মন ৰাম বোল ৰাম বোল ৰাম বোল ৰাম।

চিন্ত চিন্তে চতুৰ্ভুজ চতুৰ্ভুজ হৰি।।”^{১৩}

কৃষ্ণ যে ভগৱানৰেই এক অৱতাৰ, তাৰো প্ৰতিফলন কীৰ্ত্তন ঘোষাৰ বিভিন্ন স্থানত পৰিলক্ষিত হয়। দুষ্টক দমন কৰি, সন্তক পালন কৰি ভূমিৰ ভাৰ হৰণ কৰিবলৈকে ভগৱান বিষ্ণুৱে কৃষ্ণ ৰূপেৰে অৱতাৰ ধাৰণ কৰিছে। সেয়েহে শংকৰদেৱে বিশ্বাস কৰে, যিজন কৃষ্ণ তেৱেই বিষ্ণু। দুয়োজন অভিন্ন। তেৱেই পৰম ব্ৰহ্ম। কীৰ্ত্তন ঘোষাত এই অভিন্নতা সুন্দৰ ৰূপত প্ৰতিফলন ঘটিছে। শিশু-লীলা, শ্ৰীকৃষ্ণৰ বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণ আদি খণ্ডৰ বিভিন্ন স্থানত শংকৰদেৱৰ এই প্ৰচেষ্টা পৰিদৃশ্যমান হয়। যেনে-

“কৃষ্ণ-ৰূপে দৈৱকীত ভৈলা অৱতাৰ।

শঙ্খ চক্ৰ গদা পদ্ম কৰত তোমাৰ।।”^{১৪} (শিশু-লীলা)

সেইদৰেই,

“খণ্ডিবাক লাগি পৃথিৱীৰ মহাভাৰ।

দৈৱকীৰ গৰ্ভে আসি ভৈলা অৱতাৰ।।

দুষ্ট ৰাজাগণক মাৰিলা কৰি লীলা।

সন্তক ৰাখিলা প্ৰভু ধৰ্ম্মক থাপিলা।।”^{১৫} (শ্ৰীকৃষ্ণৰ বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণ)

^{১১}. প্ৰাগুক্ত, পৃ- ৭০

^{১২}. প্ৰাগুক্ত, পৃ- ৩৩৩

^{১৩}. প্ৰাগুক্ত, পৃ- ৩৩০

^{১৪}. প্ৰাগুক্ত, পৃ- ১৫৯

^{১৫}. প্ৰাগুক্ত, পৃ- ৪৩৬

আকৌ,

“ব্রহ্মাদিৰো ঈশ কৃষ্ণে প্ৰভু ভগৱন্ত।

যাত হন্তে পাৰে মোক্ষ স্থাৱৰ পৰ্যন্ত।।”^৬ (ৰাস-দ্রীড়া)

বিষ্ণু বা কৃষ্ণকেই শংকৰদেৱে একমাত্ৰ পূজ্য দেৱতা হিচাপে গ্ৰহণ কৰে। তেওঁৰ মতে, সেইজন দেৱতাৰেই নাম ল'ব লাগে, সেইজনতেই আত্ম নিৰেদন কৰিব লাগে, দাস্য ভক্তিৰে সেইজনৰেই চৰণ চিন্তিব লাগে। কীৰ্ত্তন ঘোষাত শংকৰদেৱৰ এই কৃষ্ণ ভক্তি বহুস্থানত পৰিদৃশ্যমান হৈছে। যেনে-

“গোপাল গোৱিন্দ যদু-নন্দন।

কৃষ্ণৰ চৰণে লৈলো শৰণ।।”^৭ (স্যমন্তক হৰণ)

আকৌ,

“ও হৰি হৰি দীন-দয়াল।

গোপাল পালিয়া নিয়া।

তোমাৰ নাম মুখে মখে ফুৰোঁ লৈয়া

তোমাৰ চৰণ চিন্তোক হিয়া।।”^৮ (স্যমন্তক হৰণ)

ভগৱান বিষ্ণু কৃপাময়, দয়াময়, ভকত বৎসল, ভকতৰ বন্ধু আৰু কৰুণাৰ সাগৰ। তেওঁ ভকতৰ মনোকামনা পূৰ কৰে আৰু মায়াময় সংসাৰ সিন্ধু পাৰ কৰাই মুক্তি দিয়ে। এই মুক্তি বা মোক্ষ লাভৰ উপায় হৈছে কৃষ্ণৰ নাম আৰু লীলাৰ বিষয়ে শ্ৰৱণ আৰু কীৰ্ত্তন কৰা। শংকৰদেৱে কীৰ্ত্তন ঘোষাত এই বিষয়ে বহু স্থানতেই উল্লেখ কৰিছে। যেনে-

“কৃষ্ণৰ বহস্য জন্ম শুনা সৰ্ব্বজনে।

মোক্ষ-পদ সাধা আউৰ শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তনে।।”^৯ (চতুৰ্বিংশতি-অৱতাৰ-বৰ্ণন)

আকৌ,

“ৰাম-নাম যিটো সততে গাৱে।

সেহিসে হাততে মুকুতি পাৱে।।”^{১০} (পাষণ্ড-মৰ্দন)

---

^৬. প্ৰাগুক্ত, পৃ- ১৯৭

^৭. প্ৰাগুক্ত, পৃ- ৩৩৫

^৮. প্ৰাগুক্ত, পৃ- ৩৪৬

^৯. প্ৰাগুক্ত, পৃ- ০৮

^{১০}. প্ৰাগুক্ত, পৃ- ১৮

কবি শংকৰদেৱে কীৰ্ত্তন ঘোষাত ভগৱানৰ নামৰ শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তনৰ বিষয়ত যথেষ্ট গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিছে।
তেওঁৰ মতে, মানৱ জীৱন ধাৰণ কৰা জীৱই ভগৱানৰ নাম অবিৰতভাৱে লৈ অভ্যাসত পৰিণত কৰিব লাগে।
তেনেদৰে অভ্যস্ত হোৱাজনৰ সৈতে ভগৱান সদায় থাকে। ইয়াৰেই প্ৰতিফলন কীৰ্ত্তন ঘোষাত এনেদৰে ঘটিছে-

“শ্ৰৱণ কীৰ্ত্তনে যাৰ অভ্যাস

নছাৰন্ত হৰি তাহাৰ পাশ।।”^{১১} (পাষণ্ড-মৰ্দন)

সেহদৰেই ভকতসকল কেৱল শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তনৰ মাজতেই আৱদ্ধ হৈ থাকিলেও নহ’ব, মনটোও ক্ৰমাশয়ে
উৰ্ধ্বমুখী হ’ব লাগিব। উত্তম ভক্তিৰ বাবে মন পবিত্ৰ হোৱাতো অত্যন্ত প্ৰয়োজনীয়। কীৰ্ত্তন-ঘোষাত এই কথাৰ
প্ৰতিফলন ঘটিছে এনেদৰে-

“জানি পিতৃ এড়া অসুৰ কাম।

আপুন মন কৰা উপশাম।।

শত্ৰু মিত্ৰ সৰে কৰিয়ো সম।

এহিসে কৃষ্ণৰ ভক্তি উত্তম।।”^{১২} (প্ৰহ্লাদ-চৰিত্ৰ)

নিজৰ মনক ‘উপশাম’ কৰাই শত্ৰু-মিত্ৰ সকলোকে সম জ্ঞান কৰি কেৱল মাত্ৰ বিষুৱ চিন্তাত নিমজ্জিত হোৱা
ভক্তিৰেই হৈছে নিৰ্গুণ ভক্তি। শংকৰদেৱৰ কৃষ্ণ ভক্তিত এই স্বৰূপটো বিদ্যমান।

ভগৱানৰ প্ৰতি ভক্তি ওপজাবলৈ হ’লে বহুকেইটা স্তৰ পাৰ কৰি আগবাঢ়িব লাগিব। এইক্ষেত্ৰত প্ৰথমেই
বিষুৰ ভকতৰ সংগ গ্ৰহণ কৰিব লাগিব। তেওঁলোকৰ পৰা ভগৱানৰ সন্ধান লাভ কৰি গুৰুৰ নিৰ্দেশ অনুযায়ী
ভগৱানক আৰাধনা কৰিব লাগিব। তেওঁতেই আত্ম নিবেদন কৰিব লাগিব। তেওঁৰ নাম শ্ৰৱণ কৰাৰ পিছত মন শুদ্ধ
হ’ব। শুদ্ধ মনেৰে ভগৱানৰ গুণানুকীৰ্ত্তন কৰি তেওঁৰ কথা চিন্তা কৰাৰ পিছত সমস্ত জগততেই তেওঁক দেখিব।
এনেদৰেই সমস্ত জগতকেই যেতিয়া হৰিময় হিচাপে অনুভৱ কৰিব, তেতিয়াই ভকতজনে মায়াময় সংসাৰ সাগৰৰ
পৰা মুক্তি লাভ কৰিব। কীৰ্ত্তন ঘোষাত শংকৰদেৱে ইয়াৰ প্ৰকাশ এনেদৰে কৰিছে-

“কুকুৰ চাণ্ডাল গৰ্দভৰো আত্মাৰাম।

জানিয়া সৰাকো পৰি কৰিবা প্ৰণাম।।

সমস্ত ভূতত বিষু-বুদ্ধি নোহে যাৰে।

কায়-বাক্য-মনে অভ্যাসিবা এহিভাৰে।।”^{১৩} (শ্ৰীকৃষ্ণৰ বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণ)

ভক্তি হৈছে সাধনাৰ এক পথ। ই হৈছে নিজৰ মনক স্তৰ অনুযায়ী উন্নত পৰ্যায়লৈ লৈ যোৱাৰ এক প্ৰচেষ্টা

^{১১}. পাণ্ডিত, পৃ- ২৯

^{১২}. পাণ্ডিত, পৃ- ৯২

^{১৩}. পাণ্ডিত, পৃ- ৪৪৩

মাত্ৰ। ইয়াৰ বাবে মানুহে সংসাৰ ত্যাগ কৰাৰ প্ৰয়োজন নাই। সাধাৰণ জীৱন যাপনেৰেও মানুহে এনে পৰ্যায় পাব পাৰে। মনৰ শুদ্ধতা নাথাকিলে সংসাৰ ত্যাগ কৰি বনবাসী হ'লেও একো লাভ নহয়। ছয় ৰিপু দমন কৰিব পৰা অৱস্থাই হৈছে মনৰ শুদ্ধতা। এনেদৰেই ছয় ৰিপু দমন কৰিব পৰা ব্যক্তিৰ গৃহবাস দূষণীয় হ'ব নোৱাৰে। সেয়েহে কীৰ্তনত শংকৰদেৱে ইয়াৰ অৱতাৰণা এনেদৰে কৰিছে-

“ভকতৰ বশ্য তুমি হৰি।

সুখে পাৰে গৃহতে সুমৰি।।”^{২৪}(শিশু-লীলা)

সমগ্ৰ পৃথিৱীকে যিদৰে আকাশখনে আৱৰি আছে, সেইদৰেই সমস্ত ভূতৰে বাহিৰে ভিতৰে ভগৱান পৰিপূৰ্ণভাৱে বিস্তৃত হৈ আছে। এনে ভাবক অন্তৰঙ্গা ভক্তি বুলি অভিহিত কৰা হৈছে।^{২৫} ভক্তই যেতিয়া ভয়, শংকা, লাজ, স্পৃহা আদি ত্যাগ কৰি ভগৱানৰ নাম-গুণ অবিৰতভাৱে শ্ৰৱণ আৰু কীৰ্তন কৰিব, তেতিয়াই কৃষ্ণত প্ৰেম ভকতি উপজিব, চিত্ত দ্ৰৱ হ'ব তথা মনত বিমল আনন্দ অনুভৱ কৰিব। এনে ভক্তিক সপ্ৰেম ভক্তি বোলা হৈছে।^{২৬} কীৰ্তন ঘোষাতো এনে ভক্তিক শংকৰদেৱে গোপী-উদ্ধৱ সংবাদত ব্ৰজবাসী গোপীসকলৰ কৃষ্ণ প্ৰেমৰ মাজেৰে প্ৰতিফলন কৰিছে। যেনে-

“এহি বুলি সৰে লজ্জাক এড়ি।

কান্দন্ত কৃষ্ণৰ গুণ সুমৰি।।

কৃষ্ণক লাগি আতি প্ৰেমভাৱে।

কৃষ্ণক সৰে গুণ-গীত গাৱে।।

কৃষ্ণতে সৰে নিমজাইল মন।

কাহাৰো গাৱত নাহি চেতন।।”^{২৭}

ভাৱৰ দিশৰ পৰা চালে কীৰ্তন ঘোষাত শংকৰদেৱে শান্ত ভাৱ ভক্তিৰ লগতে বাৎসল্য আৰু মধুৰ ভক্তিৰো প্ৰতিফলন ঘটাইছে। অৱশ্যে ইয়াৰ বৰ্ণনাৰ সময়ত দাস্য ভক্তিকহে মুখ্য হিচাপে প্ৰতিস্থিত কৰিবলৈ কবিজনে চেষ্টা অব্যাহত ৰখা দেখা গৈছে। শংকৰদেৱে গ্ৰন্থখনৰ ‘শিশু লীলা’ খণ্ডত বাৎসল্য ভক্তি সুন্দৰ ৰূপত প্ৰতিফলিত কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। উদাহৰণস্বৰূপে, শ্ৰীকৃষ্ণই শিশু অৱস্থাত ‘আৰ্থু কাটি ৰিঙ্গা পাৰি’^{২৮} ব্ৰজৰ মাজে মাজে ফুৰে। ইয়াৰ

^{২৪}. প্ৰাগুক্ত, পৃ- ১৭২

^{২৫}. গোস্বামী, উপেন্দ্ৰনাথ। প্ৰাগুক্ত। পৃ- ৯৪

^{২৬}. প্ৰাগুক্ত, পৃ- ৯৪

^{২৭}. গোস্বামী, যতীন্দ্ৰনাথ (সম্পা.)। প্ৰাগুক্ত। পৃ- ২৯০-২৯১

^{২৮}. প্ৰাগুক্ত। পৃ- ১৬২

পিছতে কৃষ্ণই অলপ ডাঙৰ হোৱাত ‘গৃহ পশি চুৰি কৰি খাস্ত দুগ্ধ দই’,^{২৯} ‘বস্তুক নপাইলে ধৰি মাৰন্তু ছৰালি।’^{৩০} মাতৃ যশোদাৰ কোলাত উঠি কৃষ্ণই সভয়েৰে মাকলৈ চাই। ‘ডৰিবাৰ দেখিয়া পুত্ৰক বৰনাৰী, বুকুত সাবটি ধৰিলন্তু চুমা পাৰি।’^{৩১} সেইদৰেই কেতিয়াবা আকৌ কৃষ্ণই মাটি খোৱাৰ কথা জানি যশোদাই কৈ উঠে- ‘কেনে মাটি খাইলি অ’ৰে গোপাল, কোবাই আজি তোৰ ফাড়িবো ছাল।’^{৩২} কিন্তু তেতিয়া যশোদাই সমগ্ৰ বিশ্ব জগত কৃষ্ণৰ মুখৰ ভিতৰত দেখি ‘নুহিকত মোৰ পুত্ৰ মানুষ’^{৩৩} বুলি কৈ কৰযোৰে কৃষ্ণক স্তুতি কৰিবলৈ ধৰে।

শংকৰদেৱে কীৰ্ত্তন ঘোষাত মধুৰ ভক্তি ভাৱৰো প্ৰতিফলন ঘটাইছে। গোপী-উদ্ধৱ সংবাদ খণ্ডত কৃষ্ণ আৰু বিৰহ কাতৰা গোপীসকলৰ সম্পৰ্কৰ বৰ্ণনাতেই এই দিশটো সুন্দৰ ৰূপত প্ৰতিফলিত হৈছে। যেনে-

“গোপীগণো আতি ব্যাকুল চিত্ত।

গাৰে উজাগৰে কৃষ্ণৰ গীত।।

কাহাৰো হৰি বিনা নাহি স্বস্থ।.....।।”^{৩৪}

কীৰ্ত্তন ঘোষাত সখ্য ভাৱ ভক্তিৰো চানেকি পোৱা যায়। দামোদৰ বিপ্ৰ-উপাখ্যানতে ইয়াৰ প্ৰতিফলন ঘটা দেখা যায়। উপাখ্যানটোৰ কাহিনী অনুসৰি শ্ৰীকৃষ্ণৰ সহপাঠী দুখীয়া ব্ৰাহ্মণ দামোদৰে এবাৰ অৰ্থ সংকটত পৰি সাহাৰ্য্যৰ আশাৰে শ্ৰীকৃষ্ণৰ স্থানলৈ গৈছিল। তেনেতে পুৰণি বন্ধু উপস্থিত হোৱাত শ্ৰীকৃষ্ণই ‘মিত্ৰক দেখিয়া ভাৰ্য্যক এৰিয়া উঠি আসি আথে-বেথে’^{৩৫} ‘সখিক আলিঙ্গি’^{৩৬} ধৰিলে। তাৰ পাছত তেওঁ দামোদৰে অনা চাউল চিৰাৰ এমুঠি আনন্দ মনেৰে খালে। তাৰপাছত দামোদৰে ৰাতিটো কৃষ্ণৰ ওচৰতে থাকি পিছদিনা পুৱাতেই ঘৰমুৱা হ’ল। কিন্তু, তেওঁ যি সাহাৰ্য্যৰ বাবে আহিছিল, তাৰ কথা বন্ধু কৃষ্ণক ক’ব নোৱাৰিলে। সেয়েহে মনতে তেওঁ এনেদৰে ভাবি আত্ম সন্তুষ্টি লাভ কৰিলে-

“কোথৰ দৰিদ্ৰ

মঞিও পাপী মোক

ধৰিলন্তু আক্কোৱালি।।

আপুনাৰ খাটে

নিয়া বসুৱাইল

^{২৯}. প্ৰাগুক্ত। পৃ- ১৬৩

^{৩০}. প্ৰাগুক্ত। পৃ- ১৬৩

^{৩১}. প্ৰাগুক্ত। পৃ- ১৬৩

^{৩২}. প্ৰাগুক্ত। পৃ- ১৬৪

^{৩৩}. প্ৰাগুক্ত। পৃ- ১৬৬

^{৩৪}. প্ৰাগুক্ত। পৃ- ২৮৯

^{৩৫}. প্ৰাগুক্ত। পৃ- ৩৭৭

^{৩৬}. প্ৰাগুক্ত। পৃ- ৩৭৭

কিন্তু, দামোদৰে ঘৰৰ ওচৰ পাই অসীম ঐশ্বৰ্যৰ গৰাকী হোৱা দেখি বিস্ময়াঘিত হৈ পৰিল। শংকৰদেৱে এই উপাখ্যানটোৰ জৰিয়তে সখ্য ভাৱ ভক্তিৰ এক সুন্দৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰিছে।

এনেদৰেই শংকৰদেৱৰ কীৰ্ত্তন ঘোষাত ভগৱৎ বা কৃষ্ণ ভক্তি বিভিন্ন ৰূপত প্ৰতিফলিত হৈছে। কবি শংকৰদেৱে প্ৰস্থানত য’তেই সুবিধা পাইছে, ত’তেই ভগৱান কৃষ্ণৰ মহিমা প্ৰকাশ কৰিবলৈ কৃপনতা কৰা নাই।

আলোচনাৰ সিদ্ধান্ত

‘শংকৰদেৱৰ কীৰ্ত্তন-ঘোষাত প্ৰতিফলিত কৃষ্ণ ভক্তিঃ এক বিশ্লেষণাত্মক অধ্যয়ন’- বিষয়ক গৱেষণা প্ৰবন্ধটোৰ পৰা আমি কেইটামান সিদ্ধান্তত উপনিত হ’ব পাৰোঁ। সেইবোৰ হ’ল এনেধৰণৰ-

- মূলতঃ একশৰণ হৰিনাম ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে অত্যন্ত প্ৰয়োজনীয় ভক্তিতত্ত্বৰ প্ৰকাশেই ‘কীৰ্ত্তন-ঘোষা’ৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য আছিল। শংকৰদেৱৰ কৃষ্ণ বা হৰি ভক্তিৰ গভীৰতাই ‘কীৰ্ত্তন-ঘোষা’ক এক অলৌকিক সৌন্দৰ্যময় ৰূপত প্ৰতিষ্ঠিত কৰিছে।
- কীৰ্ত্তন ঘোষাত শংকৰদেৱে কৃষ্ণ চৰিত্ৰটোক এক উচ্চতৰ স্থানত অধিষ্ঠিত কৰি ভগৱানৰ মৰ্যাদা প্ৰদান কৰিছে।
- কৃষ্ শব্দৰ অৰ্থ হৈছে পৃথিৱীবাচক আৰু ণৰ অৰ্থ হৈছে আনন্দ। কৃষ্ণ নামটোৰ তাত্ত্বিক অৰ্থ হৈছে সমগ্ৰ পৃথিৱীৰেই আনন্দৰ আধাৰ, পৰম আনন্দ, সদানন্দ, নিত্যানন্দ। আনহাতে, কৃষ্ ধাতুৰ অৰ্থ হৈছে আকৰ্ষণ কৰা। অৰ্থাৎ, কৃষ্ণৰ গাত সকলোকে আকৰ্ষণ কৰিব পৰা গুণ বিদ্যমান হৈ আছে।
- কৃষ্ণ চৰিত্ৰটোক বিভিন্নজনে বিভিন্ন ধৰণেৰে বিচাৰ কৰিছে। কোনোবাজনৰ বাবে যদি কৃষ্ণ পুৰুষোত্তম, আন কাৰোবাৰ বাবে তেওঁ কপটৰ মূল হোতা। সেইদৰেই কাৰোবাৰ মতে কৃষ্ণ চৰিত্ৰটো ভাৰতীয় ৰাজনীতিৰ আদিতম সূত্ৰধাৰ।
- কৃষ্ণ চৰিত্ৰটোৰ দুটা প্ৰধান ৰূপ দেখা যায়- ঐতিহাসিক আৰু আধ্যাত্মিক।
- খ্ৰীষ্টপূৰ্ব ১০০০ অব্দমান বা তাৰো কিছু আগৰপৰা কৃষ্ণ চৰিত্ৰ লিখিত ৰূপত বিশেষভাৱে চৰ্চিত হৈছিল বুলি ধৰা হয়।
- শংকৰদেৱে বহু দেৱ-দেৱীৰ পূজাক বিৰোধিতা কৰিছিল। তেওঁৰ মতে, সমগ্ৰ পৃথিৱীৰ এজনেই মাত্ৰ ভগৱান আছে, তেওঁ হ’ল কৃষ্ণ বা নাৰায়ণ বা হৰি।
- শংকৰদেৱে তেওঁৰ অমৰ সৃষ্টি ‘কীৰ্ত্তন-ঘোষা’ত নিজৰ কৃষ্ণভক্তিৰ স্বৰূপ প্ৰকাশ কৰিবলৈ অহৰ্নিশে প্ৰচেষ্টা কৰিছিল।
- শংকৰদেৱে কীৰ্ত্তন-ঘোষা’ত তেওঁৰ আৰাধ্য দেৱতা নাৰায়ণৰ শ্ৰেষ্ঠত্বৰ বৰ্ণনা দিবলৈ কাৰ্পণ্য কৰা নাই।
- শংকৰদেৱৰ মতে ব্ৰহ্ম ‘নিৰঞ্জন নিৰাকাৰ’। সেই ব্ৰহ্ম আৰু জগতৰ ভিতৰতো একো পাৰ্থক্য নাই।

^{৩৭}. প্ৰাগুক্ত। পৃ- ৩৮৪

- শংকৰদেৱৰ মূলতঃ বিশিষ্টাদ্বৈতবাদী আছিল। ভগৱানক নিৰঞ্জন, নিৰাকাৰ বুলি কৈয়ো তেওঁ বহুসময়ত সাকাৰ ৰূপেহে স্থাপন কৰা দেখা যায়।
- শংকৰদেৱে সমসাময়িক ভাৰতবৰ্ষৰ ভিন্ন প্ৰান্তৰৰ বৈষ্ণৱ সন্ত-মহন্তসকলৰ দৰেই হৰি নামৰ মহিমা উপলব্ধি কৰি হৰিনামৰ শ্ৰেষ্ঠত্বও কীৰ্ত্তন ঘোষাত নিৰূপণ কৰিছে।
- কৃষ্ণ যে ভগৱানৰেই এক অৱতাৰ, তাৰো প্ৰতিফলন কীৰ্ত্তন ঘোষাৰ বিভিন্ন স্থানত পৰিলক্ষিত হয়।
- বিষ্ণু বা কৃষ্ণকেই শংকৰদেৱে একমাত্ৰ পূজ্য দেৱতা হিচাপে গ্ৰহণ কৰে। তেওঁৰ মতে, সেইজন দেৱতাৰেই নাম ল'ব লাগে, সেইজনতেই আত্ম নিৱেদন কৰিব লাগে, দাস্য ভক্তিৰে সেইজনৰেই চৰণ চিন্তিব লাগে।
- শংকৰদেৱৰ মতে সংসাৰ বন্ধনৰ পৰা মুক্তি বা মোক্ষ লাভৰ উপায় হৈছে কৃষ্ণৰ নাম আৰু লীলাৰ বিষয়ে শ্ৰৱণ আৰু কীৰ্ত্তন কৰা।
- কবি শংকৰদেৱে কীৰ্ত্তন ঘোষাত ভগৱানৰ নামৰ শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তনৰ বিষয়ত যথেষ্ট গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিছে।
- ভক্তি হৈছে সাধনাৰ এক পথ। ই হৈছে নিজৰ মনক স্তৰ অনুযায়ী উন্নত পৰ্যায়লৈ লৈ যোৱাৰ এক প্ৰচেষ্টা।
- ভক্তিই যেতিয়া ভয়, শংকা, লাজ, স্পহা আদি ত্যাগ কৰি ভগৱানৰ নাম-গুণ অবিৰতভাৱে শ্ৰৱণ আৰু কীৰ্ত্তন কৰিব, তেতিয়াই কৃষ্ণত প্ৰেম ভক্তি উপজিব, চিত্ত দ্ৰৱ হ'ব তথা মনত বিমল আনন্দ অনুভৱ কৰিব। এনে ভক্তিক সপ্ৰেম ভক্তি বোলা হয়।
- ভাৱৰ দিশৰ পৰা চালে কীৰ্ত্তন ঘোষাত শংকৰদেৱে শাস্ত ভাৱ ভক্তিৰ লগতে বাৎসল্য আৰু মধুৰ ভক্তিৰো প্ৰতিফলন ঘটাইছে। অৱশ্যে ইয়াৰ বৰ্ণনাৰ সময়ত দাস্য ভক্তিকহে মুখ্য হিচাপে প্ৰতিস্থিত কৰিবলৈ কবিজনে চেষ্টা অব্যাহত ৰখা দেখা গৈছে।
- শংকৰদেৱে কীৰ্ত্তন ঘোষাত মধুৰ ভক্তি ভাৱৰো প্ৰতিফলন ঘটাইছে।
- কীৰ্ত্তন ঘোষাত সখ্য ভাৱ ভক্তিৰো চানেকি পোৱা যায়।

সামৰণি

শংকৰদেৱৰ প্ৰৱৰ্তিত অসমৰ একশৰণ হৰিনাম ধৰ্মৰ এখন উল্লেখযোগ্য ধৰ্মগ্ৰন্থ হৈছে কীৰ্ত্তন ঘোষা। সমসাময়িক অসমৰ সামাজিক ক্ষেত্ৰখনক এটা নৱৰূপ দিয়াত এই গ্ৰন্থখনৰ ভূমিকা উল্লেখনীয়। অসমত সেইসময়ত বিভিন্ন দেৱ-দেৱীৰ পূজা, মূৰ্ত্তি পূজা, বলি-বিধান আদি ব্যাপক ৰূপত চলিছিল। ফলত অসমীয়া সমাজখন উশৃংখল হৈ পৰিছিল। মানুহৰ মাজত একতা ভাৱৰ অভাৱ ঘটিছিল। শংকৰদেৱে অন্যান্য ৰচনাৱলীৰ দৰেই কীৰ্ত্তন-ঘোষা ৰচনা কৰি কৃষ্ণ ভক্তিৰ দোলেৰে সকলোৰে মাজত ঐক্য ভাৱ জাগ্ৰত কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছিল। এই গ্ৰন্থখন কেৱল ধৰ্মগ্ৰন্থ হিচাপেই স্বীকৃত নহয়, ই হৈছে অসমীয়াৰ পৰস্পৰৰ মাজত একতাৰ বাহকস্বৰূপ।

এখন বিকশিত সমাজ আৰু ব্যক্তিৰ নৈতিক-আধ্যাত্মিক উত্তৰণৰ বাবে শংকৰদেৱে সমগ্ৰ জীৱনকালত নিজৰ ৰচনাৰাজিৰে যিখিনি অৱদান আগবঢ়াই থৈ গ'ল- সেয়া তুলনাবিহীন। এইজনা মহান মনিষীৰ কৰ্মৰাজিৰ বিষয়ে বিস্তৃত ৰূপত আলোচনা কৰাৰ অৱকাশ যথেষ্ট পৰিমাণে আছে।

প্ৰসঙ্গ-সূত্ৰ

গোস্বামী, উপেন্দ্ৰনাথ। *বৈষ্ণৱ ভক্তি-ধাৰা আৰু সন্ত-কথা*। অষ্টম সংস্কৰণ। গুৱাহাটীঃ মণি-মাণিক প্ৰকাশ,

২০১৬। মুদ্রিত।

গোস্বামী, যতীন্দ্রনাথ (সম্পা.)। *কীর্তন-ঘোষা আৰু নাম-ঘোষা*। দ্বাদশ প্রকাশ। গুৱাহাটীঃ জ্যোতি
প্রকাশন, ২০১৬। মুদ্রিত।

ডেকা হাজৰিকা, কৰবী (সম্পা.) *মহাপুৰুষ শ্ৰীশ্ৰীশংকৰদেৱ আৰু শ্ৰীশ্ৰী মাধৱদেৱ বিৰচিত কীৰ্তন-ঘোষা
আৰু নাম-ঘোষা*। তৃতীয় সংস্কৰণ। ডিব্ৰুগড়ঃ বনলতা। ২০০৯। মুদ্রিত।

ভূঞা, খৰ্গেশ্বৰ। *কৃষ্ণবিষেণবাসুদেৱ*। দ্বিতীয় প্রকাশ। গুৱাহাটীঃ প্রকাশিকা। ২০১৯। মুদ্রিত।

-। *কৃষ্ণ যদুমণি*। গুৱাহাটীঃ বনলতা। ২০১৮। মুদ্রিত।

শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ। *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত*। দশম সংস্কৰণ। গুৱাহাটীঃ সৌমাৰ প্রকাশ।
২০১১। মুদ্রিত।

লেখক : অখিল কুমাৰ বৰা, গৱেষক ছাত্ৰ, অসমীয়া বিভাগ, মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱ বিশ্ববিদ্যালয়।

Email : akborah33@gmail.com

**A Comparative Study of Syntactic Errors in English Committed by the
Students of Vernacular Medium Secondary Schools of Dibrugarh
District, Assam**

Karabi Konwar

Abstract

Language is a creation of man's social needs. For years, there have been many studies in the process of L1 (First Language) acquisition and L2 (Second Language) learning and it has been found that while learning, their native tongue, make plenty of mistakes and it is a natural part of language acquisition process. Errors in general have always remained a problem for second language learners. A text is determined legal by the language of syntax and the disagreements with the syntactic rules are called syntax error or syntactic errors. In India English is taught as second language and instead of oral communication, written communication is given much more importance. Students are therefore expected that while writing, they should not commit any grammatical errors. The present study was conducted with the following objective in view: to make a comparative study of the syntactic errors in English committed by Vernacular Medium Secondary students of Class IX of Dibrugarh District in respect to (a) medium (Assamese and Bengali) (b) gender (Boys and Girls) and (c) habitation (Urban and Rural Schools) with three hypotheses. The methodology adopted was descriptive survey method and the required information was collected from both primary and secondary sources. The respondents comprised of 400 students of Class IX. A Grammar Diagnostic Test Booklet was prepared and standardised (reliability value 0.96 and validity 0.71). The study focussed on ten (10) syntactic aspects. The investigator tried to compare the errors of the students by calculating Critical Ratio (CR).

Key Words: *Second language, Syntactic aspects, Syntactic errors, Secondary School, Vernacular medium.*

Introduction

Language is a creation of man's social needs. For years, there have been many studies on the process of L1 (First Language) acquisition and L2 (Second Language) learning and it has been found that while learning, their native tongue, make plenty of mistakes and it is a natural part of language acquisition process. The steps that students follow get the researchers and language teachers realize that if the mistakes and errors of language of students in constructing the new language system are analyzed carefully, the process of language acquisition shall be understood. The analysis on errors thus has become a field of linguistics in that sense.

Errors in general have always remained a problem for second language learners. Present day, error analysis deals with the students' performance in the cognitive processes they make use of in recognizing or coding the input they receive from the target. A text is determined legal by the language of syntax and the disagreements with the syntactic rules are called syntax error or syntactic errors. In this study syntactic errors refer to the grammatically incorrect sentences in learning English as a second language.

Significance of the study

As English is a foreign language learnt by step-by-step process, errors and mistakes are very commonly expected. But it is a fact to be observed that negligence of students' difficulties in lower grade develops into a chronic weakness in the subject later on, which ultimately leads to hatred or monotony towards that subject. If the difficulties are found out, right kind of help given in the early stages can prevent weakness and failure in the later stages.

In India English is taught as second language and instead of oral communication, written communication is given much more importance. Students are therefore expected that while writing, they should not commit any grammatical errors. In this particular study the investigator tries to compare the differences in committing the syntactic errors by the students of vernacular medium secondary schools while writing English.

Objective of the study

The study was conducted with the objective in view - to make a comparative study of the

syntactic errors in English committed by Vernacular Medium Secondary students of Class IX of Dibrugarh District in respect to (a) medium (Assamese and Bengali) , (b) gender (Boys and Girls) and (c) habitation (Urban and Rural Schools).

Hypotheses of the study

- i) There is no significant difference between the Assamese Medium and Bengali Medium Secondary students of Class IX of Dibrugarh district as far as the frequency of errors is concerned.
- ii) There is no significant difference between the Boys and Girls students of Class IX of Vernacular Medium Secondary Schools of Dibrugarh district with regard to their syntactic errors.
- iii) There is no significant difference between the Urban and Rural students of Class IX of Vernacular Medium Secondary Schools of Dibrugarh district with regard to their syntactic errors.

Methodology

Descriptive survey method was used for collection of data. For the present study the sample comprised of 400 students through quota sampling method, both boys and girls from rural as well as urban areas studying in Class IX from Assamese and Bengali Medium Schools under S.E.B.A. of Dibrugarh district. A Grammar Diagnostic Test Booklet and a Questionnaire for students with closed ended questions (having five dimensions i.e., always, frequently, sometimes, rarely and never) were prepared and used as tools to find out the syntactic errors committed by the Vernacular Medium Secondary School students.

Analysis

The data collected through the Grammar Diagnostic Test were arranged in Tables. The tabulated data show all the frequencies. As to test the hypotheses, the significance of mean was not possible to find out; hence the significance of difference between the percentages (%) of two groups was found out by calculating the Critical Ratio (CR). Here in this study both 0.05 and 0.01 level were taken as the significant level. The analytical procedure of data is shown as hereunder.

Comparison of syntactic errors in English committed by Vernacular Medium

Secondary students of Class IX of Dibrugarh district

In the present study, difference between syntactic errors of the Vernacular Medium students of Class IX of Dibrugarh district were studied with reference to their medium (Assamese and Bengali), gender (Boys and girls) and habitation (Urban and Rural),. In order to study the difference between the syntactic errors of the Vernacular Medium students of Class IX of Dibrugarh district, three hypotheses were formulated in null form and according to medium, gender and habitation of the schools, the differences have been analysed.

Difference between Assamese Medium and Bengali Medium Secondary Students of Class IX

It was observed from the data that regarding the errors in Word –order, the calculated ‘CR’ value was found to be 1.27 which is less than 1.96 (The tabulated value at 0.05 level). Likewise, in insertion of Articles (1.70), use of Verbs in Tense (0.17), use of Auxiliaries (0), use of Preposition (1.55), use of Punctuation marks (1.17) and errors in spelling (0.76) , the calculated ‘CR’ value was found to be less than the tabulated value at 0.05 level. The obtained difference is therefore not significant at 0.05 level. Therefore, the null hypothesis may be accepted at 95% confidence interval and we can conclude that there was no significant difference between Assamese Medium and Bengali Medium students of Class IX in Secondary Schools of Dibrugarh district as far as their errors in these syntactic aspects are concerned.

Regarding the errors in Wh –sentence, the calculated ‘CR’ value was found to be 2.15 which is greater than 1.96. So the obtained difference is significant at 0.05 level. Likewise, in omission of Articles the (3.16) and errors in the use of Lexical items (2.94) the ‘CR’ value is greater than 2.58 (The tabulated value at 0.01 level of significance). We may therefore reject the null hypothesis at 95% and 99% confidence interval and can conclude that there were significant differences between Assamese Medium and Bengali Medium students as far as their errors in Wh –sentence, in omission of Articles and in the use of Lexical items are concerned.

Difference between Boys students and Girls students of Class IX Vernacular Medium Secondary schools of Dibrugarh district in committing errors

The calculated value of ‘CR’ regarding the errors in Word –order was found to be

0.95 which is less than the tabulated value at 0.05 level. Likewise, the error in Wh – sentence (1.32), errors in omission of Articles (0.07) , errors in insertion of Articles (1.35), use of Verbs in Tense (1.20), use of Auxiliaries (1.42) , use of Punctuation marks (0.39), errors in Spelling, the value of ‘CR’ was found to be 0.26 which is less than 1.96 . Therefore, the null hypothesis may be accepted at 95% confidence interval and we can conclude that there were no significant differences between Boys and Girls students of Vernacular Medium Secondary Schools of Class IX of Dibrugarh district as far as their errors in Word –order, Wh-sentence, in omission of Articles, in insertion of Articles, use of Verbs in Tense, use of Auxiliaries, use of Punctuation marks are concerned.

Regarding the errors in the use of Preposition, the calculated value of ‘CR’ was found to be 2.08 which is greater than 1.96 (The tabulated value at 0.05level). With regard to the errors in the use of Lexical items, the calculated ‘CR’ value was found to be 4.04 which are greater than 2.58 at 0.01level of significance. Therefore, we can reject the null hypothesis at 95% confidence interval and conclude that there was a significant difference between Boys and Girls students as far as their errors in the use of Prepositions are concerned.

Difference between Urban and Rural students of Class IX Vernacular Medium Secondary schools of Dibrugarh district in committing errors

The information revealed that regarding the errors in Word –order the value of ‘CR’ was found to be 0.76 which is less than 1.96(The tabulated value at 0.05level). The value of ‘CR’ regarding the errors in Wh –sentence was found to be 0.35 which is less than the tabulated value. Likewise, errors in omission of Articles the ‘CR’value was found to be 1.18, errors in insertion of Articles (0.50), errors in the use of Auxiliaries (0.40), use of Preposition (0.54), use of Verbs in Tense (0.57), use of Lexical items (1.34), use of Punctuation (0.13), and errors in Spelling, the ‘CR’ value was found to be 0.51 Therefore, the null hypothesis may be accepted at 95% confidence interval and we can conclude that there were no significant difference between Urban and Rural Vernacular Medium Secondary students of Class IX of Dibrugarh district as far as their errors in these syntactic aspects are concerned.

Findings of the study

On the basis of the objectives, the following findings have been deduced from the study by the investigator:

Comparison of the syntactic errors in English committed by Vernacular Medium Class IX students in Secondary Schools of Dibrugarh district.

A comparative study has been made among the vernacular medium students on the syntactic errors in English.

Assamese Medium and Bengali Medium students

- i) The finding of the study reveals that there was no significant difference between Assamese and Bengali Medium students of Class IX in Secondary Schools of Dibrugarh district as far as their errors in Word–order, insertion of wrong Articles, use of Verbs in Tense, use of Auxiliaries, use of Prepositions, use of Punctuation marks and Spellings are concerned.
- ii) The study reveals that there was a significant difference between the Assamese and Bengali Medium students as far as their errors in formation of Wh-sentence, omission of Articles, use of Lexical items omission are concerned.

Gender wise comparison of the syntactic errors in English

- i) The study reveals that there was no significant difference between the Boys and Girls students of Class IX Vernacular Medium Secondary Schools of Dibrugarh district as far as their errors in Word –order, formation of Wh-sentences, by omitting Articles, insertion of Articles where not necessary, use of Verbs in Tense, use of Auxiliaries, use of Punctuation marks and Spellings are concerned.
- ii) The study reveals that there was a significant difference between Boys and Girls students as far as their errors in the use of Prepositions and use of Lexical items are concerned.

Habitation wise comparison of the syntactic errors in English

- i) The study reveals that there was no significant difference between Urban and Rural students of Class IX Vernacular Medium Secondary Schools of Dibrugarh district as far as their errors in Word –order, formation of Wh-sentences, by omission of Articles,

insertion of Articles where not necessary, use of Prepositions, use of Lexical Items, use of Punctuation marks and Spellings are concerned.

Conclusion

The present study reveals almost same number of students from Vernacular Medium committed errors in syntactic level. English, at Vernacular Medium schools, has still been remained as a subject – not as a language for communication. So it cannot be expected to remove the errors totally due to the very less exposure to the language in the classroom situation. Moreover, as most of the parents are illiterate or they never use English at home, the students also don't get any congenial environment to use the language. The classroom is the only place where they can get the opportunity to expose themselves. It is, therefore, the teachers who need total dedication and involvement to provide such an environment and teach the students to minimise these errors and try to improve the poor background in learning the second language.

References

- Abeywikrama, Rohan. (2010) *An Analysis of Errors in English Writing of Sinhala Speaking Undergruates*. Sabaramuwa University Journal.9(1). pp. 74-114. ISSN 1391-3166.
- Bakshi, R.N. (1978). *A Linguistic Analysis of Errors in the Verbal Group in English made by Punjabi Speaking Students*. Unpublished Dissertation submitted for the Degree of M. Litt. To CIEFL. Hyderabad.
- Baruah, T. C. (1993). *The English Teachers Handbook*. New Delhi: Sterling Publishing House.
- Corder, S.P. (1967) The significance of Learners' Errors. Reprinted in J.C. Richards (Ed)(1974,1984) *Error Analysis : Perspectives on Second Language Acquisition*, London : Longman, (Originally in *International Reviews of Applied Linguistics*. V.5(4), pp. 19-27.
- Dulay, H and Burt, M (1974) *You Can't Learn Without Goofing*. In J.C. Richards (Ed.) *Error Analysis : Perspectives on Second Language Acquisition*. Essex Longman Group Ltd, London.
- Garrett, Henry. E (1966). *Statistics in Psychology and Education*, Bombay: Vakils, Feffer and Simons Ltd.
- Kothari, C.R. (2007). *Research Methodology: Methods and Techniques*. New Delhi: New Age International Publishers (P) Ltd.

Koul, Lokesh (2009). *Methodology of Educational Research*. New Delhi: Vikash Publishing House Pvt. Ltd.

Sarma, Madan Mohan.(1990) *Errors in the Written English of Assamese Learners at Higher Secondary Level: A Study of Pedagogical Implications*, An Unpublished Thesis Submitted for the Degree of Ph. D. to Dibrugarh University.

Author: Lecturer in Education, Govt. Shikshan Mahavidyalaya, CTE Nagaon, Assam
Email ID: karabikonwardib@gmail.com

Impact of School Environment for the Education of Children with Special Needs (CWSN) with special reference to Government Lower Primary Schools of Darrang District

Hiranmoyee Medhi¹

Dipali Dutta²

Abstract

Education means the total development of individual. Environment is the surroundings or conditions where individual develops his life. Both education and environment can be said as two sides of same coin. Education is necessary for preservation and maintenance of good and healthy environment. On the other hand, a favorable environment is the prime factor for acquisition of knowledge and education. The child has come to contact with school environment next after his home. School plays an important role for the development of child's behavior and personality. Children which have physical, mental, emotional, behavioral and other difficulties are known as Children with Special Needs (CWSN). They need special and additional care and attention in their learning and other activities. The school environment should be fruitful and favorable to acquire knowledge and education for these children. The investigator attempts to carry out a study on impact of school environment for education of these children under the study area of Government Lower Primary Schools of Darrang district of Assam. A descriptive method with both primary and secondary data is followed to this study.

Keywords: *Education, School Environment, Children with Special Needs.*

Introduction

Education is a continuous process which helps children in their total development. It is a process of acquiring knowledge and experiences through which they can modify their behaviors and transform into socially acceptable and morally established. Education is intimately connected to human activities. It brings individuals grown, forms habits and attitudes, and helps them in future progress and adjustment. It assists individuals to learn the art of co-operative living by preserving social heredity and transforming to future

generation. It instructs and directs children to fulfill their desires and shape their personality. As a systematic process, it makes children perfect to ensure physically fit, mentally stable, socially alert, economically sound, knowledgeable and experienced individual. For child's learning, environment plays a very important role. Home, school or social environment provide a great influence in their all round development. The school has a great role in shaping child's behavior and personality.

Meaning of Environment

On the surface of the earth, above and under the land, the living and non-living being around us is environment. According to Douglas and Holland, "Environment is a word which describes, in the aggregate, all of external forces, influences and conditions which affect the life, nature, behavior and the growth, development and maturation of living organism" (Agarwal, J.C., p. 378).

After birth, every individual comes into the contact with earth. Everything in the earth, every material, including people, soil, water, and air, process of thinking, social factors, cultural elements and activities etc. affect his development. He acquires all the knowledge, habits, attitudes and behavior from his entire surroundings. Individual shapes his personality-good or bad, forms behavior-acceptable or unacceptable from the influence of his physical and mental or material and non-material environment. Thus environment is the whole backdrop that affect individual from his birth to death.

The biotic and a biotic are the two major factors that constitute environment. Both these factors influence on different activities of individual throughout his life. In this regard R. S. Woodworth has rightly remarked, "Environment covers all the outside factors that have acted on the individual since he began life" (Barua, J., p. 5).

School environment means all the facilities provide by the school for teaching learning process. It includes infrastructure facilities, classroom facilities, curricular and co-curricular activities, teaching-learning materials, teaching and non-teaching staff, drinking water, sanitation, teacher-student relationship, social and moral values etc. The whole school environment is responsible for implementation of educational services to children and their success.

Children with Special Needs

In our society, there are a great numbers of children, some of them have extraordinary qualities and others have difficulties or disabilities in physical, mental emotional or other grounds. On the basis of their disability or talent, they need special care,

attention and additional support and help. All these children, either talented or have disability, are come under the category of Children with Special Needs. (Bhatia & Bhatia, p. 462)

Each child in this world is special and has some unique qualities and abilities. Among them, someone requires normal instruction and someone more than the normal. Those children, who have qualities and abilities more or less than the normal children, need supportive and favorable environmental facilities and additional services for their educational development. The school environment should be fitted and adjustable for them. They demand more special, healthier, and favorable environment over and above the normal classroom facilities.

School Environment and Better Education for CWSN

The school is the foremost agency that adds education as well as all other qualities in child's personality. It provides training to the children on different activities and prepares them for their further study and bright future as well. The school also imparts knowledge on moral education, skills for social adjustment, leadership and citizenship training, and establishes healthy relationship between school and home.

Better education for Children with Special Needs depends upon better physical and intellectual facilities available in school environment. The infrastructure facilities, teaching and non teaching staff, curricular and co-curricular activities etc. should be sound to impart need based education and high moral values. School education provides maximum knowledge, skills and social values to the children that will help them to progress in future education and to adjustment in home and social environment.

Primary Education

Primary education is the first stage of formal education, where children acquire the basic knowledge of reading, writing and arithmetic along with basic understanding of subject matter. Children learn social behavior, language, skill of adjustment, co-operation, sharing, friendship, and respect for moral values and other elements of their personality at the early years of their life in primary school. They develop physical, intellectual, moral and social behavior in this level of education.

Significance of the Study

Primary school is the smithy where a child's life is started to give a proper shape.

So, the school should have appropriate and adequate facilities available for education and instruction. It is a big challenge to educate children with special needs in regular school with normal children. As they have different types of physical, intellectual or other types of needs and desires, they require something extra and additional curricular and co-curricular services in school education. From the previous studies related directly or indirectly to this study [Swargiary, C. (2018), Cesar, T. F, et al. (2020), Harper, A. (2018), Khare, A. (2021), Baweja, C. (2020), Gilavand, A. (2022), Maxwell, S, et al. (2017)], it is revealed that school environment provides a very effective role in child's learning and achievement. Though there are various studies done in India and world regarding impact of school environment in education of children, the investigator did not find any study done on education of children with special needs in Government Lower Primary Schools of Sipajhar Educational Block of Darrang district. Thus the present study wants to give a look on it and tries to fill up the gap in the field of environmental influence on school education of children with special needs.

Statement of the Problem

The present study is entitled as, "Impact of School Environment for the Education of Children with Special Needs (CWSN): Special reference to Government Lower Primary Schools of Darrang District."

Delimitation of the Study

The present study is delimited to following grounds-

1. This study was conducted and delimited to Government Lower Primary Schools of Sipajhar Educational Block of Darrang District.
2. Students from class I to V as enrolled in the academic year 2021-22 have been considered for this study.
3. This study has been delimited to the school environment for the education of children with special needs regarding location of the school, infrastructure and classroom facilities and health and sanitation for the education of children with special needs.

Operational Definitions of Terms

- a. **School Environment:** The school environment refers to the conditions through which the teaching learning process is conducted in lower primary schools of Darrang district.

- b. Children with Special Needs:** In this study, the children with special needs refer to the children having mild or moderate disability and the talented children read in Government Lower Primary Schools of Darrang district.

Objectives of the Study

The following objectives have been formulated for the present study-

1. To study the present educational status of Children with Special Needs in Government Lower Primary Schools in Sipajhar Educational Block of Darrang District of Assam.
2. To study the school environment of Government Lower Primary schools in Sipajhar Educational Block of Darrang district for the education of children with special needs regarding-
  - A. Location of school
  - B. Infrastructure and classroom facilities
  - C. Health and Sanitation

Hypothesis of the Study

The formulated hypothesis for Objective 2 was

School Environment of Government Lower Primary Schools in Sipajhar Educational Block of Darrang District is adequate for the education of Children with Special needs regarding-

- A. Location of school
- B. Infrastructure and classroom facilities
- C. Health and Sanitation

Methodology

Descriptive survey method was adopted by the investigator to study impact of school environment for the education of children with special needs in Government Lower Primary schools of Darrang district. As a fact finding enquiry, descriptive survey is widely used research method in education. The main purpose of school survey is to find out the overall effectiveness of different types of school programs and suggest improvement wherever necessary. (Koul, L, 2018, p. 107)

Area of the Study

This study was conducted in Government Lower Primary Schools of Sipajhar Educational Block of Darrang District. Darrang is an administrative district of Assam in

India with an area of 1850.58km². It has a population of 928,500 and average literacy rate is 63.08% (Census report, 2011). In this district, there are total 984 Government Lower Primary Schools, where education is given to children with special needs with normal children in inclusive set-up. Out of three educational blocks, Sipajhar educational block was selected for the study. This block has total number of 43 clusters, with 302 Government Lower Primary Schools, 859 teachers and 14,606 students. Among all these students, there are 365 Children with Special Needs (Boys 217, Girls 148) studying different Government Lower Primary Schools.

Sources of Data Collection

The investigator has collected primary data by visiting Government Lower Primary Schools of Sipajhar Educational Block of Darrang district. She has followed self made interview schedule and observation procedures to collect relevant data needed for the study.

For secondary data, the investigator has followed books, journals, official records, Government and Non-Government websites etc.

Population of the Study

Population refers to the entire phenomena on which the investigator interested to find out different solution of one or more specific problems (Nanda, G. C. & Khato, P. K. 2005). In the present study, the total 302 Government Lower Primary Schools from Sipajhar Educational block of Darrang district are considered as total population.

Sample of the Study

Sample is the representative unit from which the investigator collects data to develop his/her studies. In the present study, the investigator selected 90 schools (30% of total population) as a sample through using purposive sampling technique.

Tools used in the Study

A self structured interview schedule was applied to study the condition of school environment for the educational services of children with special needs. This interview schedule comprises twenty items to collect data regarding objective 2 [2 items for 2(A), 12 items for 2(B) and 6 items for 2(C)]. For objective 1, the investigator visited Block Elementary Education Office, Sipajhar, Darrang and collect official records on present status of children with special needs in Government Lower Primary Schools. The

investigator also used observation technique to collect data when visiting the schools. She observed the entire school campus, classrooms, playground and play materials, co-curricular activities, mid-day meal services and sanitary facilities during the field survey.

Analysis and Interpretation of Data

The investigator personally visited the sample schools and collected data through interview schedule. She met the children having physical, intellectual, learning or other types of disability and observed the school environment. After collection, the data were edited, classified and tabulated in a precise and clear form. The organized and tabulated data were analyzed and interpreted by calculating percentage and represented graphically on the basis of formulated objectives. This analysis and interpretation are as presented below-

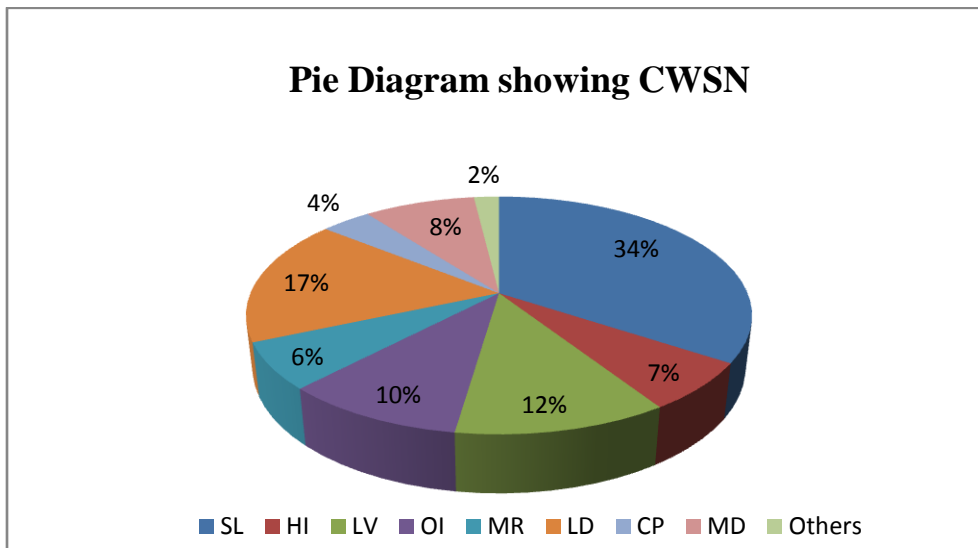
Objective 1: To study the present educational status of Children with Special Needs in Government Lower Primary Schools in Sipajhar Educational Block of Darrang District of Assam.

Analysis: This objective was analyzed by calculating Percentages and graphically represented the data by Pie Diagram.

Table 1: Present educational status of Children with Special Needs from Government Lower Primary Schools in Sipajhar Educational Block

Total No of Govt. L.P. School	CWSN	Number	Percentage
302	Slow Learner	125	34.24
	Hearing Impaired	24	6.57
	Low Vision	42	11.50
	Orthopedically Impaired	36	9.86
	Mentally Retarded	23	6.30
	Locomotors Disability	63	17.26
	Cerebral Palsy	14	3.83
	Multiple Disability	31	8.50
	Others	07	1.92
	Total	365	

Source: Block Elementary Education Office

Figure 1: Showing status of CWSN in Sipajhar Educational Block of Darrang district. Here, SL- Slow Learner, HI- Hearing Impaired, LV- Low Vision, OI- Orthopedically Impaired, MR - Mentally Retarded, LD - Locomotors Disability, CP- Cerebral Palsy, MD - Multiple Disability.

Interpretation

From the above data placed in Table: 1 and Figure: 1, it is found that there are total 365 children with special needs in 302 Government Lower Primary Schools of Sipajhar Educational Block of Darrang district. From all these Children, 125 (34.24%) Slow Learner, 24 (6.57%) Hearing Impaired, 42 (11.5%) Low Vision, 36 (9.86%) Orthopedically Impaired, 23(6.3%) Mentally Retarded, 63(17.26%) Locomotors Disability, 14(3.83%) Cerebral Palsy, 31(8.5%) Multiple Disability and 7(1.92%) other children including Autism Spectrum Disability, Muscular Dystrophy, Leprosy cured children etc. From the data placed in Table 1 and Figure 1, it can be interpreted that a great numbers of children with special needs are enrolled in Government Lower Primary Schools of Sipajhar Educational Block of Darrang district.

Objective 2: To study the school environment of Government Lower Primary schools in Sipajhar Educational block of Darrang district for the education of children with special needs regarding-

- A. Location of school
- B. Infrastructure and classroom facilities
- C. Health and Sanitation

Hypothesis: It is estimated that the school environment of Government Lower Primary Schools in Sipajhar Educational Block of Darrang District are adequate for the education of

Children with Special needs regarding-

- A. Location of school
- B. Infrastructure and classroom facilities
- C. Health and Sanitation

Analysis

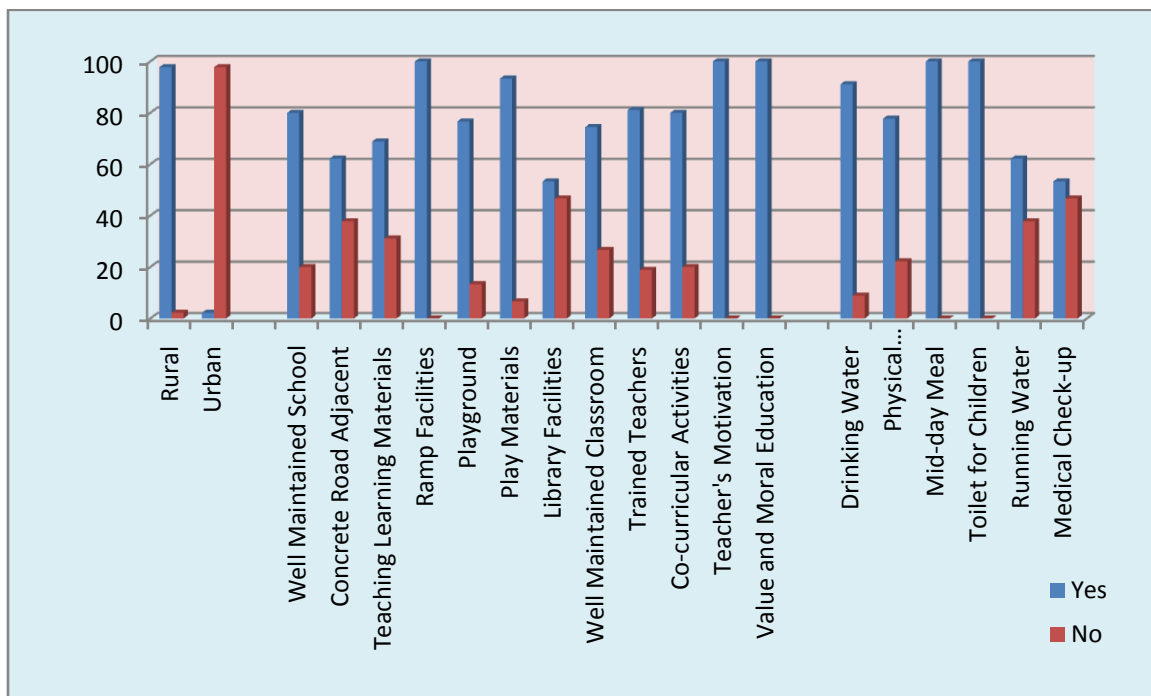
The data collected for Objective No. 2A (Location of School), 2B (Infrastructure and Classroom Facilities) and 2C (Health and Sanitation) were analyzed by calculating Percentages and graphically represented the data by Bar Diagram.

Table 2: Showing Percentages of School Environmental Facilities on the basis of Location of Schools, Infrastructure and classroom facilities and Health and Sanitation

School Environment	Number of Schools according to their response (Total 90)			
	Yes	%	No	%
School Location				
Rural	88	97.77	02	2.23
Urban	02	2.22	89	97.77
Infrastructure and Classroom facilities				
Well maintained school building (concrete, neat and clean)	72	80	18	20
Concrete road adjacent to school	56	62.22	34	37.8
Available teaching learning materials	62	68.89	28	31.11
Available Ramp facilities	90	100	00	0
Availability of usable Playground	69	76.67	21	13.33
Available Play materials	84	93.33	06	6.66
Available Library Facilities	48	53.33	42	46.66
Well maintained Classroom	67	74.44	24	26.66
Trained teachers to teach CWSN	73	81.11	17	18.89
Provision for Co-curricular activities	72	80	18	20
Teachers motivate children to learn	90	100	00	0
Value and moral education given	90	100	00	0
Health and Sanitation-				
Availability of Drinking Water	82	91.11	08	8.9
Provision of Physical exercise, Yoga and Meditation	70	77.77	20	22.22
Regularly offer mid-day meal	90	100	00	0
Separate toilet for CWSN	90	100	00	00
Running water inside toilet	56	62.22	34	37.77
Medical check-up held	48	53.33	42	46.66

Source: Same as Table 1

Bar Diagram showing School Environment

Figure 2: Showing school environment regarding Location of School, Infrastructure and Classroom facilities and Health and Sanitation.

Interpretation

From the data placed in Table: 2 and Figure: 2, it is found that most of the schools i.e. 97.77% are located in rural area. Among selected sample schools, only two schools are located in urban area. In the dimension of infrastructure and classroom facilities, 80% schools have permanent and well maintained (concrete, neat and clean) school building, 62.22% schools have concrete road adjacent to school building, 68.89% schools have teaching learning materials to teach children with special needs with normal students. Data revealed from the study that, 100% schools have ramp facilities for the children with special needs. Every school have playground in the selected area. But, 76.67% schools have usable and well conditioned playground and 93.33% schools have play materials. 53.33% schools have library facilities and 74.44% schools have well maintained classroom to serve children of all types. There are 81.11% trained (partially trained) teachers to help children with special needs in their educational activities and 80% schools provide co-curricular activities. Teachers of these schools, having children with special needs, motivate all the children to learn and give them value and moral education with the curricular subjects.

In the dimension of Health and Sanitation, data revealed that 100% schools have facilities of drinking water, separate toilet for students and regular mid-day meal services.

77.77 schools provide physical exercise, yoga and meditation and 53.33% schools provide medical check-up to these children.

From the above data, it is clear that more than 80% schools have well environmental facilities regarding infrastructure, classroom, health and sanitation. Thus from the study, we may accept our hypothesis that the school environment of Government Lower Primary Schools in Sipajhar Educational Block of Darrang District are adequate for the education of Children with Special needs regarding Location of school, Infrastructure and classroom facilities and Health and Sanitation.

Major Findings

The children with special needs require more specific, well maintained and adequately equipped school environment for their learning and other activities. From this present study the following findings can be noted-

1. The rural environment provides a great role in educating children with special needs. These children like a calm environment to do every activity in their learning. Most of the schools are located in rural area and they are free from noise and pollution which are friendlier for special children.
2. Neat and clean school building helps these children to be joyful to give interest in their learning. This study reveals that 80% schools have well maintained school building that is an important point for imparting education to children with special needs.
3. Concrete road adjacent to school helps physically challenged children to enter and exit school with their wheelchair. Ramp facilities in school entrance, porch and inside and outside the toilet help them in their movement. This study indicates availability of these services under the selected area.
4. A playground with interesting play materials stimulates children with special needs in development of their creativity and imagination. Accessible play materials encourage children to engage in activities and learn more.
5. Well maintained classroom and library facilities provide a great role in learning and acquiring more knowledge from different fields. From this study, it is revealed that co-curricular activities encourage these children to be more concentrated in their education. These activities assist their physical, intellectual, moral, creative and social development.

6. It is found from the study that, 100% teachers motivate children to learn. Moral and value education have a very important role for peaceful living in home and society. Physical education, yoga and meditation were provided to children with special needs for their healthy physical and intellectual development.
7. It is revealed from the study that, every school has adequate provision of drinking water, mid-day meal and toilet facilities. These are the required facilities for these children to adjust in school environment.
8. The overall condition of school environment under definite dimensions are good to provide necessary and need based educational services to children with special needs in Sipajhar educational block of Darrang district.

Suggestions and Conclusions

The present study can be served as a basis for other researches in this field in different levels of education and areas of Assam or other places. It can be opened up definite resources for further study. The Special Children have unique physical and intellectual needs to be fulfilled in educational environment. Thus the school environment should be very specifically designed. For the improvement of their quality education, every lower primary school should introduce technology based learning and instruction. Electronic devices for learning, special vocational and social training, more specific method of instruction, advanced teaching-learning materials should be introduced in lower primary schools for educational attainment of Children with Special Needs. There is a scope of improvement in teacher-parent co-operation, special training for teachers to deal with special children, activity based subjects of study in curriculum, specially designed classroom etc. in the Government Lower Primary Schools of Sipajhar Educational Block of Darrang District.

Primary education promotes harmonious development of child. It is the foundation of education for every individual and society. The special children face various problems in learning and adjustment in school environment. They need very special provisions and additional requirements in classroom learning. Those, who are given admission in Government Lower Primary schools, have to enroll and attain with other normal children in same classroom environment. Favorable environment for teaching-learning, trained teachers, co-curricular activities, play materials, health services, vocational training will help them to fulfill their desires and bloom their talents. For quality improvement Government has to spend more funds in Lower Primary Schools for access, enrolment and

retention. Thus, it is very important to give special interest in school environment in Government Lower primary schools not only in Sipajhar Educational Block of Assam, But also for all the schools of entire country.

References

- Aggarwal, J. (1996). *Theory and Principles of Education*. New Delhi: Vikas Publishing House Pvt. Ltd.
- Barua, J. (2009). *Paribesh aru Janasankhya Sikshya*. Guwahati: Chandra Prakash.
- Baweja, C. (2020). *School environment and its affects on students*. Retrieved from <https://ezyschooling.com/parenting/expert/School-environment-and-its-affects-on-students>
- Bhatia, B. &. (1996). *A Textbook of Educational Psychology*. Delhi: Doaba House.
- Devi, M. (2012). *Socio economic status and education of children with special needs CWSN a study conducted in Nagaon and Morigaon district*. Ph D Thesis, Gauhati University, Department of Education.
- Gilavand, A. (2016). Investigating the impact of environmental factors on learning and academic achievement of elementary students. *Health Sciences*, 5(7S), 360-9.
- Harper, A. (2018). *Creating a happier school environment yields benefits for students and teachers*.
- Kaul, L. (2018). *Methodology of Educational Research*. Noida: Vikas Publishing House Pvt. Ltd.
- Khare, D. (2021). *The Impacts Of School Environment On Teaching And Learning*. Retrieved from <https://www.anilkhare.com/the-impacts-of-school-environment-on-teaching-and-learning/>
- Maxwell, S., Reynolds, K. J., Subasic, E., Lee, E., & Bromhead, D. (2017). *The Impact of School Climate and School Identification on Academic Achievement: Multilevel Modeling with Student and Teacher Data*. Retrieved from *Frontiers Psychology*: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.02069>
- Medhi, H. (2019). A Study on Educational Provision of Exceptional Children of Primary School Under The Kalaigaon Area of Udalguri District of Assam. *AJANTA* , 8 (2), 19-25.
- Nanda, G. C., & Khato, P. K. (2005). *Fundamental of Educational Research and Statistics*. Ludhiana: Kalyani Publishers.

Swargiary, C. (2018). Class Room Environment Influencing in School Effectiveness of Vernacular Lower Primary School in Assam, India. *SSRG International Journal of Humanities and Social Science* , 5 (4), 27-30.

Tapia-Fonllem, C. F.-S.-V.-T.-B. (2020). Tapia-Fonllem, C., Fraijo-Sing, B., Corral-Verdugo, V., Garza-TerSchool Environments and Elementary School Children's Well-Being in Northwestern Mexico. *Tapia-Fonllem, C., Fraijo-Sing, B., Corral-Verdugo, V., Garza-Terán, G., & Moreno-Barahona, M. (2020). School Environments and Elementary School C Frontiers in psychology* , 11, 510.

[https://www.census2011.co.in/census/district/146-](https://www.census2011.co.in/census/district/146-darrang.html#:~:text=Average%20literacy%20rate%20in%20Darrang,%25%20and%2081.60%20%25%20literate%20respectively.)

[darrang.html#:~:text=Average%20literacy%20rate%20in%20Darrang,%25%20and%2081.60%20%25%20literate%20respectively.](https://www.census2011.co.in/census/district/146-darrang.html#:~:text=Average%20literacy%20rate%20in%20Darrang,%25%20and%2081.60%20%25%20literate%20respectively.)

Author¹: Research Scholar, Department of Education, MSSV, Nagaon

E-mail: ritujha2397@gmail.com

Author²: Professor, Department of Education, MSSV, Nagaon

E-mail: dipalidutta6@gmail.com

Uniting Diverse Communities of Assam Culturally: The Case of Sattriya Dance

Nayanmoni Phukan

Abstract

Sattriya Dance of Assam since its innovation has been practiced by diverse tribes and communities of Assam and also has played a vital role in uniting these diverse people of Assam for creation of Assamese Identity. Saint Sankaradeva (1449-1568) and later his disciple Saint Madhavadeva (1489-1596), propagated *Neo- Vaishnavite* religion. The ideology “*EkDew, Ek Sew, Ek Bine Nahi Kew,*” meaning that there is only one God and one must be devoted to the only one God initially glued the diverse people of Assam. The duos establishment of *Sattras* and *Namghars*, the innovations of songs, music, dances and drama defined *Sattriya* Tradition. *Sattriya* dance embedded with spirituality and aesthetics of Art gained popularity among the common mass. The aesthetic uniqueness of the dance is segmented under Dances performed in *Ankia Naat*; Independent Dance Numbers and *Sattriya Ojapali*. Popular among them are *Gayan Bayan, Suttradhari, Gopi Nac, GupabalakarNac, JhumuraNac, Nadubhangi, Bahar Nac* and *Cali Nac*. The role of *CaliNac* and its sub form *Raja-gharia Cali* attracted people from the royal families which have played an important role in Assamese Society. Moreover, indigenous element from various tribes and communities of Assam is found in the *Sattriya* Dance.

Keywords: *Sattriya dance, Assam, diversity, aesthetic uniqueness, Cali Nac, Assamese identity*

Introduction

Saint Sankaradeva (1449-1568) and later his disciple Saint Madhavadeva (1489-1596), propagated *Neo-Vaisnavite* religion with the idea of the *Eka-Sarana-Naam-Dharma* and dispelled the darkness of ignorance, superstition and irrational beliefs and practices. The *Neo-Vaisnavism* faith developed a democratic outlook which permeates the entire teachings and practices in Assam and provided a strong social bonding among the diverse tribes and communities of Assam. They played the pioneering role in innovating different forms of *Sattriya* tradition such as dance, drama and music as an audio-visual technique aimed at disseminating the teachings of *Bhakti* under *Vaisnavism*. *Neo-Vaisnavism* gradually attracted

the diverse tribes and communities of Assam encompassing the social, cultural and religious spheres of these societies.

For the practice of religion and art i.e., *attriya* tradition, Sankaradeva established *Sattras* (*vaisnava* monastery) and *Namghars* (*vaisnava* temple). It was in the *Sattras* where *Sattriya* dance was composed. *Sattriya* dance, a classical dance form of India is a unique dance form which is embedded with spirituality and aesthetics, combined together. Later on Saint Madhavadeva also composed various forms of *Sattriya* dance. Till more than five centuries it was practiced only by the celibate monks of the *Sattra* institution. Today it is performed outside the *Sattra* institution also and even huge number of women of Assam practice *Sattriya* dance to promote and preserve the tradition of *Sattriya* dance. *Sattriya* dance has been influential in Assamese culture at large.

Sankaradeva's Philosophy of Neo-Vaisnavism in uniting the diverse tribes and communities of Assam

The guiding principle of neo-*vaisnavism* of Sankaradeva was "*Ek Dew Eka sew Ek Bine Nahi Kew*" marksthat there is only one God and one must be devoted to the only one God which initially glued the diverse people of Assam. Moreover the teachings of the Saints with references to Lord *Krsna*, *Bhagawata Gita*, *Mahabharata*, *Ramayana* and the *Puranas* attracted the common people. They worked for the upliftment of the backward classes and minimization of the rigidity of caste distinctions. He declared spiritual, equality and universal brotherhood for all men and loudly proclaimed that even a *Candala* is superior to a Brahmin if that *Candala* becomes *Hari-bhakti-parayana*, i.e. if he becomes devoted to *Hari* (Lord *krsna* or *Vishnu*). He rejected caste superiority as a ground of respect among men, otherwise equally venerable, as lovers of God.

Neog (2004) states "*Candsai* and *Jayahari*, both *Musalman*s, *Govindo*, a *Garo*, *Jayananda*, a *Bhutia*; *Madhava* of *Jayanti* of the *Hira* or potter's: *Srirama*, believed to have been a *Kaivarta* and *Damodara*, a *Baniya*. A later superior, Sri Ramadeva administered ordination to some Nagas, Ahom, Koch, Miris, Kacharis, Marans and people of many other tribes were also freely converted to the *Vaisnavism* of Sankaradeva's order." The above description supports the diversity participation.

Later the people of different community groups such as Moran, Kachari, Chutiya, Deori etc., took *Vaisnavism* and gradually adopted Hindu conducts of life and religious practices. They also given up many of their prior practices, discarded animism and became more and more refined in their dealings. Through this process, the tribal people came under

the fold of Hinduism and assimilated with the other caste people within the fold of Hinduism. So, *Sattrra* institution takes important role in context of the up-liftmen and up-gradation of status of the backward classes and adjacent communities of Assam.

Sankaradeva, along with his able disciple Madhavadeva gave much emphasis to the use of old Assamese language in preaching the faith so that the devotees can learn and understand the sacred scriptures as well as the doctrines easily which were once preserved in Sanskrit language. For the theatrical songs and dramas he used '*Brajavali*', which is an artificial mixture of *Braj* language and Assamese.

Sattriya dance tradition is seen practiced among the diverse tribes and communities in the hills and plains of Assam throughout ages. The chief among the tribes are the Karbi, Dimasa-Karbi, the Kuki in the hills and the Bodo-Kachari, the Mishing, the Rabha, the Tiwas (Lalung), the Hazong and the Deori in the plains. This participation of followers from an early period is an example of unity in diversity. *Sattriya* dance style owes its genesis to the repertoire of the dance numbers appended to the one-act plays known as *Ankiya Bhaona*, composed by Sankaradeva and Madhavadeva combining dance, drama and music. *Ojapali*, *Deodhani*, *Devadasi* and other folk dance of Assam have extensive influences in *Sattriya* Dance tradition. As such the hand gestures, movements, rhythmic syllables of this dance form were originated from different tribes and races of Assam.

The Ahom dynasty who ruled nearly 600 years as well as other rulers in Assam who for the political and administrative gains, started assimilating with various tribes and communities of Assam through inter-community marriage for creation of bonding among them. However, it was the philosophy of Sankaradeva and Madhavadeva and the creation of *Sattriya* tradition which actually brought an emotional bonding of brotherhood for creation of an Assamese Identity among the masses.

Aesthetics of *Sattriya* tradition and their role in unity in diversity: The aesthetic of *Sattriya* tradition is marked by the fine treatment of the various components of *Sattriya* tradition. Each of the components was dealt with great care by the Saints. The following components shall briefly discuss the aesthetic treatment and their role or impact.

Literature: The most unique characteristic about Neo-Vaisnava literature was that it was a combination of prose and poetry. The scriptures of the *Vaisnava* literature centered on themes of *Bhagavata-Purana* and the *Ramayana*. *Kirtan Ghosa*, *Dasama*,

Harichandra Upakhyan, Ajamil Upakhyan, Bhakti Ratnawali, Bhakti Pradip, Gunamala of Sankaradeva and *Nama Ghosa, Nama Malika, Rajasuya* of Madhavadeva are the important works. These texts are related to discussions on religious epics, spiritual content, moral, social and cultural values which inspires the diverse communities of Assam for strong beliefs and participation for *Sattriya* tradition.

Composition of songs: The songs comprises of *Ankiyageets, Borgeets, Totaya, Capaya* etc. These are composed in *Brajawali* where spirituality and praise of *Lord Krsna* and *Rama* attracted diverse communities. These are mainly associated with the *Sattra* system as a part of daily and occasional prayer services. The hundreds of songs composed by both the Saints with tales of Lord Krsna and of spirituality attracted a wide variety of people.

Composition of Music and use of musical instruments: The composition of music and innovation of musical instruments and also use of various musical instruments in the spiritual songs, dramas and dance gives an aesthetic treatment of the same. The *vaisnava* music is rich and melodious spreading the message of *bhakti*. The vocal music is divided into –i. *Patha*, ii. *Kirtanna*, iii. *Sadharangita* and iv. *Raga Sangita*. Sankaradeva's and Madhavadeva's writings mentions about the use of various instruments such as *khol, tal, mrdanga, nagara, bartal or bhortal, rudra-kapilasa, vipansa (vina), rabid, sarada (saroda), svaramandala, mrdanga, mandira (manjira), upanga, sankha, ghanta, Dhaka, dhola, singa, kali, bheri, jaykali, rambela, mahari, khol, karatal, nagara (neggurah, dotara, carinda, basi (venu), ramtal, rambina, bar-kah, kalandara, dundubhi (daba)* etc. These various instruments were not all innovated rather most of them were picked from the diverse tribes and communities of Assam.

Creation of dramas known as 'Ankiyanat': The creation of *Ankiyanata* long with songs and dances are enriched with costumes, make-up, props, mask and effigies are the important aesthetic components. Sankaradeva adopted drama as one of the major audio-visual agencies for propagating the faith and uniting the diverse people providing aesthetic enjoyment and to inculcate devotional sentiments. There are fifteen *AnkiyaNats* written by Sankaradeva and Madhavadeva. *Patni Prasada, Keligopal, Rukmini-harana, Parijata-harana, Kali-damana* and *Ram-vijaya* are the *Nats* of Sankaradeva. While *Arjuna-bhanjana, Cordhara, pimpara- gucuwa, Bhojana-vihara, Bhumi-letowa, Rasa-jhumura, Bhusan-herowa, Brahma-mohana* and *KotoraKhelowa*

were of Madhavadeva.

The dramas are written in such a way that it could appeal to the highest and the lowest in society, to learned connoisseur and the ignorant rust alike. Thus it is mentioned by Maheswar Neog (2008) in his book “*Aesthetic Continuum: Essays on Assamese Music, Drama, Dance*” that “The village folk will understand the *Brajabuli* words. The ignorant people will witness the masks and effigies”. The statement demarcates the diverse group of people witnessed the Ankiya nat.

Composition of Sattriya dance: Composition of different varieties of *Sattriya* Dance comprises of various hand movements, footwork, head-eye movements, whirling movements, pirouettes. Each dance has its own rhythmic syllables (*bajanas*) along with the dressing style in respect with costumes, ornaments, make-up. The movements and techniques are governed by definite set of rules laid down in the *Natyashastra*, *Abhinaya Darpana* and other classical treatises. Moreover it also centered on with indigenous elements having its own vocabulary, hand gesture, footwork, choreographic patterns, music, dress and décor. The dances are classified in three sub division- Dances included in the dramas, Independent dances and lastly *Sattriya Ojapali*. The dances included in the dramas or *Ankiyanats* are *Gayana-bayana*, *Sutradharinac*, *Gosainnac*, *gopinac*, *Bhawariyaprabesarnac*, *gitarnac*, *ananyabhangirnac* etc with optimum physical possibilities. In addition to these, Madhavadeva introduced independent dances like *Cali nac*, *Jhumuranac*, *Nadubhangi*, *Bahar* comprising of both *lasya* and *tandava* style of dancing. This signifies the influence of traditional and indigenous dance prevalent in the ancient Assam with *Sattriya* Dance which determines its aesthetic uniqueness.

The performance of Sattriya dance: The performance of *Sattriya* dance takes place in the middle open space of the *Kirtan Ghar* of the *Sattras* in front of the *Manikut* where audience can witness it from three sides. It helps the viewers to see the act from a very near and also the artist facial expression and voice can be seen and heard where the aesthetics directly connects the audience. In the contemporary period the dance form is being practiced and nurtured in and outside the *Sattra* institutions. Also the scholarly monks impart training of *Sattriya* dance in foreign lands which marks a global impact of *Sattriya* tradition.

Objectives

1. To study how Sankaradeva's vision of Neo-Vaisnavism through Sattriya tradition helped shape Assamese Culture.
2. To study the various aesthetics of *Sattriya* dance and its impact on uniting various tribe and communities of Assam for creation of an Assamese identity.
3. To study how Cali dances was instrumental in keeping alive the Sattriya tradition for centuries.

Methodology

The research is based on descriptive and analytical method. Relevant information has been collected from primary sources and secondary sources in forms of books, journals and research papers. Relevant information has been collected through discussions with various experts, from relevant books, journals, field visit to *Sattra* institutes and attending workshops on dance.

Hypotheses

1. The researcher hypothesizes that *Sattriya* dance has been one of the key factors for the continuation of *Sattriya* tradition over the years.
2. *Sattriya* dance is one of the key factor of creation and continuation of Assamese identity by uniting the diverse communities of the region.

Relevance of Cali dance in acceptance and continuation of *Sattriya* Tradition.

Cali nac, a sub form of *Sattriya* dance is an independent dance number composed by Madhavadeva at Barpeta Sattra. Having understood the importance of Sattriya tradition for a united Assamese identity, Madhavadeva for the purpose of motivating the Royal and elite families composed this unique dance number where young monks performed in female attire in a highly aesthetic manner. Contrary to what Judith Butler, an American philosopher stated that a male performing in female dress is nothing else than a Parody. But on the contrary *Cali* dance was a highly aesthetic dance where the treatment of costume, make up, dance poses, postures, whirling movements, gaits etc. has been done with extreme care by Madhavadeva. The dance form is of feminine grace, charm and sentiments.

The Ahom kings were the patrons of arts and culture and were fascinated by the *Cali* dance. With the demands of the enlightened audience of royal court, new elements were added and improvisation was done to *Cali* dance and led to a novel dance number named

Rajagharia Cali. The name itself depicted that the dance to be performed in the royal courts. Badula Ata, a disciple of Madhavadeva established *Sattrra* at Kamalabari in Majuli. He deputed some of the monks of his *Sattrra* to learn this dance number from the artistes of Barpeta *sattrra* so as to maintain the tradition in Upper Assam. The artistes of the Kamalabari *Sattrra*, accordingly, inherited the dance number, practiced it tremendously, added new elements there to and renovated it with such high aesthetic qualities that it became appealing not only to the people at large but to the royal Ahom Court too. The *Calinac* which became extinct from Barpeta *Sattrra* is now vigorously practiced in the Kamalabari group of *Sattras*.

Indigenous elements in Sattriya Dance of diverse communities of Assam

The *Sattriya* dance of Assam grew out the traditional synthesis of the indigenous folk elements and various extraneous cultural influences. *Sattriya* dance has extensive use of gestures, movements and rhythmic syllables with folk dances of different tribes and races of Assam, namely Bodo, Kachari, Mising, Deori, Karbi, Moran, Rabha etc. Indigenous elements of some other tribes such as Naga, Mizo, Khasi, Jaintias and Garo also found their way into *Sattriya* form.

The *Natyasastra* of Bharata wherein a four-fold classification of local usages or *pravrttis*, namely, *Dakhinatyā*, *Avanti*, *Pancala Madhyama* and *Odrāmagadhī* on the basis of dress, manners and costumes, and professions engaged for the purpose is made. The name of *Pragjyotīsais* included in *Odrāmagadhīpravrtti* of the said classification. Various important characteristic of *Odrāmagadhīpravrtti* as mentioned in the *Natyasastra* may also be found in the classical pattern of dance of Assam.

As mentioned in the *Natyashastra*, one of the important characteristics of *Odrāmagadhī* style is anti-clockwise entry to the stage. And this feature is observed in most of the folk dances of Assam and the same is rigidly followed in *Sattriya* Dances. *Sattriya* style has extensive use of natural movements in an improvised way. In *Calinac* and *Jhumuranac* the beginning movement accompanied by the rhythmic syllables "*Jinthak*" is similar with that of the beginning part of Bodo folk dances of *Bagurumba* dance and *Bordoishikhla*. The only difference is seen in the use of the palms of hands which are kept downwards, whereas in *Sattriya*, *Alapadma Hasta* is used. Also, a supple movement known as *Ulah* or weightlessness and *Hali* or dipping movements are predominantly and profoundly seen in *Sattriya* dance which can be compared with many tribal dance forms such as those of the Rabha and Bodo. *Deodhani* dance too. Has this kind of characteristics

of *Ulah* and *Hali*.

A considerable number of ground exercises or *Mati-Akhora* and cadence of movements and rhythmic patterns might have been derived from folk origin. *Athulan*, *Thiyalan* and *Bagh jap* (some of the ground exercises) are thus identical which are employed in the *Devadasi* dance. The widely used foot movement *Tewai* has got its parallel in the *dhol* performance. *Sari pak*, used in *Sutradhari* and *Jhumura* got its parallel in the *Bai Dimasa* dance prevalent in the North Cachar district. It is also resembles the frequently used *Takuripak* of Bihu dance, which might have been the original source of *Sari pak*. The following *Mati-Akhoras* have their parallel in Deodhani dance. They are *Tewai*, *PaniHisa*, *Fulsinga*, *Arpana hasta*, *Makara gusua*, *Mujura hasta*, *Thiyamuruka* and *Utplanavas* or *Jap* including *Baghjap*. Sankaradeva thus adopted certain techniques and movements from the ancient and folk dances of Assam of diverse tribes and communities in composing the *Sattriya* dance.

Bhagawati, Ananda Mohan. *Sattriya Nrtya Git Bhaonat Purbanchaliya Pravab*, mentioned about the foot movements of *Lahonrtya* of the *Jayantia*, *Wangla* dance of the *Garos* and *Khasi* dances having similarities with the techniques and foot movements of *Sattriya* dance. some characters of In *Ankiya Bhaona*, some characters uses certain foot movements while entering the stage and during *Yuddharnac*(war dance) which is similar with the war dances of Naga Tribe. Also it is seen that that some rhythmic syllables of *Khol* used in *Yuddharnac* resembles with the dances of tea tribes with the rhythm of *Madala*.

Ojapali was the ancient traditional performing arts of Assam presented with choral singing displayed by different categories of physical representation consisting of movements of the hands, feet, eyes, head and neck are evidently classical in nature. *Ojapali* forms are divided into two broad categories which include *Biyah-gowa Ojapali* and *Suknanni Ojapali*. Significantly, there are movements in the *Sattriya* dances similar with the *Ojapali* items. Different gaits are indispensable part of *Ojapali* dance movements which are known as *bulan* or *Calana*. To name a few, *Hansinigati* (goose gait), *Hatibulan* (elephant gait) and *Mairabulan* of *Ojapali* are comparable to *Hamsa* gait, *Gajalilagati* and *Mairacali* of *Sattriya* Dance. *Hastas* of *Raja* (king) and *Tanay a* and also some other *hastas* used in *Sattriya* dance seem to have been borrowed from *Ojapali* dance.

It is also seen that Madhavadeva, Damodradeva and other disciples of Sankaradeva had borrowed a significant number of elements from *Devadasi* dance to mingle them with the *Sattriya* style. *Cali nac* is closely related with *Devadasi* dance.

Meanwhile the Kamalabari *Sattra* had preserved the *Cali* dance by adopting those elements in an innovating way. On the other hand, Dakshinpat *Sattra* had enriched the *Sattriya* dance style by adding a new number known as *Natuwanac*. On the other hand the *Hajowalyacali*, one among the eight different *calinac* seem to have direct influence of the temple dance of Hayagriva Madhava Mandir of Hajo.

Bihu dance of Assam has tremendous influence in *Sattriya* dance. *Pataka*, *pallava*, *karka*, *hyre*, *Maira*, *Lula* and *Madan* or *Karkat hasta* (hand gestures) are used extensively. Particularly in *Mising Bihu* performance this *hastas* are used. Two kinds of foot works known as *Leser* and *Lahi Ora* resembles to particular poses used in *Hamjar* and *Mising Bihu* respectively. Some of the rhythmic syllables of *Bihu* and *Sattriya* have striking similarities which testify the fact that classical *Sattriya* dance had absorbed the folk element to enrich the dance style through refinement.

Conclusion

The discussion proves that the diverse tribes and communities of Assam have accepted *Sattriya* tradition, and have been successful in continuation of *Sattriya* tradition and dance since six centuries till date. Sankaradeva's *neo-vaisnavism* was popularized among the diverse tribes and communities of Assam. The establishment of the *Sattras* and the *Namghars* contributed to the realm of art and culture as well as in moral and social uplift of the people at large. The liberal outlook of the *Sattra* based on equal footing being given to all the classes of devotees, minimization of rigorousness of caste distinction, upliftment of the socially downtrodden tribes up to the status of chief apostles etc. have paved a new vista for social upliftment which attracted all section of people and marked as a key component of Assamese Identity. Moreover, in present day context, the tea garden community forms an integral part of Assamese society, who has enriched the Assamese cultural entity by their significant contribution.

The Aesthetic elements of *Sattriya* tradition and Dance have become a successful medium to propagate the various concepts of spirituality, moral education and other education. *Sattriya* tradition and dance is thus influential in formation of an Assamese Identity. In particular, *Cali* dance, a major form of *Sattriya* dance composed by Madhavadeva has played an important role in continuation of *Sattriya* tradition and dance. Different movements, hand gestures, foot works, dipping and jumping of *Sattriya* Dance resemble with tribal dance form of the region as Assam is a colourful mosaic of various socio-linguistic and cultural traditions composing of various forms of dance and music. The

huge mushrooming of *Sattriya* dance schools, *Namghars*, the huge exposure in national and international level proves the diversity of aesthetics and the participation from the diverse communities.

References

- Neog, Maheswar. (2004), *Cultural Heritage of Assam*, New Delhi: Omson Publication.
- Mahanta, Jagannath.(2016), *The Sattriya Dance of Assam: An Analytical and Critical Study*, Guwahati: Sattriya Kendra of Sangeet Natak Academy, New Delhi.
- Neog, Maheswar. (2008) *Aesthetic Continuum, Essays on Assamese Music, Drama, Dance and Paintings*, New Delhi: Omsons publication.
- Phukan, Borgohain, Nilakshi. (2011), *Female Dance Tradition of Assam*, Guwahati: Purbanchal Prakash.
- Neog, Maheswar. (2011), *The creative force behind renaissance, Bhakti and other aspects of the Neo-vaishnava movement*, in PranavsvrupNeog (ed), Panbazar Guwahati: Published on behalf of Dr. MaheswarNeog Memorial Trust by Chandra Prakash.
- Mahanta, Jagannath. (1997) *The Sattriya Dances of Assam (A Critical and Analytical Study)*, Ph.D ThesisDibrugarh University.
- Das,Tarali.(2015) *Sundaridia Sattria of Assam: Continuity and Change*,Ph.D Thesis, Guwahati: Guwahati University
- Devi, Ritumoni.(2016) *A Comparative study of Kathak dance and Sattriya dance with special reference to presentation*, Ph.D. Thesis, KhairagarhChattisgarh: Indira Kala Sangeet Vishwavidyalaya

---

Author: Research Scholar, Dr. Bhupen Hazarika Centre for studies in Performing Arts, Dibrugarh University and Lecturer, Art and Creative Education, District Institute of Education and Training, Tinsukia, Assam

Email ID: nayanmoniphukan@gmail.com

Teachers Effectiveness in Classroom Teaching at Lower Primary School with special reference to TET Qualified Teacher in Dhing Area of Assam

Lipika Afruz

Children's future is more dependable on the education which he/she receives at elementary level. This stage of education is the beginning of their educational career. This stage (Lower Primary) of education is preparation for secondary stage of schooling. Teacher plays a very significant role in the field of education. Teacher provides educational, vocational and personal guidance to the student. L.P school plays an important role in the life children. They develop study habits among the children. Education is an acquiring knowledge and gaining experience. Education is the modification human behaviour. Education makes man eligible to adjust in the society by acquiring knowledge. Education helps human to solve any problem of their life. Education act as means for a civilized and socialized society. Education makes man educated, civilized and cultured. Teaching is not a mechanical process, it is a challenging profession. Teaching is an inspirational profession and inspiration from teacher is the greatest motivation. A teacher is an artist, because teaching is an art. Teachers are the main pillar of success. TET (Teacher Eligibility Test) examination was held for the first time in Assam in the year of 2011. TET is an Indian entrance examination for teachers. It was conducted by both the government of India, state and central. Most of the state conducted their own TET Examination. The TET test is conducted in order to accomplish the goals of the Right to Free and Compulsory Education Act.

Keywords: Education, Knowledge, Teaching, Inspiration, Motivation, Effectiveness, Motivation, Pillar, Art.

Introduction

Education is a acquiring knowledge and gaining experience. Education is the modification human behaviour. Education makes man eligible to adjust in the society by acquiring knowledge. Education helps human to solve any problem of their life. Education act as means for a civilized and socialized society. Education makes man educated,

civilized and cultured. Children's future is more dependable on the education which he/she receives at elementary level. This stage of education is the beginning of their educational career. This stage of education is preparation for secondary stage of schooling. In the field of education the role of teacher is very important. A teacher has more responsibilities, teacher need to work as parents, guardian and guide of a student. They provide educational guidance, academic guidance and personal guidance to the student. The progress of a student and also a nation, is ultimately depends upon the teachers because, teacher is the backbone of a nation (Cardoso, 2014).

Teaching is not a mechanical process, it is a challenging profession. Teaching is an inspirational profession and inspiration from teacher is the greatest motivation. A teacher is an artist, because teaching is an art. Teachers are the main pillar of success (Simpson, D, Jackson, M., and Aycock, J. 2005). TET (Teacher Eligibility Test) examination was held for the first time in Assam in the year of 2011. TET is an Indian entrance examination for teachers. It was conducted by both the government of India, state and central. Most of the state conducted their own TET Examination. The TET test is conducted in order to accomplish the goals of the Right to Free and Compulsory Education Act.

According to a study by the Heob, Kalogrides and Beteille more effective schools are able to attract and hire more effective teachers. This implies that in the long run, quality teachers hired is important determinant of effectiveness of schools and as well as that of the students. Hence, it is imperative to have a recruitment preceding which facilitation the selection of quality teachers. A step towards this direction was taken with the introduction of "Teacher Eligibility Test" (TET) of the minimum eligibility criteria to apply for a permanent primary or elementary teaching position in government schools. TET was considered to be an important step on ensuring teacher quality (Key and Sass, 2019)

Need and Importance of the study

Teacher plays a very significant role in the field of education. Teacher provides educational, vocational and personal guidance to the student. L.P school plays an important role in the life children. They develop study habits among the children. The significance of the study is to know about the teaching effectiveness of TET qualified teacher because the government of India introduced TET scheme to improve standard of teaching in LP. This

study is important to know about attitude of working TET qualified teacher at their profession as a teacher.

Objective of the study

1. To study the teaching effectiveness of TET qualified teacher's at L.P school under Dhing G.P of Nagaon.
2. To study the teaching efficiency between male and female teacher's at L.P school under Dhing G.P of Nagaon.

Delimitation of the study

The investigator delaminate the study, a study on teacher's effectiveness in classroom teaching at L.P school with special reference to TET qualified teacher at some selected area of Dhing GP of Nagaon District because it is not possible for the investigator to study a vast area like Nagaon District within few days.

Review of literature

The extensive study" related literature is considered essential for a researcher to start his/her work. The review of related literature enables the investigator to find the limits of his field of bring an the researcher up to date work which others have done and this to state objectives problem designing the study and developing devices for collection of data.

Cheung (2008) reported that Rand Corporation researchers employed in their original study were interested in general teaching efficacy and personal teaching efficacy. Berman and McLaughlin (1977) and Armor et al. (1976) conducted research that helped define the terminology of efficacy as a broad notion of a teacher's "sense of efficacy and later shortened to teacher efficacy" (p.752). Bandura's (1977) theory and research provided the second theoretical framework of self- efficacy. He proposed that "teacher's efficacy is a type of self-efficacy." which he defines as "the outcomes of cognitive process in which people construct beliefs about their capacity to perform at a given level of competence" (p. 480). He suggested that peoples' beliefs have an effect on their efforts particularly their determination or flexibility when encountering problems, and the ways they cope with anxiety they experience in dealing with challenging situations (Bandura, 1977).

Bandura suggested that teacher efficacy consists of personal teaching efficacy and professional teaching efficacy (as cited in Cheung, 2008). Personal teaching efficacy refers to individual's accountability, how a teacher acknowledges student learning. On the other hand, professional teaching efficacy is the teacher's conviction that every teacher possesses the capabilities to affect what Wheatley termed "external factors" (as cited in Cheung, 2008). Drawing on the theories of Rotter (1966) and Bandura (1977), Gibson and Dembo (1994) designed a 30item instrument based on Rand Corporation researchers" (Tschannen-Moran et al., 1998). Gibson and Dembo found that teacher efficacy consists of teaching efficacy, general teaching efficacy, and personal teaching efficacy (Cheung, 2008). Their findings were consistent with the Rand studies. Rotter (1966) had contrary ideas in regard to self-efficacy.

Bandura (1977) emphasized the distinctions of his theory and that of Rotter, (1966) when he implied that individuals trust themselves to perform some activities (perceived self-efficacy) which differ from the "beliefs about whether actions affect outcomes (locus of control)" (p. 481). Rotter (1966's theory of internal-external locus of control explores underlying beliefs and associations "between actions and outcomes, not with personal efficacy" (p.481). An individual may hold the belief that a specific outcome is "internally controllable caused by actions of people" (p.481) though he or she may still lack confidence in achieving the desired actions. (Goddard, Hoy, & Woolfolk Hoy, 2000).

Methodology

The dictionary meaning of research is a "systematic creative work", "the systematic investigation into and study of materials and sources in order to establish facts and reach new conclusions".

Population and Sample

The study was confined to only the L.P schools under Dhing G.P area of Nagaon District, Assam. The sample for present study has been confined to 40 numbers, there are 20 student and 20 teachers from 10 L.P schools which included both male and female teachers. These schools are-

1. 315 No. Kawaimari Muktab.
2. Goria Kawaimari Balika Muklab.
3. 893 No, Balikotia Prathamik Vidyalaya.

4. Balikotia Balika Prathamik Vidyalaya.
5. Balisatia .S.N.L.P School.
6. Goria Kawaimari L.P. School.
7. Ismalia Muktab.
8. Dhingbari L. P. School.
9. Dundumia Prathamik Vidyalaya.
10. Dogaon Prathamik Vidyalaya

Tool for Data collection

The present study falls under descriptive survey method. It is a part of quantitative research. It is mainly based on collection data by questionnaire. The respondents of questionnaire are L.P school teacher and student.

Sources of Data collection

All the data are collected from primary sources. The investigator prepares two sets of questionnaire for collection of data.

Data Collection procedure

Data collection procedure is very complex work. The investigator has collected data from the selected sample by personally visiting the schools. At first, the investigator meets the Head Master / Mistress personally and told him/her and then about with the distributed the questionnaire among the teachers. The investigator distributed questionnaire among the teacher and students to collect their response. After distribution of questionnaire among the teachers and students, the investigator said that he will collect the questionnaire after school one day. After one day, investigator collects all the data from teachers and students. After collection of data investigator analyze the data. The investigator use some forms of statistical measures to describe the result of the study. After collecting questionnaire the responses that the teachers and students made were tabulated as Table No-I as and Table No-II.

Data analysis and interpretation

Analysis: Dictionary meaning of analysis is “detailed examination of the elements

or structure of something.

Interpretation: Dictionary meaning of interpretation is “the action of explaining the meaning of something”

The present study was confined under 40 numbers (it includes 20 teacher and 20 students) of sample from different L.P school.

Objective wise analysis

Objective-1: To study the teaching effectiveness of TET qualified teachers at L.P school under Dhing G.P of Nagaon.

Table: 1

Teaching Effectiveness of TET Qualified Teachers at L.P school under Dhing G.P of Nagaon

Serial No.	Question	Yes	No
1	Do you think methods of teaching used by TET qualified are more effective?	16	04
		80%	20%
2	Do you think teaching is a respectful profession?	20	0
		100%	0
3	Do you think teaching is a challenging profession?	19	01
		95%	05%
4	Do you think there is any difference between TET teacher and general teacher?	10	10
		50%	50%
5	Are you satisfying the jobs of L.P School?	19	01
		95%	05%
6	Do you think there is any difference between male and female?	05	15
		25%	75%
7	Are you facing any difficulty in controlling students?	07	13
		35%	65%
8	Do you believe in strict discipline?	05	15
		25%	75%
9	Are you feeling happy about your salary?	12	08
		60%	40%
10	Have you teaching students impartiality?	18	02
		90%	10%

Source: Field Survey, 2021

After careful study, the investigation found that the 80% teachers opined that methods of teaching used by TET qualified are more effective. The investigator found that 100% teachers opined that teaching is a respectful profession. 95% teacher opined that teaching is a challenging profession. It was found by investigator that 50% TET teacher opined that there some difference among TET and general teacher. 95% of teacher opined that they are happy doing a job in L.P school. The investigator found that 75% teacher opined that there is no significant difference among male and female teachers teaching. The investigator found that 35% teacher opined that they face difficulty in controlling student but 65% teacher didn't face any difficulty controlling student. It was found by investigator that 75% teacher didn't believe in strict discipline. The investigator for found that 60% teacher answered positively towards their salary and 40% teacher are not happy about their salary. The investigator found that 90% teacher opined that they provide education without any discrimination.

Objective-2: To study the teaching efficiency between male and female teachers at L.P school under Dhing G.P of Nagaon.

Table II

Teaching Efficiency between Male and Female Teachers at L.P school under Dhing G.P of Nagaon

Serial No.	Question	Sir	Madam
1	Who can teach better?	12	08
		60%	40%
2	Who reaches school at time?	15	05
		75%	25%
3	Who maintain highly strict discipline?	08	12
		40%	60%
4	Who maintain good behaviour among student?	09	11
		45%	55%
5	Who enters at classroom timely?	12	08
		60%	40%
6	By whom blackboard has been used mostly at time of classroom teaching?	14	06
		70%	30%

7	Who can better used body language in the classroom while teaching?	09	11
		45%	55%
8	Who maintain a good communication among parents?	17	03
		85%	15%
9	Who participates in different activities organized in the school?	18	02
		80%	20%
10	Who can teach more lovingly?	10	10
		50%	50%

Source: Field Survey, 2021

Through this study the investigation found that 60% student answered that male (TET) can teach better. The investigator found that that 75% student opined that male teacher reaches school at time same of the school 25% Student opined that female reaches at time. 60% student opined that female teacher maintain highly strict discipline. The investigator found that 55% student opined that female teacher (TET) behave smoothly towards student and 45% student opined that male teacher behave smoothly with the student. 60% student opined that male teachers (TET) enters at classroom timely. The investigator found that 70% student opined that male teacher (TET) can mostly use the blackboard in the time of teaching. The investigator found that 55% student opined that female teacher mostly used play way method classroom. 85% student answered that male teacher (TET) maintain a good communication among parents. 80%of student opined that male teacher is mostly participating in different activities of school. The investigator found that 50% student opined that male teacher more lovingly and 50% student opined that female teacher more lovingly.

Major findings of the study

1. The study was conducted to know the teaching effectiveness of TET qualified teacher at L.P school. From the study it for was found that most of the TET qualified Lower Primary School teachers have favourable attitudes towards teaching.
2. Through this study it was that there are same difference was obtained among male and female teachers teaching.
3. Through study this it was found that there is no significant of difference was among TET qualified teacher, and general teacher.

4. Appointment of TET in most of the L.P school, it was found that there favourable improvement in teaching, changes attitude towards religions, favourable language development.
5. Through this study investigator found many TET teacher faces lodge problems as facilities. Distance between school and lodge is time taking. Especially for female teacher.

6. Through this study investigator found that some TET teacher's are wder graduate. They leave study when they are qualified TET Teacher. And some of them continued their study thorough distance education.

Suggestions

1. Through this it was found that some of the TET teachers poor transportation problem. So, efforts are to be made to overcome this problem.
2. To provide proper Lodge/Quarter facilities for TET teachers, especially for female TET Teacher.
3. TET teacher under graduate, they must be continued this study through distance education, such as- IDOL, IGNOU.
4. There should be appointment of to female TET teacher at L.P. school.
5. There should be proper infrastructure facilities in the L.P school, these are more classrooms for classes, teachers common Room, own play ground, sanitary facilities, well ventilated classroom, desk-bench, table, proper electricity facilities.
6. School should provide mid-day-meal regularly.
7. Training facilities should be provided to TET teacher yearly.

References

- Cardoso, Paulo. (2014). *The Role of Teachers in the Guidance Process*. Frence:Ministério da Educação
- Simpson, D, Jackson, M., and Aycok, J. (2005). John Dewey and the Art of Teaching: Toward Reflective and Imaginative Practice. *Thousand Oaks, CA: Sage*.
- Key, Katherine & Sass, Tim R. (2019). *Improving Teacher Quality through the Teacher Hiring Process*. Georgia: Georgia Policy Labs
- https://trace.tennessee.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1031&context=utk_educpubs
- https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-16151-4_2
- https://www.researchgate.net/publication/333331413_A_Review_of_the_Literature_on_Teacher_Effectiveness_and_Student_Outcomes

---

Author: Assistant Professor, Department of Education, Sri Sri Sankardev College, Batadraba

E-mail ID: lipikaafroz197@gmail.com

Andragogy in Indian culture and the Gurukul system of education

Rajbir Saha

Abstract

Although schools, colleges and universities form part of education, they are usually limited to the formal dimension of education. Education can also be informal or even informal. In essence, it is the process of meeting reality and opportunity; to encourage and give time for exploration. Education can take place in formal or informal settings, and any experience that has a formative effect on the way one thinks, feels, or acts can be called education. The approach to teaching is called pedagogy, whereas here andragogy is a term originally coined in 1833. These can be seen as two different sets of approaches to learning. As a whole, however, there is general agreement that andragogy is more student-oriented than traditional pedagogy. Thus, on the surface, andragogy seems to be a systematically better alternative to pedagogy. However, it is not without its own share of criticism. In the context of India, the similarities between certain principles of andragogy and the Gurukula system have not been noticed before. The system of andragogy initially required only 'adult learning', needs to be analyzed in the Indian context; specifically, within the confines of the Gurukula Education system. In other words, how has the education system progressed through the ages in this highly diverse country? Were andragogy principles always prevalent in Indian culture?

Keywords: *Education, Andragogy, Culture, Gurukul system.*

Introduction

The Charter Act of 1813, passed by the British Parliament, extended the East India Company's charter for another 20 years. This law is notable for establishing the constitutional status of British Indian territories for the first time. The British Government, as a provision under this Act, will play a greater role in the dissemination of Western Education in India. This Act, in many ways, marks the origin of the spread of the Western model of pedagogical learning in India. Before that, there was an education system based on religious background and even professional background from paathsalas, madrasas, to Gurukulas. The scope of this article will be limited to examining the Gurukula systems, as a challenging task to review the systems of educational institutions of all the various classes

common in Indian Civilization.

Objective

To study the cultural gap in andragogy and comparing with the gurukul education

Research Methodology

The present paper is in form of explanatory and descriptive in nature. To achieve the purpose of the study secondary based literature has been considered to analyze the data. For the study secondary sources of information or material were collected from journals, books, articles or magazines.

Analysis

1. Andragogia - meaning

The term "andragogy" was first invented in 1833 by Alexander Kapp, a German educator. Andragogy, by Eugen Rosenstock-Hussy, has been integrated into a philosophy of adult education. Later, the American educator Malcolm Knowles became very famous in the United States, through the spread of andragogy as an educational model. Knowles argued that andragogy (Greek: "man's guide") differs from the more traditional word pedagogy (Greek: "child's guide"). The philosophy of andragogy is an attempt to establish a theory for adult learning in particular. Knowles points out that adults are self-directed and expect choices to be made. This fundamental element needs to be discussed in adult learning programs.

2. Distinctive signs of Andragogy

Since most educators are familiar with pedagogy, andragogy is characterized by experience as opposed to pedagogy [1]. The learner is self-directed, an adult's vast experiences are applied to knowledge, a learner is ready to learn at a certain point in life, adult learning is problem-focused, and the adult is internally guided. Additionally, Knowles believes that the adult education facilitator should create a learning environment where the learner actively participates in each stage of this stage.

3. Principles of Andragogy:

Adult education is not mechanical memory, but is based on awareness, organization and synthesis of knowledge. There are six essential principles of adult learning:

2

a. The need to know - Adults need to understand why they need to learn something before they start learning it. A participant preference is the decision to teach; an autonomous

initiative.

b. Self-concept - When a person shapes their self-concept, they go from a dependent personality to a self-directed person. Self-awareness and acceptance are sought through education.

c. Experience - With maturity, a person accumulates a growing wealth of experience that becomes a greater learning resource.

d. Readiness to learn - As an individual matures, his ability to learn is increasingly adapted to the evolutionary tasks of his social position. Education inspires new talent to grow and a variety of possibilities to remember.

e. Learning orientation - As a person matures, his time perspective shifts from an application of deferred knowledge to immediate application and thus his approach to learning moves from one subject to another. Education promotes a global vision and opens up new possibilities for continuous development.

f. Learning Motivation - Learning inspiration matures internally. True education, therefore, requires a life of self-learning.

4. Criticisms of the Andragogical Model of Learning

Knowles has had a substantial influence on adult education through the verbalization of problems, techniques and challenges in adult education. However, several questions remained from a critical reflection on her work. There has been a lot of criticism of andragogy. But I will limit myself only to those that are relevant to the purpose of this article -

a. *Andragogy as a model of age-limited learning* - Some critics have pointed out that, considering the sound andragogic principles of learning, it does not in any way follow that the andragogic model of learning should only be used to teach adults. Knowles has modified his views that Andragogy only referred to adults and assumes that pedagogical andragogy reflects, as appropriate, a continuum from teacher-to-student learning and that both approaches are important for children and adults. It has also been argued that inequality in learning is not due to age and stage of life, but to individual characteristics and differences in "material, culture and strength".

b. *The Cultural Gap in Andragogy* - Andragogy lacks the relevance of indigenous education in learning. Opponents of andragogy believe that the ideas that have been put forward do not follow cultural standards and that they actually mimic the West [6]. Where, in fact, is the spiritual element in learning? Andragogy is presented as a rational and

analytical learning process that rejects the importance of indigenous education, or the education of the "native".

5. Culturally diverse education: is it okay?

The teaching of indigenous knowledge, models, methods and content within formal or non-formal education frameworks is a particular topic of indigenous education or culturally diverse education. Culturally diverse education can be classified on the basis of three basic principles which are:

- a. A connection between learning and one's own distinctive culture.
- b. An awareness of the different ways of understanding
- c. Incorporate indigenous education

It was also emphasized that education for indigenous peoples is education both in life and in the essence of the spirit. The essences of the spirit that guides us as well as the energies that surround us are part of this form of education. Indigenous societies should "reclaim and re-evaluate their languages and [traditions] and thus increase indigenous students' educational performance", thus ensuring their survival as a community. Indigenous ways of learning in various cultures and countries have been identified from a growing body of scientific literature. Learning in indigenous cultures is a mechanism in which all members of the group are involved. Even in business, indigenous education has a role to play. In management, four principles of andragogy can be implemented in order to develop a business education that is indigenous to. Cultural ways of learning (e.g. storytelling) to disseminate cultural knowledge.

- b. Learning can be collaborative.
- c. The practical and theoretical elements can be combined according to the needs of the indigenous community.
- d. The motivation can be collective.

6. Introduction of Western education in India

The advent of Western education can be traced back to Wood's Dispatch in 1854, which officially undermined the "practical value" of native texts and generally introduced a system of education with English as a means of teaching. Before this, there were other indigenous learning institutions, one of which was the Gurukula education system. An enlargement of the Indian horizon, an appreciation for English literature and institutions, a

protest against certain traditions and aspects of Indian life and a growing desire for political change were provoked by English education in British India, the new education did not suit anyone for trade or industry; government service was his primary focus. The goal of passing exams with honors is dominated by modern Indian education; this goal was practically non-existent in ancient India.

7. Education in Gurukula - A look into the past

A Gurukula or Gurukulam in ancient India was a kind of spiritual education system with shishya ("students" or "disciples") residing in the house of the spiritual guru himself. Students will learn from the guru and support the guru to carry out routine daily household chores in his daily life. However, some scholars suggest that practices are not a trivial and rather necessary part of education to instill self-discipline among students. What was taught in these educational institutions is a question that many experts have examined, as well as how education was delivered. The tradition of ancient Indian education has spanned many generations, so we inevitably notice major improvements in the curriculum over the course of several centuries. This is only natural; the curriculum is intimately related to that of a person's goals and ambitions. In order to prepare each one for the call he was to follow, education was given. If the outlook on life changes or new branches of knowledge emerge, large curriculum changes in schools and colleges become inevitable.

8. The principles of Gurukula

Many principles had to be followed in Gurukula's education system. Those that are relevant to the purpose of this document are:

a. *Promotion of social efficiency and happiness* - Taking into account the student's background: education was not imparted only for the sake of culture or to improve mental and intellectual powers and abilities. Indirectly but effectively, these goals were certainly promoted, but above all to train each person for the "call" that she had to obey. The company had adopted the division of occupation theory, which in later periods was governed mainly by the principle of inheritance. Exceptional talent could always choose the career he liked; however, it was considered in the interest of the common man that he follow the vocation of his family. The educational method was intended to qualify the members of the new generation for their predetermined life spans. In their profession, every trade, corporation and family educated their children. This pattern may have sacrificed only the individual inclinations of a few people, but it certainly served many.

b. *Education as equal cooperation* - The ancient Indians believed that education was not a

passive or one-sided mechanism and that only when absolute and voluntary cooperation comes from students can it be capable of achieving maximum results. They need to experience the urge to learn more knowledge; then they will be happy to teach you. It would be useless to spend time and work on educating insincere students if there is no genuine desire for learning and development.

c. *Education for all* - As education was considered the best organization for a better society, it was obviously emphasized that all who were eligible for education should be available. It was not seen as the luxury of those lucky few, as in ancient Greece, who had the time to devote them to its purchase. Free education has been well known in India since ancient times. This education was conventional and not very profitable, but poor students could get it for free, with the exception of some personal teacher services. Nehru notes that Hindu and Muslim practices were identical in this respect.

Observations

From Gurukula's principles that once existed, some very striking similarities can be observed that hold true for the andragogic model of learning, such as –

- a. The student's background in Gurukulas' education system played a crucial role. Education was, as we have seen, given based on the background (mostly occupation-based) of the learner.
- b. Readiness to learn was necessary to be in the learner as learning in ancient India was seen as a uniform cooperation.
- c. Learning, being based on the learner's background, and to prove useful for the learner's trade and occupation was life-centered and task-centered, just like in andragogy.
- d. The student must have internal motivation to learn before being sent to Gurukula. The Guru would admit his student only after he has tested the thirst required to learn. Therefore, learning was less an economic activity and more an activity for the genuine pursuit of intellectual development. These educational merits were withdrawn from the educational opportunities of the British era when Western education was implemented following Macauley's "Minute of Indian Education" in 1835, through which he expressed his view of replacing a "useful school" for the current education system.

Conclusion

Besides the similarities that the gurukula learning system shares with the andragogic learning model, the andragogic learning model also had some inherent limitations, as pointed out at the beginning of this article. One such limitation was that the andragogic

learning model, at least in its early days, was presented as age constraint. While reading the accounts regarding the Gurukula Learning System, we can easily determine that this education system is not only open to children or adolescents, but that even adults will accept themselves and receive vocational training for their profession to the guru. Many scholars in the field believe that the "transformative capacity" of indigenous peoples to promote autonomy and justice is present in indigenous education and knowledge. Thus, in some ways, Indian learning has outstripped andragogy as a model of education until pre-colonialism. According to Gandhi, education should focus on indigenous culture because otherwise it would turn them into foreigners in their own country. Thus, according to Gandhi, education should be based on indigenous culture. Gandhi drew the attention of his audience to non-formal indigenous education. With the announcement of the New Education Policy (2020), the system that works even after the beginning of British rule in India, attempts have been made to liberalize the degree of pedagogical learning prevalent in our country to some extent. But we still have a long way to go.

References

- A. Hanson, A. Edwards, and A. Hanson, "The search for a separate theory of adult learning," *Boundaries Adult Learn.*, pp. 99–107, 1996.
- A. Gainsford and M. Evans, "Integrating andragogical philosophy with Indigenous teaching and learning," *Manag. Learn*, vol. 52, no. 5, pp. 559–580, 2021.
- A. Joshi and R. K. Gupta, "Elementary education in Bharat (that is India): insights from a postcolonial ethnographic study of a Gurukul," *Int. J. Indian Cult. Bus. Manag.*, vol. 15, no. 1, pp. 100–120, 2017
- A. S. Altekar, *Education in Ancient India*, Second. Nand Kishore & Bros., 1944
- A. Saraie, "Indigenous Interpretations of the Right to Education Incorporating Gandhi's Visionary Philosophy to Educational Reform," *Emory Intl Rev*, vol. 30, p. 501, 2015.
- B. Rogoff, B. Najafi, and R. Mejía-Arauz, "Constellations of cultural practices across generations: Indigenous American heritage and learning by observing and pitching in," *Hum. Dev.*, vol. 57, no. 2–3, pp. 82–95, 2014
- D. D. Pratt, "Andragogy after twenty-five years," *New Dir. Adult Contin. Educ.*, vol. 57, no. 57, pp. 15–23, 1993.
- G. Cajete, *Look to the mountain: An ecology of indigenous education*. ERIC, 1994.
- J. Dayal, "The 'gurukula' system: An inquiry into the Krishna philosophy," 1989

- J. Nehru, *Discovery of India*. Penguin UK, 2008.
- L. M. Semali and J. L. Kincheloe, *What is indigenous knowledge?: Voices from the academy*. Routledge, 2002.
- M. S. Knowles, "The Modern Practice of Adult Education; Andragogy versus Pedagogy.," 1970.
- M. S. Knowles, "Andragogy: Adult learning theory in perspective," *Community Coll. Rev.*, vol. 5, no. 3, pp. 9–20, 1978.
- N. R. E. Goldberger, J. M. E. Tarule, C. McVicker, and M. F. E. Belenky, *Knowledge, difference, and power: Essays inspired by "Women's Ways of Knowing"*. Basic Books, 1996.
- R. Caffarella and S. B. Merriam, "Linking the individual learner to the context of adult learning," *Handb. Adult Contin. Educ.*, pp. 55–70, 2000.
- R. J. Wlodkowski and M. B. Ginsberg, *Diversity & Motivation: Culturally Responsive Teaching*. Jossey-Bass Higher and Adult Education Series. Jossey-Bass Education Series, Jossey-Bass Social and Behavioral Science Series. ERIC, 1995
- S. B. Merriam and L. M. Baumgartner, *Learning in adulthood: A comprehensive guide*. John Wiley & Sons, 2020
- S. May and S. Aikman, "Indigenous education: Addressing current issues and developments," *Comp. Educ.*, vol. 39, no. 2, pp. 139–145, 2003
- Y. C. Cheng, K. T. Tsui, K. W. Chow, and M. C. M. Mok, "Subject teaching and teacher education in the new century: research and innovation/edited by Ying Cheong Cheng, Kwok Tung Tsui, King Wai Chow, Magdalena Mo Ching Mok.," 2002.

Author: Assistant Professor, Dept. of Commerce, K.R.B. Girls College, Guwahati, Assam,
Email ID: rajbirsahaofficial@gmail.com

Problems of Youth and Need of Guidance among the Scheduled Caste Students of Balipara Development Block of Sonitpur District of Assam

Minakshi Das

Abstract

The Scheduled Caste people have remained socially, economically and educationally backward since the beginning of the caste stratification of the Indian society. The problems of scheduled caste students are not only social, economical and educational; they are rather complex, involving many factors. Since the beginning of the caste stratification of Indian society, the persons of scheduled caste have remained not only backward but were considered untouchable and discarded. Most of the scheduled caste people are suffer inferiority complex in front of the upper caste people of the society due to showing of caste discrimination attitudes towards them. In this context youth problems are arises among the scheduled caste students. Adjustment problem in the society is the biggest cause of growing up the problems of youth among scheduled caste students. The youth problems also arise for their social status and economic condition of their family. Illiteracy of their parents also creates many more problems for them towards the social upliftment and the development of better personality. If we unable to guide them in right way at the right time, their abilities, capacities and potentialities will be destroyed and they become the worst destructors of any strong foundation of our society.

Keywords: *Scheduled Caste, Problem, Youth, Society, Student, Guidance etc.*

Introduction

Every society is stratified in one or the other way. The Indian society is also stratified on the basis of caste system. Caste plays a very significant role at all aspects of Indians such as marriage, occupation, kinship and lineage etc. Scheduled Caste people are scattered all over India who generally live in the most of the rural areas. They considered as the deprived section of the society as their style of living is very poor. The Scheduled Caste people have remained socially, economically and educationally backward since the beginning of the caste stratification of the Indian society (Jayarama, 2010). The problems of scheduled caste students are not only social, economical and educational; they are rather complex, involving many factors. Since the beginning of the caste stratification of Indian society, the persons of scheduled caste have remained not only backward but were considered untouchable and discarded. Most of the scheduled caste people are suffering

inferiority complex in front of the upper caste people of the society due to showing of caste discrimination attitudes towards them. In this context youth problems are arises among the scheduled caste students. Adjustment problem in the society is the biggest cause of growing up the problems of youth among scheduled caste students (Kumar, 2021). The objectives of the study are to identify the problems of youth among the Scheduled Caste students in the study area and to know about the need of guidance among the scheduled caste students. For writing this paper descriptive and analytical methodology are applied here and the sources mainly used in both primary and secondary sources. The primary data are collected from respondents with the help of questionnaire. And the secondary data are obtained from various publish and records, books, magazine, journal, internet etc. This study is delimited only to the higher secondary students in the age group of 16-18years of the study area. The study is limited only 60 scheduled caste students.

Scheduled Caste

The scheduled castes were the former untouchable castes of Hinduism. Besides the four traditional castes there was another group of persons even during the early days of chaturvarnya, who came to be described as untouchables because they were darker skin and were engaged in unclean occupations. These people were the outcastes and as such were socially atrocized by caste Hindus (Kallollikar, 2002). As the lowest strata in the society, the untouchables formed the fifth varna panchamans/chandals or the fifth caste. They were assigned a position very much lower than that of the sudras. Their hereditary occupations were street sweeping, scavenging, weaving, tanning etc. They were expected to do all the dirty jobs in the society, which others were restrained from doing. The scheduled caste people were stay away from the different levels of upper caste people. “The term Scheduled Caste was first coined by the ‘Simon Commission’ in 1928 and later in the ‘Government of India Act 1935’ while the caste were listed systematically in the 1931 census of India, the term Scheduled Caste was applied to these caste for the first time in the Government of India Act 1935 (Kallollikar, 2002).

The Scheduled Caste people have remained socially, economically and educationally backward since the beginning of the caste stratification of the Indian society. The problems of scheduled caste students are not only social, economical and educational; they are rather complex, involving many factors. Since the beginning of the caste stratification of Indian society, the persons of scheduled caste have remained not only backward but were considered untouchable and discarded.

Youth Problems

Youth is the most significant period of human life. The synonyms of youth are youngster, teenage, adolescent etc. It is the time of life span between childhood and adulthood. Youth is called as the revolutionary period of human life because in this stage various changes take place like physical, social, emotional etc. The youth have enormous physical and intellectual potential simultaneously they faced with great challenges and problems due to their rapid physical growth. G. Stanly Hall (1904) referred to the period of adolescent as a time of storm and stress. Youth problems can be referred to as all those problems and situations in the life of youth which require serious thinking and solutions of these problems. If these problems are not tackled they will make the youth unpleasant, frustrated, and maladjusted may hinder the progress of a society (Fazil, 2009)

Guidance

Guidance is highlighted as a planned and organised work aimed at assisting the trainee to understand himself and his abilities and develop his potentialities in order to solve his problems. It is a concept of helping individuals discover and develop their psychological, educational and vocational potentialities to achieve an optimal level of personal happiness and social usefulness. Guidance is a process by which the individuals are assisted in making adequate adjustment to life's situations. Guidance programme is an organised service which aims at helping the individuals to understand themselves which means enabling them to know their abilities, aptitudes, interests, perceptions, needs, purposes, their assets and limitations. Guidance services also aims at providing the individuals relevant and necessary information about the world around him. There are various types of guidance such as- educational guidance, vocational guidance, physical guidance, personal guidance, social guidance etc.

Students constitute majority of the youth. Youth is the very crucial period in the life span of every human being as it is time of change, exploration, worries and problems. They involve in any acts of indiscipline and antisocial behaviour due lacking of proper guidance. If we unable to guide then in right way at the right time, their abilities, capacities and potentialities will be destroyed and they become the worst destructors of any strong foundation of our society. Without proper guidance of the youth, they may face various challenges and problems to cope up their life properly. Development of a society is possible only when the youths are guide properly and help them to develop an optimistic outlook for

the removal of undesirable situations which they have face.

Delimitation of the study

- This study is delimited only to the higher secondary students in the age group of 16-18 years of the study area.
- This study is limited only one developmental block under Sonitpur District.
- The study is limited only 60 scheduled caste students.

Operational Definition of the Key Terms

Scheduled Caste: It is very difficult to define the concept of Scheduled Caste in one sentence. Scheduled Caste people are also known as various terms such as- Untouchable, Socially weaker sections, Depressed classes, Outcastes, Harizans, Dalits etc. “The term Scheduled Caste was first coined by the ‘Simon Commission’ in 1928 and later in the ‘Government of India Act 1935’ while the caste were listed systematically in the 1931 census of India, the term Scheduled Caste was applied to these caste for the first time in the Government of India Act 1935. (Kallollikar, 2002)

Youth Problems: Youth is called as the revolutionary period of human life because in this stage various changes take place like physical, social, emotional etc. The youth have enormous physical and intellectual potential simultaneously they faced with great challenges and problems due to their rapid physical growth. Youth problems can be referred to as all those problems and situations in the life of youth which require serious thinking and solutions of these problems.

Guidance: Guidance is a process by which the individuals are assisted in making adequate adjustment to life’s situations. Guidance programme is an organised service which aims at helping the individuals to understand themselves which means enabling them to know their abilities, aptitudes, interests, perceptions, needs, purposes, their assets and limitations.

Methodology

For conducting the present study the investigator used Descriptive survey method. The investigator prepared the research study with the help of Descriptive survey method.

Area of the study

The investigator took Sonitpur District, (Assam) for conducting the research. There are

seven educational block under Sonitpur District. Such as- Balipara block, Bihaguri block, Borchala block, Dhekiajuli block, Gabhoru block, Naduar block, Rangapara block. For the lack of time the investigator took only one educational block named Balipara block under Sonitpur District. In the Balipara educational block, there are about 34 clusters having ten Higher Secondary School in it.

Statement of the Problem

Scheduled Caste people are still backward in every aspects of their life. Though there are various plans and policies for them; they do not take necessary action for the upgradation of their standard of living. Hence the investigator identifies a problem that “A Study on The Problems of Youth and Need of Guidance among the Scheduled Caste Students of Balipara Developmental Block, Sonitpur, Assam.”

Sources of Data Used for the Study

For conducting the present study the investigator used both Primary and Secondary sources of data.

Primary Sources: These consisted of the first-hand data that collected by the investigator by personal visit.

Secondary Sources: These data consisted of books, journals, research paper, theses, newspaper, magazine, etc that collected by the investigator for the study.

Population

For the present study all the scheduled caste students in Balipara developmental block, under Sonitpur District was form in the population.

Sample

About 60 students from the total population had taken by the investigator to conduct the research study

Sampling Technique

The investigator used Simple random sampling techniques to select the sample for conducting the study.

Tools of Data Collection

For smooth conducting of the research study, the investigator used as a tool Self made Questionnaire and observation method for collected the data.

Data Analysis and Interpretation

For this study the data were collected only from the youth students about their various

problems for the smooth adjustment on the society. In order to identify the different problems on the youth the investigator took the four main areas of the problems such family problems, school/ college problem, social problems and personal problems. According to the problems of the respondents the investigator felt very need to provide guidance for them to solve their problems in the right way. Hence the investigator provided another questionnaire to the students to identify that what type of guidance actually they need by focusing the educational, vocational, psychological and social guidance to the students. And after collecting the data from the respondents the investigator summarized the data in the following tables.

Table no 1: Responses of the students on their various problems

Serial No	Statements	Total No of Respondents	No of Respondents in True	No of Respondents in partially true	No of Respondents in False
1	My parents are uncaring of my needs.	60	15	45	00
2	My parents don't help me in solving my problems.	60	12	08	40
3	My parents discriminate between the position of son and daughters.	60	25	30	05
4	My parents reject most of my request.	60	40	00	20
5	I have difference with most of the ideas of my parents.	60	37	20	03
6	I am afraid of my teachers for no reason.	60	12	16	32
7	I fear to tell my difficulties to the teachers.	60	35	05	20
8	My teachers never appreciate me, however well I may perform.	60	05	15	40
9	My teachers behave in a discriminatory manner.	60	20	00	40
10	My classmates laugh at me.	60	18	00	42
11	If my social status were higher, it would have been much better.	60	60	00	00
12	I feel ashamed at the poor economic condition of my	60	50	02	08

	family.				
13	In spite my wish I hesitate in interacting with others.	60	40	16	04
14	I take my dress as inferior before others.	60	04	45	11
15	Others don't like to interact with my family or me.	60	02	12	46
16	My family or personal incidents deeply sadden me.	60	48	12	00
17	I feel inferior on account of my physical constitution.	60	20	40	00
18	I am worried about my present.	60	60	00	00
19	I feel that I am inferior to others.	60	54	06	00
20	I am worried as I am unable to decide which occupation to adopt in future.	60	58	02	00

Table no 2: Responses of the students on the need of guidance

Serial No	Statements	Total No of Respondents	No of Respondents in True	No of Respondents in partially true	No of Respondents in False
1	I need guidance in developing good physique.	60	39	21	00
2	I need guidance in regulating my study and sleeping hours.	60	60	00	00
3	I need guidance in getting status in my group.	60	30	30	00
4	I need guidance in securing cooperation from my peers and my friends.	60	20	37	03
5	I need guidance in accepting strong and weak points of others.	60	52	08	00
6	I need guidance in developing self-confidence on me.	60	60	00	00

7	I need guidance in overcoming conflicts which arise in my mind from time to time.	60	57	03	00
8	I need guidance in becoming a bit bold in my actions.	60	44	16	00
9	I need guidance in developing in me the confidence for saying what I feel right.	60	55	05	00
10	I need guidance in tolerating if someone tries to make fun of me.	60	30	30	00
11	I need guidance in utilizing opportunities to develop my capacities.	60	60	00	00
12	I need guidance in developing more interest in studies.	60	60	00	00
13	I need guidance in dividing my time proportionately for different school activities.	60	60	00	00
14	I need guidance in developing in me the habit of hard work to secure good marks.	60	60	00	00
15	I need guidance in developing in me the capacity of expressing my thought clearly.	60	21	34	05
16	I need guidance in selecting right type of college courses.	60	40	18	02
17	I need guidance in knowing about different vocation.	60	58	02	00
18	I need guidance in knowing about the proper utilization of school holidays.	60	53	06	01
19	I need guidance in knowing as to which of the careers will be suitable for me.	60	60	00	00
20	I need guidance in arriving at some tentative vocational preferences for my future.	60	60	00	00

Findings

The present study reveals number of problems among the Scheduled Caste youth

and they have strong need in getting proper guidance for utilization of their talents and capacities by overcoming their problems. The investigator tries to notify some problems of the Scheduled caste students which they have faced. Such as-

- Some of the students said that their parents were uncaring about their needs and rejected most of their request due to poor economic condition of the family.
- Some of the parents have gender discrimination attitude and most of the ideas of their child also differ from them.
- Majority of the students fear to tell their difficulties and problems to the teacher and many students said that they have faced the problem of discriminatory attitude from the teachers.
- Most of the Scheduled Caste students feel that if they have higher social status, it would have been much better for them.
- Majority of the Scheduled caste youth feel ashamed at the poor economic condition and they feel inferior to others and also hesitate to interact with others.
- Most of the youth worried about their present and they unable to decide what occupation will adopt in the future.
- Maximum of the students reveals that they have greater need of guidance in developing good physique as well as the personality.
- They have strong need of guidance in regulating study habit and sleeping hours and felt very need in guidance for developing self confidence among them.
- They strongly felt the need of guidance for overcoming their conflicts which arises in their mind also need guidance in accepting strong and weak points of others.
- They also felt very need of guidance in utilizing their leisure time, opportunities and dividing their school activities proportionately.
- Most of the students reveal that they have greater need of guidance in developing the attitude of hard working for securing best result.
- Majority of the Scheduled Caste youth have greater need of guidance in knowing about different types of vocations which will suit best for their future.

Suggestions

Education is the single most important means by which individuals and society can improve personal endowments, build capacity levels, overcome barriers and expand opportunities for a sustained improvement in their well being. But there are various

problems among the Scheduled Caste youth to develop their talents, potentialities and personalities. If we unable to guide them in right way at the right time, their abilities, capacities and potentialities will be destroyed and they become the worst destructors of any strong foundation of our society. For solving the problems of Scheduled Caste youth the investigator likes to express some idea or suggestion as follows-

- Proper awareness campaign should be organized to create awareness about the importance of education in their lives.
- The attitude of parents towards education should be improved through proper guidance and counseling.
- Social and parental awareness should be providing with the help of some innovative idea and moral concern for removing the gender discrimination attitude from them.
- Vocational institute should be implemented in the backward area for creation of new avenues.
- The traditional occupation has to be regenerated with modern techniques.
- Adult education should be encouraged to motivate the parents regarding the value of education.
- Regarding the constitutional provisions, facilities, plans and schemes for the scheduled caste people should be published in wide range through mass media like television, newspaper, bulletin, wall poster etc.
- The concerned authority should take appropriate steps to provide proper facilities for scheduled caste students.
- Proper guidance and counseling programme should be provided in school regularly to solve their problems. And at least one guidance session should be included in the school routine on daily.
- Vocational guidance should be provided to the students after passing out the upper primary session in the school.
- Life skill education and vocational courses should be provided to the students according to their level of interest.

Conclusion

Students constitute majority of the youth. Youth is the very crucial period in the life span of every human being as it is time of change, exploration, worries and problems. They involve in any acts of indiscipline and antisocial behaviour due to lack of proper guidance. If we unable to guide them in right way at the right time, their

abilities, capacities and potentialities will be destroyed and they become the worst destructors of any strong foundation of our society. Without proper guidance of the youth, they may face various challenges and problems to cope up their life properly. Development of a society is possible only when the youths are guide properly and help them to develop an optimistic outlook for the removal of undesirable situations which they have face. So there is strong need to provide guidance to the every student to overcome their unexpected problems.

References

- Bhattacharyya, S. (1983). A study of educational problems and guidance needs of scheduled tribe and scheduled caste fem ale students of secondary stage in Tripura. *University*.
<http://shodhganga.inflibnet.ac.in:8080/jspui/handle/10603/162083>
- Chand, S. (2016). Social discrimination spatial patterns of differentials of characteristics of scheduled caste and non scheduled caste population in Uttar Pradesh. *University*.
<http://shodhganga.inflibnet.ac.in:8080/jspui/handle/10603/238983>
- Das, M. (2021). A Study On The Educational Problems Of Scheduled Caste People With Special Reference To Biswanath Gaon Panchayat. *Psychology and Education Journal*, 58(1), 4327–4331. <https://doi.org/10.17762/pae.v58i1.1510>
- Fazil, M. (2009). A study on problems and prospects of Youth among scheduled castes with Particular reference to cuddalore District of Tamil Nadu. *University*.
<http://shodhganga.inflibnet.ac.in:8080/jspui/handle/10603/146443>
- Jaipal, M. (2021). Study of self concept social adjustment Emotional maturity and Academic achievement among Scheduled Caste and Scheduled Tribe students
<http://shodhganga.inflibnet.ac.in:8080/jspui/handle/10603/356682>
- Kallolikar, S. B. (2002). Educational problems among the scheduled caste post graduate students a case study of Karnatak university Dharwad
<http://shodhganga.inflibnet.ac.in:8080/jspui/handle/10603/96689>
- Maruthambal, S. (2019). Socioeconomic Conditions Of Scheduled Caste Population In Tamil Nadu A Case Study Of Perambalur District.
<https://shodhganga.inflibnet.ac.in:8443/jspui/handle/10603/276164>
- Ankaiah, M. (2010). The status of scheduled castes in Andhra Pradesh: A case study of selected districts in A.P. *INFLIBNET*.

- <https://shodhganga.inflibnet.ac.in:8443/jspui/handle/10603/8049>
- Biswas, S. (2019). STATUS OF SCHEDULE CASTE. *NB Publication*.
https://www.academia.edu/75272456/STATUS_OF_SCHEDULE_CASTE
- Honakeri, V. M. (2004). The political participation of scheduled castes and scheduled tribes in Panchayat Raj institutions a case study of Dharwad district
<https://shodhganga.inflibnet.ac.in:8443/jspui/handle/10603/95953>
- Mridulja. (2007). *A Study Of Socio-Economic Status Of Scheduled Castes In Uttar Pradesh With Special Reference To District-Sitapur.*,
<http://shodhganga.inflibnet.ac.in:8080/jspui/handle/10603/221435>
- Rani, S., & Neeraj, M. (2020). A Study on Life Skill of Senior Secondary Students. *International Journal of Scientific Research in Science and Technology, Volume7* (Issue 6), 104–112. <https://doi.org/10.32628/IJSRST207611>
- Reetu. (2021). Protection of scheduled caste and Scheduled tribes in India problems and issues , <http://shodhganga.inflibnet.ac.in:8080/jspui/handle/10603/375444>
- Sharanabasappa, M. B. (2017). Caste and Gender Inequality in Professional Education.
<http://shodhganga.inflibnet.ac.in:8080/jspui/handle/10603/174758>
- Singh, S. K. (2017). Educational Problems And Attitude of Students A Study Based On Scheduled Caste Students of Self Financed Management Colleges of Aligarh District, <http://shodhganga.inflibnet.ac.in:8080/jspui/handle/10603/197968>
- Usha, L. (2013). A Sociological Study of Educational Achievement of Schedule Cast Students and Their Social Background
<http://shodhganga.inflibnet.ac.in:8080/jspui/handle/10603/385482>
- Yadav, M. (2006). A comparative study of the adjustment problems of schedule castes schedule tribes other backward castes students and their reactions to frustration in special reference of Gorakhpur region. Beer Bahadur Singh Purbanchal Viswavidyalaya,
<http://shodhganga.inflibnet.ac.in:8080/jspui/handle/10603/178087>

Author: Research Scholar, Department of Education, Mahapurusha Srimanta Sankaradeva Viswavidyalaya, Nagaon, Assam, Email: minakshidas730@gmail.com

Quest for Selfhood: Exploring the themes of identity and racial abuse in Abdulrazak Gurnah's *By the Sea* and *Admiring Silence*

Himadri Borah

Abstract

Abdulrazak Gurnah is a Tanzanian-born British novelist. He is the author of highly acclaimed novels such as *Dottie* (1990), *Paradise* (1994), *Admiring Silence* (1996), *By the Sea* (2001) etc. He won the noble prize in literature in 2021 for his contribution towards the field of postcolonial writing and his ability to depict the life of uprooted refugees through his novels. The novels of Gurnah have postcolonialism as a prominent theme, where he tries to portray diverse socio-cultural effects on his characters. In his novels, Postcolonialism serves as a centre, and its different consequences as the fates of people. Being an immigrant himself, Gurnah was quite accustomed to the torments and vulnerable conditions of refugees. Through his works, Gurnah is successful in depicting how imperialism as well as the internal political upheavals of a country directly affects the lives of its citizens. This paper is based on how a person's identity is crushed down by the grip of a colonized fate, their struggle to fit in the so-called civilized society and their yearning for the home they have left behind. In both the novels *By the Sea* and *Admiring Silence*, the characters suffer the repercussions of existential crisis and dejected ethnicity. The distasteful attitude of British people towards the refugees serves as a mighty blow which baggage they have to carry throughout their life. Gurnah depicted the fragmented identity of the characters of the novels with minute speculations and enriched the novel with the detailed descriptions of their thoughts and emotions.

Keywords: Identity, existential crisis, Postcolonialism, imperialism

Introduction

Illegal immigrants in the US have always been a matter of discussion. Set on the backdrop of this sensitive issue, both the novels *Admiring Silence* and *By the Sea* serves as a saga of refugees. In both of the novels, Gurnah emphasized on the inner thoughts and emotions experienced by the characters and used the stream of consciousness technique. As defined by the German-American psychologist Erik Homburger Erikson, identity crisis is a

psychological condition that occurs due to socio-cultural elements and a person's failure to perceive him as a self-fulfilling entity. It is a state of self-doubt and insecurity topped with perplexity. Gurnah strategically explored this theoretical concept through his characters in the novels. The novels are set in London, with the characters of African origin. Gurnah used London as a prime location to reflect the abominable condition of the immigrants and the treatment they get by the British people. The city of London and its people are representation of a colonial psyche, feared and disdained by the immigrants. The protagonist of the novel *By the Sea* Saleh Omer was originally an old man from Zanzibar who came as an asylum seeker, a refugee. Another main character Latif is also an immigrant who teaches in a university in London. Similarly, in *Admiring Silence*, the protagonist is an unnamed man from Kenya, who had left his home in his teenage years and settled down in London. Through these characters, Gurnah has sketched a vivid picture of the immigrants and their plights. They experienced the similar kind of dejection, isolation and out of the place feeling.

The novel *By the Sea* is about the struggles and contemplations of the characters in order to escape from their horrific past. Saleh Omer is an old man who owned a furniture shop in Zanzibar. Due to the lawlessness and the mischievous danger that lingers upon each citizen in that place and lack of proper justice, Omer decided to leave his country. After losing his family, he decided to escape from there and put all his money to buy a plane ticket. He descended on the Gatwick airport in London where he introduced himself as an asylum seeker. Latif, a poet and a university professor is a man in his middle age. He settled down in London much before Omer did. Both of them belonged to the same locality in Zanzibar. Though they were not complete strangers, it was in London that they found a new connection between them. Both of them were unable to adopt the foreign culture and society. A deep sense of loneliness and the absence of warmth of a home in their lives made them dependent on each other. Omer's encounter with people from the detention centre and the house owned by Celia, where he was offered a few months of residence made him grew skeptical about his ethnicity and his identity. Latif too, though more robust in attitude than Omer, was unable to find the solace of home. He too has experienced the racial hatred in the streets of London. The novel is based on these traumatic experiences of the characters and their grappling with the idea of a solid identity.

In the novel *Admiring Silence*, the plot revolves around the unnamed narrator. He is

a man from Kenya who works as a school teacher in London. He lived with an English woman named Emma and had a daughter named Amelia. From the beginning of the novel, he is being projected as a perplexed character, uncertain of his identity. He thinks himself as a 'spineless' creature, not having proper confidence and self-esteem. He met Emma when he was working in a restaurant. Both of them spent twenty years together before Emma finally leaves him for another man. The novel is set in a tone of self realization of the narrator. He left Kenya to study in London. He left his home and did not go back until he finally got a chance to fly there. Twenty years later, when he came home, soon he realized that he was unable to acquire a proper identity in his entire life. Ironically, though he had a British passport, he was unable to recognize himself as one of them. He even lost his own people in this process. He was constantly in search of the warmth and comfort of a home. He was not married to Emma and feared all his life that she would leave him, which at the end became true. Though he was surrounded by many people, he was unable to present himself in true manner. He was always under suspicions, fears and judgments because of his race and ethnicity. In order to make himself trustworthy and his childhood more interesting in Emma's eyes, he lied and made up stories and created characters out of his imagination. The story is a tragic anecdote of the narrator and his quest for acceptance and recognition.

Alienation and racial discrimination in *Admiring Silence*

Admiring Silence is written in first person narrative about the plights of a forty two years old man settled in London. The novel describes the life of the narrator and his alienation in London and in his home country. The ubiquitous assumptions he had to face because of his ethnicity made him cynical. The first example of this assumption can be seen in his appointment with the doctor. Narrator was suffering from some uneasiness in breathing when he decides to see a doctor. It was found that his heart is 'buggered'. Though the doctor's intention was not to mock the narrator's racial identity, he simply told him that it is very common to have a buggered heart for Afro-Caribbean people, as they are prone to several other diseases. He assured the narrator of a high quality treatment and assumed the narrator might not understand such treatment exists. Due to his fragmented spirit, the narrator was not actually able to establish a proper relationship with his partner Emma and his daughter Amelia and both of them always taunted him for his fragile, unenthusiastic behaviour.

The racial discrimination is prominently evident in his relationship with Emma's family. The relationship between the narrator and Emma was not genuinely approved by her parents. Her father always wanted to flaunt the superiority of their race while her mother avoids maximum chances to have any direct conversation with him. Mr. Willoughby, Emma's father, often expected to hear a story from the narrator about the imperial triumphs of the British over the barbaric, uncivilized Black people. Mr. Willoughby perceived the withdrawal of imperial rule as an unfortunate incident for the colonized people. For him, they are incapable to govern or educate themselves. Whenever the narrator meets him, he always makes up some incidents of colonial encounters that prove the inefficiency of native people and glory of the colonizers. 'Emperor Stories' as the narrator described them are not some barely made up stories but often the assumptions of the native British people. The narrator told him about how they were being fed the fruits, milk and other nutritious food in their schools. He described the high quality education the colonizers have imparted to the natives that broke the chains of ignorance and unrecognized fatal diseases and made them worthy of living a comfortable life. In such cases, Mr. Willoughby usually sighs heavily and asks the narrator that should they (he recognizes himself as a glorious colonizer) go back to their place and may be giving them independence was a very cruel idea. He expresses his worries that how these ignorant people are now being put in a derogatory position after their independence, where they quarrel with each other and lacks the basic hygiene and food supply.

After the arrival of their daughter Amelia, the little importance he had in the family also vanished. At times he felt like an invisible entity, unworthy of any importance. In between the conversation of Emma and her mother, he always felt like an outsider.

'I felt invisible to them. My voice sounded strange when I spoke in their midst, as if I was speaking in incomprehensible tongue. I found myself losing track, confusing words, and becoming tongue-tied. When they talked about me (or even me), it felt they were pitying me, that I was a victim of unavoidable natural forces, a cyclone or a cholera epidemic or an inherited deformity'. (30)

This fear of being an outsider, the fear of belonging to a brutal and inferior race deeply crept inside the narrator and took a permanent root. In his first job as a schoolteacher, he was totally unsatisfied with the job. He described the job as a kind of 'daily persecution'. He feared that one day the students are going to raise a rebellion

against him and humiliate him. This affected his personal relationships too. When the narrator got acquainted with Emma, he was skeptical about their relationship. Emma was the only English woman who was interested in him. This relationship shows how the narrator went through a transformation. The companionship of Emma made way to things he was otherwise unable to experience. He went to vegetarian cafes, jazz clubs, second - hand book shops with her, where he was not welcomed earlier or feared of getting evicted. The pre defined line of having a racial identity in a barred him to enter to such places and made him alienated. But Emma perceived this alienness as heroic because she thought him as a victim of long tyrannical historical oppression that their race has experienced. For her the calm and unperturbed nature of the narrator is a great thing as he does not have similarity with other people of his race, who are usually 'feeble and unnerved'. Emma was always interested to know more about his origin, his family and childhood. But due to his alienness he fabricated his stories and histories in a manner that can earn more affection from her. He designed his stories with a touch of melancholy and irony which made everything seem appealing. He underwent the fear that if Emma finds out that he does not have an exotic or traumatic past like she thought a native colonized person would have, it can reduce her affection towards him. In his stories, he invented the character of Uncle Hashim, who was actually a modified character based on his actual stepfather. He did not tell her about his own biological father who suddenly went missing one day and instead transformed his character to a maternal uncle who left home in his early age. All his stories were the concoction of truth and imagination to make it more exciting and to some extent distress the listener as they expected.

The humiliation and isolation of belonging to a particular race was cultivated in his mind since his childhood. It is not only the narrator, but almost every child of that period who experienced the colonial abuse. In their school curriculum they were often described as a place heavily contaminated with almost all the social evils like slavery, poverty, inequality etc. The narrator had read about these insightful and deliberate descriptions as prescribed to them but he always doubted its authenticity and quoted them as 'self-magnifying lies'. The sense of alienation had its root in him since his childhood. It all started when the narrator's biological father left him and his mother married to his stepfather. Abbas, actual father of the narrator was one of the many disillusioned youth during the period of political turmoil of independence. As his mother stated, there was no apparent reason for his departure but it was solely his quest for a more solid identity that he

left everything in his home country. To some extent, the terror associated with his father also inherited by the narrator. The similarity between them was remarked by his step-father as he said they were alike in the way they both afraid.

Alienation of the narrator was not limited in the geographical location of London only. After twenty years, when the government of Kenya finally allowed people to fly in, he decided to visit his home and his family. The narrator left his home country when he was in his early twenties. After such a long interval, he felt out of place among his own people. He felt like an alien, an outsider. He became aware of the changes he had acquired throughout these long years in abroad. This awkwardness is the consequence of him being casting out from the society of British supremacy where he lives in. It has given him a sense of detachment with his surrounding and made him think of himself as a bizarre creature. And after so many years, though he was among his own people, people of his own ethnicity and religion instead of getting comfort, he found it unbearable.

‘I felt that I had to be alert all the time, as if everyone was looking to catch me out in some dereliction, probing my account of myself, the way I spoke, my observance of social rituals to see how I would reveal my distance from them.’ (134)

The dilapidated conditions of the country’s economy, poverty and low living standard of people and the immoral political circumstances astonished him.

Apart from the narrator, it was Ira, an Indian woman in her late thirties whom he met in his flight back to London. In the short interaction she shared with the narrator, she describes her transition from being superior to being abused and insulted. She was born in Nigeria and later on shifted to England with her family. In her childhood in Nigeria, she attended a special school for Indian girls where they were taught to think of themselves as gifted and beautiful among the savage, barbaric Nigerian natives. As she mentions about them ‘they were stupid and strong and dangerous, but had no brains. But as soon as they shifted to England, she and her brother had to encounter the vulgar racial meanness. Even though they got accustomed to such vulnerability, she was unable to embrace England as her own country or to attach any emotion to it. She described her inner verdict to the narrator like

‘I don’t think I ever got over those early days, though. Even after all these years I

can't get over the feeling of being an alien in England, of being a foreigner. Sometimes I think that what I feel for England is disappointed love'. (205)

Identity crisis and racial abuse in *By the Sea*

Gurnah has given a commendable insight about the life of displaced refugees and immigrants in his novel *By the Sea*. Here, the central figures of the novel Saleh Omer and Latif suffers the deep loss of identity in various stages of their lives. Saleh Omer was the owner of a furniture shop that dealt with antique furniture owned by the colonizers. He was living a moderate life until his fate compelled his to leave his own country under some tragic circumstances. Omer landed in the Gatwick airport as a 'refugee'. He had to undergo the scrutiny of security officers in the airport which was his first legal encounter in a foreign land. 'Refugee' and 'asylum' were the only words he uttered in front of the security officer. He was able to conceal his ability to speak English until he encountered a bench of jury who took his case of illegal immigration. He was not in search of a miraculous good fortune, but he escaped just to live a life and to get a safe shelter. It was the election of Zanzibar in 1961 the misfortune befell on his shop. People were indulged in political riots and were hardly had any interest to buy expensive furniture. Later on, this degraded his condition to an extent that he had decided to leave his home country. The chain of events appeared traumatic for him that made his entire personality feeble and unconfident. He acquired the house Rajah Shaaban and lived there. But it brought so many disputes to his life ultimately resulted a long confinement and exile. His confinement is the consequence of prevailing condition of lack of proper justice and law in the small island of Zanzibar. Omer's family consisted of his wife Salha and his daughter, and he lost both of them during his days in prison. These tragic events left Omer devastated and fearful. When he reached London, after his detention and legal settlements Omer was offered a small flat to live in. Though it was more secure and comfortable than his previous abodes, his past experiences greatly troubles him. He himself confronts, "the streets make me tense and nervous, and sometimes even in my locked-in flat I find myself unable to sleep or sit at ease because of the rustlings and whisperings that agitate the lower air."(3)

The racial atrocity with Omer was evident in his shelter in a dark old shabby house owned by Celia. There, Omer was the laughing stock of two young refugees named Georgy, a Roma from Czech Republic and Ibrahim from Kosovo. He was directly addressed as 'black man' by the boys. It was Omer's first encounter with the real world

after the detention centre. In the detention centre too, he experienced how people's race can be a determining factor for their disrespect and abuse. In the cold house of Celia, Omer found himself in a more disastrous condition. No one cares about his existence. No one cares whether he had eaten or not. There, Omer was treated as a mocking object, a ridiculous entity. He cursed Rachel and her co-worker, the lawyers who rescued Omer from the detention centre and left him in Celia's place.

'those two young champion of justice and human rights had delivered me to a zoo and then gone to see their friends and colleagues to boast about how many ministers they outwitted to get an old man out of the nasty detention centre and fascist clutches of the state and how now he was in the merciful hands of kind Celia and her playmates.' (59)

Omer compared these behaviors with a person named Alfonso; whom he met at the detention centre earlier and his treatment to dark skinned fellow refugees. It made him think of the kind of perception Alfonso had '...a black man, a lesser son of Adam than them, capable only of a subservient rage and unreflecting resilience'.(61)

Among the disturbances caused by such experiences, the 'Sea' becomes symbolic in nature that spreads solace and peace. The sheer pleasure Omer bequeathed by the sea, helps the sea to emerge as a solacious entity. Still trying to squeeze into his new life in this new place, Omer sometimes feels out of the place in his lonely apartment while contemplating his life. He himself asserts that he feels like an 'involuntary instrument of another's design, a figure in a story told by someone else. Not I.'(69) His extreme loneliness and destituteness serves more to it. He often goes out and visits the furniture shops around his residential area to reminiscing on his good days. Isolated at a vulnerable age, not having anyone around his made Omer more disintegrated.

Omer took up the name Rajah Shaaban in order to make his passport of immigration. Rajah Shaaban was actually father of Latif Mahmud. This taking up of name finally resulted in a meeting with Latif in the foreign land. Latif was a professor in a university in London. He was called upon to help in translating the language of Omer before the legal authorities when Omer acted as he was incapable to speak or understand English. But later on, Omer himself revealed the truth in front of them. But the name instigated a doubt in Latif's mind and he wanted to look up who was the person who used his father's name after all these years. Latif's efforts to find the pseudonymous person ended up in a strange meeting with Omer. This meeting proved to be fulfilling for both of them. The relationship that they built afterwards was like a puzzle that finally found its

missing piece. The absence of a father figure in Latif's life was compensated by Omer. Similarly, Omer too, found a little connection to convey his parental instincts and love which was missing from his life.

Latif was a financially well settled person in London. He left his home country for his further education in Germany and also because according to his mother, he will be safer in any other place than his home country. Latif too was a victim of the racial vulnerability. In his way to his work, he heard the phrase 'grinning blackamoor' from a seemingly perfect English gentleman. This incident happened in a subway triggered Latif to look up the etymology of the word. After reaching his office, he searched the word in a dictionary. The entries associated with the one particular prefix 'black' made in the dictionary troubled Latif as he perceived everything related to black must be something evil, weak or unpleasant. The word shook the core of Latif instantly though it was not a new thing for him to be humiliated this way. He even looked up further and was left overwhelmed by the fact that, the word has been in existence since 1501, and many other writers like Sidney, Shakespeare, Pepys and others. But it brought him some sense of relief that whether it truly has a negative use or not, but it was there since a long time, left unforgotten.

'It made me feel hated, suddenly weak with a kind of terror at such associations.

This is the house I live in, I thought, a language which barks and scorns at me behind every third corner'. (72)

Latif had a well settled life in London. He left his home country many years ago and had never visited their again. From his childhood, Latif has seen the desolate state of his father which led to the devastation of his family. His mother despised his father and had an affair with a country political leader. His father was partly responsible for the elopement of his elder brother Hassan with an Arabian tradesman. His father was an alcoholic man who devoted the rest of his time in praying and studying books. The passive nature of his father left him indecisive and he finally had to give up the home he inherited to Saleh Omer to repay a debt. Once he left his country, Latif suppressed the urge to visit his home and his family. The detachment of Latif is the outcome of his tormented psyche and his alienation from his own people. After many years of adjustment in a foreign land, he sometimes suffers from the crisis of a crushed identity. The transformation he has to go through in order to fit in a foreign society makes him remorseful which he thinks is indication of his failure to protect his ethnicity. Whenever he was called upon to help in translating the language of a refugee, he shrinks every time

in unknown discomfort.

‘Would they tell me, or think to themselves, how English I had become, how different, how out of touch? As if it was either here or there whether I had or not, as if it proved something uncomplicated about alienation, as if I was no longer myself but a self-treacherous pretence of myself, a processed stooge.’(73)

Mockery has been always a great weapon of abuse. Both Omer and Latif had to face the atrocities of belonging to a colored race. Ali, a college companion and roommate of Latif’s hostel is presented as a resentful figure, disgusted by the racial torments. The hostel they lived in only accommodated dark skinned boys; boys from all Africa, Egyptians, Ethiopians, Somali, Congolese, Algerians and South Africans. Latif and Ali both faced such humiliation in the streets of Germany during the years they spent there for their studies. While crossing a road, a group of German boys humiliated them by calling them ‘Afriker-nische’ followed by uproarious laughter. It was their unpleasant laughter that made the word uglier. It was to be considered as a casual mockery but it did a deep destruction to young Latif’s mind and took him a great amount of time to overcome it.

The striking similarity that drew Latif and Omer closer was their isolated state in a foreign country. Omer was left with no one to call them as his family. Omer was released from his confinement under amnesty in 1979, eleven years after his arrest in the Party headquarters in Zanzibar. But all those who were released had to show their entry visa to another country. It is not possible to get while staying in prison unless some family member did that for them. So for Omer, it was no release at all. But once the United Nations Refugees official became involved, the released detainees were offered asylum in United Arab Emirates. So one day after their official release, Omer returned to his home. Once he walked near his home, no one was there to greet him. No one spoke to him. No one recognized him. Later, he came to know about the demise of his beloved wife and daughter, which left him in utter solitariness. After his immigration to UK, he was not able to make any acquaintance. He was an old man, living all alone in a tiny apartment by the sea. On the other hand, Latif too was heavily affected by his loneliness amidst his busy lifestyle. Maybe, that’s why the relationship between Latif and Omer was in a way beneficial for both of them. That’s why, in a delicate moment, Latif confronts Omer about the ‘relief’ he got when he visits Omer. Latif and Omer discovered each other in a similar situation and became companions. Latif said,

I feel worn out and raw, livid with sores. Do you know what I mean? You must

know that feeling. I was thinking about that last week, how worn out I am after all these years of knowing and not knowing, of doing nothing about it and how it can't be helped. So I was looking forward to coming here, to hear you talk, for both of us to find relief". (207)

Conclusion

Identity determines a person's individuality. It is a conglomeration of many socio-cultural elements such as their origin, race, ethnicity and nationality. Having a home does not only mean having a secure place to live, but also indicate their existence and acceptance in a society. In both the novels, Gurnah have explored the loss of oneness of the characters in connection with the society they belong to. The plots revolve around the fragmented identity and inconveniences happened to the characters based on their race. In both the novels the characters has some similarities that signifies their similar predicaments. They are devoid of the warmth of a family, a secure place for their survival. They are skeptical about their personal relationships with their closest people. In *Admiring Silence*, the narrator tried to build a home with Emma and Amelia where he failed terribly. On the other hand, Omer and Latif in *By the Sea*, found the dawn of a new relationship without having any biological father-son connection. However, it is remarkable that both the novels end in an optimistic note. The unnamed narrator indicates towards a possible relationship he can begin with Ira, the Indian women he met in his flight. In the last chapter of *By the Sea*, Omer's visit to Latif's apartment signifies the promising relationship that they are going to share. The novels are microcosm of the live of numerous refugees and immigrants and their never ending struggle to strive in this world which fails to recognize their individuality.

References

- Gurnah, Abdulrazak. *By The Sea*. New Delhi. Bloomsbury, 2021
- Gurnah, Abdulrazak. *Admiring Silence*. New Press, 1996. *Internet Archieve*, <https://archive.org>. Accessed 14 Oct. 2022
- Erikson, Erik H. "Autographic Notes on the Identity Crisis". *Daedalus*, vol. 99, no. 4, 1970, pp.730-59, <http://www.jstor.org/stable/20023973>. Accessed 15 May 2022

Author: Post Graduate Student, Department of English, Mahapurusha Srimanta Sankaradeva Viswavidyalaya, Email: himadrib519@gmail.com

Performance of Anganwadi workers in disseminating information about UDID card and its benefits for Divyangjan people in Bagchung Block of Jorhat District of Assam

Jayalakshmi Baruah¹
Deepshikha Carpenter²

Abstract

It is an increasing difficulty to ignore that disability has become a challenge of modern human society. There may be disability at birth or later stage also. There are 21 types of disabilities in four categories identified as visual, auditory, mobility and cognitive. The Government of India provides financial, educational and judiciary benefits through social welfare schemes for disabled people which we know as Divyangjan. Welfare schemes would be successfully implemented only when the Divyangjan people will be aware about it. This study aimed to assess the awareness and utilization of social welfare schemes among the Divyangjan in Bagchung block, Jorhat district, Assam. ASHA and Anganwadi workers are the grass-root front line workers, who disseminate the information of government schemes among the villagers or locality. The study is a community based cross-sectional study conducted from September to October, 2022. Total five Anganwadi workers and 10 Divyangjan people from different areas of Bagchung block are collected as primary data for the study. Structured interview schedule was used as the tools of data collection for this quantitative study. Although the different schemes and facilities are announced by the Department of Social Welfare, Government of India, its proper implementation and awareness among the “Divyangjan”, grass root workers like Anganwadi workers are the most important and powerful instruments of change. Unfortunately, lack of proper education, financial issues are found as the obstructions of successful implementation of these schemes and facilities.

Keywords: Divyangjan, Awareness, social welfare department, Schemes and Anganwadi, workers

Introduction

This article is based on the performance of front line workers like Anganwadi to make awareness or disseminate of information about UDID card and its benefits for Divyangjan people. The goal of the study to determine the successfulness of implementation of government schemes and find out the issues which may be the obstacles in this field.

Disability is border term, involving different kind of impairments, problem in doing day to work and hindrance in participation. Defining disability is a complex task as it has multiple features (World, 2009). There are 21 types of disability, announce by the ministry of social justice & empowerment, Government of India, press information Bureau according to the amendment to the act “persons with disabilities act 1995” which Lok sabha passed on December 16, 2016, “The right of persons with disabilities act 2016. (Sanjay Kumar, 2016). As a welfare state, India Government provides various schemes and facilities for Dibyangan. For pursuing education provides various scholarship, allowance, special arrangement for transportation and facilities through the social welfare department. Government provided vocational rehabilitations centre and special employment exchange in various state of the country for Dibyangan people. . (A school for children with special needs., 2013) Special children and their families in difference type of rehabilitation such as sports, recreation activities, building confidence and leadership, Life skill activities etc. Various N.G.Os are working worldwide for empowerment of Dibyangjan and government support them for live a life with dignity. (Young, 2016).

ASHA or Accredited Social Health Activist is a trained female community health activist, who is one of the key components of the National Rural Health Mission is to provide every village in the country. (Tulika., 2020) Asha workers disseminate the information about health care and helper for good health care practice in rural area or the local community from where she belongs. They are also work for pregnant women and infant care including institutional delivery. (Mission, 2020). In the year of 1975, Government of India lunched some grassroots programmer as part of the Integrate Child Development Scheme (ICDS) to educate the people on basic health and hygiene, nutrition, pre-natal and post –natal maternal and childcare also the child rearing. Which we know as the Anganwadi programmed. Anganwadi worker is a female health worker belongs to the local area and she has been trained for four months in her selected areas. Anganwadi

workers have middle school or Matriculation or higher qualification and she has to work for about 1000 population of her local area. (Sandhyarani & Rao, 2013).

There are four financial assistance provide for Divangan from the government through the social welfare department, which are i) Scholarship to the student with disability. **ii) Scholarship to the physically handicapped student pursuing Medical & Technical education. iii) Deen Dayal Diyangjan Punar Santhapan Achani. iv) Deen Dayal Divangjan Pension Achoni.** It is necessary to having minimum 40% of disability for the beneficiary to get these facilities. (Social Welfare - Schemes, 2022).Department of Empowerment of Persons with Disabilities, Ministry of Social Justice & Empowerment provides various benefits for Divyangjan person who have “Unique Disability Identity” (UDID) card and certificate with minimum 40% of disability. These benefits are available from village level, block level, District level, State level and National level. Department of Social welfare works in every district to implement all these benefits, where Anganwadi workers are work in grass-root level for make awareness and spread all information (Meena, 2022) .With the UDID (minimum 40% of disability) card or disability certificate a Debagjan person is eligible various benefits like- Scholarship schemes for student ,railway fare concession, income tax rebate, reservation, in state transport buses can travel without fare, loan available for bossiness purpose, wheelchair or any assistive devices are available in subsidies, group insurance available for government employees, unemployment allowance for educated disable person. (Meena, 2022). Government has notified the selected Authorities as competent to issue the disability certificate and UDID card. First of all the person with disability has to registration for the UDID card through the website, that is **www.sabalambancard.gov.in**. After applying in online for registration, district medical authority work for further action. (Home, Unique Disability ID (UDID), 2021)

Context and rationale for the study

This study aimed to understand the performance of front line workers (Anganwadi) who assigned to work for identify and disseminate information about government schemes and facilities among the Divyangjan people in their area. (Rao & M.Komola., 2016) .This study try to estimate how accessible are the schemes and facilities provided by the government for Divyangjan people. Anganwadi workers are work under their supervisor and the supervisor work under the CDPO (Child Development Project Officer) of social welfare department of government. In the year of 1977, October 2nd Government of India

initiated the world's largest programmed for early childhood development, which is known as Integrate Child Development Service (ICDS) scheme. One trained female person belongs from locality selected to focus on the schemes of ICDS, which is known as Anganwadi worker. The Anganwadi worker is the front line most important functionary person for successfully implementation of Government Schemes. (Jena, 2013)

In the rural area there is lack of awareness about the various government facilities. Education, financial issues, transportation, ignorance, superstition etc. are influence the people of rural area and they become deprive class of society. The front line workers like, Anganwadi worker only known about the needy people and it is possible to them only to create awareness among villagers. Therefore, Anganwadi workers have great responsibility towards society for successfully implementation of government schemes and facility with their knowledge, attitude and practices. (Rao & M.Komola., 2016). Recently, 2018 Devgun & Gill write in his article that; Anganwadi workers are responsible in both urban and rural area to spread awareness where 59.9% were trained to refresh their knowledge. (Devgun & 2Kanwalpreetkaur Gill, 2018) . The government already implements so many schemes and facilities for “Dibyangjan” people and spending lot of money for implementation of these schemes but research has been founded that still impact of these schemes are not effective ,even many human resource has lost their right and deprive from these schemes. Recent study state that main resource person Anganwadi workers are less capable or not success enough to providing government benefits among the Divyangjan people of their own area. (Jena, 2013).

Essentially, this study explored the factors that influenced the performance of Anganwadi workers to disseminate information about government schemes, disability certificate and about UDID card in their particular area. What are the perceptions of community members about the government system and Anganwadi workers, where is the issue which is influence Anganwadi' s performance, searching these answers this study set the goal which is very important to determine the successfulness of social welfare schemes and also the use of human resource in Indian society.

Theoretical framework

The current study used self-determination theory. (Ryan & Deci, 2000) to understand the motivating factors of Anganwadi workers to disseminate information about UDID card and disability awareness among the Divyangjan people in their area. According to this theory, if we have to determine or measure someone's motivation then we should follow three dimensions: intrinsic, extrinsic motivation and amotivation. When someone has intrinsic motivation to do something, the individual feel self-satisfaction and pleasure without any expectation or reward. With intrinsic motivation, someone enjoy own work willingly without any pressure. (L.Edward Deci & Ryan, 2017). However, intrinsic motivation seems to be more representative in work place since it is related as a part of job. Social workers (Anganwadi worker) can be intrinsically motivated to display good performance and wellness. (L.Edward Deci & Ryan, 2017). The term extrinsic motivation is labelled that an individual behaviour to do some activity for the demand of reality, no matter it is perceptible or otherwise. (E. L. & R. M, 2012). When, someone understand the value and goal or objective of the job, feel independent and free to performed also get feedback and supports then anyone can be autonomously motivated to display better and can learn more. (Gagne & Deci, 2005) .With adopting the qualitative approach and following self-determination theory, this study target to understand the issues which is influence the performance of front line workers like Anganwadi workers to disseminate information about UDID card and disability awareness.

Recruitment and data collection

This study recognised that there were a remarkably large number of various areas under Bagchung block, where the Anganwadi workers are works in their selected area. Therefore, this study followed judgmental sampling (Trede, 2011.) to select five area each of rural and urban. The selection criteria were: (1) Three villages under Bagchung block, where Anganwadi worker work for Divyangjan people. (2) Two urban area under Bagchung block where Anganwadi worker work for Dibyangjan people. (3) The area and Anganwadi workers with Dibyangjan people recognised by the Social welfare department, Jorhat Assam as the representative of total sample. The reason for the selection of area from both rural and urban for the study is that , An Anganwadi worker is responsible for disseminate all information among the general people and we can find out the real picture of their performance if we study in both rural and urban area of one block as a sample . In a district

there are many block and under one block there are huge number of village and urban area, which is not easy to collection of data all over the block. Therefore, this study was recruited following a judgmental sampling strategy (Trede, 2011.) Participate were recruited from all levels of their difference types of disabilities and front line workers who works for both rural and urban area. The study achieved a balance in the number of participants from the each area. Total of 55 participants from both urban and rural area, where 5 Anganwadi workers from difference area and 50 differently able people from each area (Tarazan/Borbheta URBAN; Sonari-gaon/Chirotia-gaon, Hezari-gaon RURAL) were required. In line with qualitative approach, this study used individual interviews which were conducted in two parts. Part A was for the differently able person / Dibyangjan (A profile of participations can be seen in table 1). Part B was for the Anganwadi workers. A semi – structure interview schedule was used to capture these objectives (1) the difference methods used by Anganwadi workers for dissemination of information about UDID card and & its benefits. (2) Analyse the effectiveness of these methods (3) If those methods are adequate and whether they need further reformation and (4) The importance of Anganwadi workers. Each participant was interviewed once (Both, Dibyangjan people and Anganwadi worker) and each interview lasted approximately half an hour.

Table 1: Profile of participants in the Sample Area

A. Anganwadi Workers

1. Ashamoni Bora	35	Female	Jail Road(Borbhata).
Class X Pass.			
2. Rakhi Hazarika	42	Female	
Tarazan(KakotiGoan) Class B.A. Passed.			
3. Yashmin Rahman.	39	Female.	Garmur (JEC
Road) Class VII passed			
4. Tulika Nath	47	Female	Sonari
Gaon			
Class H.S.L.C Passed.			
5. Marina Begum	45		Female
Bohotiya/Chirotia Gaon Class V passed.			

B. Differently able Person (Diyangjan)

Area	Age group	Gender	Types of disability
Jail Road(Borbhetta)	15 – 20 years (4nos) 21 -25 years (3nos) 26 – 45 years (3nos)	Male – 7nos Female – 3nos.	Locomotor – 5nos Eye impairment----- ----- 2nos Psychiatry- 2nos Neurology – 1nos.
Tarazan/Kakoti gaon	5 – 14 years(4nos) 20 -25 years (5 no's) Above – 40 years (1 no's)	Male – 8 no's Female – 2 no's	Cerebral palsy- 3 no's Hearing impairment - 4nos Locomotor – 3 no's
Garmurr.(JEC Road)	21 – 25 years (5nos) 30 – 45 years (2 no's) 50 – 60 years (3nos)	Male – 4 no's Female -6 nos.	Neurology – 5 nos. Orthopaedics – 4nos Eye impairment-1nos
Sonari Gaon	20 -35 years (7 no's) 40 – 50 years (2nos) Above – (1nos)	Male – 7 no's Female – 3 no's	Psychiatry – 5 no's Orthopaedics - 3 no's Eye impairment – 1 no's Hearing impairment – 1 no's
Bohotiya/Chirotiya Gaon.	15 -25 years (7 no's) 35 – 45 years (3 no's)	Male -- 5 no's Female – 5 no's	Eyes impairment- 4 nos. Hearing impairment – 3 no's Psychiatry – 2 nos. Orthopaedics -1 no's.

Data analysis

Structural interview schedule has been used for participants as two parts. Parts A for Anganwadi workers and Part B for the differently able person (Divyangjan). With their permission the interaction with each participant has been recorded by electric gadget (Mobile). In qualitative data analysis approach (Akinyode & Khan, 2018) followed interview method with observation. The following Tables are used for analysing and interpreting the study.

Table 2: Job Satisfaction of Sample Angawadi Workers

Satisfied with Job? If not why?	Frequency	Percent
Yes	1	0.2
No	4	0.8
Reason (If no)	Financial Issues	

The above table a displays the satisfaction of Anganwadi workers with their job. Only .2 percent of Anganwadi workers are satisfied with their job and majority .8 percent respondent founded unsatisfied because of financial issues.

Table 3: Relation with senior officers and the general public

Relation with senior officers and the general public	Frequency	Percent
Both are good	3	0.6
Both are not good	1	0.2
None of the above	1	0.2

This table 3 represent that 0.6 percent respondent share that the relation with senior officer and general public ,specially differently able person is good and 0.2 percent of Anganwadi worker shared that both relation is not good where, 0.2 percent told some not of the above applicable.

Table 4: Have you undergone training

Have you undergone training	Frequency	Percent
Yes	0	0
No	5	100

This table displays that no one has undergone training about the disability awareness information, all 100 percent Anganwadi workers are not trained about this matter, but they are working for these without any training.

Table 5: The techniques adopt to proclaim the information of social welfare schemes for Dibyangjan

The techniques adopt to proclaim the information of social welfare schemes for Dibyangjan	Frequency	Percent
By going to home	5	100
Organize public meetings	1	0.2
Both of the above	0	0

Table 5 displays that all respondents are going to home of the public who are Dibyangjan for disseminate the information of social welfare schemes and only 0.2 percent of Anganwadi workers organizing meeting for awareness of this. It has come to see that no one Anganwadi workers of this study's sample do not applied both of the above technique.

Part B (For differently able person)

Table 6: People know about Anganwadi workers

People know about Anganwadi workers	Frequency	Percent
Yes	46	0.92
No	4	0.08
Total	50	100

Table 6 display the idea about Anganwadi workers among the general public (Dibyangjan people). The above shows that the majority of Dibyangjan people of the respondents that is 0.92 percent know about the Anganwadi worker, but 0.08 percent don't know about this.

Table 7: Dibyangjan person have Unique Disability ID card (UDID).

Dibyangjan person have Unique Disability ID card (UDID)	Frequency	Percent
Yes	36	0.72
No	14	0.28
Total	50	100

This table 7 displays the availability of UDID card among the Dibyangjan people. The study shows that majority of respondents has UDID card. It is also remarkable that still 0.28 percent respondent has not UDID card.

Table 8: Have the Anganwadi worker informed you about the various schemes of government like scholarship, pension, and various concessions.

Have the Anganwadi worker informed you about the various schemes of government like scholarship, pension, and various concessions.	Frequency	Percent
Yes	26	0.52
No	24	0.48
Total	50	100

This table 8 display the knowledge of respondents about benefits of UDID card, which information they have to get through the Anganwadi Worker of their own area. The above table shows that 0.52 percent of respondents got information about government schemes and facilities, which were disseminated by the Anganwadi worker. On the other hand, 0.48 percent of respondent didn't get the information about all these benefits.

Table 9: Performance in your area is satisfactory or not

Performance in your area is satisfactory or not	Frequency	Percent
--	------------------	----------------

Yes	30	0.6
No	28	0.56
No Comment	02	0.04
Total	50	100

The table 9 displays the opinion of the respondents towards the statement if the respondents are satisfy or not with performance of Anganwadi workers ,who is responsible for the dissemination of information about the UDID card and its benefits which are provide by government for the dibyangjan people . The above table shows that majority of respondents that is 0.56 percent is not satisfied with the performance of Anganwadi worker, followed by 0.6 percent respondent is satisfied and 0.04 percent respondent shared that they don't want to comment about this.

Findings

Awareness or consciousness about government schemes and facilities for Dibyangjan people seems to have increased. Most of them have already available Unique Disability ID card (UDID). But, still some haven't any idea about UDID card and not aware about its benefits. It is very interesting that, this study founded, there is no any special training conducted for Anganwadi workers about disability awareness or about Unique Disability ID card (DUID).Study founded, compared to their work Anganwadi worker do not seem to be benefited, financially as they are deprived of regular monthly salary. Three major themes come to light from the analysis, namely (1) gap in the impact of education: need to appointment of Anganwadi worker as front line worker with proper education. (2) Gap in influence of proper knowledge of Anganwadi workers about the whole matter: need to conducted time to time training program for update their knowledge. (3) Gap in impact of financial security: need to rethink for their economic stability.

1. Gap in the impact of education: need to focus on education of Anganwadi worker as front line worker with proper education.

Education is very powerful weapon for successfully doing all mission of development. Anganwadi workers are work in grass-root level as front line workers. In a hug area, they are covered with their own ability. To understand some knowledge, this is necessary to disseminate among the public, especially for Divyangajan minimum

education qualification is very important. Uneducated or very low educated person is not illegible to make understand others, because of their lack of knowledge. Some traditional feelings of superstitions become barrier to bring about a change in the society. Qualified Anganwadi worker can discharge their duty effectively and successfully implement the government schemes.

2. Gap in influence of proper knowledge of Anganwadi workers about the whole matter: need some training program time to time for update their knowledge.

It is observed that 72 percent of Divyangjan person already got UDID card and 28 percent not. For successfully implementation of government policies it is very important to make aware about it among the beneficiary. For UDID card, a person has to apply in online in a particular website, which is www.sabalambancard.gov.in. After applied for that card medical authority conducted a procedure to assessment the person with disability and according to guide line, medical authority identified a percentage of disability for the applied person. With proper procedure and system UDID card has been made for beneficiary. Recently, government announced 21 types of disability instant of earlier seven. For recognise disability and going towards for UDID card in correct way, Anganwadi workers only guide the local people as they have trust on their own leader. Therefore, if the Anganwad worker is not aware about the correct process and proper information, it is not possible to her dissemination about it among the local people of her area. Up-to-date knowledge and recent procedure can be communicated between the higher authority and Anganwadi worker by conducting some training. From the research found that, 52% of people aware about benefits of UDID cards and 48 % not aware about it. Awareness of people of one area depended Anganwadi workers own awareness as they work as the front line worker.

3. Gap in impact of financial security: need to rethink for their economic stability.

Impact of financial security of any individual is very effective on their all performance of life. A person has to stable with good physical and mental health to display higher performance in any sector. An Anganwadi worker has to work very hard. For disseminate information of government and up-to-date plane, it is important to communication between the governmental official and general public. Anganwadi worker can only reach the root of her area where need to help or awareness. Travelling, health care and maintain family expansion is challenge for an Anganwadi

worker. It is observed that only 20% of Anganwadi satisfied with their job other 80% not satisfied because of financial issues. On the other hand, 56% respondents are not satisfied by the performance of Anganwadi workers and 4% people didn't express their view about the performance of Anganwadi workers. Government or higher authority has to look after and rethink about the financial impact of Anganwadi worker and its impact of their performance.

Discussion

This study explains reasons for not the proper implementation of government policy which is provided for the Divyangjan people through the Unique Disability ID (UDID) card. For the social welfare interest government of India provide some schemes for differently able person. State government also implement this policy for the benefits of all human resource. As reported by earlier study (al, 2010) and the evidence which is provided by the present study has shown, that lack of effective supervision influence the good performance of Anganwadi worker. India is a country of difference culture, language, religion that experience difference issues like poverty, traditional feeling of superstition. (Kapur R. D., 2018). Although the Anganwadi worker disseminate information of government schemes of social welfare interest, they have to face multiple issues like financial problem, communication gap, educational obstacle etc. which don't allow them to satisfactorily perform in the society. Disability is not a curse but a condition which has become a challenge for people without its awareness. This study suggests at last that till now our society lacks awareness about disability and it is very important for some training programme to take place and strong policy to implement for empowering and supporting them financially, psychologically and socially. (Thwala, Ntinda, & Hlanze, 2015). It can be seen in the findings that, 80% of Anganwadi workers are not satisfied with their work due to lack of financial insecurity. Implementation of various government schemes for Divyangjan people and newly started Unique Disability ID card is one of the effective steps of government. Earlier there was disability certificate issued by the medical board of district medical authority for difference types of Divyangjan people. According to the Gazette of India (Awasthi, 2018) the specialities physician measured or calculate the percentage of disability, where minimum 40% is essential for illegibility of disability benefits. Instate of disability certificate, Unique Disability ID card has been implemented by government of India through district join director health

service and medical authority board from the year of 2017 but, in Jorhat district it has been implemented from the year of 2021 (Saika Amlan Jyoti, 2022). Finding of the study appeared the real picture of key issues for dissemination of proper information about UDID card among the Divyangjan person. Education and training also very much essential for the front line worker to successfully implementation of any project or policy. The finding of this study displayed that no any Anganwadi worker trained for disability awareness and UDID card implementation and their educational qualification ranges from class V to B.A.degree.

Conclusion

In conclusion, although this study covered a small number Anganwadi workers as front line worker and Divyangjan person as the respondent to understand about the performance of Anganwadi worker to disseminate information about UDID card and its benefits for Divyangjan people, findings of the study revealed many issues which may influence of their performance and motivated them. Furthermore, this study pointed another picture of socioeconomic status of Divyangjan person of our society and Anganwadi workers. It is also, remarkable that in Jorhat district, a single block “Baghchung “there is huge area covered by each Anganwadi worker and sample has been collected by judgemental process, which gave us a picture of hard working women of grass-root level. For complete successful of a big project or any government policy, it is most important to build up the grass-root level strongly.

Note

1. Interviews were conducted in English by the author and were electronically recorded.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author

References

A school for children with special needs. (2013). Retrieved October 13, 2022, from Four steps: <http://www.fourstepsindia.org/government-concessions.php>

Akinyode, B. F., & Khan, T. H. (2018). Step by step approach for qualitative data analysis. *INTERNATIONAL JOURNAL OF BUILT ENVIRONMENT AND SUSTAINABILITY* , 163-174.

al, D. S. (2010). Performance of Anganwadi Centres in Urban and Rural Area: A Facility Survey in Coastal South India. *INDIAN JOURNAL OF MATERNAL AND CHILD HEALTH* , 2-9.

Awasthi, A. K. (2018). *The Gazette of India, Procedures Guidelines Of India*. New Delhi. : MINISTRY OF SOCIAL JUSTICE AND EMPOWERMENT, Department of Empowerment of Persons with Disabilities (Divyangjan)].

Devgun, P., & Kanwalpreetkaur Gill, N. (2018). A Study of Knowledge of Anganwadi Workers about Common Mental Health Problems in Beneficiaries of the Integrated Child Knowledge of Anganwadi Workers about Common Mental Health Problems. *Current Trends in Diagnosis and Treatment, January-June 2018;2(1):4-8* , 4-8.

E. L., D., & R. M, R. (2012). *Handbook of theories of social psychology (Self-determination theory)*. Washington: Sage Publications Ltd.

Gagne, M., & Deci, E. L. (2005). Self-determination theory and work motivation. *Journal of Organizational Behaviour* , 331-362.

Home, *Unique Disability ID (UDID)*. (2021, 01 03). Retrieved 10 21, 2022, from Government of India. Ministry of Social Justice and Empowerment Department of Empowerment of Person With Disabilities (Divyangjan): <https://www.disabilityaffairs.gov.in>

Jena, P. (2013). *“Knowledge of Anganwadi Workers about Integrated Child Development Services Scheme: A study of Urban Block in Sundargarh District of . Odisha, India: Dept. of Humanities & Social Sciences, National Institute of Technology Rourkela .*

Kapur, D. R. (2020). The Functioning of Anganwadi Centers and Workers.

Kapur, R. D. (2018). The Functionings Of Anganwadi Centers and Workers. 00.

L. Edward Deci, A. H., & Ryan, R. M. (2017). Self-Determination Theory in Work Organizations: The State of a Science. *Annu. Rev. Organ. Psychol. Organ. Behav.* , 19-43.

Meena, S. R. (2022, 10 12). *Card benefits* . Retrieved 10 20, 2022, from Unique Disability ID, Department of Empowerment of Persons with Disabilities, Ministry of Social Justice & Empowerment: <http://www.swavlambancard.gov.in>

- Mission, P. &. (2020, March 19). ASHA Workers Role and Functions. *Journals of India* .
- Rao, V. L., & M.Komola. (2016). The Awareness among Anganwadi Workers about Children with Developmental Delays. *International Journal of Research, Volume III, Issue II* , 2348-6112 .
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self Detarmination Theory and the Facilitation of IntrinsicMotivation,Social Development, and well-Being. *American Psychologist* , 68-78.
- Saika Amlan Jyoti, D. J. (2022, October 29th.). Implimentation of UDID card in Jorhat District. (J. Baruah, Interviewer)
- Sandhyarani, M., & Rao, C. D. (2013). Role and responsibilities of anganwadi workers, with special reference to mysore district. *International Journal of Science, Environment* , 1277-1296.
- Sanjay Kumar. (2016, 12 16). *Press Information Bureau*. Retrieved 02 07, 2018, from Ministry of Social Justice & empowerment: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=155592>
- Social Welfare - Schemes*. (2022, Oct 12). Retrieved October 19, 2022, from Standardised Website Framework of Govt. of Assam: <https://sonitpur.gov.in>
- Thwala, S. K., Ntinda, K., & Hlanze, B. (2015). Lived Experiences of Parents' of Children with Disabilities in Swaziland. *Journal of Education and Training Studies* , 206-215.
- Trede, J. M. (2011.). Repeated judgment sampling: Boundaries. *Judgment and Decision Making* , 283-294.
- Tulika., T. (2020, December 3). What is the difference between Anganwadi workers, ANM and ASHA. Maharashtra, India.
- World, D. (2009, 01). *Definitions of Disability*. Retrieved 10 13, 2022, from Disabled World towards tomarrow: <https://www.disabled-world.com/definitions/disability-definitions.php>
- Young, J. (2016, January 14). *10 Special Needs Organizations You Should Know About* . Retrieved February 25, 2019, from Special needs Resources.:

<https://www.friendshipcircle.org/blog/2016/01/14/10-special-needs-organizations-you-should-know-about/>

Author¹: Ph.D. Scholar, Department of Social Work, Mahapurusha Srimanta Sankaradeva Viswavidyalaya

Author²: Assistant Professor, Department of Social Work, Mahapurusha Srimanta Sankaradeva Viswavidyalaya
Correspondence Email: jayabaruah@gmail.com

Humanistic Thought of M.N. Roy

Simi Borgohain¹

Sony Das²

Abstract

This paper is an attempt to explore the humanistic thought on the context of M. N. Roy's side. Humanism is the philosophical and literary movement which originated in Italy in the second half of the fourteenth century. Humanism is an attitude, which gives primary importance to people or men and their abilities, activities, and ambition. Obviously, humanism is not a new movement but Roy modifies the traditional conception of humanism in the context of scientific way. Roy's philosophical ideas are one of the most fundamental in contemporary India. Roy considers himself as a humanist, not an orthodox Marxist. He integrated radicalism with scientific humanism or new humanism and he said no philosophical advancement is possible until we get rid of orthodox religious ideas and theological dogmas. His new humanism reaffirms the sovereignty of man. Furthermore, Roy's humanistic philosophy embraces freedom, reason, and morality. Therefore, this paper primarily explains the humanistic thought with special reference to M. N. Roy. While doing the study both Descriptive and Analytic Method of Research is used.

Keywords: Freedom, Humanism, Morality, Radicalism, Rationality.

Introduction

Manabendra Nath Roy was an Indian revolutionary, radical activist, and political theorist as well as a noted philosopher in 20th century. He was originally known as Narendranath Bhattacharya. He belonged to a Brahmin family in Arbelia village near Calcutta. Roy, as a man, is a unique individual in many ways. He has distinguished himself as a man of action and a man of thought. As a man of action Roy is a devoted revolutionary. On the other hand, as a man of thought he has made himself a profound and original philosopher. Again, his practical experience and evolutionary thinking lead him through three distinct stages of life, firstly, he has started as a nationalist, then has become nationalists, lastly he has ended up as creatively active radical humanists. As a man of

thought, Roy is a nationalist as well as then a communist on the other hand, as a man of thought he is a humanist. He was a political thinker of modern India is a radical humanist, by discovering Marxism. In evolving the social philosophy of radical humanism, he considers himself as a humanist, not an orthodox Marxist. He integrated radicalism with scientific humanism or new humanism.

Moreover, the radical humanism of M.N. Roy is the reflection of Marxist revolution against capitalism. The humanism of Roy reveals a new philosophy of history which would be comprehensive in nature and would eventually show civilized mankind as the mark of the way out of the crisis. He tries to bring back morality in social order or social revolution. He thought that any kind of social revolution would be futile to the community.

The primary aim of this paper is to understand the concept of humanism in contemporary Indian philosophy from the perspective of M. N. Roy philosophy, which attempts to focus following details:

1. To understand the general view of Humanism.
2. To explore the humanistic thought of M. N. Roy.
3. To explain the element of Radical humanism.

By following both Descriptive and Analytic methods it is an attempt to present concept of Humanism on the context of M. N. Roy's side. After the selection of the research problem, both primary and secondary sources of data collection are adopted.

Discussion

The term humanism has been derived from the Latin word 'Humanus' meaning a system of thought primarily concerned with human being. But in broad sense, humanism would encompass a variety of perspective and attitudes. Humanism is the philosophical and literary movement which originated in Italy in the second half of the fourteenth century. Although the word 'humanism' come into general use only in the nineteenth century. In ancient Greece, one of the leading sophists, Protagoras asserted "Man is the measure of all things"- it was the beginning of humanism.

In its historical meaning, humanism is a basic aspect of the Renaissance. Renaissance thinkers sought to reintegrate man into the world of nature and history. The term humanism in this sense derives from 'humanitas' which meaning the education of man as such. Therefore, the central theme of renaissance civilization in humanism is an attitude attaching prime importance to man and his values. The intellectual movement subsequently

known as “Renaissance Humanism” first appeared in Italy. This movement has greatly influenced Western culture into modern times.³⁸

Plato and Aristotle argued against the contention of Sophists that morality is simply social convention. According to them, there are certain universal and absolute principles of goodness and justice that can be discovered by man through his reason. In fact, humanism is not a new ideal. It is perhaps as old as philosophy itself and has its historical roots in human civilization. It is a philosophy which recognizes the value and dignity of man. It represents a system of thought concerned with human affairs in general. The philosophy of humanism has had to pass through a process of development and change. We may say that humanism recognizes the value and dignity of man.

In modern context, humanism can mean two things; first, that man is the sovereign value and an end by himself. Second, that man is all the time outside himself. It is a projecting himself and losing himself beyond himself that he exists.

There have been many versions of humanism, such as Christian humanism, religious humanism, scientific humanism, rationalist humanism, secular humanism, ethical humanism, and Marxist humanism etc. Christian humanism is a historical current in the late Middle Ages, in which Christian scholars combined the Christian faith with an interest in classical antiquity and a focus on human well-being.³⁹ Religious humanism is an integration of non-theistic humanistic moral philosophies, with congregational rituals and community activities centered on human needs, interests, and abilities. Scientific humanism is one kind of naturalism, in which human beings are viewed naturalistically. Rationalist humanism is one of the ideas of the Enlightenment. It had its roots in Renaissance humanism, as a reaction to the religious monotheism and ambiguity of the Middle Ages. Secular humanism is a philosophy or belief system or way of life that embraces human reason, secular ethics, and philosophical naturalism. Moreover, secular humanism specifically rejects religious dogma, supernaturalism, and superstition as grounds for morality and decision-making. Ethical humanism expresses a moral belief; This moral belief is a belief about taking charge of human life on earth. Ethical humanism affirms the unity of man and

---

³⁸ Monfasani, John. *Humanism and the Renaissance*. Edited by Anthony B. Pinn. Pp. 150-175.

³⁹ Kurtz Paul (Ed.). *The Humanist Alternative: Some Definitions of Humanism*. P-15.

a common responsibility of all people for all people. Marxist humanism is an international body of thought and political action rooted in the interpretation of the works of Karl Marx. Marxist humanism accepts basic humanist principles but differs from other humanisms in its ambiguous stance on democracy and its rejection of free will.

Therefore, obviously, humanism is not a new movement but Roy modifies the traditional conception of humanism in the context of scientific way. Although, M.N. Roy was influenced by Marxism in his early period, later he become critical of it. Roy supports Protagorean view that man is the measure of all things. The same, according to Roy, was repeated by Karl Marx, who is remembered as the prophet of Protagorean dictatorship.

According to Roy, Marxian Philosophy of humanism is fallacious. It could not convince thinking people. Marx accepted collective ego. Society was to be recognized to promote collective progress. This libertarian philosophy of Marx provided sanction for the negation of the concept of freedom. It was done by denying the very existence of men and women as individuals.

According to Roy, his own humanism is universal. He insists that the society depends upon the individual's bad or good. If the individuals are good, society will be good and vice-versa. Roy argues that, Marx wants the sacrifice of individuals for the sake of society, but it is not humanism. Humanism must need everything about men. Between individual and society Roy gives primacy to individual. This is because an individual is a biological being while society is not. Roy also argues that the basic humanist principle in that man is the measure of everything. The measure of things must be the individual who alone possesses the biological property of consciousness, and not any collectively.

'New humanism' or 'Radicalism' is the name given by M.N. Roy to the 'new philosophy of revolution' which he developed in the later part of his life. The philosophy of new humanism has been summarized by M.N. Roy in the "Theses on the Principles of Radical Democracy" or the "Twenty-Two Theses of Radical Humanism." He further elaborated it in his *New Humanism A Manifesto*, first published in 1947.

Roy's humanism is variously called 'New' humanism, Scientific humanism, Radical humanism, and Integral Humanism. He argues that his humanism is 'New' because it is enriched and reinforced by scientific knowledge and social experience gained by modern civilization. It is scientific because it conceives human reality as a by-product the highest one though of the mechanistic process of nature. It can also be called 'Radical' because it goes to the root of the problem of the origin of the human being.

Roy claims that he has taken human being not only in the context of society but also of the entire universe. An integrated picture of modern science leads to an integral scientific humanism. Roy's integral humanism is distinguished from the older forms of humanism. The older forms were poetic and romantic, having no scientific knowledge of man and his nature. But radical humanism explains man on the basis of an integral picture of the knowledge of modern science that leads to an integral scientific humanism. Roy argues that science its newness is derived from modern scientific knowledge, the more appropriate name is Scientific Humanism. Roy's humanism is strictly based on scientific knowledge of man and his nature. This humanism can explain man because man previously did not have faith in his own creative abilities. He was made a slave of the supernatural powers and was made to work accordingly in middle Ages. Roy states that his humanism revolves around man. The scientific humanism that is new humanism goes in to the genesis of man. The study of science establishes that there is nothing extra-natural in man. Whatever we call as human nature, man's attributes and potentialities can be deduced from the background of the evolving physical universe. Therefore, the new humanism is distinct from older humanism which took man as being fundamentally indefinable. It shifted mans blinded belief from God to man. Man was no longer a mystery, a matter of faith. Roy's claim is that a new humanist begins from himself. The practice of new humanism starts from the action and behaviour of individuals. It considers him not only as the object of all social institutions but also the principal agent responsible for all social progress. According to him, it is the man who creates society, state and other institutions and values for his own welfare. Man has the power to change for his greater welfare and advancement. Roy's humanism rejects all theories which consider the evolution of human history as an inevitable and automatic process. Radical humanism rejects the view that the affairs of the world are determined or influenced by any supernatural power. He believes that the future of man is determined not by divine will but by natural forces. The most important of which is the force of the human will. Radical humanism also insists that man is an end in itself. He cannot be required to merge into or sacrifice himself for any imaginary collective ego such as nation, community, or a class. He rejects the existence of any supernatural powers and traces all the mental attributes of man, including his will, reason, and emotions to the millions of years of psycho biological evolution. New humanism is not a closed system. Being based on experience and science, it will evolve as experience grows and science develops. It can be elaborated and improved considerably. It is a new approach that the

ideas and principles of new humanism appeal to the best in man. And there must be enough men and women in the world who will respond to an appeal to all that is bet in them.

There are three basic elements in Radical Humanism. These are- (a) Freedom, (b) Rationality and (c) Morality. These elements are arisen from certain mental attributes acquired by man in the course of psycho-biological evolution. These mental attributes are converted and developed into values by man's reason which is the part of man's biological heritage.

(a) Freedom: In M. N. Roy's philosophy, the concept of freedom plays an important role. Freedom, Reason and Morality are the three main basic principle or features of his philosophy. Love for freedom is unique concept of M. N. Roy's philosophy. From his early days until his death, the ideal of human liberty is his purpose, ambition, and goal.⁴⁰ If rationality is the foundation and morality the superstructure built upon that, freedom is the coping stone of Roy's philosophical edifice.⁴¹ However, the concept of freedom of opinion started with the Indian freedom movement and then the concept of human freedom took full form. He wanted all kinds of freedom for men. In other words, he wanted complete freedom for men in all aspects, physical, moral, intellectual, etc.

Freedom means absence of restraint. It can be defined as the progressive disappearance of all restrictions. Freedom can be enjoyed by a rational individual. Since, freedom is the basic value, freedom of one individual cannot be restricted for safeguarding the freedom of others. Because there might be an equal freedom for all. Roy states that like other biological entities, man has been constantly engaged in the struggle for existence. In the initial stages, they had to acquire food and to continue to survive. He then began to try to live on a higher plane than other biological species. Man's struggle for freedom is a continuation on the higher level of intelligence, emotion, and self-awareness of the biological struggle for existence. Struggle for existence is the basic urge of the entire biological world, struggle for freedom is the basic urge of human beings.

Freedom is basic value in the philosophy of radical humanism. Furthermore, he believes that freedom requires knowledge, that knowledge gives a person the power to be free. Question for freedom and search for truth constitute the basic motives of human progress, according to Roy. Freedom is originated as a by-product of the biological evolution of man, not as the transcendent essence of an abstract spirit. It is the supreme

---

⁴⁰ Sarma B. S. *The Political Philosophy of M. N. Roy*. Pp 80-85.

⁴¹ Johari J. C. *Great Radical Humanist*. Pp 141.

value of life because the urge for freedom is the essence of human existence. Also, it is the basic value because the existence of human beings is the basis of all value. The biological struggle for self-preservation and self-reproduction is the basis of the concept of freedom.

(b) Rationality: Roy argues that man's struggle for a better life is the essence of man's struggle for freedom. It has been aided by the knowledge which man has acquired through ages. This knowledge was acquired by synthesising sense-experience with the aid of reason. Reason, being the basis of knowledge, is the main instrument of progress. The rationality of human being is the basis of their gradual moral development. Only an individual who is mentally free can achieve political, economic, and social freedom. Mental freedom is the precondition and starting point of an individual's struggle for freedom.

Roy's philosophy of Radical humanism is an optimistic philosophy. It asserts that reason is the main instrument of human progress, rationality is thus an essential as the concept of freedom to the philosophy of radical humanism. It is the reasoning faculty which enables human beings to attain increasing success in the struggle for freedom.

(c) Morality: Roy's humanism rests its ethics on the rationality of man. If a man is conscious about his innate rationality, he, as man, can be moral. Moral values are as permanent as human society itself. Compassion, kindness, truthfulness, fellow feeling and other moral values will exist as long as human beings continue to live in social groups. According to Roy, reason and morality are complementary to each other. Man is moral because he is rational. Morality grows as rationality develops. Moral values, according to Roy, are determined by nature. The man who is natural creature, is determined by nature. The nature is a law-governed causal system. Further, this law-governed system is a moral order. Roy states this clearly, "The universe is a moral order governed by laws inherent in itself. Man grows out of that back-ground." Since man is a part of nature, he is also determined, therefore, he is rational and consequently moral.

Conclusion

In conclusion, we have seen that M. N. Roy was perhaps the most striking radical of the Indian nationalists of his generation. In the last years of his life, Roy completely transformed his personality, i.e., transforming from a nationalist revolutionary to a rational humanist. Roy was a radical humanist and his humanism is known as the new humanism. Although different thinkers had different views on the concept of humanism, Roy's humanistic philosophy offers a new perspective. He presents the concept of humanism

from a scientific perspective. Therefore, it is seen that his humanistic philosophy is different from others. But he supports the Protagorean view that man is the measure of all things. Moreover, Roy did not want freedom from only one aspect, he wanted space from all aspects. Again, though Roy's philosophy was based on Marxism his humanism differed from Marxism. Roy sought to reconstruct humanism against the backdrop of scientific knowledge. Therefore, the new humanism can be called revised humanism in light of modern knowledge and experience. In the new humanism, people are taken not only in the context of society but in the context of the whole universe. This creates a universal sense of brotherhood. He adequately explained the three essential elements of humanism i.e., freedom, morality, and reason. According to Roy, these three interrelated elements of human nature. In other words, these three elements of human nature are the main themes of Roy's humanistic philosophy. In short, new humanism maintains collective harmony through knowledge, education, and harmonious living, and its main idea is to free people from all forms of bondage through scientific knowledge. Therefore, Roy's humanism made an immense contribution to political philosophy.

References

- Johari, J.C. *M. N. Roy: The Great Radical Humanist*, Sterling Publishers Pvt Limited, Delhi, 1988.
- Kurtz Paul (Ed.). *The Humanist Alternative: Some Definitions of Humanism*. Pemberton Books University of California. P-15. 1973.
- Mahakul B. K. "Radical Humanism of M.N. Roy," *Indian Journal of Political Science*, vol. 66, no. 3, 2005. pp. 607-618.
- Monfasani, John. *Humanism and the Renaissance*. Edited by Anthony B. Pinn. Oxford University Press. 2020. Pp. 150-175.
- Pal, Satarupa. "M.N. Roy Journey from Marxism to Radical Humanism," *Pratidhwani The Echo*, Vol.VI, Issue-III, 2018.
- Ray Sibnarayan. *In Freedom's Quest: Life of M.N. Roy* (Vol. 1: 1887– 1922). Calcutta: Minerva. 1998.
- Ray, Sibnarayan (ed). *Selected Works of M.N. Roy* (Vol. I: 1917-1922). New Delhi: Oxford University Press. 2000.
- Roy, M. N. *New Humanism: A Manifesto*. Calcutta: Renaissance publishers. 1947.
- Roy M.N. *Scientific Politics*. Ajanta Publication, Jawahar Nagar, Delhi-7, 1942.
- Sharma, B.S. *The Political Philosophy of M.N. Roy*, Delhi, National Publishing House,

1965.

Author¹: Ph.D. Scholar, Department of Philosophy, Mahapurusha Srimanta Sankaradeva
Viswavidyalaya, Nagaon, Assam, Email ID: simiborgohain727@gmail.com

Author²: Assistant Professor, Madhabdev University, Narayanpur, Assam, Email ID:
dassony916@gmail.com

Social and Cultural Life of Tangsas in Arunachal Pradesh

Partha Pratim Phukan¹
Runumi Sonowal²

Abstract

North-East India is a home of more than a hundred ethnic groups having different sets of customs, rituals, religious beliefs and language. The Tangsas are one of the major ethnic groups inhabiting in Arunachal Pradesh and Assam. They are belonging to the Mongoloid group of people having their own culture, language and tradition distinct from others tribes of North-East India. The Tangsas are divided more than fifty sub-tribes which are again divided into different clans and these clans are exogamous. Every sub-tribes has their own socio-cultural identity and dialect. Their own socio-cultural characteristics are seen in various areas of their society. Tangsa society is guided by their customary principles, which are observed and followed by the Tangsa people. Among the Tangsas clan system played a vital role. In the village administrative system of the Tangsas the village council always take a leading role in the villages. An attempt has been made in this paper to study the socio-cultural life of Tangsa tribe.

Keywords: *Tangsa, Tribes, sub-tribes, society, culture.*

Introduction

Arunachal Pradesh in the North East of India is home to various ethnic groups with different socio-cultural traditions. Each of these ethnic groups has unique identity as well as cultural heritage. One of the major ethnic groups of such communities is the Tangsas. They are also known as Tangchang. Tangsas are mainly residents of Changlang district of Arunachal Pradesh. In the Changlang district these people reside in the Namtok, Miao, Nampong, Manmao, Jayrampur, Bordumsa areas. The Changlang district lies within the Latitude of 27.74 N and Longitudes 96.64 E and attitude from sea level 200-4500 metres.^{*1} Apart from Arunachal Tangsas are living in Malopahar, Kharankong, Jagun, Lekhapani, Mooloo, Tikak Hills etc. in Margherita subdivision of Tinsukia district of Assam. Apart from this, The Tangsa people are also settled in Myanmar, India's neighbouring country. In Myanmar they are known as Rangpang, Hemi or Hymi. From an ethnic point of view, the Tangsas belong to the Mongoloid races. On the other hand, from a linguistic point of view, they uses Tibeto-Burman language. This language is known as 'Naga Tase'. According to the 2011 census, the total populations of people speaking Tangsa language are 36,546.^{*2} The Tangsas have more than fifty sub-tribes. Tikhak, Havi, Lungchang, Yungkuk,

Mosang, Lungri, Colim, Moklum, Sanke, Jugli, Hakhun, Hasang, Ranrang, Kimching, Morang, Lungfi, Tonglim, Ponthai etc. are different sub-tribes of Tangsas. The Tangsas, divided into small groups by different names. After independence in 1950 Bipin Borgohain, a political officer from undivided Tirap district who had first coined the word 'Tangsa' to refer the different sub-tribes of these people. ^{*3} The word 'Tangsa' consist of two words 'tang' (hill) and 'sa' (people). Therefore Tangsa means hill people. ^{*4} Each sub-tribes has a exogamous clans in their society.

There is no definite information as to when and from where the Tangsas migrated and started living in villages in different parts of the northern side of Patkai hills. In this case, the help of myth is required. According to a legend prevalent among the Tangsas, their primitive residence is a place called Masui Singrapam. According to Tangsa folk-Belief this place is still there in Mongolia. ^{*4} Most of the sub-tribes of Tangsa believe in that legend as well. In various medieval Assam Buranji (history) mentions the meeting of various Naga tribes in the surrounding areas of Patkai Mountain when Su-ka-pha crossed the Patkai mountain to entered into Assam in 1228 AD . Tangsa was among these Naga tribes. Narayan Singh Rao mentions in his book that Su-ka-pha defeated The Tangsa chief of Yungkuk sub-tribe. In addition, he also noted that in the twelfth century different Taishan groups, Tangsa, Nocte and tutsas entered into the India ^{*5} (Narayan Singh Rao, Tribal Culture Faith History and Literature, page – 36 & 37)

Every sub-tribes of Tangsa have linguistic-cultural characteristics. Tangsa is a rich community with its own language and culture. Their own cultural characteristics are seen in various areas of folk culture such as their own social system, social customs, religious life, festivals, decorations, food habits etc. In this research paper attempts to discuss the social - cultural life of the Tangsas.

Aim and objective of the Study

Currently, ethnic and cultural studies are major academic discipline. There have been studies on Tangsa Tribes living in Arunachal Pradesh and neighbouring Assam among the population of the North East but that cannot be said to be enough. There is a lot of study area of their socio-cultural characteristics. Therefore, methodological studies of the subject are important for the study of the characteristics of the socio-cultural life of the community. Moreover, in recent times, the lifestyle of every ethnic group in the world has been affected

by globalization. This impact has also brought about some change in their socio-cultural field. Tangsa is no exception in this regard. So in such a context, there is a need for a research study of the subject to study the unique characteristics of socio-cultural life. The main purpose of the research paper on the subject "Socio-Cultural Life of the Tangsas in Arunachal Pradesh" is systematically discussing the individual characteristics of socio-cultural life of the Tangsas.

Methods of Study

The proposed study is based on both primary and secondary source. The material required for studying the said subject has been mainly derived through field based studies. The content obtained through field studies has been analysed in observation and analytical methods. Apart from this, the content required for the research paper has also been received from research books, other books, articles, internet etc. related to the subject.

Discussion and Analysis

Social Life of Tangsas

Society is the collection of individuals in the general sense. Most creatures have a society though the concept of 'society' refers to human society. Generally, people who are mutually tied up on the basis of social relations are called societies. Without this relationship, there would not have been a difference between human society and other animals. That is why social relations are called the mainstay of human society. So, defining society, Moris Jeansbarg said " Collection of individuals united by certain relations or modes of behaviours which mark them off from others who do not enter into these relations or who differ from them in behaviour." *7 According to the rules of social formation, a particular society has also been formed of the Tangsa people. Tangsa society has also been formed by certain prescribed customs such as religious, marriage, faith, behaviour, social norms, social authority, mutual cooperation, division of labour etc. These principles and regulations laid down by the Tangsa community have been playing an important role in maintaining their social unity.

The primary basis of social relations is family. The prevalence of both joint and single families can be seen in the Tangsa social system. It is from the family that all the members of a house are bound by kinship and move towards social life.

Tangsa society is based on the patriarchal social system. As the head of the family, all the authority of the family and the rights of the property rest with the father. After the death of his father, the property rights of the family go to the son and the eldest son of the house takes over as the head of the family as per the customs of the patriarchal society. Girls

cannot enjoy their father's property after getting married only in families with daughters. Property rights in such families are transferred to the brother or nephew of the person.

The larger Tangsa society is divided into various small tribes or clans .As mentioned in the Volume XIV of 'People of India, Arunachal Pradesh' in the census of 1981, the Tangsas are divided into 32 clans. Out of these 32 clans 15 clans are mentioned in the book. They are Havi, Jugli, Kimsing, Lungchang, Lungri, Morang, Mosang, Muklom, Ronrang Sangwal, Sanke, Tikhak, Tonglim, Yungkuk, Lungri, Lungfi (Longfi), Maitei (Mite), Muklom (Moklam), Mosang (Tangsa, Maosang), Mangri (Maorang, Morang), Ngaimong, Nukte (Nokte), Panthai. *⁸ Among these groups , Lungchang, Muklom, Tikhak and Yonkuk Tangsa are collectively called 'Tangwa' (Tangwa). The Tangwas call themselves the first to come in Arunachal Pradesh. Other Tangsa groups other than Tangwa are known as pangsa (Pangsa) or pangwa (Pangwa). They are believed to have migrated to existing settlements after the Tangwas. *⁹

Hereditary classification

The social structure of the Tangsas, governed by a number of distinctive customs and traditions, has gained a distinct identity. Their social structure is disciplined. Their genetic divisions have been instrumental in streamlining the social life of the Tansas. Each sub-tribes of Tangsas are divided into a few clans. For example, the Havi Tangchas call their clans 'Ruming'. The clans of Havi Tangsas in their social system are as follows- Mandok, Takhe, Bontai, Nokka, Pangtha, Sotting, Songthing. Ketna, Wangpap, Ngaimong, Ketchi and Mantai. Within these clans, Mandok clan give a higher status to the standard clan. The village headman or 'gaonburha' is chosen from this lineage. All other clans are of equal value.

The society of Jugli Tangsa is mainly divided into two groups - 'Khanglim' and 'Khanham'. Both divisions are again divided into several clans. The Khanglim clans are Taiman, Taikhaw, Taikin and Kolral or Kolhriyen. Similarly, the division of Khanham are as follows – Jank, Jok, Taibi, Menti and Khonga or Khangryal or Khangryal. The above division according to the names of their ancestors. Juglis selected their head of the society and their religious priest from Khanglim clan.

The society of Tikhak Tangsas is divided into Tangkhu and Simai. There are several divisions in both divisions. In their society, the clan is known as 'Afan'. The Tangkhus have seven clans. These are the Tailong, the Hanglungs, the Taching, the Tairing, the Longing, the Mokhom, and the Wankhan. The ten clans of Simai have Moma),

Jangshong, Taimak, Taidang, Taihu, Kamba, Kamba, Taichu, Tatha, Mungkhom and Mowan. They associate the names of these clans with their personal names.

In this way, division of clan or hereditary is observed in every sub-tribes of Tangsas' social life. Everyone in Tangsa is very aware of their clans. They are socially attached to each other on the basis of lineage.

In order to manage the social life of the Tangsas, each Tangsa village has a single village council. According to their sub-tribes, the name of the village council is different. This village council is known as Khaphua, Khapong and Khapo. The village council of the Tangsas, formed by the elders of the village, also has a chief or leader. The head of the village council or chief is known as Luwang, Ngowa, Lowang. According to their tradition, the chief is chosen from a particular clan (from which the chief is usually selected). The property and intelligence of the chief are also given priority. Other members of the village council who assist the chief are known by various names like Sangta, Kamba, Dedwa etc. There are variations in these names based on the different sub-tribes of the Tangsas, whether they are chiefs or members of village councils. In most village councils, the members are also nominated by the villagers as representatives of the different clans in a Tangsa village. The elders, powerful and respected people of the village are also preferred for the selection of members. The villagers also give due respect to the chiefs and members as honorary representatives of the council. The village priest, the local man who participates in religious activities and the government village headman also belong to the council. The chief of the village council became known as the village headman from the time of the British rule.

Self-Governing Councils have been performing various functions in every Tangsa village. The village council has some independent powers in the administration of the village, law and order, disputes, development works etc. The Assam Frontier (Administration of Justice) Regulation of 1945 (Regulation 1 of 1945) has given special importance and powers to the Gaon Parishads of all ethnic groups in Arunachal Pradesh to perform the necessary functions. ^{*10} As an integral institution of the village, the Gaon Parishad or village council participates in all social, political, economic, religious, disciplinary, village disputes. Other activities related to the village as all social, religious developmental activities, agricultural activities, criminal incidents etc. are discussed and resolved publicly and freely in the council. The dates of social festivals are also fixed through the Gaon Parishad. There is no need for any vote on the decisions of the council.

The villagers can also express their views in part of the council meeting. Both the plaintiff and the medalist can argue in their favor in the council. The village council has been playing an important role in the Tangsa society in keeping the village social life in order in cooperation with everyone.

Cultural Life

The Tangsas have their own cultural characteristics. Cultural life includes the language, literature, religion, knowledge, beliefs, arts, customs, practices, festivals, laws, ethics, etc. that a person acquires as a member of the society. This discussion presents some of the elements that reflect the unique cultural characteristics of the Tangsas:

Festivals

Every society has various festivals which reflect the cultural aspects of the people. Most of the ethnic groups in the North East also depend on agriculture for their livelihood. The Tangsas are no exception. They resort to agriculture and observe various rituals, customs and traditions in their social life. The festivals they celebrate in social life are also mainly related to agriculture. However, Wihu Ku and Mol are the main agricultural folk festivals of the Tangsas. Apart from these two main festivals, they also celebrate Chamfangku, Mui, Chamhai, Chamjak Kai, Hilaham, Chamjung Wang, Chamwi, Ku Chamak Rak Ku etc. with traditional rituals at different times from the beginning to the end of cultivation. According to their traditional calendar (the Tangchas have their own calendar), they organize one festival or another every month of the year. The names of the festivals celebrated by the Tangsas also vary according to the sub-tribes as the language is different according to the sub-tribes. The days and times of celebration are determined by the Tangsa Gaon Parishad or village council according to the village. The main purpose of such festivals is to promote the auspiciousness of the crops planted and the growth of crops. Along with agricultural festivals, rituals related to birth, marriage and death are also observed in the society. The Hakhuns, a major sub-tribe of the Tangsas, also celebrate the festival of "Sitthe Da Kuva" on the occasion of the construction and repair of roads, piers and bridges. The customs and traditions observed at the ceremonies reflect the Hakhun Tangsas own folk culture.

Among these festivals, the 'Wihu Ku' and 'Moh Mol' festivals are celebrated by all the Tangsa sub-tribes together. Both festivals are the main agricultural annual festivals of the Tangsa tribe. Wihu is the festival of harvesting crops and the beginning of agriculture. They celebrate both festivals on different dates under different names according to the

village and also publicly celebrate Wihu Ku on 5 (five) January and Moh Mol on 25 (twenty-five) April every year. They celebrate Wihu Ku festival to celebrate the harvest after the year's agricultural work is finished and the crops are stored in the granary. At one time, there was no fixed date for the celebration of 'Wihu Ku'. The Ku festival was usually held in the last week of December after the winter harvest. It was only later that January 5 was fixed for public celebration. In Tangsa, the word 'wi' means grandmother and 'kuh' means gathering. In addition, the word 'ku' refers to festivals in the Tangsa language. They also call the Wihu Ku festival 'Ku'.

The Tangsas celebrate the "Wihu Ku" festival to worship and honor the mother earth. The Tangsas are mainly nature worshippers or animist. They worship Mother Earth as a goddess through the festival of 'Wihu Ku'

The festival also worships Wihu as the goddess of wealth. The word 'wi' also means 'Mother' and 'hu' means prayer or festival in Tangsa language. she is worshiped and wished for more wealth in the future. Therefore, 'Wi' can be compared to 'Lakshmi Devi' of the Hindu Goddesses or 'Lakhimi Ai' in Assamese society of Assam. From this perspective, Wihu Ku is a festival to welcome Lakhimi the Goddess of wealth and prosperity.

Each clan of the Tangsa tribe celebrates the Moh Mol Festival on different dates in March-April-May or July according to the village. There are many different days of the Moh Mol Festival in each Tangsa village as the village council fixes the date for the Moh Mol Festival. The Hakhun Tangsa call the festival of sowing crops is 'Champhang Ku', the Mosang 'Champhong Mol', the Muklom Tangsa 'Mol', the Longchang or Lungchang 'Moh' and the Ronrang Tangsa 'Champang' All the Tangsa tribes living in Assam and Arunachal Pradesh jointly celebrate the Moh Mol festival on 25th April. There is also an official date of April 25 for the Moh Mol Festival. While the publicly celebrated Moh Mol festival is celebrated for one or two days, it is celebrated for five to seven days in different Tangsa villages.

The Tangsas inaugurate the sowing or planting of crops in the fields after this festival. However, some Tangsa sub-tribes also observe a mol festival when the first crop is brought home. During the publicly celebrated Mol festival, people chant the mantra 'Rom Rom' and pray to the goddess 'Tangaja Chamja' of 'Thungja Chamja' for more crops. Tangaja Chamja is their goddess of wealth. Another purpose of the Moh Mol festival is to wish for the increase of crops, improvement and peace of homes and families and prosperity of

property. Another significance of the Moh Mol festival is to pay tribute to the departed souls. If a family member dies in the past year, he is bid farewell by performing certain religious rituals during the Moh festivals. The family also seeks blessings and good wishes from the souls of the deceased.

Various Tangsa clans gather during the Wihu Ku and Moh Mol festivals. Everyone participates in the traditional Chapolo folk dance. An open meeting was also held on the occasion. In addition to the Chapolo dance, other folk dances of the Tangsas were also performed in the cultural programme. Although many of the Tangsas have converted to Christianity and Buddhism, the two festivals reflect their traditional religious beliefs.

Religion

The Tangsas are mainly nature worshippers or animist. They imagine the various forces of nature as gods and worship them with sacrifices to appease them. The animist Tangsa people converted to Christianity in the 20th century. In addition to Christianity, there are Hindus and Buddhists among the Tangsas. According to the Internet, 29.71 per cent of the Tangsas are animist, 24 per cent are Hindus, 44 per cent are Christians and 3 per cent are Buddhists. * According to another figure in 2011 census, 59 percent of the Tangsas are Christians. In the late twentieth century, some of the traditionalist Tangsa people tried to introduce and spread a new religion among the Tangsas who were respectful of their own traditions. This new religion is known as 'Rangfrah' or 'Rangfrahism'. The Tangsa people who believe in Rangfrahism are called Rangfrahits. Since ancient times, various Tangsa sub-tribes have worshiped the Almighty God under different names such as 'Rangwa', 'Rongte', 'Rang-Anam', 'Rang-Kau-Hawa', 'Rang Bau' - etc. In the 'Rangfrahism' religion, the all-powerful god worshiped by the Tangsa tribes under different names is named 'Rangfrah'. According to this religion, all living beings, planets, stars, rivers, mountains, etc. are created by the grace of the omnipresent Rangfrah, who possesses infinite power. The Tangchas believe that the entire universe is under his control by destroying evil forces.

Marriage Procedure

The Tangsas also have their own characteristics in the marriage system. In their society, the traditional ritual of boys marrying their maternal uncle's daughter is practiced. The practice of bride price (giving money) to the bride is also seen in the Tangsa community. Apart from this, there are strict restrictions on getting married between the same clan in their society. There are generally three types of marriage practices in the society - socially arranged marriages, love marriages and forced marriages with girls.

Dresses and Ornaments

They also carry their ethnic identity through traditional dresses in the field of weaving. Every Tangsa women were weaving clothes for both men and women in handloom at home. Every woman is a skilled weaver. The weavers of the Tangsa community usually weave cloth with the loom tied around their waist. Their costumes made of yarn of various colors are also impressive. In their society, both men and women wear ornaments on various parts of the body to show an aesthetic mindset. They are made of gems, pearls and metal coins of various colors like red, black, white, blue and purple. The headdress is one of the adornments of the men of Tangsa. They adorn their crowns beautifully with the feathers of hornbills and wild animals, mainly the teeth of pig.

Language and Literature

The Tangsas have their own language. The language, also known as 'Naga Tase', belongs to the China-Tibetan language family. The Tangsa language has various regional forms or dialects according to its sub-tribes. Linguistic subgroups of the same group understand each other's languages, but there are linguistic misunderstandings between many linguistic groups. Each tribes use their own Tangsa language to communicate among themselves and they also used Assamese, Hindi to communicate with others and also educated people used English to communicate with others. The Tangsa language is not rich in written literature but they are rich in oral literature. They have a wide range of folk songs, fairy tales, folklore, etc. They are characterized by a rich collection of fairy tales in their folk literature.

Folk Dance

The 'Chapolo dance' is a popular folk dance of the Tangsas. They perform the Chapolo dance on festivals. Chapolo dance is characterized by the movement of hands and feet while singing songs to a certain rhythm of a bell-like instrument. This dance is also performed without the use of any instruments. They start dancing in a row holding hands and then in a circle facing each other. The singer starts the song and the others repeat. As the song is sung, the right foot moves forward to a certain rhythm and the left foot moves forward. The hands also swing back and forth as the position is moved. Both men and women can participate in the Chapolo dance. There is not a special costume for this dance, but the female dancers wear a piece of cloth wrapped around the waist extending just below the knees like Assamese Mekhela, a top and a similar piece of cloth wrapped around the chest. All the artists wear the same costumes in the stage during the Chapolo dance. The war dances performed by the Tangsas are also part of their folk culture.

Method of funeral

There are differences between the methods of funeral according to the Tangsa sub-tribe. Earlier they used to burn the dead body below the house. Now they used a particular crematorium where the body is cremated, some of the Tangsa clan cremate the bodies and some bury them on the ground. Now after converting to Christianity most Tangsa people bury the dead bodies. If people die they also observe three to seven days pollution period.

Residence

Tangsas live in stilt houses. Tangsas houses are built on a raised platform on piles in the plains of the hills. Housing materials like bamboo, cane, wood, etc. are available in their natural environment. They Use the leaves of a kind of palm tree (*Livistonia jeckinsiana*) to thatch of the house. The house they built mainly has three parts. The house has several rooms and the each room has distinct names. Moreover the traditional stilt house, RCC , Assam type houses are also seen in their society.

Food habits

Tangsas Food habits and its cuisine are also familiar elements of folk culture. Traditionally Tangsa people practiced shifting cultivation. They make their living mainly by cultivating millet, paddy etc. In addition, various cereal grains, vegetable cultivation is also found to be planted in the field. Since rice is the main crop, they eat rice as the main food. Potatoes, arums, pulses, carrots, bamboo roots, banana flower, banana shoots, some leafy vegetables etc. are used as vegetables. Tangsas eat boil food without using oil and spices. Spices like ginger, garlic, coriander, leaves etc. are used as spices. Fish and meat also belong to their diet. Tangsas also have a tradition of cooking food to bamboo trunks. Apart from this, they also consume liquor made from rice like other communities in the Northeast. The Tangsas call this liquor "kham".

Findings and Conclusion

Since then the Tangsas, who have been living in Arunachal Pradesh and Assam have been contributing to the socio-cultural and also linguistics diversity of the Northeast India. The characteristics observed in various areas of social culture have been able to capture their own community identity. At least a few conclusions can be reached in the discussion on the 'social and cultural life of the Tangsas'. Those are -

1. Tangsa, a major population in the Northeast, has unique features of socio-cultural life.
2. The Tangsas have their own social life, festivals, costumes, food habits, language literature, funeral methods, religious life, dance, songs, etc.
3. The society of the Tangsas is patriarchal.

4. Hereditary classification is a noticeable feature of the Tangsa social system. Division of clan in their society and culture has played a special role in the selection of their village headman and establishing marital relations.
5. The village council also has a special role to play in managing the Tangsa community.
6. Various elements of culture have not only given uniqueness to their community identity but have also contributed to diversity in the culture of the Northeast.

Thus, the Tangsas are a prosperous community with socio-cultural characteristics. The earlier tradition sits in various aspects of the society and culture of the Tangsas but has also changed considerably in their socio-cultural life. The main factors of the changes are like the impact of modern education, busy way of life, rapid expansion of science and technology, coordination between different communities, smooth transportation system, etc. In the context of such a change there is a lot of scope to rescue their socio-culture through scientific and methodological studies. The Tangsas are still able to make their mark as a major population in the Northeast amid the adoption and exclusion of cultural elements.

References

- Barua, Indira and D. Das Deepanjana: *The Tangsas of Arunachal Pradesh A Socio-Demographic Profile*, Concept Publishing Company Pvt. Ltd. New Delhi, First published - 2021
- Barua, Surendra Nath : *Tribes of Indo-Burma border*, Managing Trust, Margherita Museum Margherita, Assam, Second Edition, March 2013
- Dutta, Parul : *The Tangsas (Namchik & Tirap Valleys)*, Govt. of Arunachal Pradesh, 1st Published, 1991
- Dutta Choudhury, S (Edited : *Gazetter of india Arunachal Pradesh Tirap District*, Director of Information and Public Relation, Government of Arunachal Pradesh, Shillong, First Reprint Edition-2008
- Nath Gunamoni, *Samajsastrar Chamu Parichay*, Banalata, Dibrugarh, 4th Edition : 2007,
- Rao, Narayan Singh: *Tribal Culture, Faith, History and Literature*, Mittal Publication, New Delhi, 1st Published, 2006
- Singh, K. S. (General Editor): *People of India Arunachal Pradesh*, Vol. xiv Anthropological Survey of India (ASI), Seagull Books, Calcutta, 1995

E-Resources:

- a) <https://www.academia.edu>>ahom and Tangsa
- b) <https://www.jstor.org>>stable
- c) www.populationu.com>arunachal

Author¹: Assistant Professor, Department of Assamese, Mahapurusha Srimanta Sankaradeva Viswavidyalaya, Nagaon, Assam, Email ID: parthaphukon87@gmail.com

Author²: Assistant Professor, Department of Assamese, Naharkatiya College, Naharkatia, Dibrugarh, Email ID: sonowalrunumi9@gmail.com

Status of Higher Education of Women in Darrang District of Assam with special reference to Deomornoi Gaon Panchayat

Charusmita Mahanta¹

Dipali Dutta²

Abstract

Women have a great role in development of a Nation. Along with men, women are considered as a potential factor for all round development of every society, a Nation, a country in general and a family in particular. In the words of Mahatma Gandhi, “If you educate the man you educate the person, but if you educate the woman, you educate the nation.” Education has a great role for all round development of women. Higher education starts after completion of secondary education. The women who have acquired the higher education can develop self-confidence. It provides knowledge, skill and information for empowering women. But in many rural areas women are not able to access higher education. Deomornoi is a large area as situated in the western part of Darrang district of Assam. The Deomornoi Gaon Panchayat is covered by six villages. This paper is an attempt to study the status (rate of achievement) and problems of higher education of women being faced by the women students in acquiring higher education of Deomornoi Gaon Panchayat. A descriptive survey method has to be followed to the study. Primary data has been collected by the investigator from the concern area through directing from the sources. The researcher is hopeful to find out the present position of higher education of woman and problems of higher education of women in Deomornoi Gaon Panchayat of Darrang district, Assam.

Keywords: Women Education, Higher Education, Status

Introduction

Education is the key to develop the men and women which enables them to choose right or wrong in any situation of the society. Women constitute half percent of total population of the world (49.58% as informed in UN World Population Prospects 2019). Therefore, Women are the most essential part of every society. A nation not only develops on the basis of male population but by the total development of both male and female population. In our society, especially in the rural areas till now the education of women is

lagging behind the male, mostly in terms of higher education (Ghara, 2016).

Education is considered as an essential tool for the upliftment of every individual and also the society. Education enables women to acquire basic skills, abilities and to foster a value system which is conducive to raise their status in society. They also represent valuable human resources and play an important role in the development of the community and national economy. (Das R, 2020). There is no doubt that education is the key to make women self-reliant and self-confident. But education in general and higher education in particular is expected to uphold the dignity of women as equal partners in societal development. Only Higher education can provide women with more prestigious forms of jobs and professional employment. (Pati K., et al.2008, p.215).

The first education commission of India was University Education Commission of 1948, and the chairman was Dr. S. Radhakrishnan. This commission has given effort towards educational development of the country. The commission opined, “There cannot be educated people without educated women. If general education has to be limited to men or women, that opportunity should be given to women, for then it would most surely be passed on to the next generation.” It recommended that the education of women should be in conformity with the special requirements of women. (Saikia J. P, 2008)

Higher education for women has gained a wide role and responsibility all over the world. At present also, the importance of higher education for women is totally ignored in our country. The reason for its need and urgency is that there is biological difference in the systems males and females. Need for higher education among women assumes all the more importance of 3rd world countries where colonialism has remained a great force hindering education for the masses and for the women in particular. (Bansode S, 2015).

The status of a nation, its overall socio-economic condition can very well be assessed by judging and appraising the status of its women. From this point of view, education plays an important role for providing educational opportunities for all. (Pati K., et al., 2008).

Significance of the Study

Women perform multiple roles as mothers, wives and daughters. That is why they must be developed through education by which not only the women themselves but the society also prospers. An educated mother enhances the literacy skill of the family, provides better hygiene, increase the financial status by imparting vocational education, can conquer disadvantages, discrimination and fight against exploitation. So it is rightly

said that if you educate a man, you educate an individual and if you educate a woman you educate a family. So, education of women is regarded as an important indicator of the development of the country. (Pati J.C, et al, 2008). Swamy Vivekananda also said, “It is impossible to think about the welfare of the world unless the condition of women is improved. It is impossible for a bird to fly on only one wing.” Every educated woman can think independently and it also helps them to know their rights and duties. (Nath B, 2015). So the education of women is considered as development of a nation.

The position or status of women in every society is marked by their education. Higher education has a unique role in uplifting women with the knowledge, skills and self-confidence. Higher education can also reduce the dependency of the women. Higher education of women is considered as an important instrument for the development of society, because women are the backbone our society, mother of our race and guardian of our future generation. (Saha S, 2021).

Various research studies have been done by various researchers from time to time regarding the higher education of women. These are some findings of some previous research literatures [Das Dr. R (2020), Wahab A.& Khatun M. (2015), Mazumdar B. & Saikia, P. (2019), Chetia T. (2022), Nath B. (2015), Saha S. (2021), (Bansode S. 2015), Ghara T. K. (2016), Packianathan N. et al.(2016), Talukdar H Saikia, T (2021)] reveals that though many research work/studies had been carried out regarding the higher education of women, the investigator has found a dearth of research work in Status of Higher education of women as well as the Problems faced by the women students in acquiring Higher education especially in Deomornoi Gaon Panchayat of Darrang district, Assam. Therefore, the present study has attempted to highlight the status of Higher education of women as well as the problems faced by the women students in acquiring higher education in the study area.

Objectives of the Study

1. To study the present status/position of Higher education of women in Deomornoi Gaon Panchayat of Darrang District, Assam.
2. To find out the problems being faced by the women of Deomornoi Gaon Panchayat of Darrang District, Assam. in acquiring higher education with special reference to
  - Attitude of Family.
  - Financial Problem.
  - Academic Problem.
  - Communication/Transportation.

- Social Problem.

Hypothesis

Hypothesis for objective no 2 -

It is assumed that problems are being faced by the women students in acquiring Higher education in the study area.

Delimitation of the Study

1. The research work has covered only the six villages of Deomornoi Gaon Panchayat of Darrang district of Assam.
2. The study covers only those women students who have already completed the Higher education (Graduation/Post graduation) of the study area.
3. The study covers only the present position of the study area.
4. For the research work, primary data has been collected through physically visited the study area.

Operational definition of the key term

1. **Women Education:** In the present study, women education refers to the education of women of Deomornoi Gaon Panchayat of Darrang District, Assam earned from the formal institutions.
2. **Higher Education:** In the present study higher education means the courses provided at graduate and post graduate level.
3. **Status:** Status means the position or the rate of achievement in higher education of women.

Methodology

In the present study, the investigator has applied the descriptive survey method. This paper is primarily based on primary data. Interview schedule and observation method has been followed by the investigator. A total number of one hundred sixty seven (167) respondents were provided a self-structured interview schedule related to seven (07) aspects of problems.

Area of the study

The present study had covered the Deomornoi Gaon Panchayat area of Darrang district of Assam. Two higher educational institutions i.e. Deomornoi B ed College and Deomornoi Degree College were situated in this area. This Gaon Panchayat is one of the important Panchayat among the panchayats of the Sipajhar Development Block under Patharighat revenue circle within the no 66 LAC. The Deomornoi Gaon Panchayat is situated in the utmost North East corner of the Sipajhar LAC which is bounded by

Barampur and Burhinagar Gaon Panchayat in its West part. Bhurargarh Gaon Panchayat (Kalaigaon LAC) in its North side, Historical Patharighat Gaon in its South side and Jaljali Gaon Panchayat in its East side.

Deomornoi Gaon Panchayat is constituted by six villages, namely Kharkhowapara, Koikara, Patidarrang, Lozora, Kumarpara and having nine thousand six hundred ninety seven (9,697) total population, where female population is Four thousand three hundred seventy six (4,376). The rationale of the selection of the study area is to highlight the rate higher education of women and create an awareness among the people of area about the importance of higher education.

Statement of the Problem

The statement of the problem is entitled as “Present Status of Higher Education of Women in

Darrang District of Assam with special reference to Deomornoi Gaon Panchayat”

Sources of Data Used for the Study

Primary Data: For the present study primary data collected by the investigator through physically visited the area. Interview schedule and observation method used by the investigator for the selected sample in the study.

Secondary Data: Secondary data collected from various Books and Articles of journals.

Population

A population refers to any collection of specified group of human beings or of non-human entities of universe. The population of the present study comprises of all the Higher educated women of Deomornoi Gaon Panchayat area of Sipajhar Development Block of district Darrang which is under the Patharighat revenue circle of 66 no. Sipajhar L.A.C. The no of total population for the study is five hundred fifty six (556), collected by the investigator through physically visited the area.

Sample

The representative proportion of the population is called a sample. When the population is relatively large and is physically not accessible, the researchers survey only a sample. The sample is selected for the present study through random sampling method. The investigator has randomly selected 30% (167) higher educated women from the selected population of six villages of the Deomornoi Gaon Panchayat area.

Tools of Data Collection

For the collection of data, the investigator has visited the area physically with the

help of “Gaonpradhan”.

To study the problems of women in acquiring higher education, a self-structured interview schedule was prepared by the investigator. The interview schedule comprises of seven problems. Investigator also followed the observation method to study the problems of women students in acquiring higher education.

Analysis and Interpretation of Data

For the present study, the investigator has used the percentage technique for the analysis of data and interpreted the data quantitatively using graphical representation. Objective wise analysis and interpretation has been done by the investigator. The data presented as below:

Objective: 1

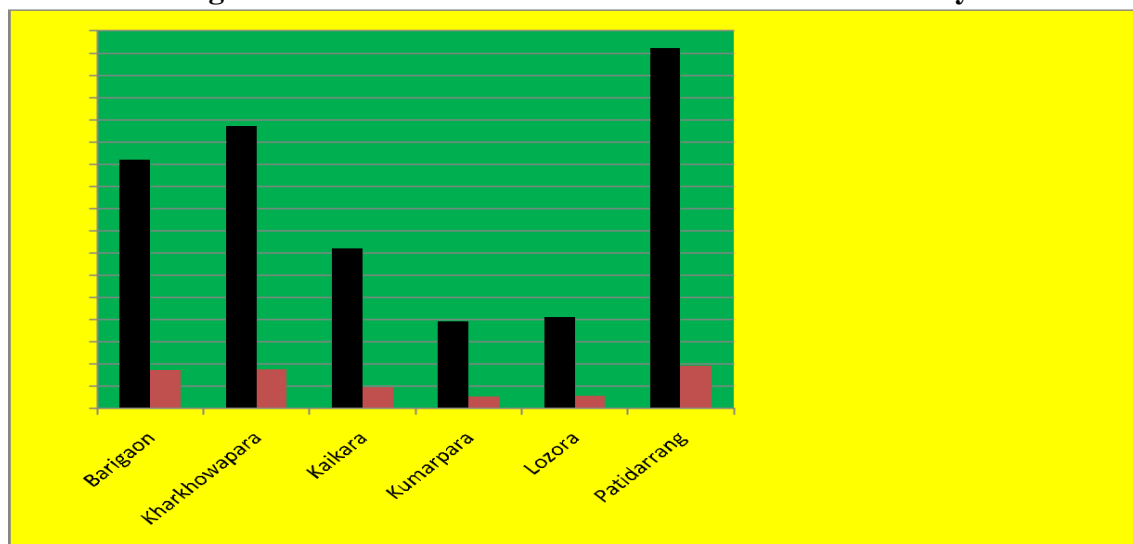
To study the present status/position of Higher education of women in Deomorno Gaon Panchayat of district Darrang, Assam.

Table 1: Status Higher Education of Women in Deomorno Gaon Panchayat

Serial No	Name of Village	Female population	No. of Higher Educated Women	% of Higher Educated Women
1	Barigaon	648	112	17.28
2	Kharkhowapara	722	127	17.5
3	Kaikara	747	72	9.6
4	Kumarpara	701	39	5.5
5	Lozora	718	41	5.7
6	Patidarrang	840	162	19.2
7	Total	4376	556	

Source: Primary data obtained from field survey, 2022

Figure 1: Status Higher Education of Women in Deomorno Gaon Panchayat

From the above table it is observed that, among the total female population of (4376) the numbers of Higher educated women of Deomornoi Gaon Panchayat is 556 (primary source). Village wise numbers of higher educated women were shown in the table 1. Among the entire six villages, of the selected area, village Patidarrang is in the top position having 162(19.2%) numbers of higher educated women, immediately followed by the villages Kharkhowapara 127(17.5%) and Barigaon with 112(17.28%) numbers. Beside these three villages, the remaining, Kaikara 72(9.6%) numbers and Lozora 41(5.7%) numbers are lying in low position and village Kumarpara having 39(5.5%) numbers is the lowest position in the Gaon Panchayat area. From the data shown in Table 1 and Figure 1&2 it can be interpreted that the position/status of higher educated women of the villages of study area is differentiate remarkably. It is also observed that atmosphere of higher education for women are not adequate.

Objective: 2

To find out the problems being faced by the women of Deomornoi Gaon Panchayat of Darrang District, Assam in acquiring higher education with special reference to

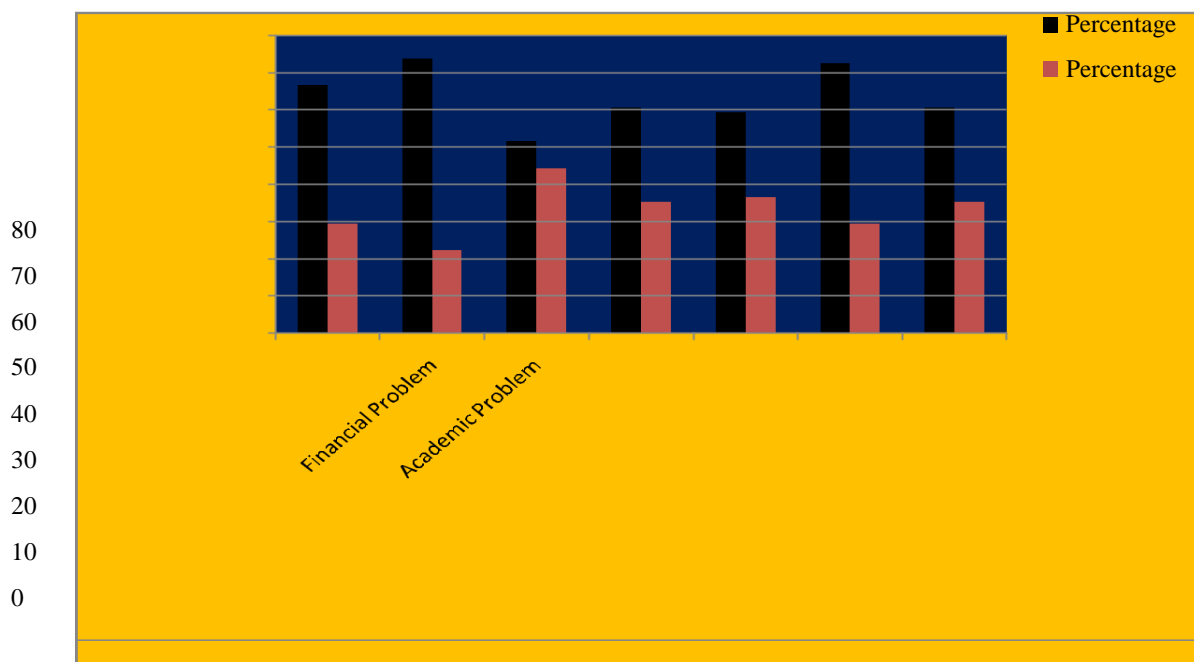
- Attitude of Family.
- Financial Problem.
- Academic Problem.
- Communication/Transportation.
- Social Problem.

Table 2: Dimension Wise Problems of Women in Higher Education Table 2: Dimension Wise Problems of Women in Higher Education

Dimensions of Problems	Yes	%	No	%
Lack of positive attitude of family	111	66.46%	49	29.34%
Financial Problem	123	73.65%	37	22.15%
Academic Problem	86	51.49%	74	44.31%
Transportation & Communication Problem	101	60.47%	59	35.32%
Conservative Outlook of Society	99	59.28%	61	36.52%
Lack of Proper guidance & Supervision	121	72.45%	49	29.34%
Preference of Male Child Education	101	60.47%	59	35.32%

Source: Primary data obtained from field survey, 2022

Figure 2: Dimension Wise Problems of Women in Higher Education

From the above table and graphical representation, it is seen that for pursuing higher education, women have been facing various problems in Deomornoi Gaon Panchayat area of the district Darrang. Majority of the respondents has responded positively in regards to the lack of positive attitude of the family. Basically, guardians are not conscious about the value of Higher education of women. They are still traditionally stuck and not free from the thought that education of women is meaningless because they will be the resource of other family after marriage. Hence, lack of positive attitude of family is one of the remarkable barriers of higher education of women.

From the response of respondents of the study it is also seen that financial problem is another problem of women students in acquiring higher education. Source of income of the families of this area is mainly the agriculture. Financially all are not sound to afford the high cost for achieving higher education of a women student. Academic problem is also another barrier for women students in achieving higher education. The respondents revealed that they cannot choose their courses of study based on their interest because the study area has only one degree college where, only Arts stream is available. Regarding Communication and transportation problem also majority of women students are facing various problems in this study area. From the observation of the study, it is found that, maximum number women students have the common problem as they cannot communicate with the faculty members of the colleges due to the lack of confidence. Transportation is another major concern for the women student of this area. As a remote area, the transportation is till now not adequate.

Responses of the respondents highlighted the narrow conservative outlook of the society of the study area. The people are till now not free from the traditional patriarchal believe that higher education of women is not necessary. It can be interpreted from the study that proper guidance and counselling for higher education of women is not grown up. Regarding preference of male child education, it is observed that though preference given to the male child in every respect of society is reducing day by day, but still it exists in the higher education of women.

Major findings

The study reveals that the status of higher education of women of the study area is in a very low position in Deomornoi Gaon Panchayat area of district Darrang. Among the six

villages, Patidarrang (19.2%) is in the highest position and (5.7%) and Kumarpara (5.5%) is in the lowest position in higher education of women. From the above study the investigator found that Financial and social problems are the two prime factors that stand against the development of higher education of women in the study area. Due to the lack of education of guardian they are not conscious about the higher education of women. They have given more importance on household activities of women than education. As an under develop rural area, transportation and communication are also major barriers for women students in acquiring higher education. Majority of women students also revealed that they are lying below the so called patriarchal outlook of the society.

Suggestions

For the development and improvement of the present position of women higher education and minimize the problems women students in acquiring higher education of the study area, following are some suggestions:

- In all family, both girls and boys should be given equal preference from the beginning.
- Equal status should be given to the women based on the quality in the society.
- Community awareness program should be organized for creating the awareness and developing the attitude of parents towards higher education of women.
- Village education committee and “Mahila Samitee” should be organized for creating positive attitude in the mind of women students.
- Conservative and traditional outlook should be modified.
- Proper guidance and counselling should be given by the concerned persons of higher educational institutions.
- Special financial assistance should be providing by Government for the higher education of women.
- Transportation system should be improved.
- Facilities of technology should be improved in the area.

Conclusion

Women are the unavoidable part of the world. Education liberates all women from the ignorance and enables them to do their duties and responsibilities in the society. In this context we may consider the view of Napoleon Bonaparte, who has said, “Give me an educated mother, I shall promise you the birth of civilized nation.” So, the proper

development of women is considered to be nation's progress. From the study it is observed that higher education of women lagging behind in the study area due to some various problems. Most of the women are deprived from the higher education. The people of the society were not conscious about the value of higher education. Social people of this rural area are not aware of the higher education of women. Women students are not getting sufficient scope for pursuing higher education. The study analyses the problems of women students in acquiring higher education. Socio-economic and transportation/communication problems are the main obstacles for pursuing higher education of the women students.

References

- Ahuja, R. (2020). *Research methods*. New Delhi: Rawat publications .
- Bansode, S. (2015). Higher education of women in India. *International Journal of Interdisciplinary and Multidisciplinary Studies (IJIMS)*, 2(6), 23-33. Retrieved from <https://www.ijims.com/uploads/283c3a503d0709b4a0c74pdf.pdf>
- Chanu, K. M. (2013). *A study of womens higher education in the valley areas of Manipur*. PhD Thesis, NEHU, Education. Retrieved from <http://hdl.handle.net/10603/194718>
- Chetia, T. (2022, March). Higher Education of Rural Women in Assam: Problems and Prospects. *International journal of creative researcg thoughts*, 10(3), 649-654. Retrieved from <https://ijcrt.org/papers/IJCRT2203534.pdf>
- Das, D. R. (2020). Problems of women in achieving the goal of higher education-A study. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt / Egyptology*, 8302-8310. Retrieved from <file:///C:/Users/User/Downloads/5753-Article%20Text-11222-1-10-20210119.pdf>
- Ghara, T. K. (2016). Status of Indian Women in Higher Education. *Journal of Education and Practice*, 7(34), 58-64. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1126680.pdf>
- Koul, L. (2009). *Methodology of Educational Research* (4th ed.). Vikash Publishing House.
- Kumar C.P, P., & V, S. (2021). A Study on Importance of Women Participants in Higher Education: A Case Study of Karnataka, India. *Journal of International Women Studies*,

22(6),101-112.

Retrieved

from

<https://vc.bridgew.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2485&context=jiws>

Mazumdar, B., & Saikia, P. (2019). Investigation of Problems faced by Female Learners in Higher Education: A Study on KKHSOU in BTAD.z

Packianathan, N., Anushree, S., & Manjunatha, B. (2016). The role of higher education in empowering Indian women. *International Journal of Health and Allied Sciences*, 5(3), 135-137. Retrieved

<https://ijhas.in/article.asp?issn=2278344X;year=2016;volume=5;issue=3;page=135;epage=137;aulast=Packianathan>; type=3

Patri, K. (2008). Gender disparity in education- Issues and Challenges. In R. K. Jogesh Chandra Pati, & R. K. Jogesh Chandra Pati (Ed.), *Women Education- Emerging Issues and Rethinking* (pp. 51-59). New Delhi: Mittal Publication.

Senapati, A. (2008). Women Participation in Higher Education. In J. Pati, R. Sahoo, & H. Dash (Eds.), *Women Education - Emerging Issues and Rethinking* (pp. 215-220). New Delhi, India: Mittal Publications.

Saikia, J. P. (2008). *Problems of Education and Rural Women* (1st ed.). Guwahati, Assam, India: DVS Publishers.

Saha, S. (2020). Nature and Trend of Female Participation in Higher Education in Assam: A Case Study of Gauhati University. *Psychology and education*, 58 , 361-369. Retrieved from DOI: <https://doi.org/10.17762/pae.v58i2.1850>

Sahoo, R. K. (2008). Education Among the Women of the Tribal Society. In J. Pati, R. Sahoo, & H. Dash (Eds.), *Women Education Emerging Issues and Rethinking* (p. 43). New Delhi, India: Mittal Publications.

Talukdar, H., & Saikia, T. (2021). Gender differences in teacher effectiveness of the B Ed college trainees of Guwahati urban, Assam. (D. T. Saikia, Ed.) *MSSV Journal of Humanities & Social Sciences*, 5(1), 62-72.

Wahab, A., & Khatun, M. (2015). Problems and Challenges of Higher Education in Rural Areas of Darrang District: Assam. *INDIAN JOURNAL OF APPLIED RESEARCH*, 5(8), 1-

3. Retrieved from [https://www.worldwidejournals.com/indian-journal-of-applied-research-\(IJAR\)/fileview/August_2015_1443519855__01.pdf](https://www.worldwidejournals.com/indian-journal-of-applied-research-(IJAR)/fileview/August_2015_1443519855__01.pdf)

<https://statisticstimes.com/demographics/world-sex-ratio.php>

Author¹: Research Scholar, Department of Education, MSSV, Nagaon, Assam

Email: charusmitatt@gmail.com

Author²: Professor, Department of Education, MSSV, Nagaon, Assam

Email: dipalidutta6@gmail.com

...an MSSV publication...

Online ISSN:2455-7706

URL:<https://www.mssv.ac.in/Journal.html>